ସମାଜ ସଂସ୍କାରକ

ବୈରାଗୀ ଚରଣ ମିଶ୍ରଙ୍କ

ଆତ୍ମଜୀବନୀ

ମୟୂର ପବ୍ଲିକେସନସ୍

ସମାଜ ସଂସ୍କାରକ

ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଆତ୍ମ ଜୀବନୀ

ସମ୍ପାଦକ

ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଭାବାନନ୍ଦ

ମୟୂର ପବ୍ଲିକେସନ୍ସ
ଭୁବନେଶ୍ୱର

ସମାଜ ସଂସ୍କାରକ

ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଆତ୍ମଜୀବନୀ

ସଂପାଦକ

ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଭାବାନନ୍ଦ

ପ୍ରଚ୍ଛଦ

ମହାଭାବ ପ୍ରକାଶ

ପ୍ରକାଶକ

ମୟୂର ପବ୍ଲିକେସନ୍ସ

ଭୁବନେଶ୍ୱର

୧୯୯୯

ମୂଲ୍ୟ : ପଚାଶ ଟଙ୍କା ମାତ୍ର

ISBN : 81-86040-73-0

Samaja Sanskaraka

BAIRAGI MISHRANKA ATMA JEEVANI

Acharya Bhabananda (Ed.)

Cover Design : Mahabhava Prakash

1999

Mayur Publications

Bhubaneswar - 751 001, Orissa

Rupees Fifty Only

।। ପ୍ରକାଶକୀୟ ଅଭିମତ ।।

''ସ୍ୱଭାବ ନିୟତ ଜୀବନ ଯୁଦ୍ଧ'' ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମ ଦଶକରେ ଲେଖକଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇଥିଲା । ଏହାର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ତାରିଖ ସ୍ଥିର କରିବା ସମ୍ଭବ ହୋଇନାହିଁ । ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ରଙ୍କର ଦେହାନ୍ତର କିଛିବର୍ଷ ପରେ କଟକର ଜେ. ମହାପାତ୍ର ଏଣ୍ଡ କୋ ୧୯୭୦ ମସିହାରେ ''ସମାଜ ସଂସ୍କାରକ ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ'' ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ସେ ଗ୍ରନ୍ଥାବଳୀ ଏବେ ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ । ଅଶୀ ଦଶକରେ ''ସ୍ୱଭାବ ନିୟତ ଜୀବନ ଯୁଦ୍ଧ'' ଓ ''ଗୀତା'' ପୁସ୍ତକ ଦୁଇଟି ଉପଯୁକ୍ତ ସମ୍ପାଦନା ସହିତ ପୁନଃ ପ୍ରକାଶ ପାଇଁ ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ରଙ୍କର ପୁତ୍ର ଶ୍ରୀ ବସନ୍ତ କୁମାର ମିଶ୍ର ମୟୂର ପବ୍ଲିକେସନ୍‌ସକୁ ଲିଖିତ ଅନୁମତି ଦେଲେ ।

ଏ ଭିତରେ ଅଣଆନୁଷ୍ଠାନିକ ଭାବରେ ସମାଜ ସଂସ୍କାରକ ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ର ଫାଉଣ୍ଡେସନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହୋଇଗଲା ଓ ଫାଉଣ୍ଡେସନ ଏ ଦିଗରେ ଅଗ୍ରଣୀ ଭୂମିକା ନେବ ବୋଲି ବିଚାର କରାଯାଉଥିଲା । କିନ୍ତୁ ତାହା ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମ୍ଭବ ହୋଇନାହିଁ ।

ତେଣୁ ପୂର୍ବ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଅନୁଯାୟୀ ''ସ୍ୱଭାବ ନିୟତ ଜୀବନ ଯୁଦ୍ଧ''ର ସମ୍ପାଦିତ ସଂସ୍କରଣ **''ସମାଜ ସଂସ୍କାରକ ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଆତ୍ମଜୀବନୀ''** ୧୯୯୯ରେ ପ୍ରକାଶ ପାଉଛି । ଏହି ସମ୍ପାଦନାକୁ ଅଧିକ ଗବେଷଣାଲବ୍ଧ ତଥ୍ୟଭିତ୍ତିକ ସମ୍ଭାରରେ ସମୃଦ୍ଧ କରିବାର ପରିକଳ୍ପନା ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହା ନାନାଦି କାରଣରୁ ସମ୍ଭବ ହେଲା ନାହିଁ । ଏ ଦିଗରେ ଅନେକଙ୍କର ଉତ୍ସାହ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ଆନୁଷ୍ଠାନିକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ଗ୍ରହଣ କରିବାର ସମ୍ବଳ ଏକତ୍ର (ଉଭୟ ଆର୍ଥିକ ଓ ଗବେଷକଙ୍କର ଅଭାବ) କରାଯାଇ ପାରିଲା ନାହିଁ ।

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବସନ୍ତ କୁମାର ମିଶ୍ର, ଆମ ଉପରେ ଏ ଦାୟିତ୍ୱ ଦେଇଥିଲେ ପ୍ରାୟ ୯ମ ଦଶକର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ । ଏବେ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀ ଶେଷ ହେବାକୁ ଆଉ ଦେଢବର୍ଷ ରହିଲା । ହୁଏତ ଏ ଦିଗରେ ''ସମାଜ ସଂସ୍କାରକ ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ର ଫାଉଣ୍ଡେସନ୍''ର ସମ୍ପାଦିକା ଭବିଷ୍ୟତରେ ଅଧିକ ଦାୟିତ୍ୱ ନେବେ । ତେଣୁ ଏ ଗ୍ରନ୍ଥର ''ସ୍ୱତ୍ୱ'' ଫାଉଣ୍ଡେସନ ହାତରେ ଛାଡ଼ି ଦିଆଯାଇଛି ।

ମୁଁ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଭାବରେ କ୍ଷମା ମାଗି ନେଉଛି ଯେ ଯାହା ମୟୂର ପବ୍ଲିକେସନ୍‌ସ୍ ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବ ସେତିକି କାର୍ଯ୍ୟ କରାଯାଇ ପାରିଛି । ଏହାଠାରୁ ଅଧିକ କରିବାର ସମ୍ବଳ ଅଭାବରୁ ଏ ''ଗ୍ରନ୍ଥ''ର ପ୍ରକାଶନ ଆଉ ବିଳମ୍ବ ନକରି ସମାପ୍ତ କରାଗଲା ।

ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ର ସବୁବେଳେ କହୁଥିଲେ, ''ବିବେକାନୁମୋଦିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଦ୍ୱାରା ତୁମ ଜୀବନ ସାଫଲ୍ୟ ମଣ୍ଡିତ ହେବ'' । ଏହି ବାଣୀ ଯଦି ଉତ୍ତରପୁରୁଷଙ୍କୁ ପ୍ରଭାବିତ କରିପାରେ, ତେବେ ଆମର ଶ୍ରମ ସାର୍ଥକ ହେବ । ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ରଙ୍କର କାର୍ଯ୍ୟାବଳୀ ଓ ରଚନା ଏକ ସଂଘର୍ଷମୟ ଜୀବନର ପ୍ରତିଫଳନ । ଏହାର ବ୍ୟାପ୍ତିକାଳ ଥିଲା ୧୮୮୫ ରୁ ୧୯୬୬ । ସେ ସମୟର ଭାରତ/ଓଡ଼ିଶାର ସମାଜ ସଂସ୍କାର ଆନ୍ଦୋଳନ ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ, ତାଙ୍କର ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ନିଷ୍ପକ୍ଷ ଆଲୋଚନା ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ହୁଏତ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଏ କାର୍ଯ୍ୟ ଫାଉଣ୍ଡେସନ ଗ୍ରହଣ କରିପାରେ । ଆମର ଦୋଷ ତ୍ରୁଟି ପାଇଁ କ୍ଷମା ମାଗିନେଉଛୁ ।

।। ଜୟ ସର୍ବୋଦୟ ।।

ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଭାବାନନ୍ଦ
ପ୍ରକାଶକ

ଅଗଷ୍ଟ ୧୫, ୧୯୯୯

ସ୍ୱଭାବନିୟତ ଜୀବନ ଯୁଦ୍ଧ

ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣ

ଲେଖକ ଓ ପ୍ରକାଶକ

ଶ୍ରୀ ବୈରାଗୀ ଚରଣ ମିଶ୍ର

ବିଶ୍ୱକଲ୍ୟାଣ ସମିତି

ସେକ୍ ବଜାର, କଟକ-୧

ମୂଲ୍ୟ- ଟ ୧ (ଏକ ଟଙ୍କା)

ନିବେଦନ

ବିଶୃଙ୍ଖଳାପୂର୍ଣ୍ଣ ଉପସ୍ଥିତ ମାନବ ସମାଜରେ ସତ୍ୟ, ସାମ୍ୟବାଦ
ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାଧୀନତା ବିଶ୍ୱଭ୍ରାତୃତ୍ୱ ଓ ବିଶ୍ୱଶାନ୍ତି
ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବାକୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଧ କଲେ ଏବଂ ନିଜେ
ଅନ୍ତଃସୁଖ ଓ ଅନ୍ତଃଶାନ୍ତି ଉପଲବ୍ଧି କରିବାକୁ ହେଲେ
ଅନ୍ଧ ବିଶ୍ୱାସ, ଅନ୍ଧାନୁସରଣ ଓ ବୃଥାଡ଼ମ୍ବର ଉପରେ
ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଉପସ୍ଥିତ ଅସ୍ୱାଭାବିକ ଜୀବନ ଯାତ୍ରାକୁ
ସ୍ୱଭାବ ନିୟତ କରନ୍ତୁ । ବହୁକାଳର ପୂର୍ବାଭ୍ୟାସ
ନିଜେ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ନପାରିଲେ ମଧ୍ୟ ସର୍ବଦା
ସତର୍କ ରୁହନ୍ତୁ, ଯେପରି ଆମର ଭବିଷ୍ୟତ
ବଂଶଧରମାନେ ଆମକୁ ଅନୁକରଣ ନକରନ୍ତୁ
ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ଜୀବନଯାତ୍ରାକୁ
ସ୍ୱଭାବ ନିୟତ କରିବାକୁ ଶିଖନ୍ତୁ

ଲେଖକ

ସମାଜ ସଂସ୍କାରକ

ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ କେହି ଚିହ୍ନିଲେ ନାହିଁ !

ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ଭାବାନନ୍ଦ

୧୯୧୬ ମସିହାରେ ଲେଖିଲେ ଖଣ୍ଡିଏ ଛୋଟ ବହି 'ସୁଖାନ୍ୱେଷଣ' । ଏହି ବହିରେ ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ର ଯେଉଁ କେତେକ ସୂଚନା ଦେଇଥିଲେ ତାହା ହିଁ ଥିଲା ତାଙ୍କର ଜୀବନ ଓ ଜୀବନାଦର୍ଶ । ''ଅନ୍ନବସ୍ତ୍ର ଅଭାବର କାରଣ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ବିଳାସପ୍ରିୟ ଓ ଆଡମ୍ବରପ୍ରିୟ ଖର୍ଚ୍ଚ ସବୁରୁ ରହିତ ହେବାକୁ'' ସେ ଦେଶବାସୀଙ୍କୁ ଆହ୍ୱାନ ଦେଇଥିଲେ ।

ମୃତ୍ୟୁର ଅଳ୍ପକାଳ ପୂର୍ବରୁ ସେ ଦୁଃଖରେ କହିଥିଲେ ''ମୁଁ ଖୁବ୍ ନିକଟରେ ଚାଲିଯାଉଛି । ମୋତେ କେହି ଚିହ୍ନିଲେ ନାହିଁ ।'' ହୁଏତ ସେ କଥା ସତ୍ୟ । କାରଣ ତାହା ହୋଇଥିଲେ, ସେ ଓଡ଼ିଶାର ସୀମା ବାହାରେ ଓ ଭାରତବର୍ଷର ସାଂସ୍କୃତିକ ଇତିହାସର ପରିଧି ଭିତରେ ବାହାରେ ଚିହ୍ନିତ ହୋଇ ପାରିଥାନ୍ତେ ! କିନ୍ତୁ ଏକଥା ଉତ୍କଳୀୟମାନେ କାହିଁକି ବା କରନ୍ତେ !

ଭାରତବର୍ଷର ସାଂସ୍କୃତିକ ଇତିହାସରେ ଏକ ପ୍ରତିବାଦୀ ପୁରୁଷ ଭାବରେ ମୋହନ ଦାସ କରମଚାନ୍ଦ ଗାନ୍ଧି ୧୯୧୪ ମସିହାରେ ଭାରତ ଫେରିଲେ । କିନ୍ତୁ ଅବକ୍ଷୟମୁଖୀ ସମାଜ ଜୀବନକୁ ସଂସ୍କୃତ କରିବାର ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ଆରମ୍ଭ ହେଲା ବହୁ ପରେ- ଯାହା ଏବେ ''ଗାନ୍ଧି ଚିନ୍ତନ'' ନାମରେ ଅଭିହିତ । କିନ୍ତୁ ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ର ୧୯୧୬ ମସିହାରେ 'ଅସ୍ପୃଶ୍ୟତା ଦୂର କରିବା'' ''ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ମିଥ୍ୟା ତ୍ୟାଗ କରିବା'', ''ଅଳ୍ପରେ ସନ୍ତୋଷ ହେବା'' ଓ ''କଦାପି ଋଣ ନକରିବା'' ସମ୍ପର୍କରେ ଯେଉଁ ସଚେତନତା ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ ତାହା ସେତେବେଳେ ସମ୍ଭବ ହୋଇନଥିଲା- ଏବେ ବି ହୋଇନାହିଁ, ତାଙ୍କର ଦେହାନ୍ତର ପ୍ରାୟ ୩୩ ବର୍ଷ ପରେ - ଏବେ ୧୯୯୯ରେ । ତାଙ୍କୁ ସେତେବେଳେ ''ଅଳ୍ପ କେତେକ ଲୋକ ଚିହ୍ନିବାର ପ୍ରୟାସ କରିଥିଲେ''- ବାକି ବିରୋଧ କରିଥିଲେ ସଂଖ୍ୟାଗରିଷ୍ଠ ଲୋକେ, ଯେଉଁମାନେ ସଦା ସର୍ବଦା ରହିଆସିଛନ୍ତି- ସ୍ଥିତି ସ୍ଥାପକତାର ପୂଜାରୀ ବା ରକ୍ଷଣଶୀଳତାର ବାବଦୂକ ।

ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ର ଏକ ନିର୍ଭୀକ ବ୍ୟକ୍ତିଥିଲେ । ଏଭଳି ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ସମାଜରେ ସଦାସର୍ବଦା ବ୍ୟତିକ୍ରମ । ଏହି ''ବ୍ୟତିକ୍ରମ' ମାନେ ହିଁ ସମାଜର ମୋଡ଼ ବଦଳାନ୍ତି- ''ଅନ୍ଧାନୁସରଣ'' ଓ ''ବାହ୍ୟାଡମ୍ବର''କୁ ତ୍ୟାଗ କରି ଜୀବନ ପାଇଁ, ସମାଜ ପାଇଁ । ବୃହତ୍ତର ମାନବିକତା କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରତିବେଦନ ସୃଷ୍ଟି କରିଯାନ୍ତି । ତେଣୁ ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ର 'ଚିହ୍ନା' ପଡ଼ିବା କଥା । ସେ ତେଣୁ ଚିହ୍ନା ପଡ଼ିଯାଇଛନ୍ତି- ଇତିହାସରେ, ସମାଜ ସଂସ୍କାରର ବିବର୍ତ୍ତନଧାରାରେ- ଜଣେ ଯୁଗପୁରୁଷ ଭାବରେ- ଓଡ଼ିଶା ଭୂଇଁରେ । ଚିହ୍ନା ବ୍ରାହ୍ମଣର ପଇତା ଲୋଡ଼ା ନାହିଁ- ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ରଙ୍କର ପଇତା ନଥିଲା, ସେ ଛିଣ୍ଡାଇ ଫୋପାଡ଼ି ଦେଇଥିଲେ- କିନ୍ତୁ ''ରକ୍ଷଣଶୀଳ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର'' ଉତ୍ପୀଡ଼ନ

ଭିତରେ ଜୀବନ କଟାଇଦେଲେ ପ୍ରାୟ ୮୧ ବର୍ଷ ଏକ ଆଦର୍ଶକୁ ପ୍ରତିପାଦିତ କରିବା ପାଇଁ ତାଙ୍କ ଜୀବନରେ ଓ କଟକ ସହରର ସୀମିତ ପ୍ରୟୋଗଶାଳାରେ ନିର୍ଭୀକ ଭାବରେ । ତାଙ୍କରି ଭାଷାରେ ''ଭୟ ଏକ ବ୍ୟାଧି.. ତୁମେ ପାପକୁ ସୁଦ୍ଧା ଭୟ କର ନାହିଁ । ... ଭୟର ଭଉଣୀ ଲଜ୍ଜା ।''

୧୮୮୫ ମସିହା ଡିସେମ୍ବର ୧୭ ତାରିଖରେ କଟକ ଜିଲ୍ଲା ସାଲେପୁର ଥାନା, ମୂଳବସନ୍ତ ଗ୍ରାମରେ ଜନ୍ମ- ଜଣେ ସାଧାରଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପରିବାରରେ । ମାତ୍ର ୧୪ ବର୍ଷ ବୟସରେ ବିବାହ ଓ ୧୯୦୬ରେ ବାରିପଦା ହାଇସ୍କୁଲରୁ ଏଣ୍ଟ୍ରାନ୍ସ ପାସ କରି କଟକରେ ଦୁଇବର୍ଷ ଏଫ.ଏ. ପଢ଼ିଲେ । କିନ୍ତୁ ଆର୍ଥିକ ଅନାଟନରୁ ପଢ଼ା ଛାଡି ୧୯୧୨ରେ ଚାକିରି ଆରମ୍ଭକଲେ କଟକ କଚେରୀରେ ଜଣେ କିରାଣୀ ଭାବରେ । ତାହା ହିଁ ଥିଲା ତାଙ୍କର ବୃତ୍ତି- ଜୀବିକାର୍ଜନ ପାଇଁ- ସାରା ଜୀବନ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରବୃତ୍ତି ଥିଲା ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର । ସେହି ପ୍ରବୃତ୍ତିର ପ୍ରଚୋଦନାରେ ସେ ଜୀବନ ବିତାଇଲେ ଜଣେ ବୃତ୍ତିଭୋଗୀ କିରାଣୀ ଭାବରେ ନୁହେଁ; ଜଣେ ସଂସ୍କାରବାଦୀ ଯୁଗ ପୁରୁଷ ଭିତରେ ।

ଓଡ଼ିଶାର ''ନାରୀ ଆନ୍ଦୋଳନର'' ଇତିହାସରେ ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ର ଜଣେ ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ । କିନ୍ତୁ କାହିଁକି ବା ସେ ଏପରି ଏକ ''ଅମଡ଼ା ବାଟରେ'' ମାଡ଼ି ଚାଲିଲେ- ପରିବାର, ସମାଜ, ରକ୍ଷଣଶୀଳ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ଦୌରାତ୍ମ୍ୟକୁ ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନକରି ସେ ଆଗେଇ ଚାଲିଲେ । ଅବଶ୍ୟ ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ରଙ୍କର ସମସ୍ତ ରଚନାବଳୀ (ପ୍ରାୟ ଛୋଟ ବଡ଼ ୪୫ ଖଣ୍ଡି ପୁସ୍ତକ) ସଂଗୃହୀତ ହୋଇ ପ୍ରକାଶ ପାଇଛି । କିନ୍ତୁ ସାହିତ୍ୟର, ଦର୍ଶନର, ନାରୀ ଆନ୍ଦୋଳନର ଇତିହାସର ମୂଳ ସମୀକ୍ଷକ ଆଲୋଚକମାନଙ୍କର ଦ୍ୱାରା ଏହା ଯେପରି ବିଶ୍ଳେଷିତ ହେବାର କଥା ତାହା ହୋଇନାହିଁ । ବୋଧହୁଏ ଏଇଥିପାଇଁ ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ର ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କରି କହିଥିଲେ- ''ମତେ କେହି ଚିହ୍ନିଲେ ନାହିଁ ।''- ସ୍ୱାଭାବିକ ଖେଦୋକ୍ତି । କିନ୍ତୁ ସେ ଯେଉଁ ମୂଳଦୁଆ ପକାଇ ଦେଇଗଲେ, ତାକୁ କ'ଣ ''ଇତିହାସ'' ଅବହେଳା କରିପାରିବ । ତାଙ୍କ ରଚନାବଳୀ ତାଙ୍କର ''ମାନସ ବିଶ୍ଳେଷଣ''ରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଉପାଦାନ ଯୋଗାଇ ପାରିବ କି ? ସେ ସମୟର ସରକାରୀ 'ଗୁପ୍ତ ତଥ୍ୟ', ଦଲୀଲ ଦସ୍ତାବିଜ୍ ପରୀକ୍ଷା କରାଯାଇ ନାହିଁ । କିମ୍ବା ତାଙ୍କ ସମୟର ତାଙ୍କ ସହଯୋଗୀ, ସମର୍ଥକମାନଙ୍କର ସ୍ମୃତି ସଂକଳନ କରାଯାଇପାରି ନାହିଁ- ତେଣୁ ତାଙ୍କୁ କେହି ଏବେ ବି ଚିହ୍ନିଲେ ନାହିଁ ।

ଏଇ ବୈରାଗୀ ମିଶଙ୍କୁ ମୁଁ ଖୁବ ନିକଟରୁ ଦେଖିଥିଲି । ଆମ ଘରର ପରିବେଶ ଭିତରେ । ତାଙ୍କ ବଡ଼ ଭଉଣୀ 'ପୁନି ନାନୀ' ଥିଲେ ମୋର ଜେଜେମା । ଏଇ ଭାଇ ଭଉଣୀଙ୍କର ଅନାବିଳ ସ୍ନେହ ତାଙ୍କ ଦୁଇଜଣଙ୍କୁ ଯେତିକି ନିକଟତର କରିଥିଲା, 'ବୈରାଗୀ ଅଜା' ଥିଲେ ସେତିକି ନିକଟତର ଆମ ପରିବାର ସହିତ- ବିଶେଷ ଭାବରେ ମୋ ବାପାଙ୍କ ସହିତ । ମୋ ଦେଖିବାରେ ବାପା ଥିଲେ କ୍ଷଣକୋପୀ, ଜିଦ୍‌ଖୋର ଓ ନିଜ ସିଦ୍ଧାନ୍ତରେ ଅଟଳ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ମାମୁଁଙ୍କ ନିକଟରେ (ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ର) ସେ ଥିଲେ ସତେ ଯେପରି ''ମୂଷାଟିଏ'' । ଏଇ ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ର ତେଣୁ ଅବସର ନେବା ପରେ ଯଦି କେବେ କେଉଁଠି ମାସାଧିକ କାଳକଟେଇବାକୁ ସଂକୋଚ

କରୁନଥିଲେ- ସେ ସ୍ଥାନଟି ଥିଲା ''ମୋ ବାପାଙ୍କ ରହଣୀ ସ୍ଥାନ ସବୁ (ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ସ୍ଥାନରେ)। ତେଣୁ ପିଲାବେଳୁ କେଜାଣି କେମିତି ''ବୈରାଗୀ ଅଜା'', ମୋ ଜୀବନର ଜଣେ ମାର୍ଗ ଦର୍ଶକ ହୋଇଗଲେ । ତାଙ୍କଦ୍ୱାରା କେମିତି ମୁଁ ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ ପଡ଼ିଲି ତାର ସୂଚନା ଅନ୍ୟତ୍ର ଦିଆଯାଇପାରେ । ଏତିକି କହିଲେ ବୋଧହୁଏ ଯଥେଷ୍ଟ ହେବ ଯେ ତାଙ୍କରି ପାଖରେ ବସି ମୁଁ ୧୨ ବର୍ଷ ବୟସରେ 'ଗୀତା' ପଢ଼ିବା ଶିଖିଥିଲି । ଆଉ ଏବେ ବି ମନେ ପଡୁଛି ତାଙ୍କ ସହିତ ''ଆଳାପ ଆଲୋଚନା'' ଓ ବାଳ ସୁଲଭ ଯୁକ୍ତିତର୍କରେ ମୁଁ ପ୍ରଶ୍ନ କରୁଥିଲି ''ଧର୍ମ'' କଣ ? ଆଉ ଗୀତାରେ ଏ ଧର୍ମ ବିଭିନ୍ନ ଭାବରେ ପ୍ରୟୋଗ କରାଯାଇଛି କାହିଁକି ? ମୋଟାମୋଟି ଭାବରେ ''ରକ୍ଷଣଶୀଳତା''ରୁ ମତେ ମୁକ୍ତ କରିବା ଦିଗରେ ତାଙ୍କର ଅବଦାନ ଯଥେଷ୍ଟ । କାରଣ ତାଙ୍କୁ କେହି ''ଚିହ୍ନିଲେ ନାହିଁ'' ସିନା ମୁଁ ଖୁବ୍ ନିବିଡ ଭାବରେ ଚିହ୍ନି ପକେଇଲି ।

ସେ ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ର ହଠାତ ନାରୀମଙ୍ଗଳ ସମିତି ଗଠନ କଲେ କାହିଁକି ? ମୁଁ ଆଈଙ୍କୁ ଦେଖିନାହିଁ । ଅର୍ଥାତ୍ ମୋର ଜନ୍ମ ବେଳକୁ ''ଆଈ''ଙ୍କର ଦେହାନ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା (୧୯୨୫) । ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ର ଥିଲେ ଏକରକମ ଏକ ନିଃସଙ୍ଗ ବ୍ୟକ୍ତି- ଚିନ୍ତା, ଚେତନା ଓ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମରେ ଅଂଶଗ୍ରହଣ, ଗୀତାର ସାମାଜିକ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ସବୁ ସହିତ- ''ବିଧବା ବିବାହ'', ଟଙ୍କିକିଆ ଉପବୀତ ଗ୍ରହଣ, ବିନା ଯୌତୁକରେ ବିବାହ କର୍ମରେ, ପୌରୋହିତ୍ୟରେ ସେ ସାରା ଜୀବନ କଟାଇ ଦେଲେ । ୧୯୧୨ରୁ ୧୯୪୨ ମଧ୍ୟରେ ଚାକିରି ଜୀବନରେ ସେ ବ୍ରିଟିଶ ରାଜକର୍ମଚାରୀଙ୍କ ନିକଟରେ ଜଣାଇଥିଲେ ଜଣେ 'ପ୍ରତିବାଦୀ ପୁରୁଷ' ଭାବରେ- କେହି କେହି ତାଙ୍କୁ ''ଗାନ୍ଧି ଚେଲା'' ଆଖ୍ୟା ବି ଦେଇଥିଲେ ।

''ସମାଜ ସଂସ୍କାର'' ଧାରା ଭିତରେ ବହୁ ସମସ୍ୟା ଭିତରୁ ସେ 'ନାରୀମଙ୍ଗଳ' ଚିନ୍ତାରେ କାହିଁକି ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ ହେଲେ, ସେ ପ୍ରଶ୍ନର କୌଣସି ସନ୍ତୋଷଜନକ, ତଥ୍ୟଭିତ୍ତିକ ବିଚାର ବିଶ୍ଳେଷଣ ଏବେ ବି ହୋଇନାହିଁ । ସେ କାଳର ସମ୍ବାଦପତ୍ର, ସରକାରୀ ନଥି ଭିତରେ କିଛି ହୁଏତ ଲୁକ୍କାୟିତ ଭାବରେ ଥାଇପାରେ । ହୁଏତଃ ଏଇ ତଥ୍ୟ କେବେ ଆଲୋକକୁ ଆସିପାରେ । କିନ୍ତୁ ''ଜନଶ୍ରୁତି'' ତ ଖୁବ୍ ଶୀଘ୍ର ଲୋପ ପାଇଯିବ- ସେ କାଳରେ ଓ ଏବେବି ସେ ସବୁ ସ୍ମରଣରୁ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ହଜିଯାଉଛି । ତେଣୁ 'ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ର'ଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ପରିଚୟ ବୋଧହୁଏ ଧରାପଡ଼ିବ ନାହିଁ । ସେହିଭଳି ଏକ 'ଜନଶ୍ରୁତି'ର କାହାଣୀ ଶୁଣିଥିଲି ପିଲାବେଳେ ।

''କଟକରେ ଚାକିରି କରିବା ସମୟରେ ସେ ସେତେବେଳେ ଏକଲା ରହୁଥାନ୍ତି । (ପରେ ଗାଁ ଛାଡି ପରିବାର ସହ କଟକ ଚାଲିଆସିଲେ ଓ ସାରା ଜୀବନ କଟେଇଲେ ଶେଖ ବଜାରରେ) କୌଣସି ଏକ ଛୁଟିରେ ଗାଁକୁ ଚାଲିଲେ- ସ୍ତ୍ରୀ ରହୁଥାନ୍ତି ଗାଁରେ- ମୂଳବସନ୍ତରେ । ଶାଶୁ ବୋହୂ ଦୁଇଜଣ । ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ର ଯୁବକ । କଟକରୁ ଗାଁକୁ ଗଲାବେଳେ ସାଙ୍ଗରେ ନେଲେ ଡିବିରିଟିଏ । କିଛି କିରାସିନି ତେଲ ଓ ଦିଆସିଲି କାଠିର ପେଡିଟିଏ । ସେ କାଳରେ ଦିନବେଳା ନିଜ ସ୍ତ୍ରୀ ସଙ୍ଗରେ କଥାଭାଷା ବି ସମ୍ଭବପର ନଥିଲା । ତେଣୁ ଗାଁର ଗଭୀର ରାତିରେ ତାଙ୍କ ଘରେ ଡିବିରି

ଲଗାଇ, ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସହିତ କଥାଭାଷା ହେବା ପାଇଁ ସରଞ୍ଜାମ ସବୁ ନେଇ ଗାଁକୁ ଗଲେ । ରାତିରେ ଡିବିରି ଜାଳି ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ସହିତ୍ର କଥାଭାଷା ହେଲେ । କିନ୍ତୁ ତାଙ୍କ ଅଜାଣତରେ ସେହି ଡିବିରିର ଆଲୁଅ କବାଟର କଣାବାଟେ ବାହାରକୁ ଦେଖାଯାଉଥିବ ବୋଲି ତାଙ୍କୁ ଜଣାନଥିଲା । ପରଦିନ ସକାଳେ ଶାଶୁ ବୋହୂ ବିରୂପା ନଈକୁ ଗାଧୋଇବାକୁ୍ ଗଲାବେଳେ ଶାଶୁ ବୋହୂଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ଗାଳିଦେଲେ- କାରଣ ଥିଲା- '' ଆଲୁଅରେ ସ୍ୱାମୀ ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତା '' । ଏ ଗାଳି ସହିନପାରି ଆଈ (ଅର୍ଥାତ ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ରଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ) ବାଟରୁ ''କନିଅର ମଞ୍ଜି'' ଗୋଟାଇ ଅଣ୍ଟାରେ ମାରିଲେ । ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଘରେ ପହଞ୍ଚିଲେ 'କନିଅର ମଞ୍ଜି' ବାଟି ପିଇଦେବେ- ଶାଶୁଘର ଗଞ୍ଜଣା ସହିପାରିବେନି । ଲୁଗା ପାଲଟୁ ପାଲଟୁ କନିଅର ମଞ୍ଜି ଅଣ୍ଟାରୁ ଗଳି ପଡ଼ିଲା । ପୁଣି ହେଲା ଗାଳି- ଶାଶୁଙ୍କର ।''

ଏଇ ଘଟଣାଟି ବିଷୟରେ ହୁଏତ ଆଈ ଅଜାଙ୍କୁ କ'ଣ କହିଥିବେ- ଆଉ 'ନାରୀମାନଙ୍କର' ସମସ୍ୟା, ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ବ୍ୟଥିତ କରିଥିବ । ତେଣୁ ସାରା ଜୀବନ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ପରେ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ନାରୀମାନଙ୍କର ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ । ସେଇଥିପାଇଁ ଗଢ଼ା ହୋଇଥିଲା । **''ନାରୀ ମଙ୍ଗଳ ସମିତି ''** (୧୯୩୦)- ଆନୁଷ୍ଠାନିକତା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏହା ବୋଧହୁଏ ପ୍ରଥମ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା । ଏଇଥିପାଇଁ ଶାସ୍ତ୍ର ଅଧ୍ୟୟନ, ନାରୀମାନଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଆଦି ବଢ଼ି ବଢ଼ି ଚାଲିଲା- ସାରା ଜୀବନ କେହି କଣ ବିଶ୍ୱାସ କରିପାରିବ ଯେ ଜଣେ ସାଧାରଣ କିରାଣୀ, ସରକାରୀ କଳର ପରିସୀମା ଭିତରେ ରହି ଏପରି ବୈପ୍ଳବିକ ଜୀବନଧାରା ସୃଷ୍ଟି କରିପାରିବ । ତେଣୁ ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ଅନେକ ଚିହ୍ନିଲେ- ଯେଉଁମାନେ ନିରାଶ୍ରୟା, ସମାଜ ଦ୍ୱାରା ପରିତ୍ୟକ୍ତା, ଶୋଷିତ । ସେଇମାନଙ୍କର ସଂସାର ଭିତରେ ''ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ରେ'' ରହିଗଲେ ଏକ 'ଗୁରୁ' ଭାବରେ ବହୁ 'ବିବରା'ଙ୍କର ବିବାହର ପୁରୋଧା ଭାବରେ । ତାଙ୍କର ବାଣୀ ଏବେ ବି ମନେ ପଡୁଛି- ''ବିବାହକୁ ବ୍ୟବସାୟରେ ପରିଣତ କରନ୍ତୁ ନାହିଁ ।''

ଏବେ ବି ମନେ ପଡୁଛି ପରିକ୍ଷିତ ଦାଶ ଶର୍ମାଙ୍କର 'ନୈଷ୍ଠିକ ବ୍ରାହ୍ମଣ'ର ଭୂମିକା ଓ 'ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ରଙ୍କର' 'ସଂସ୍କାରବାଦୀ ଭୂମିକା'ର ଚଢ଼ା ଉତାର- ଖବର କାଗଜ ପୃଷ୍ଠାରେ ସେ ସବୁ ଏବେ ବି ଆଲୋଚନାର ପରିସରକୁ ଆସିନାହିଁ । ତେଣୁ ଓଡ଼ିଶାର ନାରୀ ଆନ୍ଦୋଳନରେ ଇତିହାସ ଯଦି କେବେ ଲେଖାଯାଏ (ଅନ୍ତତଃ ୧୯୧୨- ୧୯୪୨) ତେବେ ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ର ନିଶ୍ଚୟ ପୁଣିଥରେ 'ଚିହ୍ନା' ପଡ଼ିବେ- ଜଣେ ଅଗ୍ରଗାମୀ ଚିନ୍ତାଧାରାର ଚିନ୍ତକ ଓ 'ସଂସ୍କାର ଚେତନା'ର ଉଦ୍‌ଗାତା ଭାବରେ ।

ଏହି ପୁସ୍ତକଟି ସମ୍ପାଦନା କଲାବେଳେ ଖୁବ୍ 'ହତାଶା'ର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଛି । ତାଙ୍କ ସମ୍ପର୍କିୟ ଉପାଦାନ ସଂଗ୍ରହ କରିବାକୁ ଯାଇ, ଓଡ଼ିଶାର ବିଭିନ୍ନ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟର 'ନାରୀ ଅଧ୍ୟୟନ କେନ୍ଦ୍ର'ର ପରିଚାଳିକାମାନଙ୍କୁ ପରାମର୍ଶ ଦେଇ ବି ତାଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ବିଶେଷ ଅଲୋଚନାର ମାର୍ଗ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇପାରିଲା ନାହିଁ ।

ତେଣୁ ଏବେ ତାଙ୍କର ଦୁଷ୍ପ୍ରାପ୍ୟ ''ସ୍ୱଭାବ ନିୟତ ଜୀବନ ଯୁଦ୍ଧ''ର ପୁନଃ ମୁଦ୍ରଣ କଲାବେଳେ- ତାର ପରିବର୍ତ୍ତିତ ନାମ ରଖାଯାଇଛି ''ସମାଜ ସଂସ୍କାରକ ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ରଙ୍କର ଆତ୍ମ ଜୀବନୀ''- ତାଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଅଧ୍ୟୟନ କରିଥିବା କେତେକଙ୍କର ଲେଖା ଓ କେତେକ ଲେଖାର 'ନିର୍ବାଚିତ ଅଂଶ ପରିଶିଷ୍ଟରେ ଦିଆଯାଇଛି । ଆଶା କରାଯାଉଛି ଯେ ହୁଏତ ଭବିଷ୍ୟତରେ ଅନ୍ୟମାନେ ''ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ'' କେବଳ ଓଡ଼ିଶା ଭିତରେ ନୁହେଁ, ଭାରତୀୟ ନାରୀ ଆନ୍ଦୋଳନର ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ, ପୁଣି **'ବିଶ୍ୱ କଲ୍ୟାଣ'**(୧୯୪୯) ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଆବିଷ୍କାର କରିବେ । କାରଣ ସେ ଶେଖ ବଜାରରେ ବସି ବାରଣାସୀ ବା ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ବୁଲିଯାଇ 'ବିଶ୍ୱର ଚିନ୍ତନ' ସହିତ ଯୋଗସୂତ୍ର ରଖି ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିଲେ- ''ବିଶ୍ୱ କଲ୍ୟାଣ ସମିତି' । ଏବର 'ଜଗତୀକରଣ ପ୍ରକ୍ରିୟା'ର ଆଲୋଚନା କ୍ଷେତ୍ରରେ ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ରଙ୍କର 'ବିଶ୍ୱ କଲ୍ୟାଣ ସମିତି'ର ଦାର୍ଶନିକ ଭାବଧାରା ଆବିଷ୍କାର କରିବା ହୁଏତ ଭବିଷ୍ୟତ ବଂଶଧରଙ୍କୁ, ତାଙ୍କ ମାଟି, ପାଣି, ପବନ ସହିତ ପରିଚିତ କରାଇ ଦେଇପାରେ । ସେହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ହୁଏତ ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ରଙ୍କର ପରିଚିତ ରହିଯିବ- ଜଣେ ଅଗ୍ରଗାମୀ ଓଡ଼ିଆ ଚିନ୍ତକ ଭାବରେ । ଏ ସମ୍ମାନ ଦେବାକୁ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାଭାଷୀମାନେ ସଚେଷ୍ଟ ହେଲେ- ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ସମସ୍ତେ ଚିହ୍ନିବେ- ନିଜର ଭବିଷ୍ୟତର ମାର୍ଗ ସନ୍ଧାନ ପାଇଁ ।

ଆଶା କରୁଛି, ଭବିଷ୍ୟତରେ ତାଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଅଧିକ ତଥ୍ୟ ଆବିଷ୍କୃତ ହେବ ଓ ମଧ ପରିବ୍ୟାପ୍ତ ଘଟିବ ।

ରାଉରକେଲା
୧୬.୬.୯୯

ସ୍ଥିତଧୀ

ଗଗନେନ୍ଦ୍ର ନାଥ ଦାଶ

୧. ସେ ଆମ ଅଞ୍ଚଳର ଜଣେ ପ୍ରବାଦପୁରୁଷ ଥିଲେ । ମୋ ପିଲାଦିନେ ଆମ ଅଞ୍ଚଳରେ ତାଙ୍କୁ - ଓ ଜନ-ମାନସରେ ତାଙ୍କ ସମାଜ ସଂସ୍କାର ଉଦ୍ୟମର ଉଦ୍ଦାମତା ଓ ଏପରି କି ଉନ୍ମତ୍ତତାକୁ - କେନ୍ଦ୍ରକରି ଅନେକ ଜନଶ୍ରୁତି ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା (ଓ ଏବେ ବି ହୁଏତ ଥାଇପାରେ) । ସେଥିରେ ସେ ପୁଣି ଥିଲେ ମୋର ସମ୍ପର୍କୀୟ ପିଉସା । ମୋର ବାପା ମଧ୍ୟ ଶେଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାଙ୍କ ପ୍ରତି ଅନୁରକ୍ତ ଓ ଅକୃତ୍ରିମ ଶ୍ରଦ୍ଧାସମ୍ପନ୍ନ ଥିଲେ; ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବେଶ କିଛି କାଳପାଇଁ ତାଙ୍କ ସମାଜ ସଂସ୍କାର କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ଜଣେ ଘନିଷ୍ଠ ସହଯୋଗୀ । (ଆମ ସମାଜରେ ନାରୀମାନଙ୍କ ସ୍ଥାନ ଓ ସମସ୍ୟା ସମ୍ପର୍କରେ ସେ ଲେଖିଥିବା କେତେକ ପୁସ୍ତକ ମୋ ବୋଉକୁ ଉପହାର ଦେଇ ସେ ତାକୁ ରକ୍ଷଣଶୀଳତାର ନିର୍ମୋକରୁ ମୁକ୍ତ ହେବାପାଇଁ ଅନୁପ୍ରେରିତ କରିଥିଲେ । ମୋ ବୋଉର ବହି ଆଲମାରୀରୁ ଉପହାର ପୃଷ୍ଠାରେ ତାଙ୍କ ହସ୍ତଲିପିରେ ବୋଉର ନାଁ ଲେଖାଥିବା 'ନାରୀମଙ୍ଗଳ' ପୁସ୍ତକ ମୁଁ ପାଇଛି ।) ମୋର ସାନବାପା ବା କକେଇଙ୍କ ପୁଅ ଭାଇ ମଧ୍ୟ ଥିଲେ ତାଙ୍କର ଜଣେ ଭକ୍ତ । ମୋ ଛାତ୍ରାବସ୍ଥାରେ ମୁଁ ପଢୁଥିବା ବଡ଼ଚଣା ସ୍କୁଲକୁ ସେ ଅନେକଥର ଆସିଥିଲେ; ବେଳେ ବେଳେ ଆମର ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କ ସହ ସ୍କୁଲ ହଷ୍ଟେଲରେ ରାତ୍ରୀଯାପନ ମଧ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ଆମମାନଙ୍କ ସହ ଥରେ ତେଲିଗଡଠାରେ ହୋଇଥିବା ବଣଭୋଜୀରେ ସେ ଯୋଗ ବି ଦେଇଥିଲେ । ଏଇପରି ଭାବରେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ନିକଟ ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଥିଲି । ତେଣୁ ତାଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ ଆଜି କିଛି ଲେଖିବା ବେଳେ ମୋର ଭାବପ୍ରବଣତା ସୃଷ୍ଟି ହେବା ସ୍ୱଭାବିକ । ମୁଁ କିନ୍ତୁ ନିଜକୁ ସେ ଭାବପ୍ରବଣତାରୁ ମୁକ୍ତ କରି ଏକାନ୍ତ ବସ୍ତୁନିଷ୍ଠ ଭାବରେ ନିମ୍ନରେ ତାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଆବିଷ୍କାର କରିବାର - ହୁଏତ କିଛି ପରିମାଣରେ ଆକଳନ କରିବାର - ଉଦ୍ୟମ କରିବି ।

ତେବେ ପୁଣ୍ୟଶ୍ଳୋକ ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ର (-ସେଇ ନାମରେ ସେ ପରିଚିତ-)ଙ୍କ ମହିମାନ୍ୱିତ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଓ ଯଥାର୍ଥ ଅବବୋଧ କିଛି ସହଜ କଥା ନୁହେଁ; ସହଜ କଥା ନୁହେଁ ମଧ୍ୟ ସେଇ ବହୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳଦିଗ ସମ୍ପନ୍ନ ମହିମାମୟ ବ୍ୟକ୍ତିସତ୍ତାର ଯଥାର୍ଥ, ପ୍ରକୃତ ଓ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିଚୟ ଦେବା । ତେଣୁ ମୁଁ ତାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ମାତ୍ର କେତୋଟି ଦିଗ ଆବିଷ୍କାରର କିଞ୍ଚିତ ପ୍ରଚେଷ୍ଟା କରିବି । (ସେ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କହି ରଖେ, ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଯେପରି ଦେଖିଛି, ଯେପରି ଚିହ୍ନିଛି ଓ ତାଙ୍କର ଯେଉଁ ପରିଚୟ ପାଇଛି ସେ ସମ୍ପର୍କରେ ଅନ୍ୟମାନେ ମୋ ସହ ଏକମତ ହୁଏତ ହୋଇ ନପାରନ୍ତି - ଏ ବିଷୟରେ ମୁଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ସଚେତନ ।)

୨. ଏଇ ଆମ ଚିହ୍ନା ପୃଥିବୀର ସାଧାରଣ ମଣିଷଟିଏ କିପରି ସାଧନାବଳରେ ଜଣେ ଅସାଧାରଣ ବ୍ୟକ୍ତିରେ ପରିଣତ ହୋଇପାରେ, ସାଧାରଣ ମଣିଷଟି ଭିତରେ କିପରି ଏକ ଅସାଧାରଣ ବ୍ୟକ୍ତିସତ୍ତା ଆତ୍ମଗୋପନ କରିଥାଇପାରେ ଆଉ ଦୁର୍ଦ୍ଦମନୀୟ ସଙ୍କଳ୍ପର ଆଗ୍ନେୟ ସ୍ପର୍ଶରେ ହିଁ ତାହାର ଆତ୍ମଜାଗରଣ ଓ ପରିପ୍ରକାଶ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରେ - ଏ ସତ୍ୟର ପ୍ରକୃଷ୍ଟ ଉଦାହରଣ ଥିଲେ ସେ । ସେ ଥିଲେ ଆମର ଅତି ପରିଚିତ ଧୂଳିଧୂସରିତ ଏଇ ଧରଣୀର ସାମାନ୍ୟ ଶିଳାଖଣ୍ଡ; ସେ କିନ୍ତୁ ଥିଲେ ସୀମାଦ୍ରି ଓ ହିମାଦ୍ରିଠାରୁ ଅନେକ ଉଚ୍ଚ, ଅନେକ ବିଶାଳ, ଅନେକ ପବିତ୍ର ଓ ଅନେକ ମହାନ ଧରାଧର ।

୩. ଅଚଳ ଓ ଅଟଳ ପର୍ବତର କଠିନ ଓ କର୍କଶ ପ୍ରସ୍ତର ଆସ୍ତରଣର ଅନ୍ତରାଳରେ ସଦାନୀରା ନିର୍ଝରିଣୀଟିଏ ଲୁକ୍କାୟିତ ଥିବା ପରି ବାହାରକୁ ଭାବପ୍ରବଣତାହୀନ ଅତ୍ୟନ୍ତ କଠୋର ଓ ଏପରିକି ନିଷ୍ଠୁର ବୋଲି ପ୍ରତିଭାତ ହେଉଥିବା ସେଇ ଲୋକଟିର ହୃଦୟରେ ଆମ ସମାଜର ଦୁଃଖୀଜନମାନଙ୍କ ପାଇଁ, ବିଶେଷ ଭାବରେ ଦୁଃଖିନୀ ନାରୀ ମାନଙ୍କ ପାଇଁ, ଏପରି ଏକ ସମବେଦନାର ନିର୍ଝର, କରୁଣାର ପ୍ରସ୍ରବଣ ଯେ ଆତ୍ମଗୋପନ କରି ରହିଥିଲା ତା ଅକଳ୍ପନୀୟ । ଆଉ ତାଙ୍କର ଏଇ କରୁଣାର ପ୍ରସ୍ରବଣ ହିଁ ଥିଲା ତାଙ୍କର ସମସ୍ତ ସମାଜ ସଂସ୍କାର କାମନାର, ପ୍ରେରଣାର ଓ ସାଧନାର ମୂଳ ଉତ୍ସ ।

୩.୧. ଆମ ସମାଜର ଅଗଣିତ ଦୁଃଖୀଜନମାନଙ୍କ ଦୁଃଖର ମୂଳରେ ଥିବା ବହୁ କାରଣ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ବଡ଼ କାରଣ ହେଉଛି ଧନର ଅସମ ବଣ୍ଟନ; ଆଉ ଧନର ଏଇ ଅସମ ବଣ୍ଟନ ମୂଳରେ ଥିବା ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ବହୁ କାରଣ ମଧ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ କାରଣ ହେଉଛି ସାମାଜିକ ବୃଥାଡମ୍ବର ଓ କେତେକ ବଦ୍ଧମୂଳ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ । ତେଣୁ ସମାଜକୁ ଏପରି ବୃଥାଡ଼ମ୍ବର ଓ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସରୁ ବ୍ୟାଧିମୁକ୍ତ କରିବାପାଇଁ ସେ ବଦ୍ଧପରିକର ହୋଇଥିଲେ । ଏ ଥିଲା ତାଙ୍କ ସାମାଜିକ ବିପ୍ଳବର ଗୋଟିଏ ଦିଗ ।

୩.୨. ସେହିପରି ଆମ ସମାଜରେ ନାରୀ ଜାତିକୁ ପରଦା ଓ ଓଢଣାର ଆଢୁଆଳରେ ରଖାଯାଇ ସେମାନଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତି-ସତ୍ତାକୁ କ୍ଷୁଣ୍ଣ ଓ ଖର୍ବୀୟିତ କରାଯାଉଥିବାରୁ, ସେମାନଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିସତ୍ତା ବିକାଶର ସୁଯୋଗକୁ ପ୍ରତି ପଦେ ପଦେ ପ୍ରତିହତ ପ୍ରତିରୋଧ କରାଯାଉଥିବାରୁ, ସେମାନଙ୍କୁ ଶିକ୍ଷାଲାଭରୁ ବଞ୍ଚିତ କରି ଅଜ୍ଞାନତାର ଅନ୍ଧକାର ମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ କରି ରଖାଯାଉଥିବାରୁ ସେ ସବୁର ନିରାକରଣ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ସେ ନାରୀମାନଙ୍କୁ ସଚେତନ କରାଇବା ସହ ସେ ଦିଗରେ ଆହୁରି ଅନେକ ପଦକ୍ଷେପ ତ ନେଇଥିଲେ, ପୁଣି ବିଧବା,ବିଶେଷ ଭାବରେ ବାଳୁତ ବିଧବା - ବା ତାଙ୍କରି ଭାଷାରେ 'ବିବରା' - ମାନଙ୍କ ବିବାହ ଓ ପୁନର୍ବିବାହ କ୍ଷେତ୍ରରେ ପ୍ରମୁଖ ଭୂମିକା ଗ୍ରହଣ ପୂର୍ବକ ଏକ ବଡ଼ ସାମାଜିକ ଆନ୍ଦୋଳନର ସୂତ୍ରପାତ ମଧ୍ୟ କରିଥିଲେ ।

୩.୩. ତେବେ ଧାର୍ମିକ ବିପ୍ଳବ ଓ ସାମାଜିକ ଆନ୍ଦୋଳନ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାଙ୍କର ଭୂମିକାକୁ ଆହୁରି ତଳେଇ କରି ଦେଖିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି । ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିବାର କଥା ଯେ ତାଙ୍କର ସାମାଜିକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର - ବିଶେଷ ଭାବରେ ବିଧବା ବା ବିବରା ବିବାହ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ସମର୍ଥନ ସେ ଆମ ପ୍ରାଚୀନ ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ର ଓ/ବା ଅଧୁନାଲୁପ୍ତ ପ୍ରାଚୀନ ପରମ୍ପରା ମଧ୍ୟରେ ଆବିଷ୍କାର କରିଥିଲେ । ଅନ୍ୟକଥାରେ ତତ୍‌କାଳୀନ ଲୋକାଚାରର ବିରୁଦ୍ଧାଚରଣ କରିପାରିଥାଏ, କିନ୍ତୁ ତାହାହିଁ ଶାସ୍ତ୍ରସିଦ୍ଧ, ତାହା ହିଁ ପ୍ରାଚୀନ ପରମ୍ପରାସିଦ୍ଧ ବୋଲି ସେ ଦାବୀ କରୁଥିଲେ; ସେ ଦାବୀ କରୁଥିଲେ ଯେ ସେ-ପ୍ରକୃତରେ ନୂତନ କିଛି କରୁନାହାନ୍ତି ଓ ଯାହା କରୁଛନ୍ତି ତା ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ର-ଓ-ପ୍ରାଚୀନ-ପରମ୍ପରା-ସମ୍ମତ ।

ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ଯୁକ୍ତି କରାଯାଇପାରେ ଯେ ତାଙ୍କର ସାମାଜିକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମ ପଛରେ ପ୍ରାଚୀନ ହିନ୍ଦୁଶାସ୍ତ୍ର ଓ ପରମ୍ପରାର ସମର୍ଥନ ଥିବା ଦାବୀ ପ୍ରକୃତରେ ଥିଲା ଜନ-ସାଧାରଣଙ୍କୁ ପ୍ରଭାବିତ କରି ନିଜ ମତରେ ଦୀକ୍ଷିତ କରିବାର ଏକ କୌଶଳ (Strat-egy) ମାତ୍ର । ଅବଶ୍ୟ ଏପରି ବକ୍ତବ୍ୟର କୌଣସି ସାରବତ୍ତା ଥିବା ପରି ଆପାତତଃ ମନେ ହୁଏତ ନ ହୋଇପାରେ । କାରଣ ପ୍ରକୃତରେ ଏ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାଙ୍କର ଭୂମିକା ଆଦୌ ଧ୍ୱଂସାତ୍ମକ ନ ଥିଲା; ଥିଲା ଗଠନମୂଳକ, ସଂସ୍କାର ମୂଳକ ବା ସମାର୍ଜନାଭିମୁଖୀ । ସେ ଆମ ପାରମ୍ପରିକ ସମାଜ ସଂସ୍ଥାକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଧ୍ୱଂସ କରିଦେବାର, ଆମ ପାରମ୍ପରିକ ସମାଜର ସାରସତ୍ତା ବା ସଂରଚନା (Structure)କୁ ଭାଙ୍ଗି ପକାଇବାର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁନଥିଲେ । ଆମ ପାରମ୍ପରିକ ସମାଜର ମୌଳିକ ପ୍ରକୃତିକୁ, ତାର ସଂରଚନା (Structure)କୁ ମୋଟାମୋଟି ବା ଊଣା ଅଧିକେ ଅକ୍ଷୁର୍ଣ୍ଣ ରଖି ସେଥିରେ କାଳକ୍ରମେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିବା ମୂଲ୍ୟବୋଧର ଅବକ୍ଷୟଜନିତ ବିକୃତିକୁ ଧୋଇ ପୋଛି ସଫା କରିଦେବାର ଉଦ୍ୟମ ସେ କରିଥିଲେ ବା ଅନ୍ତତଃ ସେମିତି କରୁଥିଲେ ବୋଲି ହିଁ ସେ ମନେ କରୁଥିଲେ ।

ତେବେ ଶେଷରେ କିନ୍ତୁ ସ୍ୱୀକାର କରିବା ପାଇଁ ହେବ ଯେ ତାଙ୍କ ସାମାଜିକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ସମର୍ଥନ ହୁଏତ ସେ ପ୍ରାଚୀନ ହିନ୍ଦୁ ଶାସ୍ତ୍ରର ପୃଷ୍ଠାରୁ ଓ/ବା ଅଧୁନାଲୁପ୍ତ ପ୍ରାଚୀନ ପରମ୍ପରା ମଧ୍ୟରୁ ଖୋଜି ବାହାର କରୁଥିଲେ, ତେବେ ତା ସେ କରିଥିଲେ ତାଙ୍କ ସାମାଜିକ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ପ୍ରାଥମିକ ପର୍ଯ୍ୟାୟର ନୁହେଁ, ଆଉ ଏକ ପରବର୍ତ୍ତୀ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ - ତାଙ୍କ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ରମର ପ୍ରତିକୂଳାତ୍ମକ ସମାଲୋଚନାର ଉତ୍ତର ଦେବାପାଇଁ । କିନ୍ତୁ ପ୍ରାଥମିକ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଏ ସବୁ ହିନ୍ଦୁ ଶାସ୍ତ୍ର ଓ/ବା ଅଧୁନାଲୁପ୍ତ ପାଚୀନ ପରମ୍ପରା ଆଦୌ ତାଙ୍କର ପ୍ରେରଣାର ଉତ୍ସ ନଥିଲା । ଆମ ସମାଜରେ ନାରୀଜାତିର, ବିଶେଷ ଭାବରେ ବିଧବାମାନଙ୍କର ଦୁଃଖରେ ବିଗଳିତ ହୃଦୟ ତାଙ୍କର ହେତୁବାଦୀ ମନ ସେଇ ଦୁଃଖ ଅପନୋଦନ ପାଇଁ ଯାହା ଉଚିତ ବୋଲି ସ୍ୱାଧୀନ ଭାବରେ ଭାବିଥିଲା ତାହାକୁ

ହିଁ ଅକୁଣ୍ଠିତ ଚିତ୍ତରେ କର୍ମପନ୍ଥା ରୂପରେ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେତେବେଳକୁ ସେ ସବୁ ହିନ୍ଦୁ ଶାସ୍ତ୍ର ଓ/ବା ଅଧୁନାଲୁପ୍ତ ସେଇ ପ୍ରାଚୀନ ପରମ୍ପରା ସହ ସେ କେତେଦୂର ପରିଚିତ ଥିଲେ ତା ସନ୍ଦେହଜନକ । ଦୁଃଖିନୀ ନାରୀ ବା ନାରୀମାନଙ୍କ ଦୁଃଖ ହିଁ ଥିଲା ତାଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ପ୍ରେରଣା-ଉତ୍ସ ।

୪. ସେ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ମନେ ରଖିବାପାଇଁ ହେବ ଯେ ବହିପଢ଼ା ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ତାଙ୍କର ନଥିଲା ବା ସେ ପାଣ୍ଡିତ୍ୟର ଆଡମ୍ବର ବା ଆଦର ସେ କେବେ କରୁନଥିଲେ । ବିଭିନ୍ନ ବିଷୟରେ ମନନ କରିବାର, ବିଭିନ୍ନ ସମସ୍ୟା ସମ୍ପର୍କରେ ଗଭୀର ଭାବରେ ଚିନ୍ତା କରି ତାକୁ ଆକଳନ ଓ ବିଶ୍ଳେଷଣ କରିବାର, କରି ତାର ସହଜ ସମାଧାନ ଆବିଷ୍କାର କରିପାରିବାର ଏକ ଅଦ୍ଭୁତ ସହଜାତ ଶକ୍ତି ତାଙ୍କର ଥିଲା । ଆଉ ଏ ମନନଶୀଳତା ହିଁ ଥିଲା ତାଙ୍କ ଚିନ୍ତାଧାରାରେ, ବିଚାରଧାର ରେ ଥିବା ସ୍ୱଚ୍ଛତା ଓ ମୌଳିକତାର ମୂଳରେ । ଏ ମନନଶୀଳତା ହିଁ ତାଙ୍କୁ ଏକ ଦାର୍ଶନିକର ସ୍ତରକୁ ଉନ୍ନୀତ କରିଥିଲା । ସେଥିପାଇଁ ସେ ନାସ୍ତିକତା ଓ ଆସ୍ତିକତାର ନୂତନ ସଂଜ୍ଞା ନିରୂପଣ କରିବାର ପ୍ରଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ ।

ପୁଣି ଏଇ ମନନଶୀଳତା - ସଂଜାତ ମୌଳିକ ବିଚାରଧାରା ଓ ସ୍ୱାଧୀନ ଚିନ୍ତା ତାଙ୍କୁ ନିବୃତ କରି ରଖିଥିଲା ଅନ୍ଧାନୁସରଣ ଓ ପରାନୁସରଣ ପଥରୁ । ଏପରି ପରକୁ ଅନ୍ଧ ଭାବରେ ଅନୁସରଣ କରିବା ପ୍ରବୃତ୍ତିକୁ ଥଟ୍ଟା କରି ସେ ଅନେକ ସମୟରେ କହୁଥିଲେ - ''ବଡ ବିଲୁଆ ଭୁକିଲେ ହୋ ! ସାନ ବିଲୁଆ ଭୁକିଲେ ହୋ !'' ଆଉ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସାଧାରଣ ଲୋକ ପକ୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ଏଇ ମନନଶୀଳତାର - କିନ୍ତୁ ବହିପଢ଼ା ପାଣ୍ଡିତ୍ୟର ନୁହେଁ - ସ୍ୱାଧୀନ ଚିନ୍ତାର ଆବଶ୍ୟକତା ଓ ଉପଯୋଗିତାକୁ ସୂଚାଇ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କର ''ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜର ଆଲୋକ ହୁଅ'' ବାଣୀକୁ ତାଙ୍କ ସମ୍ପାଦିତ 'ବିଶ୍ୱକଲ୍ୟାଣ' ପତ୍ରିକାର ମଲାଟରେ ବଡ ବଡ ହରଫରେ ଛାପି ଦେଉଥିଲେ ।

୫. ପ୍ରସଙ୍ଗ କ୍ରମେ କହି ରଖେ ଯେ ମୁଁ ସ୍କୁଲରେ ପଢୁଥିବା ସମୟରେ ମଧ୍ୟଇଂରାଜୀ ଓ ଉଚ୍ଚଇଂରାଜୀ ବା ହାଇସ୍କୁଲ ଗୁଡିକର ସଂଖ୍ୟା ଅନେକ କମ୍ ଥିଲା । ତେଣୁ ଅଧିକାଂଶ ସ୍କୁଲରେ ଦୂରଦୂରାନ୍ତରୁ ଛାତ୍ରମାନେ ଆସି ହଷ୍ଟେଲରେ ରହି ପଢୁଥିଲେ । ଆଉ ଦୂରରୁ ଆସିଥିବା ଶିକ୍ଷକମାନେ ମଧ୍ୟ ଛାତ୍ରମାନଙ୍କ ସହ ହଷ୍ଟେଲରେ ରହୁଥିଲେ । ହଷ୍ଟେଲରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଦିନ ସକାଳେ ଓ ସନ୍ଧ୍ୟାରେ ପ୍ରାର୍ଥନା ସଭା ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେଉଥିଲା ଓ ସେଥିରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଛାତ୍ର ଯୋଗ ଦେବାପାଇଁ ବାଧ୍ୟ ଥିଲେ । ବୈରାଗୀବାବୁ ଆମ ସ୍କୁଲକୁ ଆସିଲେ ବେଳେ ବେଳେ ସେଇ ହଷ୍ଟେଲରେ ପ୍ରଧାନ ଶିକ୍ଷକ ମାନଙ୍କ ସହ ଦିନେ ଅଧେ ରହି ଯାଉଥିଲେ । ଥରେ ସକାଳେ ପ୍ରାର୍ଥନା ସଭାପରେ ହଷ୍ଟେଲର ମାଟି କାନ୍ଥରେ ଚକ୍ ଖଡିରେ ବଡ ବଡ ହରଫରେ ଲେଖିଲେ, 'Do not pray' ଓ ଶିକ୍ଷକମାନଙ୍କୁ ସେ

ଉକ୍ତିର ଅର୍ଥ ଓ ମର୍ମ ବୁଝାଇ କ'ଣ ସବୁ କହିଲେ । ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ବକ୍ତବ୍ୟ ଭଲ ଭାବରେ ବୁଝିପାରି ନଥିଲି; ଓ ଏବେ ବି ହୁଏତ ଠିକ୍ ଭାବରେ ବୁଝିପାରିନାହିଁ। ତେବେ ଯେତେଦୂର ସମ୍ଭବ ତାଙ୍କ ବକ୍ତବ୍ୟ ଥିଲା ଅଦୃଶ୍ୟ କୌଣସି ଶକ୍ତିକୁ ବା ଭଗବାନଙ୍କୁ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବା, ତାଙ୍କ ନିକଟରେ ଜଣାଣ କରିବା, ତାଙ୍କୁ କ'ଣ କ'ଣ ମାଗିବା ଅପେକ୍ଷା ନିଜେ ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରିବା ଉଚିତ୍, ନିଜେ ନିଜ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିବା ଉଚିତ; ପ୍ରତ୍ୟେକ ନିଜ ନିଜର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ଓ କର୍ମଫଳ ସମ୍ପର୍କରେ ସଚେତନ ହେବା ଓ ତଦନୁଯାୟୀ କାମ କରିବା ଉଚିତ । ଏହା ମଧ୍ୟରେ ବି ଥିଲା ତାଙ୍କ ସ୍ୱାଧୀନ ଚିନ୍ତାର ପ୍ରତିଫଳନ ।

୬. ତାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱ ଓ ଚରିତ୍ରର ଆଉ ଏକ ବିଶେଷତ୍ୱ ହେଉଛି ସେ କେବଳ ସ୍ୱାଧୀନ ଭାବରେ ଚିନ୍ତା କରିପାରୁ ନଥିଲେ ବା ଯାହା ସେ ଚିନ୍ତା କରୁଥିଲେ ତାକୁ ନିର୍ଭୀକ ଭାବରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରୁ ନଥିଲେ, ତାକୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରିବା ପାଇଁ ଆଗଭର ହେଉଥିଲେ ସମସ୍ତ ବାଧା ବିଘ୍ନ, ପ୍ରତିକୁଳ ପରିସ୍ଥିତିକୁ ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ନକରି । ଯାହା ସେ ଉଚିତ ବୋଲି ମନେ କରୁଥିଲେ, ତା କିନ୍ତୁ ସେତିକି ମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହୁନଥିଲା । ତାହାକୁ ସେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ହିଁ ପରିଣତ କରୁଥିଲେ । କଥା ଓ କାମ, ବଚନ ଓ ଆଚରଣ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ସମ୍ପର୍କ ନ ରଖିବା - ଓ ଏପରି କି ଯାହା କୁହାଯାଏ ତା'ର ବିପରୀତ ଆଚରଣ କରିବା - ଯେତେବେଳେ ଏ ସମାଜ ସଂସ୍ଥାର ନେତୃତ୍ୱ ନେଉଥିବା ତଥାକଥିତ ବଡ଼ ବଡ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କ ପ୍ରଥମ ଓ ପ୍ରଧାନ ଲକ୍ଷଣରେ ପରିଣତ ହୋଇଯାଇଛି ସେତେବେଳେ ସେ ଏହାର ବ୍ୟତିକ୍ରମ ଥିଲେ ଓ ସେପରି ଶଠତାର ଧାର ଧାରୁ ନଥିଲେ ।

୭. ସେ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ କହି ରଖିବା ଉଚିତ ଯେ ନିର୍ଭୀକତା ଓ ଦୃଢ଼ତା ତାଙ୍କ ବ୍ୟକ୍ତିତ୍ୱର ଅନ୍ୟତମ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଦିଗ ଥିଲା । ପରିସ୍ଥିତିର ଚାପରେ ମୁଣ୍ଡ ନୋଇଁବା,ପରିସ୍ଥିତି ସହ ସାଲିସ କରିବା ଲୋକ ସେ ନଥିଲେ । କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ପଥରେ ଅଗ୍ରସର ହେବା ସମୟରେ କେହି ତାଙ୍କର ସହାୟତା କରୁ ବା ନକରୁ, କେହି ତାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗ ଦେଉ ବା ନ ଦେଉ, କେହି ତାଙ୍କର ଅନୁଗାମୀ ହେଉ ବା ନ ହେଉ ସେଥିପ୍ରତି ଚିନ୍ତିତ ନ ହୋଇ ସେ ଆଗେଇ ଚାଲୁଥିଲେ । 'ଏକଲା ଚଲୋ' ହିଁ ଥିଲା ତାଙ୍କର ନୀତି ।

୮. ତାଙ୍କର ଜୀବିତାବସ୍ଥାରେ ଏକ ପୁତ୍ରର ବିୟୋଗ ଦୁଃଖ ତାଙ୍କୁ ସହ୍ୟ କରିବା ପାଇଁ ହୋଇଥିଲା । ସେ ସମୟରେ ସେ ଯେପରି ଅବିଚଳିତ ରହିଥିଲେ ତା ଦେଖିଥିବା ଲୋକଙ୍କୁ ଅଭିଭୂତ କରିଥିଲା ବୋଲି ମଧ୍ୟ ଶୁଣିଛି । ତାଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଜଣେ କହୁଥିଲେ ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ର ସ୍ଥିତଧୀ ।

ସ୍ୱଭାବ ନିୟତ ଜୀବନଯୁଦ୍ଧ

(ପିଲାଦିନର ଅନୁଭୂତି)

କଟକ ଜିଲ୍ଲା ସାଲେପୁର ଥାନା, ମୂଳବସନ୍ତ ଗ୍ରାମରେ ଗୋଟିଏ ଏକାନ୍ନବର୍ତ୍ତୀ କୁଳୀନ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପରିବାରରେ ମୋର ଜନ୍ମ । ଜାତକରୁ ଭାଗ୍ୟଫଳ ବୁଝିବା ନିର୍ବୋଧତା ଓ ଅନିଷ୍ଟପ୍ରଦ ବୁଝି ମୁଁ ଦିନେ ମୋର ୨୫-୨୬ ବର୍ଷ ବେଳେ ଜାତକଟି ଚିରି ଦେଇଥିଲି । ଚିରିଦେବାବେଳେ ଜନ୍ମ ତାରିଖ ଟିପି ରଖିବାକୁ ଭୁଲିଗଲି । ତେଣୁ ମୋର ଜନ୍ମର ପ୍ରକୃତ ତାରିଖଟା ମୋତେ ଜଣା ନାହିଁ । ମୋର କକେଇ ପୁଅ ଭାଇ ମୋ ଠାରୁ ୩-୪ ମାସ ବଡ଼ । ମୁଁ ତାଙ୍କ ଠାରୁ ବୁଝିଲି ଯେ ତାଙ୍କର ଜନ୍ମ ୧୮୮୫ ସାଲ ସେପ୍ଟେମ୍ବର ମାସରେ, ତେଣୁ ମୋର ଜନ୍ମ ସେହି ସାଲ ନଭେମ୍ବର କିମ୍ବା ଡିସେମ୍ବର ମାସରେ ।

''ଏକାନ୍ନବର୍ତ୍ତୀ ପରିବାରରେ ମୋର ଜନ୍ମ'' ଏ କଥା ଲେଖିବାର ଅଭିପ୍ରାୟ ଏହିକି ମୋ ପିଲାବେଳେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଏକାନ୍ନବର୍ତ୍ତୀ ପରିବାର ଅନେକ ଥିଲା । ଲୋକେ କିଏ ତିନି ପୁରୁଷ କିଏ ଚାରି ପୁରୁଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏକାନ୍ନବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ରହୁଥିଲେ । ଅନେକ ପରିବାରରେ ୫୦/୬୦ ଜଣ ଲୋକ ଏକାନ୍ନବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ସୁଖ ସ୍ୱାଚ୍ଛନ୍ଦରେ ରହିଥିବା ମୁଁ ଦେଖିଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ପରିବାରରେ ଗାଈ ଗୋରୁ ଯଥେଷ୍ଟ ଥିଲେ । ଲୋକେ ଦୁଧ, ଘିଅ ଯଥେଷ୍ଟ ପରିମାଣରେ ଖାଇବାକୁ ପାଇ ଖୁବ୍ ସୁସ୍ଥ ଓ ସବଳ ଥିଲେ । ଆପଣା ଆପଣା ମଧ୍ୟରେ ସେମାନଙ୍କର ସ୍ନେହ ସଦ୍‌ଭାବ ଓ ସହଯୋଗ ଯଥେଷ୍ଟ ଥିଲା । ଲୋକେ ସତ୍ୟପ୍ରିୟ ଥିଲେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ଆଚାର ବ୍ୟବହାର ଖୁବ୍ ସରଳ ଥିଲା । ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ମାନେ ମୋଟା ମୋଟା ରୂପାର ଗହଣା ପିନ୍ଧୁଥିଲେ । ସୁସ୍ଥକାୟ ଥିବାରୁ ସେହି ମୋଟା ଗହଣାରେ ସେମାନେ ବିଶେଷ ଶୋଭା ପାଉଥିଲେ । ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରାରମ୍ଭରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଉପସ୍ଥିତ ପାଶ୍ଚାତ୍ୟ ଶିକ୍ଷା ବୃଦ୍ଧି ପାଇବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସଂକୀର୍ଣ୍ଣ ସ୍ୱାର୍ଥପରତା ଓ ବୃଥାଡ଼ମ୍ବର କ୍ରମେ କ୍ରମେ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଲା ଏବଂ ଆପଣା ଆପଣା ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସ୍ନେହ ସଦ୍‌ଭାବ ଓ ସହଯୋଗ କ୍ରମେ ଲୋପ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା । ଯେଉଁ ଅଳ୍ପ କେତେ ଜଣ ପାଠ ପଢ଼ିଲେ ଏବଂ ଚାକିରି କରିବା ପାଇଁ ସହରକୁ ଆସିଲେ ସେମାନେ ବଙ୍ଗାଳୁଣୀ ମାନଙ୍କୁ ଓ ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ମାନଙ୍କୁ ଅନୁକରଣ କରି ନିଜର ସ୍ତ୍ରୀ ମାନଙ୍କୁ ରୂପା ଗହଣା ପରିବର୍ତ୍ତେ ସୁନା ଗହଣା ପିନ୍ଧାଇଲେ । ଗହଣାରେ ବୃଥାଡ଼ମ୍ବର ଦେଖାଇବା ଓ ଗହଣା ପ୍ରତି ଆସକ୍ତି ଏପରି ବୃଦ୍ଧି ପାଇଲା ଯେ ଲୋକେ ଦୁଧ, ଘିଅ ବିକ୍ରୀକରି ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ ଗାଈ ଗୋରୁ ମଧ୍ୟ ବିକ୍ରୀ କରି ବିକ୍ରୀ-ଲବ୍ଧ ଅର୍ଥରେ ଗହଣା କିଣିଲେ । ଏହି ଗହଣା ସକାଶେ ସ୍ତ୍ରୀଲୋକ ମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସ୍ନେହ ସଦ୍‌ଭାବ ଲୋପ

ହେଲା ଏବଂ ଈର୍ଷା ଓ ପରଶ୍ରୀକାତରତା ବୃଦ୍ଧି ପାଇଲା । ଏହି ଗହଣା ସକାଶେ ଅନେକ ଏକାନ୍ନବର୍ତ୍ତୀ ପରିବାର ଉଚ୍ଛନ୍ନ ହେଲା ।

ଚାଷ ପ୍ରତି ଲୋକଙ୍କର ଯଥେଷ୍ଟ ଆଗ୍ରହ ଥିଲା । ଆଧୁନିକ ଶିକ୍ଷାର ବିସ୍ତାର ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଚାଷ ପ୍ରତି ଆଗ୍ରହ ହ୍ରାସ ପାଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । ଲୋକେ ଜମିବାଡ଼ି ବିକ୍ରୀ କରି ପୁଅମାନଙ୍କୁ ପାଠ ପଢ଼ାଇଲେ । ଯେଉଁମାନେ ପାଠପଢ଼ି ଚାକିରୀ କଲେ ସେମାନେ ଅଳ୍ପ ପରିଶ୍ରମରେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ଉପାର୍ଜନ କଲେ ଏବଂ ଉପାର୍ଜିତ ଅର୍ଥକୁ ନିଜର ଭୋଗ ବିଳାସରେ ଓ ବୃଥାଡ଼ମ୍ବର ଦେଖାଇବାରେ ଖର୍ଚ୍ଚ କଲେ । ସେହିମାନଙ୍କୁ ଦେଖି ଯେଉଁ ସବଳ ଓ ସୁସ୍ଥକାୟ ମୂଲିଆମାନେ ଚାଷଆଦି କରୁଥିଲେ ସେମାନେ କଲିକତା ଓ ଖଡ଼ଗପୁର ଯାଇ ଅଧିକ ଟଙ୍କା ଉପାର୍ଜନ କଲେ । ତେଣୁ ଚାଷ କାମ ରହିଲା ନିତାନ୍ତ ବୁଢ଼ା ଓ ଅକର୍ମଣ୍ୟ ଲୋକମାନଙ୍କ ହାତରେ । କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଚାଷ ପ୍ରତି ଲୋକଙ୍କର ଆଗ୍ରହ ହ୍ରାସ ପାଇଲା ଏବଂ ଚାକିରୀ ପ୍ରତି ଆଗ୍ରହ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଲା । ଗହଣାରେ ଓ ନ୍ୟାୟ ନିମିତ୍ତରେ ବୃଥାଡ଼ମ୍ବର ଦେଖାଇବାର ପ୍ରବୃତ୍ତି ମଧ୍ୟ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଲା । ୧୯୨୫-୨୬ ସାଲ ବେଳକୁ ଅନେକ ଏକାନ୍ନବର୍ତ୍ତୀ ପରିବାର ଭାଙ୍ଗିଯାଇ ଶତକଡ଼ା ୨-୩ଟି ମାତ୍ର ଏକାନ୍ନବର୍ତ୍ତୀ ପରିବାର ରହିଲା । ଏହି କେତୋଟି ପରିବାରରେ ମଧ୍ୟ ପୂର୍ବର ସ୍ନେହ ସଦ୍‌ଭାବ ରହିଲା ନାହିଁ । ନାନା ପ୍ରକାର ଦୁଃଖ ଅଶାନ୍ତି ଭୋଗ କରି ମଧ୍ୟ କେବଳ ଲୋକନିନ୍ଦାକୁ ଭୟକରି ଲୋକେ ଏକାନ୍ନବର୍ତ୍ତୀ ପରିବାର ରକ୍ଷା କଲେ । ଯେଉଁ ଲୋକ ପ୍ରଥମେ ପୃଥକ୍ ହେବାକୁ କହିବ ତାହାର ଅମଙ୍ଗଳ ଘଟିବ ଏପରି ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ ଓ ଭୟ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତଙ୍କର ଥାଏ । ଏକାନ୍ନବର୍ତ୍ତୀ ପରିବାର ରହିବା ମଙ୍ଗଳପ୍ରଦ କି ଅନିଷ୍ଟପ୍ରଦ ଏ ବିଷୟରେ ସ୍କୁଲ କଲେଜମାନଙ୍କରେ ଅନେକ ଆଲୋଚନା ଚାଲିଲା । ଏପରି ଅନେକ ଆଲୋଚନାରେ ମୁଁ ଯୋଗ ଦେଇଛି । ମୁଁ ଥାଏ ଏକାନ୍ନବର୍ତ୍ତୀ ପରିବାର ରହିବା ସପକ୍ଷରେ । ''କୁଳୀନ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପରିବାରରେ ମୋର ଜନ୍ମ'' ଏକଥା ଲେଖିବାର ଅଭିପ୍ରାୟ ଏହିକି ମୋ ପିଲାବେଳେ ସମାଜରେ କୁଳୀନ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପରିବାର ମାନଙ୍କର ଯଥେଷ୍ଟ ସମ୍ମାନ ଥିଲା । ସମ୍ମୁକର, ବାଜପୋଇ, ଭରଦ୍ୱାଜ ଏକୋଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭାବରେ ଆମ ପରିବାରର ମଧ୍ୟ ଯଥେଷ୍ଟ ସମ୍ମାନ ଥିଲା । କୁଳୀନ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପରିବାରମାନଙ୍କର ସମ୍ମାନ ତେଣିକି ଥାଉ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାତି ପ୍ରତି ଲୋକଙ୍କର ଯେଉଁ ସମ୍ମାନ ଥିଲା ତାହା ଆଜି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଲୋପପାଇ ସାରିଲାଣି । ଆଜିକାଲି ସବୁ ସମ୍ମାନ ରହିଲାଣି ଧନରେ, ବି.ଏ., ଏମ୍.ଏ. ପ୍ରଭୃତି ଉପାଧିରେ ଓ ବଡ଼ ବଡ଼ ଚାକିରୀରେ । ନିଜ ଅପେକ୍ଷା ଉଚ୍ଚକୂଳ ଖୋଜି ଲୋକେ ଝିଅମାନଙ୍କୁ ବିବାହ ଦେଉଥିଲେ ଏବଂ ''ସ୍ତ୍ରୀ ରତ୍ନ ଦୁଷ୍କୁଳାଦପି'' ଏହି ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଅନୁସାରେ ନିଜ ଅପେକ୍ଷା ନ୍ୟୂନ କୂଳରୁ ମଧ୍ୟ କନ୍ୟା ଆଣି ବିବାହ କରୁଥିଲେ । ମୁଁ

ମୋର ବଡ଼ ଝିଅକୁ କର ବଂଶରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଆମ ଅପେକ୍ଷା ନ୍ୟୂନ କୂଳରେ ବିବାହ ଦେଇଥିଲି । ମୋର ୪୦ ବର୍ଷ ବେଳେ ମୋର ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେବାରୁ ମୋର ମାଆ କହିଲେ "କରବଂଶ ଆମର ଝିଅ ଆଣିବା ବନ୍ଧୁ, ମାତ୍ର ଝିଅ ଦେବା ବନ୍ଧୁ ନୁହଁନ୍ତି । ତୁ କର ବଂଶରେ ଝିଅ ଦେଇଥିବାରୁ ତୋର ସ୍ତ୍ରୀ ମଲା ।" ଏପରି ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ ଆଜିକାଲି ନାହିଁ । ଲୋକେ ଧନ ଦେଖି ଓ ଚାକିରୀ ଦେଖି ନିଜ ଅପେକ୍ଷା ନ୍ୟୂନ କୂଳରେ ଝିଅ ଦେଲେଣି । ଉଚ୍ଚକୂଳ ଓ ନୀଚକୂଳ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଭେଦଭାବ କାହିଁକି, ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ଅବ୍ରାହ୍ମଣ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ଭେଦଭାବ ମଧ୍ୟ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଲୋପ ହେଉଅଛି । ସମାଜରୁ ଯାବତୀୟ ଭେଦଭାବ ଦୂର ହେବା ଯେ ବାଞ୍ଛନୀୟ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ବିବାହ ବିଷୟରେ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ରୂପେ ଭେଦଭାବ ରଖିବା ବାଞ୍ଛନୀୟ କି ନୁହେଁ ଏ ବିଷୟରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ସ୍ୱାଧୀନ ଭାବରେ ଚିନ୍ତା କରି ତଦନୁସାରେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ବାପାଙ୍କର ଦୁଇ ପୁଅ ମଧ୍ୟରେ ମୁଁ ହେଉଛି ବଡ଼ । ଦଦେଇଙ୍କର ଦୁଇ ପୁଅ । କକେଇ ନିଃସନ୍ତାନ ଥିବାରୁ ଦଦେଇଙ୍କର ସାନ ପୁଅକୁ ସେ ପୋଷ୍ୟପୁତ୍ର କରିଥିଲେ । ଦଦେଇ, କକେଇ ଓ ବାପାଙ୍କୁ ଆମେ ଚାରି ଭାଇ ଯଥାକ୍ରମେ ଦଦେଇ ବାପା, ଦାରିଆ ବାପା ଓ ଲୋଚନା ବାପା ବୋଲି ଡାକୁଥିଲୁ ଏବଂ ଦେଠେଇ, ଖୁଡ଼ୀ ଓ ବୋଉକୁ (ମା)କୁ ଯଥାକ୍ରମେ ଦୁଧି ବୋଉ, ଆଉ ବୋଉ ଓ ପୁନି ବୋଉ ବୋଲି ଡାକୁଥିଲୁ । ଡାକିବାର ପ୍ରଥା ଏପରି ରହିବାର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ଏହିକି ପରିବାରସ୍ଥ ପିଲାମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦଦେଇ, କକେଇ ଓ ବାପା କିମ୍ବା ଦେଠେଇ, ଖୁଡ଼ୀ ଓ ବୋଉ ଏପରି କୌଣସି ଭେଦଭାବ ନଆସୁ । ତେଣୁ ପିଲାମାନେ ବାପା, ଦଦେଇ ଓ କକେଇ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବାପା ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖୁଥିଲେ । କକେଇ ଦାରିଆପୁରରେ ରହି ଶିକ୍ଷକତା କରୁଥିବାରୁ ଆମେ ଚାରି ଭାଇ ତାଙ୍କୁ ଦାରିଆ ବାପା ବୋଲି ଡାକୁଥିଲୁଁ । ମୋ ବାପାଙ୍କର ନାମ ପଦ୍ମଲୋଚନ ମିଶ୍ର । ଦଦେଇ ତାଙ୍କୁ "ଲୋଚନା" ବୋଲି ଡାକୁଥିବାରୁ ଆମେ "ଲୋଚନା ବାପା" ବୋଲି ଡାକୁଥିଲୁ । ମୋ ବଡ଼ ଭଉଣୀର ନାଁ ପୁନି ଥିବାରୁ ମୋ ବୋଉକୁ "ପୁନି ବୋଉ" ବୋଲି ଡାକୁଥିଲୁ । ଦଦେଇ ଜଣେ ସଂସ୍କୃତଜ୍ଞ ପଣ୍ଡିତ ଏବଂ ଆଦର୍ଶ ଗୃହସ୍ଥ ଥିଲେ । ମମତା ଦୋଷ ତାଙ୍କର ଆଦୌ ନଥିଲା କହିଲେ ଚଳେ । ଲୋଭ ଓ କ୍ରୋଧ ତାଙ୍କୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିନଥିଲା । ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗରେ ଇନସ୍ପେକ୍ଟିଂ ପଣ୍ଡିତ ଥାଇ ମାସିକ ୧୮ଟଙ୍କା ବେତନ ପାଉଥିଲେ । ସେହି ଟଙ୍କାକୁ ସେ ଗୋଟିଏ କାଠ ସିନ୍ଦୁକର କୋଣରେ ଗୋଟିଏ ପଥୁରି ଗିଲାସରେ ରଖନ୍ତି । ବାପା ଘର ଖର୍ଚ୍ଚ ଓ ଚାଷ କାମ ବୁଝନ୍ତି । କକେଇ ଚୈତନ୍ୟ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରି ଚୈତନ୍ୟ ମାଳା ପିନ୍ଧୁଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ସାମାଜିକ ଭୋଜି ପ୍ରଭୃତିରେ ସେ ଯୋଗ ଦେଇ ପାରୁନଥିଲେ । ସେ ଯାହା ଉପାର୍ଜନ କରୁଥିଲେ ସେଥିରୁ ଅଧିକାଂଶ ଟଙ୍କା ସେ ଗରୀବ ଦୁଃଖୀଙ୍କୁ ସାହାଯ୍ୟ କରିବାରେ ଓ ମେଳା ମଉଚ୍ଛବରେ ଖର୍ଚ୍ଚ କରୁଥିଲେ । ଗଞ୍ଜେଇ ଖାଇଲେ ମନର ଏକାଗ୍ରତା ଆସେ

ଏହି ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ସେ ଗଞ୍ଜେଇ ଖାଉଥିଲେ । ଏହି ତିନି ଭାଇଙ୍କ ପ୍ରକୃତି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭିନ୍ନ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମନାନ୍ତର ଓ କଳହ କେବେହେଲେ ହୋଇନାହିଁ । ଏପରି ଏକାନ୍ନବର୍ତ୍ତୀ ପରିବାରରେ ରହି ମୁଁ ପିଲାବେଳେ ଯେଉଁ ସୁଖ ଉପଲବ୍ଧି କରୁଥିଲି ତାହା ଆଜି କୌଣସି ପରିବାରରେ ଦେଖାଯାଉ ନାହିଁ । ସ୍ୱର୍ଗପରି ପରିବାର ସବୁ ଆଜି ନରକରେ ପରିଣତ ହେଲାଣି ଏକଥା ମୁଁ ଅନେକ ଦିନରୁ ଅନୁଭବ କଲିଣି । ଆଜି କୌଣସି ପରିବାରରେ ଆପଣା ଆପଣା ମଧ୍ୟରେ ସ୍ନେହ ସଦ୍‌ଭାବ ନାହିଁ, ତେଣୁ ସୁଖ ଶାନ୍ତି ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । କକେଇ ଯାହାଙ୍କୁ ପୋଷ୍ୟ ପୁତ୍ର କରିଥିଲେ ସେ ମୋଠାରୁ ୩-୪ ମାସ ବଡ଼ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ଓ ମୋର ବ୍ରତ, ବିବାହ ଓ ବୋହୂ ଆସିବା ଏକାଦିନେ ହୋଇଥିଲା । ୧୩-୧୪ ବର୍ଷ ବୟସରେ ଆମ ଦୁହିଁଙ୍କର ବିବାହ ହେଲା । ବିବାହର ଅଳ୍ପ ସମୟ ପରେ ଦଦେଇ ଆମ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ଉଚ୍ଚ ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପଢ଼ିବା ପାଇଁ ବାରିପଦା ପଠାଇଲେ । ସେତେବେଳେ ବାରିପଦାକୁ ରେଳଗାଡ଼ି ଯାଇ ନଥିଲା । ବାଲେଶ୍ୱରରୁ ବାରିପଦା ୩୫-୩୬ ମାଇଲ ରାସ୍ତା ବଳଦ ଗାଡ଼ିରେ ଯିବାକୁ ପଡ଼େ । ରାତିରେ ବଳଦ ଗାଡିରେ ଯିବାବେଳେ ଆମକୁ ଡର ମାଡ଼େ । ଏତେ ଦୂରକୁ ପଢ଼ିବାକୁ ପଠାଇବାର କାରଣ ଏହିକି ସେତେବେଳେ ବାରିପଦାରେ ବୋର୍ଡିଂ ଖର୍ଚ୍ଚ ମାସକୁ ଟ.୨ ପଡୁଥିଲା । ସେଠାରେ ମହାରାଜା ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଭଞ୍ଜ ବୋର୍ଡିଂର ପୂଝାରି ଓ ଚାକରଙ୍କର ଦରମା ଦେଉଥିଲେ । ବିଦେଶୀ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ସ୍କୁଲ ଦରମା ଦେବାକୁ ପଡୁନଥିଲା । ୧୯୦୬ ସାଲରେ ଆମେ ଦୁହେଁ ଏନ୍‌ଟ୍ରାନ୍ସ ପରୀକ୍ଷାରେ (ଆଜିକାଲି ମାଟ୍ରିକ୍) ବୃତ୍ତି ପାଇ କଟକ କଲେଜରେ ପଢ଼ିଲୁ । ବକ୍ସିବଜାରର ରାଧାପ୍ରସାଦ ଭଗତଙ୍କ ଦୁଇ ପୁଅଙ୍କୁ ଟ୍ୟୁସନ କରି ମାସକୁ ୧୫ ଟଙ୍କା ପାଉଁ । ଯେଉଁ ଦଦେଇ ଆମକୁ ପଢ଼ାଉଥିଲେ ୧୯୦୭ ସାଲରେ ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିବାରୁ ଏବଂ ଆମର ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥା ଭଲ ନଥିବାରୁ ଆମେ ଦୁହେଁ ଆଉ ପଢ଼ିପାରିଲୁ ନାହିଁ ।

ଯଥେଚ୍ଛାରିତାର କାରଣ

ବାରିପଦାରେ ପଢୁଥିବାବେଳେ ଆମେ ବୋର୍ଡିଂ ପିଲା ଅନେକ ସମୟରେ ସେଠା ରାଣିବାଗ ନାମକ ବଗିଚାକୁ ବୁଲିବାକୁ ଯାଉଁ । ସେହି ବଗିଚାର ମଝିରେ ମାର୍ବଲ ପଥରରେ ଲେଖାଥାଏ "Thy will be done"- ଏବେ ମଧ୍ୟ ଲେଖାଅଛି । ସେତେବେଳେ ଏହି କଥାଟିର ଅର୍ଥ ମୁଁ ଯାହା ଅନ୍ୟମାନଙ୍କଠାରୁ ବୁଝିଥିଲି ତାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭ୍ରାନ୍ତ, ଏକଥା କିଛିଦିନ ପରେ ମୁଁ ବୁଝିପାରିଲି । ଏହି କଥାଟିର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ଏହିକି- ''ହେ ଈଶ୍ୱର ମୁଁ ଯାହା କରୁଛି ତାହା ଯେପରି ତୁମ୍ଭ ଇଚ୍ଛାର ଅନୁକୂଳ ହେଉ ।'' ଏହି କଥାଟିକୁ ଲୋକେ ଅର୍ଥ କରୁଥିଲେ ଓ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଅର୍ଥ କରୁଅଛନ୍ତି- ମନୁଷ୍ୟ ଯାହା କରୁଅଛି ତାହା କରିବାହିଁ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଇଚ୍ଛା । କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାରେ ମନୁଷ୍ୟର

କୌଣସି ଆୟତ୍ତ ନାହିଁ । ଗୀତା ଏକାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ ୩୩ ଶ୍ଳୋକରେ ଥିବା ''ନିମିତ୍ତ ମାତ୍ରଂ ଭବ ସବ୍ୟସାଚିନ୍ !'' ଉକ୍ତିଟିକୁ ଗୀତାର ଭାଷ୍ୟକାରମାନେ ଏହିପରି ଅର୍ଥ କରୁଅଛନ୍ତି । ମହାଭାରତରେ ଥିବା ''ତ୍ୱୟା ହୃଷିକେଶ ! ହୃଦିସ୍ଥିତେନ, ଯଥା ନିଯୁକ୍ତୋଽସ୍ମି ତଥା କରୋମି'' ଏହି ଉକ୍ତିଟିକୁ ମଧ ଲୋକେ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ପ୍ରକାର ଅର୍ଥ କରି ନିଜ ନିଜର ଗର୍ହିତ କାର୍ଯ୍ୟକୁ ସମର୍ଥନ କରନ୍ତି । ଅନେକ ତଥାକଥିତ ଧାର୍ମିକ ଲୋକ ଓ ସଂସ୍କୃତଜ୍ଞ ପଣ୍ଡିତ କ୍ରୋଧର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ନିଜର ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ମାଡ଼ ମାରନ୍ତି, ମିଥ୍ୟା ସାକ୍ଷ୍ୟଦେଇ ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନ କରନ୍ତି ଇତ୍ୟାଦି । ଜଣେ ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ ପଣ୍ଡିତ ହୋଇ ଏବଂ ଧାର୍ମିକ ଲୋକ ହୋଇ ଅର୍ଥାତ୍ ଗେରୁଆ ଲୁଗା ପିନ୍ଧି, ପ୍ରତ୍ୟହ ସନ୍ଧ୍ୟା ତର୍ପଣ ଇତ୍ୟାଦି କରି ଆପଣ ଏପରି ସବୁ କିପରି କରୁଅଛନ୍ତି ବୋଲି ପଚାରିଲେ ସେ ମହାଭାରତରୁ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ''ଯଥା ନିଯୁକ୍ତୋଽସ୍ମି ତଥା କରୋମି'' ଏହି ଉକ୍ତିଟି ଉଦ୍ଧାର କରି କହନ୍ତି- ''ଦୟାମୟଙ୍କର ଯାହା ଇଚ୍ଛା ମୋର ସେଥିରେ କୌଣସି ଆୟତ୍ତ ନାହିଁ । ପୂର୍ବୋକ୍ତ "Thy will be done" କଥାଟିର ଏତେ ଆଲୋଚନା କରିବାର କାରଣ ଏହିକି ମୋର ନିଜର ମଧ ଏହି ଦୂରବସ୍ଥା କିଛିଦିନ ପାଇଁ ଘଟିଥିଲା- ଯାହା ପରବର୍ତ୍ତୀ ଆଲୋଚନାରୁ ଜାଣିପାରିବେ । ବର୍ତ୍ତମାନ କେବଳ ନିମ୍ନଲିଖିତ କଥାଟି ବୁଝନ୍ତୁ ।

ମୋର ଏଫ୍.ଏ (ଆଜିକାଲି ଆଇ.ଏ) ପରୀକ୍ଷାରେ ଫେଲ ହେବାର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ହେଉଛି ପୂର୍ବୋକ୍ତ ରାଣିବାଗ ବଗିଚାର ମଝିରେ ଲେଖାଥିବା ଏହି "Thy will be done" । କଲେଜରେ ପଢ଼ିବାବେଳେ ମୁଁ ତାସ ଖେଳିବାକୁ ଶିଖିଲି । ତାସ ଖେଳିବାର ମୁଁ ଖୁବ୍ ଆନନ୍ଦ ପାଏ । ଅନେକ ଦିନ ଅନିଦ୍ରା ହୋଇ ଭୋର ହେବାଯାଏ ତାସ ଖେଳିଛି । ତାସ ଖେଳିବାକୁ କେହି ବାରଣ କଲେ ମୁଁ କହେ "Thy will be done" ଅର୍ଥାତ ମୋର ତାସ ଖେଳିବାଟା ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଇଚ୍ଛା । ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ବିରୁଦ୍ଧରେ ମନୁଷ୍ୟ କିଛି କରିପାରିବ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ନଥିଲେ ମୁଁ ତାସ ଖେଳନ୍ତି କିପରି ? କଲେଜରେ ପଢ଼ିବାବେଳେ ମୁଁ ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ଜାଣିଥିଲି । ସେହି କଥାଟି ହେଉଛି "Failure is the pillar of success" ଅର୍ଥାତ ଫେଲ ହେବା ହିଁ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେବାର ସ୍ତମ୍ଭ ସ୍ୱରୂପ । ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ଏଫ୍.ଏ ଫେଲ୍ ହେବାର ସମ୍ବାଦ ଶୁଣିଲି ଏହି ଦୁଇଟି କଥା ମୋ ମନରେ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଆଣିଲା । ଫେଲ୍ ହେବାଟା ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ଏବଂ କୃତକାର୍ଯ୍ୟ ହେବାର ସ୍ତମ୍ଭ ସ୍ୱରୂପ କିପରି ତାହା ଅତିଶୀଘ୍ର ସ୍ଥିର କରିନେଲି । ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ ଦେଖିଥିଲି ଓ ଅନୁଭବ କରିଥିଲି ଯେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଉପାଧିପାଇ ଯେଉଁମାନେ ବେଶୀ ଦରମାରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଚାକିରି କରୁଅଛନ୍ତି ସେମାନେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ସ୍ୱାର୍ଥପର ହେଉଅଛନ୍ତି, ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ନିଜର ବଡ଼ପଣିଆ ଦେଖାଇ ଦରିଦ୍ର ଅଶିକ୍ଷିତ ପ୍ରତିବେଶୀମାନଙ୍କୁ ଘୃଣା ଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖୁଅଛନ୍ତି । ନିଜର ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କୁ ରୂପା

ଗହଣା ବଦଳରେ ସୁନା ଗହଣା ପିନ୍ଧାଇବାରେ ଏବଂ ନ୍ୟାୟ ନିମିତ୍ତରେ ନିଜର ବଡ଼ପଣିଆ ଦେଖାଇବାରେ ନିଜକୁ ଧନ୍ୟ ମନେ କରୁଅଛନ୍ତି। ଏମାନଙ୍କ ଆଦର୍ଶରେ ସମାଜର କୌଣସି ଉପକାର ନହୋଇ ବରଂ ଅପକାର ହେଉଅଛି। ମୁଁ ସ୍ଥିର କରିନେଲି ଯେ ବି.ଏ, ଏମ୍.ଏ ପାସକରି ବେଶି ଟଙ୍କା ଦରମା ପାଇଲେ ମୋର ମଧ ଏହି ଅବସ୍ଥା ଘଟିବ ଏବଂ ମୋ ଆଦର୍ଶରେ ସମାଜର ଅମଙ୍ଗଳ ଘଟିବ।

ଆମ ପରିବାରର ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥା ଭଲ ନଥିଲେ ମଧ ଚାକିରୀ କରିବାକୁ ମୋର ଆଦୌ ଇଚ୍ଛା ନଥିଲା। ପୂର୍ବୋକ୍ତ କକେଇ ପୁଅ ଭାଇଙ୍କର ସାଂସାରିକ ବୁଦ୍ଧି ମୋ ଅପେକ୍ଷା ଖୁବ୍ ଅଧିକ ଥିଲା। ସଂସାର ପ୍ରତି ମୋର ଉଦାସୀନତା ଓ ବିପରିତ ମନୋବୃତ୍ତି ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ସେ ସର୍ବଦା ମୋର ମୁରବି ପରି ରହିଥାନ୍ତି। କଟକ କଲେକ୍ଟର କଚେରୀରେ ପ୍ରୋବେସନର ହେବା ପାଇଁ ଦରଖାସ୍ତ କରିବାକୁ ସେ ମୋତେ କହିଲେ। ମୁଁ ବାଧ ହୋଇ ଦରଖାସ୍ତ ଦେଲି ଏବଂ ପ୍ରୋବେସନର ନିଯୁକ୍ତ ହେଲି। ସେତେବେଳେ ପ୍ରୋବେସନରମାନଙ୍କୁ ମାସକୁ ଟ୧୦ଙ୍କା ମିଳୁଥିଲା। ସେହି ୧୦ଟଙ୍କା ବେତନରେ ମୋତେ ଯାଜପୁର ସବ୍‌ଡିଭିଜନ ଅଫିସରେ କାମ କରିବାକୁ ଆଦେଶ ହେଲା। ମୋର ଇଚ୍ଛା ବିରୁଦ୍ଧରେ କେବଳ କକେଇ ପୁଅ ଭାଇଙ୍କ କଥା ମାନି ମୁଁ ଯାଜପୁର ଗଲି। କଚେରୀରେ ଉପସ୍ଥିତ ହେବାର ସମୟ ହେଉଛି ୧୦$^{୧/୨}$ ଘଣ୍ଟା। ମୁଁ ପ୍ରାୟ ସବୁଦିନେ କେବେ ୧୨ ଘଣ୍ଟା କେବେ ୧୨$^{୧/୨}$ ଘଣ୍ଟାରେ କଚେରୀରେ ପହଞ୍ଚେ। ମୋର ମନଥାଏ ଯେ ମୋତେ କାମରୁ ବାହାର କରିଦେଲେ ଭଲ ହେବ। ମୁଁ ନିଜେ ଚାକିରି ଛାଡିଦେଲେ ସମସ୍ତେ ମୋ ଠାରେ ଦୋଷାରୋପ କରିବେ। ଆଉ ମଧ ପୂର୍ବୋକ୍ତ "Thy will be done" କଥାଟି ମୋର ସର୍ବଦା ମନେଥାଏ। କାମ କରିବାରେ ମୋର ଅବହେଳା ଦେଖି ସେଠା ସିରସ୍ତାଦାର ଅନେକ ସମୟରେ ମୋ ଉପରେ ବିରକ୍ତ ହୁଅନ୍ତି ଏବଂ ବେଳେବେଳେ କଦର୍ଯ୍ୟ ଭାଷାରେ ଗାଳି ଦିଅନ୍ତି। ଗାଳିଦେଲେ ମୁଁ କହେ ''ଆପଣ ମୋତେ କାମରୁ ବାହାର କରି ଦିଅନ୍ତୁ, ମୋର ଆପତ୍ତି ନାହିଁ, ମାତ୍ର ଏପରି ଗାଳିଦେବା ଉଚିତ ନୁହେଁ।'' ଏପରି ଉତ୍ତର ଶୁଣି ସେ ନୀରବ ରହନ୍ତି। ମୁଁ ସେଠାରେ ଦଶଆଇନ ସିରସ୍ତାରେ କାମ କଲାବେଳେ ଅନେକ କାମ ବାକି ଥିବାରୁ ଡିପୋଟି ଆଦେଶ ଦେଲେ ଯେ କେହି ସେ ବର୍ଷ ପୂଜା ଛୁଟିରେ ଘରକୁ ନଯାଇ ବାକିଥିବା କାମସବୁ ଶେଷ କରିବେ। ଆମ ଘର ସେଠାରୁ ୨୨/୨୪ ମାଇଲ। ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ ଘରୁ ଗାଡ଼ି ମଗାଇଥାଏ। ମୋର ଭାରି ଇଚ୍ଛାଥାଏ ଘରକୁ ଆସିବା ପାଇଁ। ସିରସ୍ତାଦାରଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଇ ମୁଁ ଘରକୁ ଆସିବା ପାଇଁ ଅନୁମତି ମାଗିଲି। ସେ ବିରକ୍ତ ହୋଇ କହିଲେ ''ତୁମେ ଘରକୁ ଯାଅ, ମାତ୍ର ଏଥର ଘରୁ ଫେରିଲେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଡିସ୍‌ମିସ୍ କରିଦେବି।'' ଏତିକି ଶୁଣି ମୁଁ ଘରକୁ ଆସିଲି। ଛୁଟି ପରେ ହାଜର ହେବା ମାତ୍ରେ ଡିପୋଟି ମୋତେ

କୈଫିୟତ ମାଗିଲେ । ମୁଁ କୈଫିୟତରେ ଲେଖିଦେଲି ''ସିରସ୍ତାଦାରଙ୍କର ଅନୁମତି ନେଇ ମୁଁ ଘରକୁ ଯାଇଥିଲି । ତୁମେ ଘରକୁ ଯାଅ ବୋଲି ସେ ମୋତେ କହିଲେ ।'' ସେଥର ଡିପୋଟି ମୋତେ ଡିସ୍‌ମିସ୍ କଲେ ନାହିଁ ।

ମୋ ସାଙ୍ଗ ସେଠାରେ ଆଉ ଦୁଇଜଣ ପ୍ରୋବେସନର କାମ କରୁଥାନ୍ତି । ସେମାନେ ବର୍ଷରେ ୮-୯ ମାସ ଠିକା କାମ ପାଆନ୍ତି- କେବେ ମାସିକ ୨୫ ଟଙ୍କା କେବେ ୩୦ ଟଙ୍କା । ସିରସ୍ତାଦାର ମୋତେ ଠିକା କାମ ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ମୁଁ ସେହି ୧୦ଟଙ୍କା ପାଇ ସେଠାରେ ଚାରିବର୍ଷ ରହିଲି । ସବୁବେଳେ ମନ ଥାଏ କଟକ କଚେରୀକୁ ଆସିବାକୁ । ୧୯୧୨ ସାଲରେ ସେଠାରେ ଅଫିସ ଇନ୍ସପେକ୍ସନ କରିବାକୁ କଲେକ୍ଟର ଇଯଟନ୍ ସାହେବ ଆସିଲେ । ସେ ଆସିବାର ପୂର୍ବଦିନ ମୁଁ ଖଣ୍ଡେ ଦରଖାସ୍ତ ଲେଖି ସିରସ୍ତାଦାରଙ୍କୁ ଦେଲି । ଦରଖାସ୍ତରେ ଲେଖିଲି- ''ମୁଁ ଏଠାରେ ୧୦ ଟଙ୍କା ପାଇ ଚାରିବର୍ଷ ରହିଲିଣି । ମୋ ଘର କଟକ ସବଡିଭିଜନରେ । ମୋତେ କଟକକୁ ନିଆଯାଉ ।'' ଦରଖାସ୍ତଟି ପଢ଼ିବା ମାତ୍ରେ ସିରସ୍ତାଦାର କହିଲେ ''ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ଦରଖାସ୍ତରେ କିଛି ଲେଖିବି ନାହିଁ- ତୁମ୍ଭର ଦରଖାସ୍ତ ଫେରାଇ ନିଅ ।'' ମୁଁ କହିଲି ଆପଣ ମୋ ସପକ୍ଷରେ କିମ୍ବା ମୋର କଟକ ବଦଳି ହେବା ପାଇଁ ଲେଖି ନପାରନ୍ତି ମାତ୍ର ସାହେବଙ୍କ ପାଖକୁ ଫରଓ୍ୱାର୍ଡ କରି ଦିଅନ୍ତୁ । ସେ କହିଲେ "Forwarded, So many letters ! If I touch your paper I must write something against you" ଏହାର ଅର୍ଥ ଏହିକି ''ଫରଓ୍ୱାଡେଡ ତ ଏତେଗୁଡିଏ ଅକ୍ଷର, ମୁଁ ତୁମ୍ଭର କାଗଜ ଛୁଇଁଲେ ତୁମ୍ଭ ବିରୁଦ୍ଧରେ ନିଶ୍ଚୟ କିଛି ଲେଖିବି'' । ମୁଁ ଦରଖାସ୍ତଟି ମନ କଷ୍ଟରେ ଫେରାଇ ଆଣିଲି । ତହିଁ ପରଦିନ ସାହେବ ଇନ୍ସପେକ୍ସନ କଲେ । ମନଟା ଖରାପ ଥିବାରୁ ସେଦିନ ସକାଳୁ ମୁଁ ବୁଲି ଚାଲିଗଲି ଏବଂ ପୂର୍ବପରି ୧୨ଟା ପରେ କଚେରୀକୁ ଆସିଲି । ମୋ ଆସିବା ପୂର୍ବରୁ ସାହେବ ମୋ ସିରସ୍ତାର କାମ ଇନସ୍ପେକ୍ସନ କରି ମୋତେ ଖୋଜିଲେଣି । ମୋର ଅନୁପସ୍ଥିତି ପାଇଁ ସିରସ୍ତାଦାର ମୋ ଉପରେ ମନେ ମନେ ବିରକ୍ତ ହେଲେଣି । ଏହି ସମୟରେ ଭଗବାନ ବାବୁ ନାମକ ଜଣେ ପ୍ରେସ୍କାର ମୋତେ ଦେଖିଲେ ଯେ ମୁଁ ଛତା ଖଣ୍ଡିଏ ଧରି କଚେରୀକୁ ଆସୁଛି । ସେ ମୋ ପାଖକୁ ଦୌଡିଯାଇ ମୋତେ ଟାଣି ଆଣିଲେ ଏବଂ ମୋ ଛତା ଖଣ୍ଡିକ କଚେରୀ ଘର ଭିତରକୁ ପକେଇ ଦେଇ ମୋତେ ସାହେବଙ୍କ ନିକଟକୁ ନେଇଗଲେ । ଖରାରେ ଆସିଥିବାରୁ ଓ ଭଗବାନ ବାବୁଙ୍କ ଟଣାଟଣିରେ ମୋଠାରୁ ଖୁବ୍ ଝାଳ ବୋହୁଥାଏ । ମୋଠାରୁ ଏପରି ଝାଳ ବୋହୁଥିବା ଦେଖି ସାହେବ କହିଲେ ''ଏହି ପ୍ରୋବେସନର ଖୁବ୍ ପରିଶ୍ରମି ଓ ବୁଦ୍ଧିମାନ ପରି ମନେ ହେଉଛି; ଅନ୍ୟ ଦୁଇଜଣ ପ୍ରୋବେସନରଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଏ ଲୋକର ଯୋଗ୍ୟତା ମଧ୍ୟ ଅଧିକ । ସେମାନେ ବର୍ଷରେ ୮-୯ ମାସ ଠିକା କାମ ପାଉଛନ୍ତି । ଏ ଲୋକକୁ ଆଦୌ ଠିକା କାମ ଦିଆଯାଉ ନାହିଁ କାହିଁକି ?'' ସିରସ୍ତାଦାର କୌଣସି

ଉତ୍ତର ନହେଉଣୁ ମୁଁ କହିଲି- ''ସାର, ମୋ ଘର କଟକ ସବ୍‌ଡିଭିଜନରେ । ମୁଁ ଏଠାରେ ଚାରିବର୍ଷ କାଳ ମାସିକ ୧୦ ଟଙ୍କା ମାତ୍ର ପାଇ ବିଶେଷ କଷ୍ଟରେ ରହିଛି ।'' ସାହେବ ମୋଠାରୁ ଶୁଣିବା ମାତ୍ରେ ସିରସ୍ତାଦାରଙ୍କୁ କହିଲେ ''କଟକରେ ଗିରିଧାରୀ ବାବୁ ଛୁଟି ପାଇଁ ଦରଖାସ୍ତ କରିଅଛନ୍ତି; ଏ ଲୋକକୁ ତାଙ୍କ ଜାଗାରେ କଟକ ନିଆଯାଉ । ସିରସ୍ତାଦାର କହିଲେ ''ଏ ଲୋକ ତାଙ୍କ ଜାଗାରେ କାମ କରିପାରିବ ନାହିଁ ।'' ମୁଁ କହିଲି- ''ସାର, ମୁଁ ସେଠାରେ ନିଶ୍ଚୟ କାମ କରିପାରିବି ।'' ସାହେବ ସିରସ୍ତାଦାରଙ୍କର ମତକୁ ଅପେକ୍ଷା ନକରି ଇନ୍‌ସ୍ପେକ୍ସନ ନୋଟରେ ଗିରିଧାରୀ ବାବୁଙ୍କ ଜାଗାରେ ମୋର ବଦଳି ହେବା ଆଦେଶ ଲେଖିଦେଲେ । ଗିରିଧାରୀ ବାବୁଙ୍କର ବେତନ ଥାଏ ୪୫ ଟଙ୍କା । ସବୁ କିରାଣୀ କହିଲେ- ''ବୈରାଗୀବାବୁ, ତୁମ୍ଭର ଭାଗ୍ୟ ଖୁବ୍ ଭଲ ।'' ମୁଁ ମଧ୍ୟ ମନେ ମନେ ଭାରି ଖୁସି ହେଲି । ମାତ୍ର ସେତେବେଳେ କଟକ କଚେରୀରେ ସିରସ୍ତାଦାର ଥାନ୍ତି ଆଉ ଜଣେ ଗିରିଧାରୀ ବାବୁ । ସେ ଜଣେ ଖାଣ୍ଟି ଲୋକ, ସର୍ବଦା ନିୟମମାନି କାମ କରନ୍ତି । ସେ ଦେଖିଲେ ସାହେବଙ୍କର ଏପରି ଆଦେଶ ନିୟମର ବହିର୍ଭୂତ । କାରଣ ଯେଉଁ ଲୋକ ୪୦ ଟଙ୍କା ପାଉଥିବ ସେ ଲୋକକୁ ୪୫ ଟଙ୍କା କାମ ଦେବାର ନିୟମ । ସାହେବଙ୍କର ଆଦେଶ ସେ ମାନିଲେ ନାହିଁ । ମୋର କଟକ ଆସିବା ବନ୍ଦ ହେଲା । ୩-୪ ମାସ ପରେ ମୁଁ ସାହେବଙ୍କୁ ମୋର ଯାଜପୁରଠାରେ କଷ୍ଟରେ ରହିଥିବା କଥା ସ୍ମରଣ କରାଇ ଦେଇ ଦରଖାସ୍ତ କରିବାରୁ ସାହେବ ମୋତେ ୨୫ ଟଙ୍କା ଠିକା କାମରେ କଟକ ଅଣାଇଲେ ।

ଯାଜପୁରରେ କାମ କଲାବେଳେ ମୁଁ ସେଠାରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମୂର୍ତ୍ତିପୂଜା ବିରୁଦ୍ଧରେ କହେଁ । ମୋତେ ଅନେକ ଲୋକ ଅନେକ ବୁଝାଇଲେ ମଧ୍ୟ ମୋର ମନ ମାନେ ନାହିଁ । ମୋର ମାମୁଁ ଗୋବିନ୍ଦ ଚନ୍ଦ୍ର କର ସେଠା ସବ୍‌ରେଜିଷ୍ଟ୍ରାର ଅଫିସରେ ହେଡ୍‌କ୍ଲର୍କ କାମ କରୁଥାନ୍ତି । ମୁଁ ତାଙ୍କ ବସାରେ ଥାଏ । ସେ ପ୍ରତ୍ୟହ ଶିବ ମନ୍ଦିରକୁ ଯାଇ ଶିବଙ୍କୁ ଚନ୍ଦନ ଓ ବେଲପତ୍ର ଇତ୍ୟାଦି ଦିଅନ୍ତି । ଶିବଙ୍କର ଚାରିପାଖ ଧୋଇ ସଫା କରନ୍ତି । ସେ ମୋତେ କହିଲେ- ''ତୁ ମୋ ସଙ୍ଗେ ଶିବ ମନ୍ଦିରକୁ ଯାଇ ଶିବଙ୍କ ଚାରିପାଖ ଧୋଇ ସଫା କରିବୁ ଏବଂ ଶିବଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଚନ୍ଦନ ଓ ବେଲପତ୍ର ଦେବୁ । ତାପରେ ଦେଖିବୁ ଶିବଙ୍କ ପ୍ରତି ତୋର ଭକ୍ତି ଆସିବ ।'' ମୁଁ ତାଙ୍କ କଥା ମାନି ପ୍ରାୟ ଏକମାସ ସେହିପରି କଲି । ମାତ୍ର ମୋର ଭକ୍ତି ଆସିଲା ନାହିଁ ।

ସେଠାରେ କଚେରୀରେ ଆତ୍ମାରାମ ଅଗ୍ନିହୋତ୍ରୀ ନାମକ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ କିରାଣୀ କାମ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କ ଘର ସେଠାରେ ବିରଜା ଠାକୁରାଣୀଙ୍କ ନିକଟରେ । ସେହି ଠାକୁରାଣୀଙ୍କୁ ଦୁର୍ଗାଷ୍ଟମୀ ଦିନ ମଦ ଭୋଗ ଦିଆଯାଏ ଏବଂ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ପ୍ରସାଦ ସେବା କରନ୍ତି । ତେଣୁ ସେଠାରେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ମଦ ଖାଇଲେ ସମାଜରେ କେହି

ତାଙ୍କୁ ବାଧା ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଅଗ୍ନିହୋତ୍ରୀ ମହାଶୟ ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ମଦ ଖାଆନ୍ତି ସେ ମହାଶୟ ଦିନେ ମୋତେ କହିଲେ- ''ସଂସାରରେ ଯଦି କିଛି ସୁଖପ୍ରଦ ପଦାର୍ଥ ଅଛି, ତାହା ହେଉଛି ମଦ୍ୟ ତୁମେ ଥରେ ପରୀକ୍ଷା କଲେ ଜାଣିପାରିବ । ସତକୁ ସତ ମୁଁ ମୋର ଅନ୍ୟ ଦୁଇଜଣ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମଦ ଖାଇଲି । ମନରେ ଆନନ୍ଦ ଆସିଲା ସେଠାରେ ଆଉ କେତେଥର ମଦ ଖାଇଲି । ଅଳ୍ପଦିନ ପରେ ମୋର କଟକ ବଦଳି ହେଲା । କଟକ କଲେଜରେ ପଢୁଥିଲା ବେଳେ ଯେଉଁ ରାଧାପ୍ରସାଦ ଭଗତଙ୍କ ଘରେ ରହି ଆମେ ଦୁଇଭାଇ ତାଙ୍କର ଦୁଇ ପୁଅଙ୍କୁ ପଢ଼ାଉଥିଲୁ ସେ ମହାଶୟ ମୋତେ ତାଙ୍କ ଘରେ ରଖାଇଲେ । କଟକରେ ସେ ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ଧନୀ ଲୋକ ଥିଲେ । ସେ ପ୍ରାୟ ସର୍ବଦା ଭୋଗ ବିଳାସରେ ରହିଥାଆନ୍ତି । ମୁଁ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ସାଙ୍ଗରେ ଭୋଗ ବିଳାସରେ ମାତିଗଲି । ମୁଁ ଯାହା କରୁଥାଏ ପୂର୍ବୋକ୍ତ "Thy will be done" କଥାଟିର ପ୍ରେରଣାରେ ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ କରୁଥାଏ । ମୋ ବସାକୁ ଲାଗି ଗୋଟିଏ ମୁସଲମାନ ପରିବାର ଥାଏ । ମୁଁ ଅଧିକାଂଶ ଦିନ ସେଠାରେ ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ଖାଏଁ । ଯୌବନର ଆରମ୍ଭରେ ମୋର ଏହିସବୁ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଦେଖି ମୋର ଭାଇମାନେ ଓ ଅନ୍ୟମାନେ ମୋତେ ଏପରି ଆଚରଣରୁ ନିବୃତ୍ତ ହେବାକୁ କହିଲେ ମୁଁ କହେଁ "Thy will be done" ଅର୍ଥାତ୍ ଏହା ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଇଚ୍ଛା । ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ବିରୁଦ୍ଧରେ ମୁଁ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ କରି ପାରିବି କି ?'' ଏପରି ଉତ୍ତର ଶୁଣି ସେମାନେ କୌଣସି ସନ୍ତୋଷଜନକ ଯୁକ୍ତି କରିପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଏହିପରି ଭାବରେ ମୁଁ ପ୍ରାୟ ଦୁଇବର୍ଷ ରହିଲି ।

ପ୍ରଥମ ପରିବର୍ତ୍ତନ

କଟକ କଲେଜର ଦର୍ଶନ ବିଭାଗର ପ୍ରଫେସର ଜୀବନତାରା ସରକାର ଦିନେ ବାଲୁବଜାର ସଙ୍ଗୀତ ମଠରେ ବକ୍ତୃତା ଦେଉଥିଲେ । ବକ୍ତୃତାର ବିଷୟ ଥିଲା ''ବିବେକ ବୁଦ୍ଧି'' । ବାରିପଦାରେ ସେ ଓ ମୁଁ ୨-୩ ବର୍ଷ ଏକାଶ୍ରେଣୀରେ ପଢୁଥିଲୁ । ମୁଁ ସେଦିନ ତାଙ୍କ ବକ୍ତୃତା ଶୁଣି ବୁଝିପାରିଲି ଯେ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରଣୋଦିତ ହୋଇ ମୁଁ ଯାହାସବୁ କରୁଥିଲି ତାହା ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ପ୍ରଦତ୍ତ ବିବେକ ବୁଦ୍ଧିର ବିରୁଦ୍ଧରେ ଥିବାରୁ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ବିରୁଦ୍ଧ ଅଟେ । ପରଦିନ ସକାଳୁ ଉଠି ମୁଁ ସେହି ଜୀବନ ବାବୁଙ୍କ ଘରକୁ ଗଲି । ସେ ମୋଠାରୁ ସବୁ ଘଟଣା ଶୁଣିଲେ ଏବଂ ମୋତେ ଏପରି ଭାବରେ ବୁଝାଇଦେଲେ ଯେ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରଣୋଦିତ ହୋଇ ମୁଁ ଯାହାସବୁ କରୁଥିଲି ତାହା ଛାଡ଼ିଦେବାକୁ ସେହିଦିନ ପ୍ରତିଜ୍ଞା ବଦ୍ଧ ହେଲି । ସେହିଦିନ ମୁଁ ବୁଝିପାରିଲି ଯେ ଲୋକେ ଅନ୍ଧ ବିଶ୍ୱାସର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଏବଂ ବିବେକ ବୁଦ୍ଧିର ପରିଚୟ ନପାଇ ବିପଥଗାମୀ ହେଉଅଛନ୍ତି । ମୁଁ ପିଣ୍ଡାରେ ବସିଥିବାବେଳେ କେହି ସେ ବାଟ ଦେଇ ଯାଉଥିଲେ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଡାକି ମୋ ପାଖରେ ବସାଏଁ ଏବଂ କହେ- ''ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଅସଲ ଜିନିଷ ପାଇଛି, ଯାହା ଲୋକେ କେହି

ପାଇନାହାନ୍ତି । ସେହି ଜିନିଷଟି ହେଉଛି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଲୋକର ପବିତ୍ର ବିବେକବୁଦ୍ଧି ।''
ପୂର୍ବୋକ୍ତ ରାଧାପ୍ରସାଦ ଭଗତ ଓ ମୋର ଅନ୍ୟ ସଙ୍ଗୀମାନେ ମୋତେ ପୂର୍ବପରି ସେମାନଙ୍କୁ ସଙ୍ଗୀ ରଖିବାକୁ ଅନେକ ଚେଷ୍ଟା କଲେ । ମାତ୍ର ମୁଁ ଆଉ ବଦଳିଲି ନାହିଁ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ସମ୍ପର୍କରେ କୌଣସି ବିଷୟ ମୋତେ ସ୍ପର୍ଶ କଲାନାହିଁ । ତା'ପରେ ମୁଁ ମୋର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ସ୍ଥିର କରିବାକୁ ଲାଗିଲି । ପ୍ରାୟ ସର୍ବଦା ଗୋଟିଏ ଛୋଟ କୋଠରୀରେ ବସି ଲୋକେ କିପରି ନିଜ ନିଜର ପବିତ୍ର ବିବେକ ବୁଦ୍ଧିର ପରିଚୟ ପାଇବେ ଏବଂ ଯାବତୀୟ ଅନ୍ଧ ବିଶ୍ୱାସ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ବିବେକାନୁମୋଦିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବେ ଏହିସବୁ ବିଷୟରେ ଅନେକ ଭାବିଲି । ମୋର ସେହି କୋଠରୀକୁ ଯିବାକୁ କାହାରିକୁ ଦେଲିନାହିଁ । ମୋର ଏହି ପରିବର୍ତ୍ତିତ ମନୋଭାବ ଓ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଦେଖି ମୁଁ ପାଗଳ ହେଲି ବୋଲି କେତେ ଲୋକ ମନେ କଲେ । ମୁଁ ଅନେକ ଥର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଲି ଯେ ମୁଁ ନିର୍ଭୀକ ଭାବରେ ଆକାଶରେ ଉଡୁଛି । ଲୋକେ ତଳେ ତଳେ ମୋ ପଛରେ ଗୋଡେଇ ମୋତେ ଆମନ୍ତ୍ରଣ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଅଛନ୍ତି । ମାତ୍ର କେହି ମୋର କୌଣସି କ୍ଷତି କରି ପାରୁନାହାନ୍ତି । ଲୋକେ କିପରି ବିବେକ ବୁଦ୍ଧିର ପରିଚୟ ପାଇବେ ଓ ସୁଖରେ ରହିବେ ଏହି ଅଭିପ୍ରାୟରେ ମୁଁ "ସୁଖାନ୍ୱେଷଣ" ନାମକ ଖଣ୍ଡିଏ ବହି ଲେଖିଲି। ମନର ଭାବ ପ୍ରକାଶ କରି କୌଣସି ବିଷୟ ଲେଖିବାକୁ ମୁଁ ସେତେବେଳେ ଜାଣି ନଥିଲି । ସେହି ବହିରୁ ଦୁଇ ତିନୋଟି କଥା ତଳେ ଉଦ୍ଧାର କଲି । ମୋ ମନରେ ସେତେବେଳେ ଯେଉଁସବୁ ବିଷୟ ଉଦୟ ହୋଇଥିଲା ତାହା ଏହି କେତୋଟି ଉକ୍ତିରୁ ଅନୁମାନ କରିପାରିବେ ।

୧- ମନୁଷ୍ୟଧର୍ମ ପାଳନ କରିବା ଏବଂ ବିବେକାନୁମୋଦିତ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଏ ଦୁହେଁ ଏକ କଥା । ବିବେକ ବୁଦ୍ଧିର ପରିଚୟ ପାଇ ନଥିବାରୁ ଲୋକେ ଚିରାଚରିତ ପ୍ରଥାସବୁର ଅନ୍ଧାନୁସରଣକୁ କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ମନେ କରି ଅଛନ୍ତି । ଲୋକ ନିନ୍ଦାକୁ ଭୟ କରି ଏବଂ ଲୋକଙ୍କ ଠାରୁ ପ୍ରଶଂସା ପାଇବାକୁ ଲାଳାୟିତ ହୋଇ ଲୋକେ ଯାହାସବୁ କରୁଅଛନ୍ତି ତାହା ପ୍ରକୃତରେ ସେମାନଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ନୁହେଁ ।

୨- ଯେଉଁ ଲୋକର ବିବେକ ବୁଦ୍ଧି ନାହିଁ ବା ମନୁଷ୍ୟଧର୍ମ ବା ମନୁଷ୍ୟତା ନାହିଁ ସେ ଲୋକ ବ୍ରାହ୍ମଣ କିମ୍ବା ମୁସଲମାନ କିମ୍ବା ବ୍ରାହ୍ମଣ ହୋଇନପାରେ । କାରଣ ତାହା ଯଦି ସମ୍ଭବ ତେବେ ଗୋଟିଏ ମାଙ୍କଡ଼କୁ ଧରି ତାକୁ ଚିତା ଓ ପଇତା ପିନ୍ଧାଇ ଦେଇ ସଭାରେ ବସାଇ ଦେଲେ ସେ ମଧ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏବଂ ଶୁଆଟିଏ ଧରିଆଣି ତାକୁ "ଓଁ ଶାନ୍ତିଃ, ଶାନ୍ତିଃ, ଶାନ୍ତିଃ" ଏପରି କହିବାକୁ ଶିଖାଇଦେଲେ ସେ ମଧ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ।

୩- ଅନ୍ନ-ବସ୍ତ୍ର ସଂସ୍ଥାନ କରିବାରୁ ପରିଶ୍ରମ କରିବା ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମତରେ ବଡ଼ ନୀଚ କାର୍ଯ୍ୟ । ଯେଉଁମାନେ ଅନ୍ନ-ବସ୍ତ୍ରର ସଂସ୍ଥାନ ପାଇଁ ପରିଶ୍ରମ କରନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ

ଆମ୍ଭେମାନେ ଚଷା ଓ ତନ୍ତି ବୋଲି କହି ଘୃଣାଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖୁ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ଧାରଣା ଏହି କି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ପିଲାମାନେ ପାଠପଢ଼ି ଚାକିରୀ କଲେ ଅଧିକ ଉପାର୍ଜନ କରି ସୁଖରେ ରହିବେ । ଏପରି ଧାରଣା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭ୍ରାନ୍ତ । ମନେକର ଗ୍ରାମର ଲୋକେ ସମସ୍ତେ ପାଠପଢ଼ି ଚାକିରି କଲେ ଏବଂ କିଏ ୫୦୦ ଟଙ୍କା କିଏ ୩୦୦ ଟଙ୍କା ବେତନ ପାଇଁ ପ୍ରତି ଗ୍ରାମକୁ ପ୍ରତି ମାସରେ ଲକ୍ଷାଧିକ ଟଙ୍କା ଆସିଲା । ଏହି ଟଙ୍କାକୁ ଖାଇ ଓ ଏହି ଟଙ୍କାକୁ ପିନ୍ଧି ଆମ୍ଭେମାନେ ବଞ୍ଚି ରହିବା କି ?

୪- ଆମ୍ଭେମାନେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ଯଦି ସମାଜ ଉପରେ ନିର୍ଭର କରି ଓ ସମାଜ ଉପରେ ଦୋଷାରୋପ କରି ନିଜେ ନିଶ୍ଚିନ୍ତ ରହୁଁ ଅର୍ଥାତ୍ ସମାଜରେ ସମସ୍ତେ ଯାହାସବୁ କରୁଅଛନ୍ତି ତାର ଅନୁସରଣ କରୁଁ, ତେବେ ସମାଜର ଦୂରବସ୍ଥା ଦୂର ହୋଇପାରିବ କି ?

୫- ଆମ୍ଭେମାନେ ସର୍ବଦା ସୁଖ ପାଉଅଛୁଁ ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ପାଗଳ ବା ଅନ୍ଧପରି ଛାଡ଼ି ଦେଉଅଛୁ । ଯେତେବେଳେ କୌଣସି ପଦାର୍ଥ ଲାଭ କରି ଆମ୍ଭେମାନେ ସୁଖ ପାଉଁ ସେତେବେଳେ ଯଦି ଆମ୍ଭେମାନେ ସେହି ଚିରବାଞ୍ଛିତ ସୁଖଟିକୁ ଧରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତୁ, ତେବେ ଆଉ କିଛି ଚିନ୍ତା ରହନ୍ତା ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ତାହା ନକରି ପ୍ରଥମେ (ସୁଖମୟ) ଜିନିଷଟିକୁ ଆଚ୍ଛାକରି ଧରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଁ; ମନେକରୁଁ ଏହି ଜିନିଷଟିରେ ସମସ୍ତ ସୁଖ ରହିଅଛି । ଯଦି ଆମ୍ଭେମାନେ ଜିନିଷଟି ପାଇଲାବେଳେ କେବଳ ଏତିକି ମାତ୍ର ମନେ କରିପାରନ୍ତୁ ଯେ ଜିନିଷଟି ସକାଶେ ମୋର ସୁଖ ନୁହେଁ କିନ୍ତୁ ମୋର ସୁଖ ସକାଶେ ଏସବୁ ଜିନିଷର ସୃଷ୍ଟି, ତେବେ ଏ ସଂସାର ମୋ ପକ୍ଷରେ ଆନନ୍ଦମୟ ହୁଅନ୍ତା । ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣରୁ ବିଷୟଟି ସ୍ପଷ୍ଟ ବୁଝାଯିବ । ଅନେକ ଦିନ ବାଞ୍ଛିତ ଗୋଟିଏ ସନ୍ତାନ୍ ଜାତ ହେଲା । ଅନିତ୍ୟ ସନ୍ତାନର ଉତ୍ପତ୍ତି ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସୁଖର ମଧ୍ୟ ଉତ୍ପତ୍ତି ହେଲା; ଉଭୟ ଜିନିଷର ଉତ୍ପତ୍ତି ହେଲା ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ମୁଁ ସୁଖଟିକୁ ଧରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା ନକରି ସେହି ଅନିତ୍ୟ ସନ୍ତାନଟିକୁ ସୁଖ ବୋଲି ଆଚ୍ଛାକରି ଧରିଲି । ସଂସାର ଯଥା ସମୟରେ ସନ୍ତାନଟିକୁ କାଢ଼ି ନେବାକୁ ଆସିଲା । ସଂସାର ସଙ୍ଗେ ଅନେକ ଯୁଦ୍ଧ କଲି । ମାତ୍ର ସଂସାର ଜୟୀ ହେଲା ଓ ସନ୍ତାନଟିକୁ ନେଇଗଲା । ମୁଁ ସଂସାର ଉପରେ ନିର୍ଦ୍ଦୟ ବୋଲି ଦୋଷାରୋପ କଲି । ସଂସାର କହିଲା ''ଭାଇରେ, ଏହି ସନ୍ତାନଟି ଜନ୍ମ ହେବାବେଳେ ମୁଁ କହିଦେଇଅଛି ଯେ ସୁଖଟି ତୋର ମାତ୍ର ଜିନିଷଟି ମୋର ।'' ତୁ ବାବୁ ! ସୁଖଟିକୁ ନଧରି, ସୁଖ କ'ଣ ତାହା ନ ବୁଝି ଜିନିଷଟିକୁ ସୁଖ ବୋଲି ଧରିଲୁ କାହିଁକି ? ମୋର ଦୋଷ କ'ଣ'' ?

ଋଣ ପରିଶୋଧ ଓ ଗୃହତ୍ୟାଗ

ଆମ ଘର ନିକଟରେ ଗୋଟିଏ ପରିବାର ଋଣଗ୍ରସ୍ତ ଥିବାରୁ ମହାଜନ ନାଲିସ୍ କରି ସେହି ପରିବାର କୋରକ୍ କଲାବେଳେ ସେହି ପରିବାରର ଲୋକେ କିପରି ଅପମାନ ଓ ଦୁଃଖ ଭୋଗିଥିଲେ ତାହା ମୁଁ ଅନୁଭବ କରିଥିଲି ଏବଂ ପରେ ଜାଣିପାରିଲି ଯେ ସେଇ ପରିବାର ଋଣଗ୍ରସ୍ତ ହେବାର ପ୍ରଧାନ କାରଣ ହେଉଛି ଗହଣାରେ ଓ ନ୍ୟାୟ ନିମିତ୍ତରେ ଅଯଥା ଅପବ୍ୟୟ। ଆମ ଏକାନ୍ନବର୍ତ୍ତୀ ପରିବାରରେ ଆମର କରଜ ଥିଲା, ସୁଧ ଓ ଅସଲ ମିଶି ପ୍ରାୟ ୧୫୦୦ ଟଙ୍କା। ଆମ ପରିବାରକୁ କିପରି ଋଣମୁକ୍ତ କରିବି ଏହା ମୋ ମନକୁ ପ୍ରଥମେ ସ୍ପର୍ଶ କଲା। ପ୍ରାୟ ୫୦୦ ଟଙ୍କା କ୍ରମେ କ୍ରମେ ପରିଶୋଧ କଲି। ଆମ ଗ୍ରାମ ନିକଟରେ କୁମୁଡା ଜୟପୁର ଗ୍ରାମର ଗୋପୀ ଷଡଙ୍ଗୀ ନାମକ ଜଣେ ମହାଜନଠାରୁ ଆମର କରଜ ଥିଲା। ଅସଲ ୫୦୦ ଟଙ୍କା। ଏହି ଟଙ୍କାର ସୁଧ ଥିଲା ଶତକଡ଼ା ବର୍ଷକୁ ୨୫ ଟଙ୍କା। ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ୨/୩ ବର୍ଷ ନିୟମିତ ଭାବରେ ପ୍ରତିବର୍ଷ ବର୍ଷକୁ ୧୨୫ ଟଙ୍କା ସୁଧ ଦେଲି। ସେହି ମହାଜନ କଚେରୀକୁ ଆସି ମୋତେ ଗୋଟିଏ ବର୍ଷର ସୁଧ ଦେବାକୁ କହିଲେ। ମୁଁ ତାଙ୍କୁ କହିଲି- ''ଆପଣ ମୋ ଠାରୁ ଯେଉଁ ଟଙ୍କା ପ୍ରତିବର୍ଷ ସୁଧ ଆଡ଼କୁ ନେଉଅଛନ୍ତି ସେହି ଟଙ୍କା ଆପଣ ଅନ୍ୟକୁ କରଜ ଦେଇ ସେଥିରୁ ମଧ ସୁଧ ପାଉଅଛନ୍ତି। ତେଣୁ ମୁଁ ଯେଉଁ ୧୨୫ ଟଙ୍କା ଦେଉଛି ଆପଣ ସେଥିରୁ ୧୦୦ ଟଙ୍କା ସୁଧ ଆଡ଼କୁ ନେଇ ଅବଶିଷ୍ଟ ୨୫ ଟଙ୍କା ଅସଲ ଆଡ଼କୁ ନିଅନ୍ତୁ।''

ସେ କହିଲେ- ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ କିଛି ଛାଡ଼ିବି ନାହିଁ। ସମସ୍ତ ଟଙ୍କା ପରିଶୋଧ କଲାବେଳେ ମୁଁ କିଛି ଟଙ୍କା ଛାଡ଼ିଦେବି।'' ମୁଁ କହିଲି- କିଛି ଛାଡ଼ି ଦେବାକୁ ମୁଁ ଆପଣଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କରୁନାହିଁ ଏବଂ ପରିଶୋଧ କଲାବେଳେ ମଧ ମୋ କଥା ବିଚାର କରନ୍ତୁ ଏବଂ କିଛି ଟଙ୍କା ଛାଡ଼ି ଦିଅନ୍ତୁ ବୋଲି ଅନୁରୋଧ କରିବି ନାହିଁ। ନିୟମିତ ରୂପେ ସୁଧ ଦେଉଥିବାରୁ ତଦନୁସାରେ କିଛି ଟଙ୍କା ଅସଲ ଟଙ୍କା ଆଡକୁ ନିଅନ୍ତୁ ବୋଲି ମୁଁ ଦାବି କରୁଛି।'' ସେ ମହାଶୟ ମୋର କଥା ଶୁଣିଲେ ନାହିଁ। ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଯେଉଁ ୧୨୫ ଟଙ୍କା ଦେଇଥାଆନ୍ତି ତାହା ନ ଦେବାରୁ ସେ ମୋ ଉପରେ ବିରକ୍ତ ହୋଇ ଚାଲିଗଲେ। ସେ ଫେରିଯିବା ବେଳେ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ କହିଲି- ''ଆପଣ ମନେ ରଖନ୍ତୁ, ଆପଣଙ୍କର ସବୁ ଟଙ୍କା ମୁଁ ଏହି ତିନିବର୍ଷ ଭିତରେ ପରିଶୋଧ କରିବି। ସେତେବେଳେ ମୁଁ କଚେରୀରୁ ଦରମା ପାଉଥାଏଁ ମାସିକ ୩୦ ଟଙ୍କା କି ୩୨ ଟଙ୍କା ଏବଂ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ରାଧାପ୍ରସାଦ ଭଗତଙ୍କ ଘରୁ ପାଉଥାଏ ମାସିକ ୧୦ ଟଙ୍କା। ହିସାବ କରି ଦେଖିଲି ତିନିବର୍ଷ ପରେ ମହାଜନର ଆମ ଉପରେ ସୁଧ ୪୦୦ ଟଙ୍କା ଓ ମୂଳ ୫୦୦ ଟଙ୍କା । ଏ ରୂପେ ୯୦୦ ଟଙ୍କା ହୋଇଯିବ। ଏତିକି ଟଙ୍କାରେ ସବୁ ଟଙ୍କା

କିପରି ସୁଝିବି କିଛି ସ୍ଥିର କରିପାରିଲି ନାହିଁ। ତିନିବର୍ଷ ଭିତରେ ସବୁ ଟଙ୍କା ପରିଶୋଧ କରିବି ବୋଲି ମୁଁ ଯେ ମହାଜନ ନିକଟରେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଛି ସେ କଥା ମୋ ମନରେ ସର୍ବଦା ଜାଗ୍ରତ ରହିଲା। ସେହି ଦିନଠାରୁ ମୁଁ ଡାଲି ନଖାଇ ଡାଲି ପରିବର୍ତ୍ତେ କିଛିଦିନ ଓଉ ଝୋଳ ଖାଇଲି। ପୋଖରୀରୁ କଳମ ଶାଗ ଆଣି ତରକାରୀ କଲି। ନୂଆ କମିଜ, କିମ୍ବା ଯୋତା କିଣିଲି ନାହିଁ। ମୋର ପୋଷାକ ଓ କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଦେଖି ମୋତେ ସମସ୍ତେ ପାଗଳ ମନେ କଲେ। ଅଳ୍ପଦିନ ପରେ ମୋ ପାଖରେ କିଛି ଟଙ୍କା ଜମା ହେବାରୁ ମୁଁ କଚେରୀର କିରାଣୀମାନଙ୍କୁ ଭୋଜି ଦେଇ ସେମାନଙ୍କକରଜଠାରୁ ଅନେକ ଟଙ୍କା ସୁଧ ଆଦାୟ କଲି। କେହି ୨୦ ଟଙ୍କା କରଜ ମାଗିଲେ ମୁଁ ତାଙ୍କ ଠାରୁ ୩୦ ଟଙ୍କାର ହାଣ୍ଡନୋଟ୍ ଲେଖାଇ ନେଇ ତାଙ୍କୁ ତାଗିଦ୍ କରିଦିଏଁ ଯେ ମାସ ଶେଷରେ ସୁଧ ଏକ ଟଙ୍କା ମିଶାଇ ୨୧ ଟଙ୍କା ନଦେଲେ ମୁଁ ୩୦ ଟଙ୍କା ଦେଇଛି ବୋଲି ନାଲିସ୍ କରିଦେବି। କେତେକଙ୍କ ଠାରୁ ଗହଣା ବନ୍ଧକ ରଖି ବେଶୀ ସୁଧରେ କରଜ ଦେଲି। ମୋର ସାଇକେଲ, ଅଲିଷ୍ଟର, ୱାଚ ପ୍ରଭୃତି ଯାହା ବିକିବା ଜିନିଷ ଥିଲା ସବୁ ବିକିଲି। ମାତ୍ର ସବୁ ଟଙ୍କା ତିନିବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ସଂଗ୍ରହ କରି ନପାରି ପୂର୍ବୋକ୍ତ ରାଧାପ୍ରସାଦ ଭଗତଙ୍କର ପୁତୁରା ଲଛମି ପ୍ରସାଦ ଭଗବତଙ୍କ ଠାରୁ ଶହେ କି ଦେଢ଼ଶହ ଟଙ୍କା ଧାର ଆଣି ମହାଜନର ସବୁ ଟଙ୍କା ପରିଶୋଧ କଲି। ଯେଉଁ ଟଙ୍କା ଚାରି ଭାଇଙ୍କର ସୁଝିବାର କଥା ତାହା ମୁଁ ଏକା ସୁଝିବା ଦେଖି ମୋତେ ସମସ୍ତେ ନିର୍ବୋଧ ମନେ କଲେ। ପରିବାରକୁ ଋଣରୁ ମୁକ୍ତ କଲାବେଳେ ମୋ ମନରେ ବିଶେଷ ଆନନ୍ଦ ଆସିଥିଲା। ମୁଁ ସେହଦିନ ମୋର ଭାଇମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲି ଯେ ମୋ ଜୀବନରେ ମୁଁ ଟଙ୍କାଟିଏ ସୁଧା କରଜ କରିବି ନାହିଁ ଏବଂ ଆମ ପରିବାରରେ ପୁଣି କେହି କରଜ କଲେ ମୁଁ ଆମ ପରିବାରରେ ରହିବି ନାହିଁ। ଏହି ଘଟଣାର ଦୁଇବର୍ଷ ପରେ ମୁଁ ଜାଣିଲି ଯେ ବଡ଼ଭାଇ ପୁଣି ୨୦୦ ଟଙ୍କା କରଜ କରିଅଛନ୍ତି। ମୁଁ କହିଲି "ମୁଁ ଆଉ ଏହି ପରିବାରରେ ରହିବି ନାହିଁ।" ମୋର ଏହି କଥା ଶୁଣି ବାପା କହିଲେ- "ତୁ ତୋର ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପୁଅ ଝିଅଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ଯା"। ସେ ଭାବିଲେ କାଳେ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଘରୁ ଚାଲିଗଲେ ସେମାନଙ୍କର ଅବସ୍ଥା ଖରାପ ହେବ। ସେତେବେଳେ କେହି ନିଜର ସ୍ତ୍ରୀକୁ ବିଦେଶକୁ ନେଉନଥିଲେ। ଆମ ଗ୍ରାମର ଜଣେ ଓକିଲ ତାଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ କଟକ ଆଣିଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ କରିବାକୁ ଗ୍ରାମର ଲୋକେ ବାଧ କରିଥିଲେ। ଆମ ଘରଠାରୁ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଧାନମଣ୍ଡଳ ଷ୍ଟେସନ ପ୍ରାୟ ୬ ମାଇଲ ଦୂର। ସେତେବେଳେ ବର୍ଷାଦିନ ଥିବାରୁ ବଳଦ ଗାଡ଼ି ମିଳିଲା ନାହିଁ। ମୁଁ, ମୋର, ସ୍ତ୍ରୀ, ଦୁଇ ପୁଅ ଓ ଦୁଇ ଝିଅ ସମସ୍ତେ ଚାଲି-ଚାଲି ଷ୍ଟେସନକୁ ଆସିଲୁ। ରାସ୍ତାସବୁ ପାଣିରେ ବୁଡ଼ି ରହିଥିବାରୁ ପୁଅ ଦୁହେଁ ଦୁଇଖଣ୍ଡ ବାଡ଼ିଧରି ଚାଲିଲେ ଏବଂ ଦୁଇ ସାନଝିଅଙ୍କୁ ଆଣିବାକୁ ସଙ୍ଗରେ ଜଣେ ମୁଲିଆ ଆସିଲା। ଆମେ ଘରୁ ବାହାରିବାବେଳେ

ସେ ଦୃଶ୍ୟ ଦେଖିବାକୁ ଗ୍ରାମର ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ଗ୍ରାମ ମଝିରେ ଦାଣ୍ଡ ଚଉରା ନାମକ ଗୋଟାଏ ଜାଗାରେ ରୁଣ୍ଡ ହୋଇଥାନ୍ତି। ଧାନମଣ୍ଡଳ ଷ୍ଟେସନ ନିକଟରେ ମୋର ଶ୍ୱଶୁର ଘର। ଘରୁ ଏପରି ଭାବରେ ଚାଲି ଚାଲି ଆସୁଥିବା ଦେଖି ସେମାନେ ବିଶେଷ ଦୁଃଖ ପ୍ରକାଶ କଲେ। ଆମେ ସେଠାରେ ଖାଇପିଇ ଷ୍ଟେସନକୁ ଆସିଲୁ। ଗଙ୍ଗାମନ୍ଦିରରେ ରେଭେନ୍ସା ବାଳିକା ସ୍କୁଲକୁ ଲାଗିଥିବା ଗୋଟିଏ ଘରେ ମାସିକ ୧୧ ଟଙ୍କା ଭଡାରେ ରହିଲୁ। ସେତେବେଳେ ମୁଁ ଦରମା ପାଉଥାଏ ୩୪ ଟଙ୍କା। କରଜ କରିବି ନାହିଁ ବୋଲି ପ୍ରତିଜ୍ଞାବଦ୍ଧ ହୋଇଥିବାରୁ ଘରଭଡ଼ା ୧୧ ଟଙ୍କା ଯାଇ ବାକି ୨୩ ଟଙ୍କାରେ ଆମକୁ ଚଳିବାକୁ ପଡ଼ିଲା।

ମୁଁ ମୋର ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ କହିଦେଲି ଯେ ଏହି ୨୩ ଟଙ୍କାରୁ ବରଂ ୧ ଟଙ୍କା ବଳିବ ମାତ୍ର ୧ ଟଙ୍କା ଅଧିକ ଖର୍ଚ୍ଚ ହେବ ନାହିଁ। ମୋର ସ୍ତ୍ରୀ ମୋର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଜାଣିଥିବାରୁ ଖର୍ଚ୍ଚ ପତ୍ରରେ ସର୍ବଦା ସତର୍କ ରହିଲେ। ଗହଣାରେ ଓ ନ୍ୟାୟ ନିମିତ୍ତରେ ଅଯଥା ଅପବ୍ୟୟର ବିଷମୟ ଫଳ ଅନେକଦିନ ପୂର୍ବରୁ ଅନୁଭବ କରିଥିବାରୁ ବର୍ତ୍ତମାନ କଟକ ଆସିବା ପରେ ମୁଁ ପ୍ରତିଜ୍ଞାବଦ୍ଧ ହେଲି ଯେ ଗହଣାରେ ଓ ନ୍ୟାୟ ନିମିତ୍ତରେ ଅଯଥା ଅର୍ଥବ୍ୟୟ କରିବି ନାହିଁ।

ମୋର୍ କଟକ ଆସିବାର ପ୍ରାୟ ଦୁଇବର୍ଷ ପରେ ବାପାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା। ଆମ ପରିବାରର ଅବସ୍ଥା ଦୃଷ୍ଟିରେ ବାପାଙ୍କର ଶୁଦ୍ଧି କ୍ରିୟାରେ ଅନ୍ତତଃ ୨୦୦ ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ। ମାତ୍ର ଶୁଦ୍ଧିକ୍ରିୟାର ଅନୁସରଣରେ ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟ କରିବା ମୋର ମତ ନୁହେଁ। ସେତେବେଳେ ମୋ ପାଖରେ ୪୦ ଟଙ୍କାରୁ ଅଧିକ ନଥିଲା। ଶୁଦ୍ଧିକ୍ରିୟାରେ ୫ ଟଙ୍କାରୁ ଅଧିକ ଖର୍ଚ୍ଚ ମୁଁ କରିବି ନାହିଁ ବୋଲି କହିବାରୁ ମାଆଙ୍କ ମନରେ ବିଶେଷ ଦୁଃଖ ଆସିଲା। ମାଆଙ୍କର କଥା ମାନି ମୋ ପାଖରେ ଥିବା ୩୫ ଟଙ୍କା କି ୪୦ ଟଙ୍କା ମୋତେ ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା ଏବଂ କିଛି କିଛି ଅନ୍ଧାନୁସରଣ ମଧ୍ୟ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ମୋର ବଡ଼ ଭାଇଙ୍କର ମାମୁଁ ଓ ସାନ ଭାଇଙ୍କ ଶ୍ୱଶୁର ମୋତେ ବିନା ସୁଧରେ ଟଙ୍କା ଯାଚିଲେ। ମାତ୍ର ପ୍ରତିଜ୍ଞାବଦ୍ଧ ଥିବାରୁ ମୁଁ ତାହା ନେଲି ନାହିଁ। ସେମାନେ ବିରକ୍ତି ପ୍ରକାଶ କରି ଚାଲିଗଲେ। ଆମ ଗ୍ରାମରେ (ମୂଳବସନ୍ତରେ) ମୋର ମାଆଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା। ମୁଁ ଥାଏଁ କଟକରେ। ଶୁଦ୍ଧିକ୍ରିୟାର କୌଣସି ଅନୁସରଣ ମୁଁ କଲି ନାହିଁ। ମୋତେ ଅନେକ ଲୋକ କହିଲେ- ''ଶୁଦ୍ଧିକ୍ରିୟା କିଛି ନକଲ ନାହିଁ, କେବଳ ଦଶାହ ଦିନ ଖିଅର ହୁଅ ଏବଂ ବସାରେ ପୁରୁଣା ହାଣ୍ଡି ପକେଇଦେଇ ନୂଆ ହାଣ୍ଡି କର''। ମୁଁ କହିଲି ''୨୦-୨୨ ମାଇଲ ଦୂରରେ ମାଆ ମଲେ। ଏତେ ଦୂରରେ ମୋର ହାଣ୍ଡି ଅଶୁଦ୍ଧ ହେଲା କିପରି ? ନବମ ଦିନ କିମ୍ବା ଅଷ୍ଟମ ଦିନ ଖିଅର ନହୋଇ ଦଶାହ ଦିନ ଖିଅର ହେବାର କୌଣସି କାରଣ ନଥିବାରୁ ମୁଁ ଏସବୁ ଅନ୍ଧାନୁସରଣ କରିପାରିବି

ନାହିଁ । ଏହି ଖିଅର ନହେବା କଥା ଓ ନୂଆ ହାଣ୍ଡି ନକରିବା କଥା କଟକରେ ଅନେକ ଲୋକ ଜାଣିଲେ'' । ଏହି ଖିଅର ନହେବା କଥା ପରୀକ୍ଷିତ ଦାସ ତାଙ୍କ 'ଦାୟିକାମାଡ଼'' ବହିରେ ଲେଖିଅଛନ୍ତି- ଯାହା ''ବିବରା ବିବାହ'' ପ୍ରବନ୍ଧ ଶେଷରେ ଦେଖି ପାରିବେ ।

ପୈତୃକ ସମ୍ପତ୍ତି ପରିତ୍ୟାଗ

ବାପାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟଣାର ପ୍ରାୟ ଏକ ବର୍ଷ ପରେ ଅନ୍ୟ ତିନି ଭାଇ ଅର୍ଥାତ୍ ମୋର ସାନଭାଇ ଓ ଅନ୍ୟ ଦୁଇଭାଇ ଏକତ୍ର ରହିନପାରି ପୃଥକ୍ ହେବାକୁ ବାଧ ହେଲେ । ପୃଥକ ହେବାବେଳେ ମୋତେ ଡାକିଲେ, ମାତ୍ର ମୁଁ ଗଲି ନାହିଁ । ପୃଥକ୍ ହେଉଥିବା ଜାଣି ମୋ ମନରେ ବିଶେଷ ଦୁଃଖ ଆସିଲା । ବଡ଼ଭାଇ କଟକ ଆସି ବଣ୍ଟନ ପତ୍ରରେ ମୋଠାରୁ ମୋର ଦସ୍ତଖତ ନେଇଗଲେ । ବଣ୍ଟନ ପତ୍ରରେ କଣ ଲେଖାଥିଲା ମୁଁ ତାହା ଦେଖିଲି ନାହିଁ । ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ ଅନୁଭବ କରିଥିଲି ଯେ ଲୋକେ ପୈତୃକ ସମ୍ପତ୍ତି ଉପରେ ନିର୍ଭର କରିବା ଫଳରେ ଗହଣାରେ ଓ ନ୍ୟାୟ ନିମିତ୍ତରେ ବୃଥାଡ଼ମ୍ବର ଦେଖାଇ ପରିଶେଷରେ ସେହି ଗହଣା ବିକ୍ରୟ କରି ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଦୁଃଖବରଣ କରୁଅଛନ୍ତି । ତେଣୁ ପୈତୃକ ସମ୍ପତ୍ତିରୁ କିଛି ନେବି ନାହିଁ ବୋଲି ମୁଁ ପ୍ରତିଜ୍ଞାବଦ୍ଧ ହେଲି । ଉତ୍ତମରୂପେ ଚିନ୍ତାକରି ମୁଁ ସ୍ଥିର କଲି ଯେ ଯାହାର ହାତ ଗୋଡ ଅଛି ସେ ଅନ୍ୟର ବାସନ ମାଜି ମଧ ଯାହା ଉପାର୍ଜନ କରିବ ସେଥିରେ ସେ ନିଶ୍ଚୟ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦରେ ନିଜର ଜୀବିକା ନିର୍ବାହ କରିପାରିବ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ଏହି ଧାରଣା ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋ ମନରେ ଜାଗ୍ରତ ରହିଅଛି । ଲୋକେ ମିଛ କହି, ଘୋଷନେଇ, ଅନ୍ୟର ପରାଧୀନତା ସ୍ୱୀକାର କରି ଯାହା ଉପାର୍ଜନ କରୁଅଛନ୍ତି ତାହା ସେମାନେ ଗହଣାରେ ଓ ନ୍ୟାୟ ନିମିତ୍ତରେ ବ୍ୟୟ କରୁଅଛନ୍ତି ଦେଖି ମୋ ମନରେ ଦୁଃଖ ଆସେ । କଚେରୀରେ ଚାକିରୀ କଲାବେଳେ ମୁଁ ମୋର ସଙ୍ଗୀ କିରାଣୀମାନଙ୍କୁ ଅନେକ ସମୟରେ କହେଁ- ''ଗହଣାରେ ଓ ନ୍ୟାୟ ନିମିତ୍ତରେ ବୃଥାଡ଼ମ୍ବର ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ସିନା ଏତେ ମିଛ, ଏତେ ଘୁଷି ନେବା ଓ ଏତେ ପରାଧିନତା ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ପଡୁଛି ଏବଂ କାଳେ ଚାକିରୀ ଖଣ୍ଡିକ ଚାଲିଯିବ ବୋଲି ଏତେ ଭୟ ମାଡୁଛି । ସେତିକି ଛାଡ଼ିଦେଇ ସରଳ ଭାବରେ ଜୀବନଯାପନ କରିବାର ଦୃଢ଼ତା ଆସିଲେ ଏପରି ଅସତ୍ ଉପାୟ ଅବଲମ୍ବନ କରିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ, ଏପରି ହୀନତା ଓ ପରାଧୀନତା ମଧ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । କାଳେ ଚାକିରୀଟା ଚାଲିଯିବ ବୋଲି ମନରେ ଏପରି ଭୟ ମଧ ରହିବ ନାହିଁ, ଇତ୍ୟାଦି ।

ପୁଅକୁ ସ୍କୁଲରୁ କାଢ଼ି ଆଣିବା

ଉପସ୍ଥିତ କୁ-ଶିକ୍ଷାର ବିଷମୟ ଫଳ ମୁଁ ପିଲାଦିନରୁ ଅନୁଭବ କରିଥିବା କଥା ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଲେଖାଯାଇଅଛି । ମହାତ୍ମା ଗାନ୍ଧିଙ୍କର ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ବେଳେ ସେହି ଧାରଣା ଦୃଢ଼ତ

ର ହେବାରୁ ମୁଁ ମୋର ଦୁଇ ପୁଅଙ୍କୁ ସ୍କୁଲକୁ ପଠାଇଲି ନାହିଁ । ସେମାନଙ୍କର ନାମ ସ୍କୁଲରୁ କଟିଗଲା । ବଡ଼ପୁଅ ଶରତ କୁମାର କିଛିଦିନ ସଂସ୍କୃତ ଟୋଲରେ ପଢ଼ି ମୋର ଅଜ୍ଞାତସାରରେ ଘରୁ ଚାଲିଗଲା ଏବଂ କଲିକତାରେ ମୋର ଜଣେ ବନ୍ଧୁ କେଦାର ନାଥ ମଲ୍ଲିକଙ୍କୁ ମୋର ଏପରି ମନୋବୃତ୍ତି ବିଷୟ କହିଲା । ଉକ୍ତ କେଦାର ନାଥ ମଲ୍ଲିକ ହେଉଛନ୍ତି ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ସମିତିର ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ସଭ୍ୟ । ମୁଁ ସେହି ସମିତିର ଜଣେ ସଭ୍ୟଥିବାରୁ ଏବଂ ତାଙ୍କ ସହିତ ମୋର ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ବନ୍ଧ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ମୋର ଏପରି ମନୋବୃତ୍ତି ବିଷୟ ପୂର୍ବରୁ ଜଣାଥିଲା । ଶରତ କୁମାରକୁ ସେ କଲିକତା ଶ୍ୟାମାଦାସ କବିରାଜଙ୍କର କବିରାଜି ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପଢ଼ିବାର ସୁବିଧା କରାଇଦେଲେ । ସାନପୁଅକୁ ମୋର ପୂର୍ବୋକ୍ତ କକେଇ ପୁଅ ଭାଇ ନେଇଯାଇ ସେ ଯେଉଁ ମାଇନର ସ୍କୁଲରେ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର ଥିଲେ ତାକୁ ସେହିଠାରେ ରଖି ମାଇନର ପାଶ୍ କରିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଢ଼ାଇଲେ ଏବଂ କଟକ ଏକାଡ଼େମି ସ୍କୁଲରେ ତାର ନାମ ଲେଖାଇ ଦେଲେ । ମୋର ଉଦାସୀନତା ଯୋଗୁଁ ସେ ଦୁଇଥର ମାଟ୍ରିକ ପରୀକ୍ଷାରେ ଫେଲ୍ ହେଲା । ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଟେକ୍ସଟାଇଲ ଅଫିସରେ ଏକାଉଣ୍ଟାଣ୍ଟ ଅଛି । ବଡ଼ପୁଅ ବକ୍‌ସି ବଜାରରେ ଗୋଟିଏ କବିରାଜି ଔଷଧାଳୟ କରୁଥିଲା । ଏହି ଅଳ୍ପଦିନ ହେଲା ୧୯୫୬ ନଭେମ୍ବର ୬ତାରିଖ ଦିନ ହଠାତ୍ ରକ୍ତଚାପରେ ୪୭ବର୍ଷ ବୟସରେ ତାର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଛି । ବଡ଼ପୁଅର ବର୍ତ୍ତମାନ ୬ଟି ପୁଅ ଓ ଦୁଇଟି ଝିଅ । ସାନପୁଅର ପ୍ରଥମ ବିଚରା ବିବାହରୁ ଗୋଟିଏ ଝିଅ ଓ ଗୋଟିଏ ପୁଅ । ପ୍ରଥମ ସ୍ତ୍ରୀର ମୃତ୍ୟୁପରେ ସେ ଆଉଥରେ ବିଚରା ବିବାହ କରିଛି । ଏହି ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ତ୍ରୀର ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଟିଏ ଝିଅ ଓ ଗୋଟିଏ ପୁଅ ।

ତଲେଇ ଓ ତାଳପତ୍ର ଛତା

ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧିଙ୍କର ଅସହଯୋଗ ଆନ୍ଦୋଳନ ବେଳେ ମୋ ମନରେ ଧାରଣା ଜନ୍ମିଲା ଯେ ବିଦେଶୀ ଜିନିଷ ବ୍ୟବହାର ନ କଲେ ଭାରତବର୍ଷ ନିଶ୍ଚୟ ସ୍ୱାଧୀନ ହେବ । ତେଣୁ ମୁଁ ଓ ମୋର ସ୍ତ୍ରୀ ସୂତାକାଟି ଲୁଗା ପିନ୍ଧିଲୁ । ମୁଁ ବିଦେଶୀ ଛତା ବ୍ୟବହାର ନ କରି ତାଳପତ୍ର ତିଆରି ତଲେଇ ଓ ଛତା ୱବହାର କଲି । ବିଶେଷ ବର୍ଷା ହେଲେ ତାଳପତ୍ର ତିଆରି ପକ୍ଷିଆ ମଧ୍ୟ ବ୍ୟବହାର କଲି । ଆଜ୍ଯୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମୋଟା ଖଦଡ଼ ଲୁଗା ପିନ୍ଧି ଓ ମୁଣ୍ଡରେ ତାଳପତ୍ର ତିଆରି ତଲେଇ ନେଇ କଚେରୀକୁ ଯିବାବେଳେ ଛୋଟ ଛୋଟ ପିଲାମାନେ କୋଠା ଉପରେ ଠିଆ ହୋଇ ଦେଖନ୍ତି ଏବଂ ‘‘ତଲେଇ ବାବୁ ଆସିଲା’’ କହି ଆନନ୍ଦ ଉପଭୋଗ କରନ୍ତି । ଏପରି ବେଶ୍‌ରେ ପ୍ରାୟ ୨ବର୍ଷ କଚେରୀକୁ ଯିବାପରେ ପୋଲିସ୍ ସାହେବ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ମହାପାତ୍ର ମୋ ନାମରେ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ସାହେବଙ୍କୁ ରିପୋର୍ଟ କଲେ । ମୁଁ ସେତେବେଳେ ନାଜରଖାନାରେ କାମ କରୁଥାଏ । ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ସାହେବ ମୋତେ ତାଙ୍କ ଇଜଲାସକୁ ଡକାଇ ନେଇ କହିଲେ ‘‘ତୁମ୍ଭେ କାଲି ସକାଳ ୮ଟା ବେଳେ ମ୍ୟେ କୋଠୀରେ ମୋ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା କରିବ’’ । ନାଜର ଓ ସିରସ୍ତାଦାର ସମସ୍ତେ ଅନୁମାନ କରିନେଲେ ଯେ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ସାହେବ ନିଶ୍ଚୟ ମୋତେ ଡିସ୍‌ମିସ୍ କରିଦେବେ । ମୋର ପୂର୍ବ ଇତିହାସ ଓ ଆର୍ଥିକ ଅବସ୍ଥା ସେମାନଙ୍କୁ ଜଣାଥିବାରୁ ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ଦୁଃଖ ଆସିଲା । ମୁଁ

ସେମାନଙ୍କୁ କହିଲି - ''ମୋତେ ଡିସ୍‌ମିସ୍ କଲେ ମଧ୍ୟ ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ଆଦୌ ଦୁଃଖିତ ହେବି ନାହିଁ । ଯାହାର ହାତ ଗୋଡ଼ ଅଛି ସେ ନିଶ୍ଚୟ ଯେ କୌଣସି ଉପାୟରେ ନିଜର ପେଟ ପୋଷି ଏ ସଂସାରରେ ରହିପାରିବ । ମୋର ସ୍ତ୍ରୀ ଯଦି କାହାର ବାସନମାଜି ପିଲାମାନଙ୍କୁ ପୋଷିପାରିବ ସେଥିପାଇଁ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଆଦୌ ଦୁଃଖ କରିବି ନାହିଁ ଇତ୍ୟାଦି'' । ତହିଁ ଆରଦିନ ସକାଳେ ୮ଟା ବେଳେ ମୁଁ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ସାହେବଙ୍କ କୋଠୀକୁ ଗଲି । ସେ ମୋତେ କହିଲେ ପୋଲିସ୍ ସାହେବ ରିପୋର୍ଟ କରିଅଛନ୍ତି ଯେ ତୁମେ ଜଣେ ଡିକ୍ଲେୟାର୍ଡନନ୍ କୋଅ-ପରେଟର (Declarednon-co-operator) । ମୁଁ ସାହେବଙ୍କୁ କହିଲି ''ସାର ଡିକ୍ଲେୟାର୍ଡନନ୍ କୋଅପରେଟର ଏହି କଥାଟିର ଅର୍ଥ କଣ ?'' ସାହେବ ମୋତେ ଏହି କଥାଟିର ଅର୍ଥ ବୁଝାଇ ଦେଲେ । ମୁଁ କହିଲି ସାର, କୌଣସି ନନକୋଅପରେଟର ମୋର ନାମ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜାଣନ୍ତି ନାହିଁ କିମ୍ବା ମୁଁ କାହାକୁ ଜାଣେ ନାହିଁ'' । ସାହେବ କହିଲେ ''ତୁମ୍ଭେ ଖଦଡ଼ ଲୁଗା ପିନ୍ଧି ଓ ତାଳପତ୍ର ଛତା ନେଇ କଚେରୀକୁ ଆସୁଛ କାହିଁକି'' ? ମୁଁ ମୋର ପୂର୍ବର ସମସ୍ତ ଇତିହାସ ସାହେବଙ୍କୁ କହିଲି ଏବଂ ମୋର ସବୁ କଥା ସାହେବ ମନଦେଇ ଶୁଣିଲେ ତାପରେ ମୁଁ କହିଲି ''ମୁଁ ୩୪ଟଙ୍କା ଦରମା ପାଏ ସେଥିରୁ ଟ୧୧/- ଘରଭଡ଼ା ଦେଇ ବାକି ଟ୨୩/-ରେ ମୋର ସ୍ତ୍ରୀ, ଦୁଇ ପୁଅ, ଦୁଇ ଝିଅ ଓ ମୁଁ ଚଳୁ । ଘୁଷ୍ ନେବି ନାହିଁ ଓ କରଜ କରିବି ନାହିଁ ବୋଲି ମୁଁ ପ୍ରତିଜ୍ଞାବଦ୍ଧ । ମୁଁ ୧୪ଟଙ୍କା ଦେଇ ଛତା ଖଣ୍ଡିଏ କିଣିଥିଲି । ସେହି ଛତାଟି ନାଜରଖାନାରେ ଚୋରି ହୋଇଗଲା । ମୁଁ ପୁଣି ୧୪ଟଙ୍କା କି ଟ୨/- ଦେଇ ଆଉ ଖଣ୍ଡେ ଛତା କିଣିପାରିବି ନାହିଁ, ତେଣୁ ତାଳପତ୍ର ତିଆରି ତଲେଇ ଓ ଛତା ଟ୦/୬ କିମ୍ବା ଟ୦ /ରେ କିଣୁଛି । ମୁଁ ବିବେକାନୁମୋଦିତ ହୋଇ ଏହା କରୁଛି'' । ସାହେବ ମୋତେ ନିର୍ଦ୍ଦୋଷୀ ବୋଲି ଛାଡ଼ି ଦେଲେ ମାତ୍ର କହିଲେ । ""You may use any kind of umbrella and any dress but outside my office compound. If you come to my office as a pilgrim I must give you a good by" ଅର୍ଥାତ୍ ''ତୁମେ ମୋର କଚେରୀ ହତା ବାହାରେ ଯେ କୌଣସି ଛତା ଓ ଯେ କୌଣସି ପୋଷାକ ବ୍ୟବହାର କରିପାର ମାତ୍ର ଯାତ୍ରୀଙ୍କ ପରି ଏପରି ବେଶରେ ମୋ କଚେରୀକୁ ଆସିଲେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ବିଦାୟ ଦେବି'' । ସେହି ଦିନଠାରୁ ମୁଁ ତାଳପତ୍ର ଛତାଟି କଚେରୀ ନିକଟରେ ଥିବା ଗୋଟିଏ ଦୋକାନରେ ରଖିଦେଇ କଚେରୀକୁ ଗଲି ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ

ଅଳ୍ପଦିନ ପରେ ଥିଓସଫିକାଲ ସୋସାଇଟି ବା ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ସମିତିର ଜଣେ ପ୍ରଚାରକ ଶୁଦ୍ଧାନନ୍ଦ ବ୍ରହ୍ମଚାରୀଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୋର ଦେଖାହେଲା । ତାଙ୍କଠାରୁ ବୁଝିଲି ଯେ ଏହି ସମିତିର ପ୍ରଧାନ ନୀତି ହେଉଛି ସତ୍ୟ ଓ ବିଶ୍ୱଭ୍ରାତୃତ୍ୱ (Truth and universal Brotherhood) ଏହି ଦୁଇଟି ନୀତି ମୋତେ ବିଶେଷ ଭାବରେ ସ୍ପର୍ଶ କରିବାରୁ ମୁଁ ଏହି ସମିତିର ମେମ୍ବର ହେଲି ।

ମୁଁ ବୁଝିଲି ଯେ ସମସ୍ତ ମାନବ ସମାଜରେ ବିଶ୍ୱଭ୍ରାତୃତ୍ୱ ସ୍ଥାପନ କରିବା ଏବଂ ସମସ୍ତ ମାନବ ସମାଜର କଲ୍ୟାଣ ପାଇଁ କର୍ମ କରିବା ମୋର ଜୀବନର ଲକ୍ଷ୍ୟ ହେବା ଆବଶ୍ୟକ । ନିଜ ପରିବାର କହିବା ଯେପରି ମମତାଦୋଷ ଓ ସ୍ୱାର୍ଥ ପରତା ନିଜର ଦେଶପ୍ରତି ଆସକ୍ତ ହେବା ଠିକ୍ ସେହିପରି ମମତାଦୋଷ ଓ ସ୍ୱାର୍ଥପରତା । ସେହିଦିନଠାରୁ ମୋ ମନରେ ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆସିଲା । ମୋ ମନରେ ଗୋଟିଏ ସଂଶୟ ମଧ୍ୟ ଆସିଲା । ମୁଁ ଭାବିଲି ଯେତେବେଳେ ନିଜ ପରିବାରରେ ଭାଇ ଭାଇ ମଧ୍ୟରେ ଭ୍ରାତୃତ୍ୱ ସ୍ଥାପନ କରିହେଉନାହିଁ । ସମସ୍ତ ମାନବ ସମାଜରେ ଭ୍ରାତୃତ୍ୱ ସ୍ଥାପନ କରିହେବ କିପରି ?

ଅତଏବ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ଭାଙ୍ଗିଯାଉଥିବା ଏକାନ୍ନବର୍ତ୍ତୀ ପରିବାରସବୁ କିପରି ରହିବ ଏବଂ ଭାଇ ଭାଇ ମଧ୍ୟରେ ଥିବା ସ୍ନେହ ସଦ୍‌ଭାବ ଓ ସହଯୋଗ କିପରି ପୂର୍ବପରି ରହିବ ସେଥିପାଇଁ ପ୍ରଥମେ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ଏହି ସଂଶୟ ଦୂର କରିବା ପାଇଁ ମୁଁ ସେହି ସମିତିର ପ୍ରେସିଡ଼େଣ୍ଟ ଡ଼କ୍ଟର ବେଶାନ୍ତ ଓ କେତେକ ବିଶିଷ୍ଟ ସଭ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଚିଠିପତ୍ର ଲେଖିଲି । ଅନେକ ସଭ୍ୟଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଅନେକ ଆଲୋଚନା ମଧ୍ୟ କଲି । ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁ ଏହି ସମିତିର ଜଣେ ସଭ୍ୟ ଥାଆନ୍ତି । ମୁଁ ତାଙ୍କ ଜରିଆରେ ଅନ୍ୟ ମେମ୍ବରମାନଙ୍କୁ ପଚାରିଲି । ସେମାନେ କେହି କୌଣସି ଲିଖିତ ଉତ୍ତର ଦେଲେ ନାହିଁ । ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁ କହିଲେ ଯେ ନିଜେ ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ନ କଲେ ଏହି ସଂଶୟ କାଗଜ କଲମରେ ଦୂର କରିହେବ ନାହିଁ । କିଛିଦିନ ପରେ ଏହି ସମିତିର ଜଣେ ବିଶିଷ୍ଟ ସଭ୍ୟ ବାନାରସ୍‌ର ପାଣ୍ଡା ବଇଜ୍‌ନାଥ ଥରେ କଟକ ଆସିଥିଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଯାଇ ମୋର ଏହି ସଂଶୟ ତାଙ୍କୁ କହିବାରୁ ସେ ମୋତେ କହିଲେ '' ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର କ୍ରମ ବିକାଶ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର ମୁକ୍ତି ହେଉଛି ଭଗବାନଙ୍କର ସୃଷ୍ଟି କୌଶଳର ନିୟମ । ସେଥିପାଇଁ କୌଣସି ପାରିବାରିକ ବନ୍ଧନ ଓ ସମଷ୍ଟିଗତ ବନ୍ଧନ ରହୁନାହିଁ ଓ ରହିବ ନାହିଁ ।'' ସେ ମହାଶୟ ମୋତେ ଏପରି ଭାବରେ ବୁଝାଇଦେଲେ ଯେ ସେହି ଦିନଠାରୁ ମୋର ମନ୍‌ରେ ଆଉ ଏକ ପ୍ରକାର ପରିବର୍ତ୍ତନ ଆସିଲା । କୌଣସି ଏକାନ୍ନବର୍ତ୍ତୀ ପରିବାର ଭାଙ୍ଗିଯାଉଥିବା ଦେଖିଲେ ମୋ ମନରେ ଦୁଃଖ ଆସୁଥିଲା । ଏଣିକି ଆଉ ଦୁଃଖ ଆସିଲା ନାହିଁ । ପୃଥକ୍ ହେବାଟା କେବଳ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ନୁହେଁ, ଏହା ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର କ୍ରମବିକାଶ ପାଇଁ ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ଏକଥା ମୁଁ ବୁଝିପାରିଲି । ଲୋକନିନ୍ଦାକୁ ଭୟକରି ଯେଉଁମାନେ ଦୁଃଖ ଅଶାନ୍ତି ଭୋଗ କରି ମଧ୍ୟ ଏକାନ୍ନବର୍ତ୍ତୀ ପରିବାରରେ ରହିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥାନ୍ତି ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଦିଏଁ ଯେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର କ୍ରମବିକାଶ ପାଇଁ ଏକାନ୍ନବର୍ତ୍ତୀ ପରିବାର ଭାଙ୍ଗିଯିବା ସୃଷ୍ଟି କୌଶଳର ନିୟମ । ସେମାନଙ୍କୁ ପୃଥକ୍ ହୋଇ ରହିବାର ଉପକାରିତା ମଧ୍ୟ ବୁଝାଇ ଦେଇ ପୃଥକ୍ ହେବାକୁ କହିଲି ।

ତୃତୀୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ

ଥିଓସଫିକାଲ୍ ସୋସାଇଟିର କନଭେନ୍‌ସନ୍ ଦେଖିବାକୁ ୧୯୨୭ସାଲରେ ମୁଁ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଗଲି । କଟକର ଅନ୍ୟ ଦୁଇଜଣ ସଭ୍ୟ ମଧ୍ୟ ମୋ ସଙ୍ଗେ ମାନ୍ଦ୍ରାଜ ଯାଇଥିଲେ । ମୁଁ ସେଠାରେ

ଜେ. କୃଷ୍ଣମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କୁ ପ୍ରଥମେ ଦେଖିଲି । ତାଙ୍କୁ ସମସ୍ତେ ଜଗଦ୍‌ଗୁରୁ (World teacher) ବୋଲି କହୁଥାନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ତାଙ୍କର ବୟସ ୩୦-୩୧ ବର୍ଷ । ସୋସାଇଟିର ଅନେକ ସଭ୍ୟ ତାଙ୍କଠାରୁ ବୟସରେ ଅନେକ ବଡ଼ଥାଇ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ତାଙ୍କର ଗୋଡ଼ଧୂଳି ନିଅନ୍ତି । କୃଷ୍ଣମୂର୍ତ୍ତି ଗୋଡ଼ଟାଣି ନେଇ ତାହା କରିବାକୁ ବାରଣ କଲେ ମଧ୍ୟ କେହି ମାନନ୍ତି ନାହିଁ । ସେଠାରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ନୂଆ କଥା ଦେଖି ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟାନ୍ୱିତ ହେଲି । ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କର ମନ୍ଦିରପରି ତିଆରି ହୋଇଥିବା ଗୋଟିଏ ମନ୍ଦିର ସାମନାରେ ଜଣେ ଲୋକ ଠିଆହୋଇ ବେଦରୁ ପୁରୁଷସୁକ୍ତ ଇତ୍ୟାଦି ମନ୍ତ୍ରପାଠ କଲେ । ତାପରେ ଧୂପ ଓ ଆଳତୀ ଇତ୍ୟାଦି ମଧ୍ୟ କଲେ । ମନ୍ଦିରରେ କୌଣସି ମୂର୍ତ୍ତି ନଥାଏ । ଏହି ପୂଜାର ବିଶେଷତ୍ୱ ଏହିକି ଅନେକ ମୁସଲମାନ ଓ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ ସଭ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଏହି ପୂଜାରେ ଯୋଗଦେଇଥିଲେ ପୁରୁଷ, ସ୍ତ୍ରୀ, ହିନ୍ଦୁ, ମୁସଲମାନ ସମସ୍ତେ ଏହି ମନ୍ଦିର ସାମନାରେ ବସି ତୁଳସୀପତ୍ରକୁ ପାଣିରେ ପକାଇ ଯେଉଁ ପାଦୁକା ଥିଲା ତାହା ସେବାକଲେ ଏବଂ ଆଳତୀ ଶେଷରେ ସେହି ବତୀରୁ ଯେଉଁ ଧୂଆଁ ବାହାରେ ତାକୁ ହାତରେ ନେଇ ସୁଙ୍ଘିବାର ଅନୁସରଣ ମଧ୍ୟ କଲେ । ଏହି ପୂଜାର ନାମ ଦିଆଯାଇଥିଲା ଭାରତ ସମାଜ ପୂଜା କିମ୍ବା କଙ୍ଗ୍ରିଗେସନାଲ ପୂଜା (Congrigational Puja) । ପୂର୍ବୋକ୍ତ ''କୃଷ୍ଣ ମୂର୍ତ୍ତି'' ଏପରି ପୂଜାର ସୃଷ୍ଟିକର୍ତ୍ତା ଥିଲେ । ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ସମିତିର କନ୍‌ଭେନସନ୍ ବର୍ଷେ ମାଦ୍ରାଜରେ ଓ ବର୍ଷେ ବାନାରସ୍‌ରେ ବସିବାର ନିୟମ ଅଛି । ୧୯୩୦ ସାଲରେ କନ୍‌ଭେନସନ୍ ଦେଖିବାକୁ ମୁଁ ବାନାରସ୍ ଗଲି । ପ୍ରାୟ ପ୍ରତିବର୍ଷ କନଭେନ୍‌ସନ୍‌ର ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ୍ ହୁଅନ୍ତି ଡକ୍ଟର ବେଶାନ୍ତ । ସେ ବର୍ଷ ସେ ବୋଧହୁଏ କଂଗ୍ରେସର ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ ହେବାକୁ ଅନ୍ୟତ୍ର ଚାଲିଗଲେ ଏବଂ କୃଷ୍ଣମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କୁ କନ୍‌ଭେନସନ୍‌ର ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ ନିଯୁକ୍ତ କରିଗଲେ । କୃଷ୍ଣମୂର୍ତ୍ତି ବର୍ତ୍ତମାନ ଭାରତସମାଜ ପୂଜା କରାଇଥିବା ମାଦ୍ରାଜର କୃଷ୍ଣମୂର୍ତ୍ତି ନାହାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ମତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ବଦଳି ଯାଇଛି । ସେ ଆଦେଶ ଦେଲେ ଯେ କନ୍‌ଭେନସନ୍ ହତା ଭିତରେ ସେ ବର୍ଷ କେହି କୌଣସି ପ୍ରକାର ପୂଜା କରିପାରିବେ ନାହିଁ । ଅନେକ ସଭ୍ୟ ଏଥିରେ ଆପତ୍ତି କଲେ । ସଭ୍ୟମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଏହି ବିଷୟ ନେଇ ଅନେକ ଆଲୋଚନା ହେଲା ମାତ୍ର କେହି କୌଣସି ପ୍ରକାର ପୂଜା କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । ଲୋକେ ଯାବତୀୟ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ ଓ ଅନ୍ଧାନୁସରଣ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ସତ୍ୟର ପରିଚୟ ପାଆନ୍ତୁ ଏହାହିଁ କୃଷ୍ଣମୂର୍ତ୍ତିଙ୍କର ଅଭିପ୍ରାୟ । ତାପରେ ତାଙ୍କର କେତେ ଖଣ୍ଡ ବହି ପଢ଼ିବାପରେ ମୁଁ ବୁଝିପାରିଲି ଯେ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ସମିତି ମଧ୍ୟ ଅନେକ ପ୍ରକାର ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ ଓ ଅନ୍ଧାନୁସରକୁ ପ୍ରଶୟ ଦେଉଅଛି । ସେହି ଦିନରୁ ସେହି ସମିତିରେ ସଭ୍ୟ ରହିବାକୁ ମୋର ମନ ହେଲାନାହିଁ । ମନ ନହେଲେ ମଧ୍ୟ ଆଉ ୯-୧୦ବର୍ଷ ମୁଁ ଏହି ସମିତିର ସଭ୍ୟ ହୋଇ ରହିଲି । ତାପରେ ମୁଁ କିଛି ଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ସମିତି ସହିତ କୌଣସି ସମ୍ବନ୍ଧ ରଖିଲିନାହିଁ ।

ଡାଇନିଂ ସମିତି

୧୯୪୦ କି ୧୯୪୧ ସାଲରେ ଗୋପାଲଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜ କଟକ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ସମିତିର ପ୍ରେସିଡେଣ୍ଟ ଥାନ୍ତି । ସେ ମୋତେ କହିଲେ ''ଆପଣ ପୁଣି ଥରେ ଏହି ସମିତିରେ ଯୋଗ ଦିଅନ୍ତୁ'' ମୁଁ କହିଲି - ''କୌଣସି ଗଠନମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟ କରାନଗଲେ ମୁଁ ପୂର୍ବପରି କେବଳ ଅନ୍ଧାନୁସରଣ କରିବାକୁ ଯୋଗ ଦେବି ନାହିଁ ।'' ମୋ କଥାରେ ସେ ଏକମତ ହୋଇ କୌଣସି ଗଠନମୂଳକ କାର୍ଯ୍ୟ ଆରମ୍ଭ କରିବାକୁ ମୋତେ କହିଲେ । ମୁଁ ସ୍ଥିର କଲି ଯେ, ଡାଇନିଂ ସମିତି ନାମରେ ଗୋଟିଏ ସମିତି କରାଯାଉ । ସେଥିରେ ନିରାମିଷ ଖାଦ୍ୟ ହେବ । ସମିତିର ସଭ୍ୟ ନ ଥିଲେ ମଧ ଜାତିଧର୍ମ ନିର୍ବିଶେଷରେ ସମସ୍ତେ ଏଥିରେ ଯୋଗଦେବେ । ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ ଠାରୁ ମାସିକ ଚାରିଅଣା ନିଆଯାଇ ପ୍ରତି ମାସରେ ଥରେ ଏହି ଭୋଜି ସମିତି ହେବ । ସମିତିର ସଭ୍ୟ ଓ ଅନ୍ୟ କେତେଜଣ ମିଶି ପ୍ରାୟ ୩୦ଜଣ ଏହି ଭୋଜି ସମିତିରେ ଯୋଗ ଦେଲେ । ଏହି ଭୋଜି ସମିତି ମୋ ବସାରେ ତିନିଥର ହେଲା । ମାନସିଂହ ପାଟଣାର ବୀର ପଣ୍ଡା ନାମକ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ନିରାମିଷ ରୋଷେଇ କରେ । ମୁନସି ଜହିର ହୋମିଓପ୍ୟାଥିକ ଡାକ୍ତର ଏବଂ ମହମ୍ମଦ ଏରଫାନ କଲେକ୍ଟରୀ କଚେରୀର ଜଣେ କିରାଣୀ, ଏହି ଦୁଇ ଜଣ ମୁସଲମାନ ଏହି ଭୋଜିରେ ଯୋଗ ଦିଅନ୍ତି । ଦୁଇ ଧାଡ଼ିରେ ଦୁଇ ଖଣ୍ଡି ସତରଞ୍ଜି ଆସନ ପଡ଼େ । ଏହି ଦୁଇ ଜଣ ମୁସଲମାନ ଦୁଇ ପାଖରେ ମଝିରେ ବସନ୍ତି । ରାମଚନ୍ଦ୍ର ରଥ ଡାକ୍ତରଙ୍କ ଘରେ ଚତୁର୍ଥ ଥର ଭୋଜି ହେଲା । ପଞ୍ଚମଥର ଭୋଜି ବେଳେ ମୁଁ ପ୍ରସ୍ତାବ କଲି ଯେ ଜଣେ ମୁସଲମାନ ଏଥର ରୋଷେଇ କରିବ । ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବରେ କେତେ ଜଣ ଏକମତ ହେଲେ ନାହିଁ । ଜଗନ୍ନାଥ ତ୍ରିପାଠୀ ଓ ବାଳକୃଷ୍ଣ ମହାପାତ୍ର ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ସମିତିର ଦୁଇ ଜଣ ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସଭ୍ୟ ଏକମତ ନହେବାରୁ ମୁଁ ଏହି ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ସମିତିର ସଭ୍ୟ ରହିଲି ନାହିଁ ।

ବଡ଼ଝିଅ ଉଷାମଣିର ବିବାହ

ଧାନମଣ୍ଡଳ ଷ୍ଟେସନ୍ ନିକଟରେ ପୁରୁଷୋତ୍ତମପୁର ଶାସନରେ ମୋର ଶ୍ୱଶୁର ଘରକୁ ଲାଗି ଚିନ୍ତାମଣି କରଙ୍କର ଘର । ତାଙ୍କର ପାଞ୍ଚୋଟି ଝିଅ ଓ ଗୋଟିଏ ମାତ୍ର ପୁଅ । ତେଣୁ ପୁଅଟିକୁ ସେ ବିଶେଷ ସ୍ନେହ କରନ୍ତି । ପୁଅଟିର ନାମ ଶ୍ରୀମାନ ଦାମୋଦର କର । ସେହି ଗ୍ରାମକୁ ଲାଗି ବଡ଼ଚଣା ମାଇନର ସ୍କୁଲରେ ସେ ପଢୁଥାଏ । ସେହି ସ୍କୁଲ୍‌ରେ ମୋର କକେଇ ପୁଅ ଭାଇ ହେଡ଼ମାଷ୍ଟର୍ ଥାଆନ୍ତି । ପିଲାଟିର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ଓ ସ୍ୱଭାବରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ସେହି ପିଲାଟି ସହିତ ମୋର ବଡ଼ ଝିଅ ଉଷାମଣିକୁ ବିବାହ ଦେବାକୁ ସେ କହିଲେ । ମୋର ଶ୍ୱଶୁର, ଶାଶୁ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ସମସ୍ତେ ପିଲାଟିକୁ ପିଲାଦିନରୁ ଦେଖିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଥିବାରୁ ସେମାନେ ମଧ କହିଲେ । ସେତେବେଳେ ଉଷାମଣିର ବୟସ ୧୧ବର୍ଷ । ଏହି ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବ ସ୍ଥିର କରିବାକୁ ମୋର ସ୍ତ୍ରୀ ମୋତେ କଟକରୁ ପଠାଇଲେ । ମୁଁ ଚିନ୍ତାମଣି କରଙ୍କ ଘରକୁ ଗଲି । ଯିବାବେଳେ ମୋର ଶ୍ୱଶୁର

ଓ ପୂର୍ବୋକ୍ତ କକେଇ ପୁଅ ଭାଇ ମୋ ସଙ୍ଗେ ଗଲେ । କାରଣ ମୋର ପୂର୍ବ ଇତିହାସ ସେମାନଙ୍କୁ ଜଣାଥିବାରୁ କାଳେ ମୁଁ ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବ ଭାଙ୍ଗିଦେବି ଏହି ଆଶଙ୍କା ସେମାନଙ୍କର ଥାଏ । ଚିନ୍ତାମଣି କର, ମୁଁ ଓ ସେ ଦୁହେଁ ଗୋଟିଏ କୋଠରୀରେ ବସିଲୁ । ବସିବାର କିଛି ସମୟ ପରେ ସେ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ମୁଁ ସେଠାରେ ବସିବାକୁ କହି କେବଳ ଚିନ୍ତାମଣି କରଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଖଳାକୁ ଡ଼ାକି ନେଲି ଏବଂ ତାଙ୍କୁ ନିମ୍ନଲିଖିତ ବିଷୟ ବୁଝାଇ ଦେଲି ।

କାହାର ବନ୍ଧୁବେଭାର ସରସ ହେଲା ଓ କାହାର ବନ୍ଧୁବେଭାର ନିରସ ହେଲା ଏହି ମତ ପ୍ରକାଶ କରି ସମାଜର ଲୋକେ ଦୁଇ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମନାନ୍ତର ଓ କଳହ ମଧ ସୃଷ୍ଟି କରନ୍ତି । ନିଜର ବଡ଼ପଣିଆ କମିଯିବ ବୋଲି ଭୟକରି ନିଜର ବେଭାର ଅନ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା କିପରି ସରସହେବ ଏଥିପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବନ୍ଧୁ ଯଥାସାଧ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି । ଆମେ ଦୁହେଁ ପରସ୍ପରର ପ୍ରକୃତ ମଙ୍ଗଳ ପ୍ରତି ଦୃଷ୍ଟି ଦେବା ଏବଂ ଲୋକନିନ୍ଦାକୁ ଭୟ ନକରି ଯାବତୀୟ ଅନ୍ଧାନୁସରଣ ଓ ବନ୍ଧୁ ବେଭାର ଇତ୍ୟାଦି ଅଯଥା ଅର୍ଥବ୍ୟୟରୁ ନିବୃତ୍ତ ହେବା । ଗହଣାରେ, ନ୍ୟାୟ ନିମିତ୍ତରେ ଓ ବନ୍ଧୁବେଭାର ଦେବାରେ ବୃଥାଡମ୍ବର ଦେଖାଇ ଲୋକେ ପରିଶେଷରେ କିପରି ଋଣଗ୍ରସ୍ତ ଓ ସର୍ବସ୍ୱାନ୍ତ ହେଉଅଛନ୍ତି ତାହା ତାଙ୍କୁ ଭଲ ରୂପେ ବୁଝାଇ ଦେଲି ଏବଂ କେତୋଟି ଧନୀ ପରିବାର ଏଥିଯୋଗୁଁ ଦରିଦ୍ର ହୋଇଥିବାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ତାଙ୍କୁ କହିଲି । ସେ ନିଜେ ଏଥିପୂର୍ବରୁ ତିନୋଟି ଝିଅକୁ ବିବାହ ଦେଇ ଋଣଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇଥିବାରୁ ମୋ କଥା ସେ ଉତ୍ତମରୂପେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିପାରିଲେ । ଆଉ ମଧ ଆମ ପରିବାରକୁ ମୁଁ କିପରି ଋଣମୁକ୍ତ କରିଛି ଏବଂ କିପରି ଭାବରେ କଟକରେ ସପରିବାରରେ ରହିଛି ଇତ୍ୟାଦି ବିଷୟ ତାଙ୍କୁ ଜଣାଥିଲା । ଗହଣାରେ ଓ ନ୍ୟାୟନିମିତ୍ତରେ ଅଯଥା ଅପବ୍ୟୟରୁ ନିବୃତ୍ତ ହେବାକୁ ସେ ମୋ ସହିତ ଏକମତ ହେଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ କହିଲି ''ଏହି ଖଳାରେ ଆମେ ଦୁହେଁ ଭଗବାନଙ୍କୁ ସାକ୍ଷୀ ରଖି ସତ୍ୟ କରିବା । ମହାପ୍ରସାଦ ନିର୍ବନ୍ଧର ଅନ୍ଧାନୁସରଣରେ ଅର୍ଥବ୍ୟୟ କରିବା ନାହିଁ'' । ଆମେ ତଦନୁସାରେ ସେହି ଖଳାରେ ସତ୍ୟ କଲୁଁ । ଖଳାରୁ ଫେରିବା ପରେ ମୋର ଶ୍ୱଶୁର ଓ କକେଇ ପୁଅ ଭାଇ କଣ କଥାବାର୍ତ୍ତା କଲୁ ବୋଲି ପଚାରିଲେ । ''ମୁଁ କହିଲି ଆମେ ଦୁହେଁ ଯାହା କଥାବାର୍ତ୍ତା କଲୁଁ ତାହା ଅନ୍ୟ କାହାରି ଜାଣିବା କୌଣସି ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ କାରଣ ଅନ୍ୟ କେହି ଜାଣିଲେ ଆମ ପ୍ରସ୍ତାବ ସେମାନଙ୍କର ମନକୁ ଯିବ ନାହିଁ ଏବଂ ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବ ଭାଙ୍ଗିଯାଇପାରେ । ଆପଣ ଦୁହେଁ କେବଳ ଏତିକି ଜାଣନ୍ତୁ ଯେ ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବ ସ୍ଥିର ହେଲା । ଭଗବାନଙ୍କୁ ସାକ୍ଷୀ ରଖି ଆମେ ଖଳାରେ ସତ୍ୟ କରିସାରିଛୁଁ । ଏପରି ଶୁଣି ସେମାନେ କହିଲେ ''ସତ୍ୟ କରିଥିଲେ ମଧ ପ୍ରଚଳିତ ପ୍ରଥାନୁସାରେ ନିର୍ବନ୍ଧ କରିବାକୁ ହେବ'' ମୁଁ କହିଲି ନିର୍ବନ୍ଧରେ କିଛି ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବୁ ନାହିଁ ବୋଲି ଆମେ ସତ୍ୟ କରିସାରିଛୁ । ସେମାନେ କହିଲେ ''କିଛି ଖର୍ଚ୍ଚ ନ କଲେ ମଧ ଗ୍ରାମରୁ କେତେଜଣଙ୍କୁ ଡାକି ନିର୍ବନ୍ଧ କରିବାକୁ ହେବ ।'' ସେମାନଙ୍କର କହିବା ଅନୁସାରେ ତାର ପରଦିନ ମହାପ୍ରସାଦ ନିର୍ବନ୍ଧର ଅନ୍ଧାନୁସରଣ କରାଗଲା । ପୂର୍ବୋକ୍ତ କକେଇ ପୁଅ ଭାଇ କର୍ମରେ ବସିଲେ । ବ୍ୱାଇଁ ପୁରୁଣା ଲୁଗା ପିନ୍ଧି କର୍ମରେ ବସିବା ଦେଖି ତାଙ୍କ

ମା ଓ ବୁଢ଼ୀମା ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ମନରେ ବିଶେଷ ଦୁଃଖ ଆସିଲା । ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ଦୁଃଖ ଆସୁଥିବା ଶୁଣି ମୋ ମନରେ ମଧ୍ୟ ଟିକେ ଦୁଃଖ ଆସିଲା, ମାତ୍ର ମୁଁ ଭାବିଲି ସମାଜର ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ ଏ ସବୁ ଦୁଃଖ ସହି ନେବାକୁ ହେବ । କର୍ମ ନିକଟରେ ବସିଥିବା ଗ୍ରାମବାସୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ଚିନ୍ତାମଣି କରଙ୍କର ଖୁଡୁତା ପୁଅ ଭାଇ ଯଦୁନାଥ କର ନାମକ ଜଣେ ମୁଖିଆ ଲୋକ କହିଲେ ''ଆମମାନଙ୍କୁ ଖାଇବାକୁ ନଦେଲେ ଆମ୍ଭେମାନେ ବରଯାତ୍ରୀ ହୋଇଯିବୁ ନାହିଁ'' । ମୁଁ କହିଲି ''ବରଯାତ୍ରୀମାନେ କେବଳ କଳହ ସୃଷ୍ଟି କରିବାକୁ ଯାଆନ୍ତି । ଆପଣମାନଙ୍କର ଯିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ମୁଁ ଦେଖୁନାହିଁ'' । ସେ ମହାଶୟ ବିଶେଷ ରାଗାନ୍ୱୀତ ହେଲେ ଏବଂ କର୍ମ ନିକଟରୁ ଉଠିଗଲେ । ବିବାହ ଦିନ ସେ ମହାଶୟ ବରଯାତ୍ରୀ ହୋଇଗଲେ ନାହିଁ । ଚିନ୍ତାମଣି କରଙ୍କର ୨-୩ଜଣ ଖୁବ୍ ନିକଟ ସମ୍ପର୍କ ବନ୍ଧୁ ଏବଂ ଗ୍ରାମରୁ ୨-୩ଜଣ ମାତ୍ର ବରଯାତ୍ରୀ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ । ଆଳିପଣା ସଭାରେ ଓ ସଙ୍ଗଡ଼ି ସଭାରେ ଯାହା ଖାଇବାକୁ ଦିଆଗଲା ସେଥିରେ ଘିଅ ତିଆରି ପିଠା କିମ୍ବା ପୁରି କିମ୍ବା ମାଛ ଇତ୍ୟାଦି ଦିଆଯାଇ ନଥିଲା । ଆଉ ମଧ୍ୟ ସାମାଜିକ ଭୋଜୀରେ ମାଛ ଖାଇବାକୁ ଦେବାରେ ମୁଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିରୋଧୀ ଥିଲି । କାରଣ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ସମିତିର ମେମ୍ବର ଥିବାରୁ ମୁଁ ନିଜେ ମଧ୍ୟ ସେତେବେଳେ ମାଛ ମାଂସ ଖାଇବା ପରିତ୍ୟାଗ କରିଥାଏ । ମୋର ଅଭିପ୍ରାୟ ଏହି କି ନ୍ୟାୟ ନିମିତ୍ତରେ ଅଯଥା ଅପବ୍ୟୟ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସଂଗ୍ରାମ କରିବାକୁ ହେଲେ ତାର ମୂଳୋତ୍ପାଟନ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ । ମୋର ଏପରି ମନୋବୃତ୍ତି ସମସ୍ତେ ଜାଣିଥିବାରୁ କେହି କୌଣସି ଆପତ୍ତି କଲେ ନାହିଁ । ବିବାହର ପରଦିନ ସକାଳେ ବର ପିତା ବୋହୂକୁ କିଛି ଗହଣା ପିନ୍ଧାଇବାର ପ୍ରଥା ଥିଲା । ଏବେ ମଧ୍ୟ କେତେ ଜାଗାରେ ଏହି ପ୍ରଥାର ଅନ୍ଧାନୁସରଣ ଅଛି । ମୋର କହିବା ଅନୁସାରେ ବର ପିତା କୌଣସି ଗହଣା ନେଇ ନଥିଲେ । ସେଥିପାଇଁ ଅନେକ ଲୋକ ତାଙ୍କ ଉପରେ ଦୋଷାରୋପ କଲେ କାରଣ ବରପିତା ଯେ ଗହଣା ବିରୁଦ୍ଧରେ ସଂଗ୍ରାମ କରିବାକୁ ମୋ ନିକଟରେ ସତ୍ୟ କରିଛନ୍ତି ଏ କଥା ସେମାନଙ୍କୁ ଜଣା ନଥିଲା । ପ୍ରଚଳିତ ପ୍ରଥାନୁସାରେ କ୍ୱାଇଁ ଆମ ଘରେ ସାତଦିନ ରହିଲେ । ସେ ନିଜ ଘରକୁ ଫେରିବାର ପୂର୍ବଦିନ ମୋତେ ମୋର ସ୍ତ୍ରୀ କହିଲେ ''ତୁମ୍ଭେ କିଛି ନଦେଲ ନାହିଁ,କ୍ୱାଇଁ ସଙ୍ଗେ ବାରିକ ଯାଉଛି । ବାରିକ ହାତରେ ହାଣ୍ଡିଏ ଉଖୁଡ଼ା ଓ ଦୁଇ ଚାରିଅଣାର ଛେନାଗୁଡ଼ କିମ୍ବା ଦୁଇ ପଇସାର ଉଖୁଡ଼ା ପଠାଇଲେ ଭଲ ହେବ'' । ମୁଁ କହିଲି ଦୁଇପଇସାର ଛେନାଗୁଡ଼ କିମ୍ବା ଦୁଇ ପଇସାର ଉଖୁଡ଼ା ପଠାଇଲେ ମୁଁ ସତ୍ୟଭ୍ରଷ୍ଟ ହେବି । ବାରିକ କିଛି ନ ନେଇ କ୍ୱାଇଁ ସଙ୍ଗରେ ଗଲା । ବର୍ଷାଦିନ ଥିବାରୁ ବଳଦ ଗାଡ଼ି ମିଳିଲା ନାହିଁ । ଆମ ଘରଠାରୁ କ୍ୱାଇଁଙ୍କ ଘର ୪-୫ ମାଇଲ ବାଟ । କ୍ୱାଇଁ ଓ ବାରିକ ଚାଲି ଚାଲି ଗଲେ । ବାରିକ କିଛି ନନେଇ କ୍ୱାଇଁ ସଙ୍ଗରେ ଯାଉଥିବା ଦେଖି ମୋର ମାଆ ଓ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ମନରେ ଦୁଃଖ ଆସିଲା । ସପ୍ତମଙ୍ଗଳା ପରେ ଏପରି ଭାବରେ କ୍ୱାଇଁ ଆସିବା ଦେଖି ସେହି ଗ୍ରାମର ସମସ୍ତେ ରାଗାନ୍ୱିତ ହେଲେ । କ୍ୱାଇଁଙ୍କ ପରିବାରର ସମସ୍ତଙ୍କ ମନରେ ବିଶେଷ ଦୁଃଖ ଆସିଲା । ବାରିକକୁ ସେମାନେ ସେଠାରେ ଗାଧୋଇବାକୁ କହିଲେ ନାହିଁ ଏବଂ ଖାଇବାକୁ ଦେଲେ ନାହିଁ । ବାରିକ ଉପବାସରେ ଫେରି ଏସବୁ ଘଟଣା କହିଲା । ଏସବୁ ଶୁଣି ମୁଁ ବିଚଳିତ ହେଲି ନାହିଁ କାରଣ ମୁଁ ବୁଝିଲି ଯେ

ଉଷାମଣିର ଶାଶୂ ଶ୍ୱଶୁର ଓ ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ରାଗାନ୍ୱୀତ ହୋଇ ମୋତେ ଗାଳି ଦେବା ଏବଂ ବାରିକକୁ ଉପବାସରେ ଫେରାଇବା ସ୍ୱାଭାବିକ । କିଛିଦିନ ପରେ ମୁଁ କଟକ ଆସିଲି । ମୁଁ ଆସିବାର ୪-୫ଦିନ ପୂର୍ବରୁ ମୋର ସ୍ତ୍ରୀ ମୋର ଦୁଇ ଝିଅଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଆଣି ମୋର ଶ୍ୱଶୁର ଘରକୁ ଆସିଲେ । ମୋର ଶ୍ୱଶୁରଘର ନିକଟରେ ଉଷାମଣିର ଶ୍ୱଶୁର ଘର । ବିବାହିତା ଝିଅ କିଛି ଗହଣା ପିନ୍ଧି ନଥିବା ଦେଖି ସମସ୍ତେ ଆପତ୍ତି କରିବାରୁ ଉଷାମଣିର ଶାଶୂ କିଛି ଗହଣା ଆଣି ମୋର ଶ୍ୱଶୁର ଘରେ ତାକୁ ପିନ୍ଧାଇ ଦେଲେ । ମୁଁ ଆସି ସବୁ ଘଟଣା ଶୁଣିଲି ଓ ଉଷାମଣିର ଶାଶୂ ତାକୁ ଗହଣା ପିନ୍ଧାଇଥିବା ଦେଖିଲି । କ୍ୱାଇଁ ସପ୍ତମଙ୍ଗଳା ପରେ ଘରକୁ ଫେରିବା ଦିନ ଉଷାମଣିର ଶ୍ୱଶୁର ଓ ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ମୋତେ ଯେପରି କଦର୍ଯ୍ୟ ଭାଷାରେ ଗାଳି ଦେଇଥିଲେ ତାହା ମୋର ଶ୍ୱଶୁର ଓ ଶାଶୂ ପ୍ରଭୃତି ଶୁଣିଥିଲେ ।

ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଦେଲି ଯେ ଉଷାମଣିର ଶ୍ୱଶୁର ମହାପ୍ରସାଦ ନିର୍ବନ୍ଧର ପୂର୍ବଦିନ ମୋ ନିକଟରେ ସତ୍ୟ କରିଥିଲେ ସେ ଚିରାଚରିତ ପ୍ରଥାସବୁର ଅନ୍ଧାନୁସରଣ କରାଯିବ ନାହିଁ, ଅଯଥା ଅପବ୍ୟୟ କରାଯିବ ନାହିଁ ଇତ୍ୟାଦି । ଏପରି ସତ୍ୟକରି ସେ ଆମକୁ ଏପରି ଗାଳିଦେବା ଉଚିତ ନଥିଲା । ଉଷାମଣିର ଶ୍ୱଶୁର ନିଜର ଦୋଷ ସ୍ୱୀକାର ନକରିବା ଯାଏ ଆମେ ତାଙ୍କର କୌଣସି ଜିନିଷ ଗ୍ରହଣ କରିବା ନାହିଁ । ସେମାନେ ମୋ କଥା ବୁଝିଲେ । ମୁଁ ଉଷାମଣିଠାରୁ ଗହଣା ସବୁ କାଢ଼ିଆଣି ଖଣ୍ଡେ ରୁମାଲରେ ବାନ୍ଧି ଉଷାମଣିର ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କୁ ଫେରାଇଦେଲି । ଉଷାମଣିର ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ମୋତେ ଗାଳିଦେଇଥିବା କଥା କିଛି କହିଲି ନାହିଁ କାରଣ ମୁଁ ବୁଝିଥାଏ ଯେ ମୋତେ ଗାଳିଦେବାରେ ତାଙ୍କର ଦୋଷ ନାହିଁ । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ କହିଲି ଗହଣା ପିନ୍ଧିବାରେ ଉଷାମଣିର ଅଭ୍ୟାସ ନାହିଁ ଓ ଇଚ୍ଛା ନାହିଁ । ଗହଣାସବୁ ସେ ରଖିଲେ ତାପରେ ଆମ୍ଭେମାନେ କଟକ ଆସିଲୁଁ ।

ଏହି ବିବାହର ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ବର୍ଷ ପରେ ୧୯୨୫ ଡିସେମ୍ବର ୨୫ତାରିଖ ରାତି ୧୨ଟା ବେଳେ ମୋର ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲା । ମୋର ମା ପୁରୀରୁ ଫେରି ମୋ ବସାରେ ଥିଲେ । କୁନ୍ତଳା କୁମାରୀ ଡାକ୍ତରାଣୀ ମୋର ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ମାଉସୀ ବୋଲି ଡାକନ୍ତି ଏବଂ ଖୁବ୍ ଭଲ ପାଆନ୍ତି । ସେ ଚିକିତ୍ସା କରୁଥିଲେ । ଯେଉଁଦିନ ମୋର ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେବ ସେହି ଦିନ ଖରାବେଳେ ସେ ମୋତେ କହିଦେଲେ ସେ ମାଉସୀ ବଞ୍ଚିବେ ନାହିଁ ସେ ଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଖୁବ୍ ଶୀଘ୍ର ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ହେବ ଜାଣିପାରି ମୁଁ ପୁରୀ ରସଗୋଲା ପ୍ରଭୃତି ଭଲ ଜଳଖିଆ କିଣିଆଣି ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଖାଇବାକୁ ଦେଲି । ସେମାନେ ଖାଇସାରି ଶୋଇପଡ଼ିଲେ । ମୋର ଅଭିପ୍ରାୟ ଏହିକି ପିଲାମାନେ ଖାଇ ପିଇ ଶୋଇପଡିଲେ ସେମାନେ ମୃତ୍ୟୁ ଘଟଣା କିଛି ଜାଣିବେ ନାହିଁ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ମନରେ ବିଶେଷ ଦୁଃଖ ଆସିବ ନାହିଁ । ମାଆଙ୍କ ମନରେ ବିଶେଷ ଦୁଃଖ ଆସିଲା ମାତ୍ର ମୁଁ ଅତିଶୀଘ୍ର ଭାବିନେଲି ଯେ ମୋର ମୃତ୍ୟୁ ଘଟିଥିଲେ ମୋର ବିଧବା ସ୍ତ୍ରୀ ଓ ପିଲାମାନଙ୍କର ଭବିଷ୍ୟତ ଦୁଃଖମୟ ହୋଇଥାନ୍ତା । ଈଶ୍ୱର ମଙ୍ଗଳମୟ, ସେ ଯାହା କରନ୍ତି ସବୁ ଆମର ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ

କରନ୍ତି । ତାପରେ ଦୁଇ ଝିଅଙ୍କୁ ମାଆଙ୍କ ପାଖରେ ରଖିବାକୁ ମୋତେ ସମସ୍ତେ କହିଲେ । ମାତ୍ର ମଫସଲରେ ଝିଅମାନେ ଯେପରି ଭାବରେ ରହନ୍ତି ଓ ଯେପରି କୁଶିକ୍ଷା ପାଆନ୍ତି ତାହା ଅନୁଭବ କରିଥିବାରୁ ମୁଁ କାହାରି କଥା ନମାନି ଦୁଇ ଝିଅଙ୍କୁ ରେଭେନ୍‌ସା ବାଳିକା ସ୍କୁଲ ହଷ୍ଟେଲରେ ରଖିଦେଲି । ସେତେବେଳେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଘରର ଝିଅ ଓ ବିଶେଷତଃ ବିବାହିତା ଝିଅ ହଷ୍ଟେଲରେ ରହିବା ସମସ୍ତଙ୍କର କଳ୍ପନାତୀତ । ଉଷାମଣିର ଶାଶୁ ଓ ଶ୍ୱଶୁର ଉଷାମଣିକୁ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ନେବା ପାଇଁ ଅନେକ ଚେଷ୍ଟା କଲେ । ତାଙ୍କ ଗ୍ରାମରେ ମୋ ବିରୁଦ୍ଧରେ କେତେ ଥର ସଭା ହେଲା । ପୁଅକୁ ଅନ୍ୟତ୍ର ବିବାହ ଦେବେ ବୋଲି ଉଷାମଣିର ଶ୍ୱଶୁର ଓ ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ମୋତେ ଅନେକ ଥର ଭୟ ଦେଖାଇଲେ । ମୁଁ ସେଥିରେ କର୍ଣ୍ଣପାତ କଲିନାହିଁ । କିଛିଦିନ ପରେ ଉଷାମଣୀର ଶ୍ୱଶୁର ତାଙ୍କ ଗ୍ରାମରୁ କେତେଜଣ ଭଦ୍ରଲୋକଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଆଣି ମୋ ବସାକୁ ଆସିଲେ ଏବଂ ପୁଅକୁ ଅନ୍ୟତ୍ର ବିବାହ ଦେବେ ବୋଲି ମୋତେ ଭୟ ଦେଖାଇଲେ । ମୁଁ କହିଲି ''ମୁଁ ତୁମ ପୁଅପାଇଁ ଅନ୍ୟ କନ୍ୟା ପାତ୍ର ସ୍ଥିର କରି ଦେବି, କାରଣ ମୋ ମତ ନଦେଲେ କେହି ଝିଅ ଦେବେ ନାହିଁ ।'' ମୋଠାରୁ ଏପରି ଶୁଣି ଗ୍ରାମବାସୀମାନେ ରାଗାନ୍ୱିତ ହୋଇ ଉଠିଗଲେ । ଉଷାମଣୀର ଶ୍ୱଶୁର ଗଲେ ନାହିଁ । କାରଣ ମୋ କଥା ସେ ପୂର୍ବରୁ ଭଲ ରୂପେ ଜାଣିଥିଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ କହିଲି ତୁମ୍ଭେ ଏକା ନଆସି ଏମାନଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଆଣିବା ଉଚିତ୍ ନଥିଲା । ପଠାଇବାକୁ ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ଉଚିତ ମନେ କରିବି ସେତେ ବେଳେ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସମ୍ବାଦ ଦେବି । କେତେ ଝିଅ ୧୩-୧୪ବର୍ଷ ବେଳେ ପିଲା ଜନ୍ମ କରି ନପାରି ମରୁଅଛନ୍ତି, କେତେ ଝିଅ ୧୯-୨୦ ବର୍ଷ ନହେଉଣୁ ୨-୩ଟି ପିଲା ଜନ୍ମ କରି ଯୌବନ ନଷ୍ଟ କରୁଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଜୀବନ ତମାମ ନାନା ପ୍ରକାର ଉତ୍କଟ ରୋଗ ଭୋଗ କରୁଅଛନ୍ତି ତୁମେ କଣ ଏସବୁ ଦେଖୁନାହଁ । ଆଉ ଗୋଟିଏ କଥା ଏହି କି, ତୁମ୍ଭର ଅନେକ ଟଙ୍କା କରଜ ଅଛି । ତୁମ୍ଭେ ସମସ୍ତ କରଜ ପରିଶୋଧ ନକରିବା ଯାଏଁ ମୁଁ ଝିଅ ପଠାଇବି ନାହିଁ । କରଜ ଥିବା ଘରେ ସୁଖ ନାହିଁ ଏକଥା ମୁଁ ଭଲରୂପେ ବୁଝିଛି । ମୋର ଏହି ମନୋବୃତ୍ତି ଓ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଥା ଜାଣିଥିବାରୁ ସେ ବାଧ ହୋଇ ନିଜର ଜମିରୁ ପ୍ରାୟ ଅଧେ ଜମି ବିକ୍ରି କରି ସବୁ କରଜ ପରିଶୋଧ କଲେ । ଉଷାମଣୀ ଓ ନିଶାମଣୀ ପ୍ରାୟ ୩ବର୍ଷ ବୋଡ଼ିଂରେ ରହିଲେ । ଉଷାମଣୀର ବୟସ ୧୭ବର୍ଷ ହେଲାରୁ ମୁଁ ତାକୁ ପଠାଇବି ବୋଲି ସ୍ଥିର କରି ସମ୍ବାଦ ଦେଲି । ଉଷାମଣୀର ଶାଶୁ ଶ୍ୱଶୁର ତାକୁ ନେବାପାଇଁ ଚାତକପରି ଚାହିଁ ରହିଥିଲେ । ମୁଁ ତିଥି ଓ ବାର କିଛି ନବୁଝି ଝିଅ ପଠାଇବାରେ ସେମାନେ କୌଣସି ଆପତ୍ତି କଲେ ନାହିଁ । ମୁଁ ସ୍ଥିର କରିଥିବା ଦିନ ଉଷାମଣୀର ଶ୍ୱଶୁର ବୋହୂ ନେବାପାଇଁ ମୋ ବସାରେ ପହଞ୍ଚିଲେ । ଉଷାମଣୀ, ନିଶାମଣୀ, ସେ ଓ ମୁଁ ଆମେ ଚାରିଜଣ ଗୋଟିଏ ବଗିଗାଡ଼ିରେ କଟକ ଷ୍ଟେସନକୁ ଆସିଲୁ । ବୋଡ଼ିଂରେ ଥିବାବେଳେ ଉଷାମଣୀ ଯେଉଁ ଛୋଟ ଟ୍ରଙ୍କଟିରେ ତାର ଲୁଗାପଟା ରଖିଥିଲା ସେହି ଟ୍ରଙ୍କଟିନେଇ ସେ ଆସିଲା । ଅଳ୍ପଦିନ ପରେ ମୁଁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ଟ୍ରଙ୍କ ଦେଇଛି । ଝିଅ ପଠାଇବା ଦିନ ଯାହାସବୁ ଦେବାର ପ୍ରଥା ଅଛି ତାହାର ଅନ୍ଧାନୁସରଣ କରିବା ଏବଂ ତାପରେ ଚିରଦିନ ପାଇଁ ଝିଅ ପ୍ରତି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ

ଉଦାସୀନ ରହିବା ଦ୍ୱାରା ବାପ ଓ ଝିଅ ମଧ୍ୟରେ ଓ ଦୁଇ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରକୃତ ସ୍ନେହ ରହିପାରୁନାହିଁ । ଏହା ମୁଁ କିଛି କିଛି ଅନୁଭବ କରିଥିଲି । ଆଜିକାଲି ଏହା ମୁଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଅନୁଭବ କଲିଣି । ଆଜିକାଲି ପ୍ରକୃତ ସ୍ନେହ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଲୋପହେଲାଣି । ଆଜିକାଲି ଯେଉଁ ତଥାକଥିତ ସ୍ନେହ ଦେଖାଯାଏ ତାହା କେବଳ ଦେବା ନେବା ଉପରେ ରହିଲାଣି ।

ଧାନମଣ୍ଡଳ ଷ୍ଟେସନ୍‌ରୁ ଉଷାମଣୀର ଶ୍ୱଶୁର ଘର ପ୍ରାୟ ଏକ ମାଇଲ । ଷ୍ଟେସନକୁ ସୁଆରି ଆସିଥିଲା ଏବଂ ପ୍ରଚଳିତ ପ୍ରଥାନୁସାରେ ଦୂବ - ବରକୋଳି ପତ୍ର ଓ ଅରୁଆ ଚାଉଳ ଇତ୍ୟାଦି ଉଷାମଣୀର ଆଞ୍ଜୁଳାରେ ଦିଆଗଲା । ଉଷାମଣୀ ଓ ନିଶାମଣୀ ଦୁହେଁ ସୁଆରିରେ ବସିବା ପରେ ସୁଆରିର ଦୁଇପାଖ କବାଟ ବନ୍ଦ କରି ଦିଆଗଲା । ମୁଁ ଯେତେ ବାରଣ କଲେ ମଧ୍ୟ ଉଷାମଣୀର ଶ୍ୱଶୁର ମୋ କଥାରେ କର୍ଣ୍ଣପାତ କଲେ ନାହିଁ । ମୁଁ ବିଶେଷ ଆପତ୍ତି କଲି ନାହିଁ । କାରଣ ମୁଁ ବୁଝିଲି ଏଣିକି ମୋ କଥା ରହିବ ନାହିଁ । ଉଷାମଣୀର ଶ୍ୱଶୁର ଓ ମୁଁ ଚାଲି ଚାଲି ଗଲୁଁ ।ଝିଅ ଦୁହେଁ ବୋଡ଼ିଂରେ ଯେପରି ରହିଥିଲେ, ସେହିପରି ଭାବରେ ମୁଣ୍ଡରେ ଲୁଗା ନଥାଇ ସୁଆରିରୁ ବାହାରିଲେ । ବିନା ଓଢ଼ଣା, ବିନା ଗହଣା, ବିନା ଭାର ବେଭାରରେ ବୋହୂ ଆସୁଥିବା କଥା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପୂର୍ବରୁ ଜଣାଥିବାରୁ ତାହା ଦେଖିବାକୁ ଅନେକ ଲୋକ ଉଷାମଣୀର ଶାଶୁ ଘର ନିକଟରେ ଜମା ହୋଇଥିଲେ । ଦେଖିଯିବା ଲୋକେ ଏହି ଘଟଣାକୁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଅତିରଞ୍ଜିତ କରି ବର୍ଣ୍ଣନା କଲେ । ଏହି ବର୍ଣ୍ଣନା ଶୁଣି ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ଗ୍ରାମମାନଙ୍କରୁ ଅନେକ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ ତହିଁ ଆରଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଦେଖିବାକୁ ଆସିଲେ ।

ଉଷାମଣୀ ଶାଶୁଘରେ ପହଞ୍ଚିବାର ପରଦିନ ତାର ଶାଶୁ ତାର ଦୁଇ ଗୋଡ଼ରେ ଦୁଇଟା ମଲ ଓ ହାତରେ ବଟଫଳ ପିନ୍ଧାଇ ଦେଲେ । ମୁଁ ସେଠାରେ ଥିଲି । ସେହି ଗହଣା ପିନ୍ଧିବ ନାହିଁ ବୋଲି ଉଷାମଣୀ ମୋତେ କହିବାରୁ ମୁଁ କହିଲି ''ସେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ଗହଣା ପିନ୍ଧାଉଅଛନ୍ତି ତୁ ସେଥିରେ ଆପତ୍ତି କରିବୁ ନାହିଁ । କିଛିଦିନ ପରେ ସୁବିଧା ଅନୁସାରେ ସେ ସବୁକୁ କାଢ଼ିଦେବୁ'' ଇତ୍ୟାଦି । ଶାଶୁଘରେ ପ୍ରାୟ ଦୁଇମାସ ରହିବା ପରେ ମୁଁ ତାକୁ କଟକ ଆଣିଲି । ପ୍ରାୟ ୨ମାସ ରହିବା ପରେ ସେ ଶାଶୁଘରକୁ ଫେରିଲା । ପ୍ରଥମଥର ଶାଶୁଘରକୁ ଯିବାବେଳେ ମୋ ଇଚ୍ଛା ବିରୁଦ୍ଧରେ ସୁଆରି କବାଟ ବନ୍ଦ କରିଥିବା ଘଟଣା ମୋର ମନେଥାଏ । ଏଥର ଯିବାବେଳେ ମୁଁ କେଉଁ ଦିନ ଯିବି ଏ କଥା ଉଷାମଣୀର ଶ୍ୱଶୁରକୁ ଜଣାଇଲି ନାହିଁ । କାରଣ ତାହା ଜାଣିଲେ ଷ୍ଟେସନକୁ ସେ ସୁଆରି ପଠାଇଥାନ୍ତେ ଏବଂ ପୂର୍ବପରି ସୁଆରି କବାଟ ବନ୍ଦକରି ତାକୁ ନେଇଥାନ୍ତେ । ମୁଁ ଉଷାମଣୀକୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ଦିନ ଗାଡ଼ିରେ ଧାନମଣ୍ଡଳ ଷ୍ଟେସନକୁ ଗଲି ଏବଂ ଷ୍ଟେସନରୁ ପ୍ରାୟ ଏକ ମାଇଲ ବାଟ ଗାଁ ଭିତର ଦେଇ ଆମେ ଦୁହେଁ ଚାଲି ଚାଲି ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଲୁ । ଉଷାମଣୀର ଶ୍ୱଶୁର ଦାଣ୍ଡଘରେ ଶୋଇଥଲେ । ମୁଁ କବାଟରେ ହାତ ମାରି ଡ଼ାକିବାରୁ ସେ କବାଟ ଫିଟାଇଲେ ଏବଂ ମୋ ସଙ୍ଗେ ଉଷାମଣୀକୁ ଦେଖି ଅବାକ୍ ହୋଇଗଲେ । ଉଷାମଣୀର ଶାଶୁ ଓ ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନେ ମୋତେ ଏଥିପାଇଁ ଅନେକ ଗାଳିଦେଲେ । ସେମାନଙ୍କର ମୋତେ ଗାଳିଦେବା ମୁଁ

ଦୋଷାବହ ମନେ କଲିନାହିଁ । କିଛିଦିନ ପରେ ମୁଁ ଥରେ ମୋର ସାନଝିଅ ନିଶାମଣି ଓ ଭୀମବାବୁଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ସୁରମାଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ଉଷାମଣି ଘରକୁ ଗଲି । ଏହି ଭୀମବାବୁ ଓ ସୁରମାର ପରିଚୟ ପରେ ଜାଣିବେ । ଉଷାମଣିକୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ନୂଆଶାସନ ଗ୍ରାମକୁ ଯିବା ଏବଂ ଓଢ଼ଣା ଓ ଗହଣା ବିରୁଦ୍ଧରେ ସେଠାରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇବା ମୋର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଥାଏ । ଆମେ ଚାରିଜଣ ସକାଳୁ ବାହାରିଲୁଁ । ଆମ ପଛେ ପଛେ ଉଷାମଣିର ଶାଶୁ ଆସୁଥାନ୍ତି । ଆମେ ଦାଣ୍ଡ ଦରଜା ଡେଇଁ ଆସିବାର ଠିକ୍ ପୂର୍ବେ ଉଷାମଣିର ଲୁଗାକୁ ତାର ଶାଶୁ ଟାଣି ଧରିବାରୁ ସେ ଆମ ସଙ୍ଗେ ଆସିପାରିଲା ନାହିଁ । ଆମେ ତିନିଜଣ ନୂଆଶାସନ ଯାଇ ଅଳ୍ପ ସମୟ ପରେ ଫେରିଆସିଲୁ ।

ସାନ ଝିଅ ନିଶାମଣିର ବିବାହ

ମୋର ବଡ଼ଝିଅ ଉଷାମଣିକୁ ପ୍ରଚଳିତ କନ୍ୟାଦାନ ପ୍ରଥାରେ ଅଳ୍ପ ବୟସରେ ବିବାହ ଦେବା ଫଳରେ ମୋତେ ଅନେକ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ତେଣୁ ମୋର ସାନଝିଅ ନିଶାମଣିକୁ ୧୬ବର୍ଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନହେବା ଯାଏ ବିବାହ ଦେବି ନାହିଁ ବୋଲି ପ୍ରତିଜ୍ଞାବଦ୍ଧ ହେଲି । ଗୋଟିଏ ପ୍ରତିଜ୍ଞାପତ୍ର ଛପାଇ ସେଥିରେ କେତେଜଣ ସଂସ୍କାରପ୍ରିୟ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକମାନଙ୍କଠାରୁ ସ୍ୱାକ୍ଷର ସଂଗ୍ରହ କଲି । ପ୍ରତିଜ୍ଞାପତ୍ର ହେଉଛି - ''୧୬ବର୍ଷରୁ କମ କୌଣସି ଝିଅକୁ ବିବାହ କରିବି ନାହିଁ ।'' ଅଳ୍ପ କେତେଜଣ ଯୁବକ ସ୍ୱାକ୍ଷର ଦେଲେ, ମାତ୍ର କେହି ପ୍ରତିଜ୍ଞା ରଖି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ନିଶାମଣିକୁ ୧୪-୧୫ବର୍ଷ ଯାଏ ଅବିବାହିତା ରହିଥିବା ଦେଖି ମୋର ବନ୍ଧୁମାନେ ଏବଂ ଅନେକ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅନେକ ଆପତ୍ତି କଲେ । କେହି ଏହାର କାରଣ ପଚାରିଲେ ମୁଁ ଥଟ୍ଟା କରି କହେ ''ମୁଁ ତାକୁ ୧୦ବର୍ଷ ବେଳେ ବିବାହ ଦେଇଥିଲି । ବିବାହ ଦେବାର ଅଳ୍ପ ଦିନ ପରେ ସେ ବିଧବା ହେଲା ।'' ତାକୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ମୁଁ ଥରେ ଉଷାମଣି ଘରକୁ ଯାଇଥିଲି । ସେଠାରେ ମୋର ଶଳା-ଭାଉଜ ତାକୁ କହିଲା - ''ବାପ ସିନା ଓଲୁ ଯେ ଏତେ ବର୍ଷ ଯାଏଁ ତତେ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ବୁଲୁଛି । ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମାଜରେ ତୋତେ କେହି ବିବାହ କରିବେ ନାହିଁ । ତୁ ଜୀବନ ତମାମ ଦୁଃଖ ଭୋଗ କରିବୁ ତୁ କଣ ନିଜେ ଏହା ଜାଣିପାରୁ ନାହୁଁ'' ଇତ୍ୟାଦି । ମୋର ଶଳା ଭାଉଜର ଏହି କଥା ସବୁ ନିଶାମଣିର ହୃଦୟକୁ ଏପରି ଭାବରେ ସ୍ପର୍ଶକଲା ଯେ ସେଠାରୁ ଆସି ସେ ଘର କଣରେ ଶୋଇରହିଲା । ଗାଧୋଇଲା ନାହିଁ, ଖାଇଲା ନାହିଁ ଓ ସ୍କୁଲକୁ ଯିବାକୁ ମନା କଲା । ଏହାର କାରଣ ପଚାରିବାରୁ ମୋର ଶଳା-ଭାଉଜ ତାକୁ ଯାହା ସବୁ କହିଥିଲା ତାହା ଅବିକଳ ପ୍ରକାଶ କରି ସେ ମୋତେ ଖଣ୍ଡେ ଚିଠି ଲେଖିଲା । ସେହି ଚିଠିରେ ସେ ଲେଖିଦେଲା ''ତୁମ୍ଭେ ମୋତେ ବିବାହ ନଦେଲେ ମୁଁ ସ୍କୁଲକୁ ପଢ଼ିବାକୁ ଯିବିନାହିଁ ।'' ତା ଲେଖାରୁ ମୁଁ ତାର ସରଳତା ବୁଝିପାରିଲି ଏବଂ ତାକୁ କହିଲି - ''ଏହି ଏକବର୍ଷ ଭିତରେ ମୁଁ ତୋପାଇଁ ବରପାତ୍ର ନିଶ୍ଚୟ ଠିକ୍ କରିବି, ତୁ ପୂର୍ବପରି ପଢ଼ିବାରେ ଲାଗି ଯା'' । ତାର ଧାରଣା ଥାଏ ଯେ ମୁଁ ଯାହା କହେ ତାକୁ ନିଶ୍ଚୟ କାର୍ଯ୍ୟରେ ପରିଣତ କରେ । ତେଣୁ ମୋ କଥା ଶୁଣିବା ପରେ ସେ ପୂର୍ବପରି

ସ୍କୁଲକୁ ଗଲା । ମୁଁ ସେହି ଦିନଠାରୁ ମନେ ମନେ ବରପାତ୍ରର ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ରହିଲି । ମୋର ଜଣେ ନିକଟ ସମ୍ପର୍କ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ଜରିଆରେ ଗୋଟିଏ ବରପାତ୍ର ନିକଟକୁ ସମ୍ବାଦ ଦେଲି । ସେହି ବନ୍ଧୁ ବରପାତ୍ରଠାରୁ ବୁଝି ମୋତେ କହିଲେ ''ତୁମ୍ଭେ ଟ୫୦୦/- ନଗଦ ଦେଲେ ଉକ୍ତ ବରପାତ୍ର ବିବାହ କରିବ ଏବଂ ତୁମ୍ଭେ ତାହା କଲେ ଭଲ ହେବ ।'' ମୁଁ କହିଲି ''ହଁ, ମୁଁ ଟ୫୦୦/- ଦେବି, ମାତ୍ର ମାସେ ଦୁଇମାସ ପରେ ଯଦି ବରପାତ୍ର ମରିଯିବ କିମ୍ବା ମୋର ଝିଅ ମରିଯିବ ତେବେ ଏହି ଟ୫୦୦/- ମୋତେ କିଏ ଫେରାଇ ଦେବ ? ବିବାହକୁ ଯଦି ଦବା ନବାର ବ୍ୟବସାୟ କରାଯିବ ତେବେ ତାକୁ ପ୍ରକୃତରେ ବ୍ୟବସାୟ ଭାବରେ ଗ୍ରହଣ କରାଯାଉ । ଅଧେ ବ୍ୟବସାୟ ଓ ଅଧେ ବନ୍ଧୁତା ରହିନପାରେ ।'' ମୋଠାରୁ ଏପରି ଶୁଣି ସେ ମୋତେ କିଛି କହିଲେ ନାହିଁ । ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବ ଭାଙ୍ଗିଗଲା । କିଛିଦିନ ପରେ ନିଶାମଣିକୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ମୁଁ କଟକ କଲେଜ ହଷ୍ଟେଲକୁ ବୁଲିବାକୁ ଗଲି । ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମିଶ୍ର ନାମକ ଜଣେ ଛାତ୍ର ବି.ଏ ପଢୁଥାନ୍ତି ଏବଂ ଇଷ୍ଟ ହଷ୍ଟେଲରେ ରହିଥାନ୍ତି । ନାରୀମଙ୍ଗଳ ସମିତିର ମେମ୍ବର ହେବାକୁ ସେ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କଲେ । ନିଶାମଣିକୁ ବିବାହ କରିବା ନିମିତ୍ତ ତାଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ଏବଂ ସେଥିପାଇଁ ସେ ନାରୀମଙ୍ଗଳ ସମିତିର ମେମ୍ବର ହେବାକୁ କହୁଅଛନ୍ତି ଏକଥା ତାଙ୍କର ଚିଠି ପତ୍ରରୁ ମୁଁ ପରେ ବୁଝିଲି । ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶାରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମାଜରେ କେହି ଯୁବତୀ ବିବାହ କରି ନଥିବାରୁ ଏବଂ ଯୁବତୀ ବିବାହ କରିବାକୁ ସେ ସମ୍ମତ ହେବାରୁ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଯବାବ ଦେଲି । ଅଳ୍ପଦିନ ପରେ ସେ ମୋତେ ବିବାହ କର୍ମ ସମ୍ପନ୍ନ କରିବାକୁ କହିଲେ । ସେତେବେଳେ ନିଶାମଣିର ବୟସ ୧୬ବର୍ଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହେବାକୁ ୪-୫ମାସ ଥାଏ । ମୁଁ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କରିଥାଏ ଯେ ୧୬ବର୍ଷ ପୂର୍ଣ୍ଣ ନ ହେଲେ ବିବାହ ଦେବି ନାହିଁ, ତେଣୁ ମୁଁ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ୪-୫ମାସ ଅପେକ୍ଷା କରିବାକୁ କହିଲି । ସେ କହିଲେ ''ନିଶାମଣି ମୋ ନିକଟକୁ ଆସି ମୋତେ ଯଦି ବିବାହ କରିବାର ମତ ପ୍ରକାଶ କରିବ ତେବେ ମୁଁ ଅପେକ୍ଷା କରିବି'' । ମୁଁ ସେଥିରେ ଏକମତ ନ ହେବାରୁ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମିଶ୍ର ମୋତେ ଭୟ ଦେକାଇବା ଅଭିପ୍ରାୟରେ କହିଲେ । "Then I withdraw my word" ଅର୍ଥାତ୍ ତେବେ ମୁଁ ମୋର ଜବାବ ଉଠାଇ ନେଲି । ମୁଁ ମଧ୍ୟ କହିଦେଲି "I also withdraw my word" ଅର୍ଥାତ୍ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ମୋର ଯବାବ ଉଠାଇ ନେଲି । ଦୁଇ ତିନିଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମିଶ୍ର ମୋ ପାଖକୁ କେତେ ଭଦ୍ର ଲୋକ ପଠାଇଲେ । ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ କହିଲି ''ମୁଁ ଯେତେବେଳେ ଥରେ ମୋର ଜବାବ ଉଠାଇ ନେଇଛି ମୁଁ ତାହା ଅନ୍ୟଥା କରି ପାରିବି ନାହିଁ'' । ତାପରେ ଲକ୍ଷ୍ମଣ ମିଶ୍ର ପ୍ରିନ୍‌ସିପାଲଙ୍କୁ କହି ମୋ ପାଖକୁ ଚିଠି ଲେଖାଇଲେ ଏବଂ ଅନେକ ପ୍ରକାର ଚେଷ୍ଟା କଲେ । ମାତ୍ର ମୁଁ ମୋର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଭାଙ୍ଗି ପାରିଲି ନାହିଁ । ଅନ୍ୟ ବରପାତ୍ର ସ୍ଥିର କରିବା ବିଷୟ ମୋତେ ସ୍ପର୍ଶ କଲା । ବାରିପଦାରେ ପଢୁଥିବା ବେଳେ ମୁଁ ସେଠାରେ ଭଗୀରଥ ମହାପାତ୍ରଙ୍କୁ ଏବଂ ତାଙ୍କ ପରିବାରକୁ କିଛି କିଛି ଜାଣିଥିଲି । ବାରିପଦାରେ ସେ ଡିପୋଟି କାମ କରୁଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ପାଞ୍ଚ ପୁଅ ମଧ୍ୟରୁ ୨ୟ ପୁତ୍ରକୁ ଦିଲ୍ଲୀର ଜଣେ ବଙ୍ଗାଳି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଘରର ଗୋଟିଏ ଯୁବତୀ କନ୍ୟା ସହିତ ସେ ବିବାହ ଦେଇଥାନ୍ତି । ତେଣୁ ମୁଁ ଜାଣିଲି ଯୁବତୀ ବିବାହ କରିବାକୁ ସେ ପଶ୍ଚାତ୍‌ପଦ ହେବେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ୩ୟ ପୁତ୍ର ମହେଶଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ବିବାହ ବିଷୟରେ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ

ଲେଖିଲି । ସେ ଲେଖିଲେ ''ଯୁବତୀ ବିବାହରେ ମୋର କୌଣସି ଆପତ୍ତି ନାହିଁ । ମୁଁ ଅଳ୍ପଦିନ ପରେ କଟକ ଯାଇ ଆପଣଙ୍କର ଝିଅକୁ ଦେଖିଆସିବି'' । ତାଙ୍କ ଆସିବାଯାଏ ଅପେକ୍ଷା ନକରି ମୁଁ ନିଶାମଣିକୁ ସଙ୍ଗରେ ନେଇ ବାରିପଦା ଚାଲିଗଲି । ନାରାୟଣ ବାରିକ ବୋଲି ଆମ ଗ୍ରାମର ଜଣେ ଭଦ୍ରଲୋକ ସେଠାରେ ଅଡ଼ିଟର କାମ କରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ବାପା ଓ ଭାଇମାନେ ଆମ ଘରେ ବାରିକ କାମ କରୁଥିବାରୁ ତାଙ୍କ ସହିତ ମୋର ଖୁବ୍ ସଦ୍‌ଭାବ ଥାଏ । ମୁଁ ବାରିପଦା ଯାଇ ତାଙ୍କ ବସାରେ ରହିଲି । ମୋର ଓ ନିଶାମଣିର ଆସିବା ଜାଣି ଭଗିରଥ ବାବୁ ଆମ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଡାକିବାକୁ ସେଠାକୁ ଆସିଲେ । ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଯିବା ମୁଁ ଉଚିତବୋଧ କଲିନାହିଁ । ପରଦିନ ସକାଳେ ମୁଁ ଓ ନିଶାମଣି ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଗଲୁ । ମୁଁ ବରପାତ୍ର ସ୍ଥିର କରିବାକୁ ଆସିଛି ବୋଲି ନିଶାମଣିକୁ ଜଣା ନଥାଏ । ଆମେ ତାଙ୍କ ଘରେ ୨-୩ ଘଣ୍ଟା ରହିଲୁ । ଭଗିରଥ ବାବୁଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ଏବଂ ଝିଅ ବୋହୂମାନେ ସମସ୍ତେ ନିଶାମଣିକୁ ଦେଖିବାର ତା ସହିତ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବାର ସୁଯୋଗ ପାଇଲେ । ଆମେ ବସାକୁ ଫେରିବା ପୂର୍ବରୁ ଭଗିରଥ ବାବୁ ଆମ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଖାଇବାକୁ ଆସିବାପାଇଁ କହିଲେ । ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ମୁଁ ଓ ନିଶାମଣି ଆସିଲୁ । ମୁଁ ଦେଖିଲି ଭଗିରଥ ବାବୁ ଗୋଟିଏ ଭୋଜିର ଆୟୋଜନ କରି ୨୦-୨୫ ଜଣଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରିଅଛନ୍ତି । ଆମେ ଦୁହେଁ ସେହି ଭୋଜୀରେ ଯୋଗ ଦେଲୁ । ଏହି ଭୋଜୀର ଆୟୋଜନ ଦେଖି ମୁଁ ବୁଝିପାରିଲି ଯେ ତାଙ୍କ ଘରେ ସମସ୍ତଙ୍କର ଏହି ବିବାହରେ ମତ ଅଛି । ମତ ରହିବା ସ୍ୱାଭାବିକ, କାରଣ ତାଙ୍କ ପରିବାରରେ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ସଂସ୍କାରପ୍ରିୟ । ତହିଁ ଆରଦିନ ସକାଳେ ଭଗିରଥ ବାବୁ ମୋତେ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଡାକିଲେ । ସେଠାକାର ସରକାରୀ ଓକିଲ ଲାଲମୋହନ ପତି ଓ ସେ ମୋଠାରୁ ବିବାହ ସମ୍ପର୍କରେ ମୋର ମତ ବୁଝିଲେ । ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ମୋର ବଡ଼ଝିଅର ବିବାହ ଘଟଣା କହିଲି । ସେମାନେ ବୁଝିପାରିଲେ ଯେ, ବିବାହ ପୂର୍ବରୁ ଦବାନବାର କୌଣସି ଚୁକ୍ତି କରିବା, ଗହଣା ଓ ନ୍ୟାୟ ନିମିତ୍ତରେ ଅଯଥା ଅର୍ଥବ୍ୟୟ କରିବା ଏବଂ ପ୍ରଚଳିତ ପ୍ରଥାର ଅନ୍ଧାନୁସରଣ କରିବା ମୋର ମତ ବିରୁଦ୍ଧ ଏବଂ ଏସବୁ ହେଉଛି ମୁଁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଥିବା ନାରୀ ମଙ୍ଗଳ ସମିତିର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ । ମୋଠାରୁ ଏହି ସବୁ କଥା ଶୁଣି ମଧ୍ୟ ଲାଲମୋହନ ପତି ମୋ ସଙ୍ଗେ ଅନେକ ଯୁକ୍ତିତର୍କ କଲେ । ସେ କହିଲେ - ''ଗହଣା ଝିଅମାନଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପ୍ରଧାନ ସମ୍ପତ୍ତି । ଟଙ୍କାର ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ ଲୋକେ ଗହଣା ବନ୍ଧକ ରଖି କାମ ଚଳାଇ ନିଅନ୍ତି । ଗହଣା ଝିଅମାନଙ୍କର ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି କରେ'' ଇତ୍ୟାଦି । ମୁଁ କହିଲି - ''ହଜାର ଟଙ୍କାର ଗହଣା ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାର ପଇସାଟିକର ମୂଲ୍ୟ ନାହିଁ । ମଧ୍ୟବିତ୍ତ ଲୋକେ ଯେଉଁ ଗହଣା କରିଥାନ୍ତି ସେମାନେ ପରେ ତାହା ବନ୍ଧକ ଦିଅନ୍ତି କିମ୍ବା ବିକ୍ରୟ କରନ୍ତି ଏହା ମୁଁ ଅନେକ ଜାଗାରେ ଦେଖିଛି । ନିଜର ସ୍ତ୍ରୀଠାରୁ ଗହଣା କାଢ଼ିଆଣି ତାକୁ ବନ୍ଧକ ଦେବାବେଳେ ସ୍ତ୍ରୀର ମନରେ ଯେଉଁ ଦୁଃଖ ଆସେ ତାହା ମରଣଠାରୁ ଅଧିକ । ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚକରି ଗହଣା କିଣିବ କାହିଁକି ଏବଂ ଟଙ୍କା ସରିଗଲେ ତାହା ବନ୍ଧକ ଦେବ କାହିଁକି ? ସୌନ୍ଦର୍ଯ୍ୟ ବୃଦ୍ଧି ସକାଶେ ଯଦି ଗହଣା ଆବଶ୍ୟକ ତେବେ ତାହା ସ୍ୱାମୀ ଓ ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କର କରିବାର କଥା । ଗହଣା ଦେବା ଶାଶୁ-ଶ୍ୱଶୁରଙ୍କର କିମ୍ବା ବାପା ମାଆଙ୍କର

କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ'' । ସେ ପୁଣି କହିଲେ- ''ଶ୍ୱଶୁର ଘରୁ ଯୌତୁକ ଟଙ୍କା ନେଇ ସେହି ଟଙ୍କାରେ ପାଠପଢ଼ି ବଙ୍ଗାଳୀ ଜାତି ଆଜି ଏତେ ଉନ୍ନତ'' ମୁଁ କହିଲି - ''ଯାହାକୁ ଆପଣ ଏତେ ଉନ୍ନତି ମନେ କରିଅଛନ୍ତି ତାହା ପ୍ରକୃତରେ ଉନ୍ନତି ନୁହେଁ । ଉନ୍ନତି ହେଲେ ମଧ ମୁଁ କହୁଛି, ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ପୂର୍ବପରି ଅଶିକ୍ଷିତ ଓ ଅନୁନ୍ନତ ହୋଇ ରହିଥାଉ, ମୋର ଦୁଃଖ ନାହିଁ, ଓଡ଼ିଆ ଜାତି ଧ୍ୱଂସ ହେଲେ ମଧ ମୋର ଦୁଃଖ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ବନ୍ଧୁତା ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ବିବାହପରି ଦାୟିତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ପବିତ୍ର ସମ୍ବନ୍ଧକୁ ଦବାନବା ଚୁକ୍ତି ଉପରେ ବା ବ୍ୟବସାୟରେ ପରିଣତ କରିବା ମୋର ନୀତି ବିରୁଦ୍ଧ ଅଟେ''ଇତ୍ୟାଦି । ଲାଲମୋହନ ପତିଙ୍କର ଓ ମୋର ଏହି ସବୁ ଯୁକ୍ତିତର୍କ ଶୁଣି ଭଗିରଥ ବାବୁ ନୀରବ ରହିଥାନ୍ତି । ବିବାହ ବିଷୟରେ ତାଙ୍କର ମତ ପଚାରିବାରୁ ସେ କହିଲେ ''ମୋର ମତାମତ ମୁଁ ପରେ ଜଣାଇବି । ବାରିପଦାରୁ ଫେରିବା ବେଳେ ନିଶାମଣି ବୋଧହୁଏ ଜାଣିପାରିଲା ଯେ ଭାଗିରଥି ବାବୁଙ୍କର ତୃତୀୟ ପୁତ୍ର ମହେଶ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କ ସହିତ ତାର ବିବାହ ସ୍ଥିର ହେଉଛି । ଟ୍ରେନରେ ଫେରୁଥିବା ବେଳେ ସେ ମୋତେ କହିଲା - ''ଆମ କଟକ ଆଡ଼େ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାତିରେ ଏପରି ପରିବାର ଦେଖାଯାଏ ନାହିଁ । ଏମାନଙ୍କର ଚାଲିଚଳନ ଓ ବ୍ୟବହାର ଖୁବ ଭଲ'' ଇତ୍ୟାଦି । ଅଳ୍ପଦିନପରେ ସେଠାରେ ସେସନ୍‌ସ ଜଜ୍ ବିଦ୍ୟାଧର ମହାପାତ୍ର ମୋ ପାଖକୁ ଖଣ୍ଡେ ଚିଠି ଦେଲେ । ସେଥିରେ ସେ ଲେଖିଲେ - ''ଭାଗିରଥି ବାବୁଙ୍କର ଇଚ୍ଛା ଏହି କି ତୁମ୍ଭେ କେବଳ ସୁନା ନାଚ, ସୁନା ହାର ଓ କାନ ଫୁଲ ଦିଅ, ଏତିକି ନଦେଲେ ତାଙ୍କ ସମ୍ମାନରେ ବାଧା ଜନ୍ମିବ ଏବଂ ଲୋକଚକ୍ଷୁରେ ତାହା ଅସୁନ୍ଦର ଦିଶିବ'' । ସେହି ଚିଠି ପାଇ ମୁଁ ଭାବିଲି ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବ ଭାଙ୍ଗିଯିବ । ଆମ କଚେରୀର ସିରସ୍ତାଦାର ରଘୁନାଥ ରାଓଙ୍କ ସହିତ ଭାଗିରଥି ବାବୁଙ୍କର ପୂର୍ବରୁ ଖୁବ୍ ସଦ୍‌ଭାବ ଥିଲା । ମୁଁ ଏହି ଚିଠିଟି ରଘୁନାଥ ରାଓଙ୍କୁ ଦେଖାଇଲି ଏବଂ ଏପରି ଜବାବ କରିବା ମୋର ନୀତି ବିରୁଦ୍ଧ ଏକଥା ଭାଗିରଥି ବାବୁଙ୍କୁ ଲେଖିବାକୁ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଅନୁରୋଧ କଲି । ସେ ମୋ ଉପରେ ବିରକ୍ତ ହେଲେ ଏବଂ କହିଲେ - ''ତୁମ୍ଭେ ଜଣେ ଡିପୋଟି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍‌ଙ୍କ ଘରେ ବନ୍ଧୁତା ସ୍ଥାପନ କରିବାକୁ ଯାଉଛ । ତୁମ୍ଭେ ଯଦି ଏତିକି ଦେବ ନାହିଁ ତେବେ ମୁଁ କିଛି ଲେଖିପାରିବି ନାହିଁ'' । ପୂର୍ବୋକ୍ତ ବିଦ୍ୟାଧର ବାବୁ ଓ ମୁଁ ପଢ଼ିବାବେଳେ ସେଠାରେ ବୋଡ଼ିଂରେ ଏକା କୋଠରୀରେ ରହିଥିଲୁ । ତେଣୁ ତାଙ୍କର ଓ ମୋର ପଢ଼ିବା ବେଳେ ଖୁବ୍ ସଦ୍‌ଭାବ ଥିଲା । ତାଙ୍କୁ ମୁଁ ଲେଖିଲି - ''ବିବାହ ପୂର୍ବରୁ ଦବାନବାର କୌଣସି କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବି ନାହିଁ ଓ ଗହଣା କିଛି ଦେବି ନାହିଁ ବୋଲି ମୁଁ ଭାଗିରଥି ବାବୁଙ୍କୁ ଲାଲମୋହନ ପତି ଥାଇ କହିଦେଇଛି । ତୁମ୍ଭେ ଭଗୀରଥ ବାବୁଙ୍କୁ କହିବ ସେ କଣ ମୋର ସବୁକଥା ଭୁଲିଗଲେ ? ତାଙ୍କୁ କହିବ ସେ ବିବାହର ଦିନ ସ୍ଥିର କରି ପତ୍ର ଦିଅନ୍ତୁ । ମୁଁ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ମାସ ଅପେକ୍ଷା କଲି । ମାତ୍ର ଭାଗିରଥି ବାବୁଙ୍କଠାରୁ କୌଣସି ସ୍ଥିର ଜବାବ ପାଇଲି ନାହିଁ । ମୁଁ ବାଧ ହୋଇ ପୁଣି ଥରେ ବାରିପଦା ଗଲି ଏବଂ ପୂର୍ବପରି ସେହି ନାରାୟଣ ବାରିକଙ୍କ ବସାରେ ରହିଲି । ମୁଁ ଏଥର ବାରିପଦାକୁ ଯିବାବେଳେ ମୋ ମନରେ ସାମନ୍ୟ ଦୁର୍ବଳତା ଆସିଲା । ମୁଁ ଭାବିଲି ସୁନା ହାର ଓ କାନ ଫୁଲ ଦେବିନାହିଁ ମାତ୍ର ସୁନା କାଚ ଦେବି ଏବଂ ତାହା ଟିକେ ବେଶୀ ମୂଲ୍ୟର ଦେବି । ମୋ ମନରେ ଯୁକ୍ତି ଏହିକି ସୁନା କାଚ ଗହଣାର

ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ନୁହେଁ କାରଣ କାଚ ଓ ସିନ୍ଦୂର ବିଧବା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କ ପାଇଁ ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ସେହି ଦିନ ରାତି ୪ଟା କି ୪ଟା ବେଳେ ନିଦରୁ ଉଠିବା ମାତ୍ରେ ମୁଁ ଦେଖିଲି ମୋର ଏହି ଦୁର୍ବଳତା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଦୂର ହୋଇଯାଇଛି । ମୁଁ ଉତ୍ତମରୂପେ ଚିନ୍ତାକରି ସ୍ଥିର କଲି ଯେ ସୁନାକାଚ ଦେବି ଏପରି ଚୁକ୍ତି ମୁଁ କରିପାରିବି ନାହିଁ । ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବ ଭାଙ୍ଗିଗଲେ ଯିବ, କିନ୍ତୁ ମୁଁ ମୋର ପ୍ରତିଜ୍ଞା ଭାଙ୍ଗିବି ନାହିଁ । ଏହିପରି ଭାବିବା କଥା ନାରାୟଣ ବାରିକଙ୍କୁ କହିଲି ଏବଂ ସକାଳୁ ଉଠି ମନକୁ ଖୁବ୍ ଦୃଢ଼କରି ଭଗିରଥ ବାବୁଙ୍କ ନିକଟକୁ ଗଲି । ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଯିବା ପୂର୍ବରୁ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ବିଦ୍ୟାଧର ମହାପାତ୍ରଙ୍କୁ ଏବଂ ଭଗିରଥ ବାବୁଙ୍କର ଭିଣୋଇ କପିଳ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ସଙ୍ଗରେ ଡାକି ଆଣିଲି । ସେ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କୁ ମୁଁ କହିଦେଇ ଥାଏଯେ ଭଗିରଥ ବାବୁ ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବ ରଖିବେ କି ଭାଙ୍ଗିଦେବେ କେବଳ ଏତିକି କଥା ସେମାନେ ଭଗିରଥ ବାବୁଙ୍କୁ ପଚାରିବେ ଏବଂ ତାଙ୍କଠାରୁ ହଁ କି ନାହିଁ କେବଳ ଏତିକି ଉତ୍ତର ଆଣିବେ । ମୁଁ ଅନ୍ୟ କୌଣସି କଥା କହିବି ନାହିଁ କିମ୍ବା ଶୁଣିବି ନାହିଁ । ମୋ କହିବା ଅନୁସାରେ ବିଦ୍ୟାଧର ବାବୁ ଭଗିରଥ ବାବୁଙ୍କୁ ପଚାରିଲେ ''ଆପଣ ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବ ରଖିବେ କି ନାହିଁ ଏତିକି ଉତ୍ତର ବୈରାଗୀ ବାବୁ ଚାହାନ୍ତି । ସେ ଅନ୍ୟ କିଛି କଥାବାର୍ତ୍ତା କରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଆମ ଦୁଇ ଜଣଙ୍କୁ କହିଦେଇ ଅଛନ୍ତି । ହଁ କି ନାହିଁ ଆପଣ କେବଳ ଏତିକି କୁହନ୍ତୁ'' । ଭଗିରଥ ବାବୁ କହିଲେ - ମୁଁ ଘର ତିଆରି କାର୍ଯ୍ୟରେ ବ୍ୟସ୍ତ ଥିବାରୁ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିଳମ୍ବ ହେଲା, ଏହି ମାଘ ମାସରେ ବିବାହ ହେବା ସ୍ଥିର କରିଛି ।

ଭଗିରଥ ବାବୁଙ୍କଠାରୁ ଏପରି ଶୁଣିବା ମାତ୍ରେ କହିଲି - ''ତେବେ ପାଞ୍ଜି ମଗାଇ ଦିନ ସ୍ଥିର କରନ୍ତୁ'' । ପାଞ୍ଜି ମଗାଗଲା ଓ ଦିନ ସ୍ଥିର ହେଲା । ମୁଁ ତାପରେ ଭଗିରଥ ବାବୁଙ୍କୁ ପଚାରିଲି - ''ଆପଣଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ବରଯାତ୍ରୀ କେତେ ଜଣ ଯିବେ ? ଆମର ସେଠାରୁ ବରଧରା ଆସିବ କି ନାହିଁ ? ଆପଣଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଆପଣଙ୍କର ପୁରୋହିତ ଓ ବାରିକ ଯିବେ କି ନାହିଁ '' । ଭଗିରଥ ବାବୁ କହିଲେ - ଆମର ଏଠାରୁ ପୁରୋହିତ କିମ୍ବା ବାରିକ କେହି ଯିବେ ନାହିଁ । ବରଯାତ୍ରୀ ୬-୭ଜଣରୁ ଅଧିକ ଯିବେ ନାହିଁ । ସେଠାରୁ ବରଧରା ଆସିବା ଆବଶ୍ୟକ ନାହିଁ'' ଇତ୍ୟାଦି ମୁଁ କହିଲି ଆଜି ସକାଳେ ଯାହା ସ୍ଥିର ହେଲା ଆପଣ ତାହା ଲେଖି ଦିଅନ୍ତୁ, କାରଣ ମୋ କଥାକୁ ସତ୍ୟ ବୋଲି କେହି ଗ୍ରହଣ କରି ନପାରନ୍ତି । ସେ କହିଲେ - ''ମୋର କଚେରୀକୁ ଯିବାର ସମୟ ହେଲାଣି, ମୁଁ କଚେରୀକୁ ଯାଇ ଲେଖି ପଠାଇବି'' ମୁଁ ବାରିପଦା ଷ୍ଟେସନ୍‌ରେ ଟିକେଟ୍ କାଟିବା ବେଳେ ତାଙ୍କର ପିଅନ ମୋତେ ଚିଠିଖଣ୍ଡି ଦେଲା । ମୁଁ ଚିଠିଖଣ୍ଡି ପାଇ ଖୁସି ହେଲି । ଚିଠିରେ ଲେଖାଅଛି - " As decided this morning ***Baradhara*** need not come. A letter of invitation will do. Our number won't exceed seven. Priest and barber you will arrange." ଅର୍ଥାତ୍ ବରଧରା ପଠାଇବା ଦରକାର ନାହିଁ, ଖଣ୍ଡେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ପତ୍ର ପଠାଇଦେଲେ ଚଳିବ, ପୁରୋହିତ ଓ ବାରିକ ଆପଣ ଠିକ୍ କରିବେ'' ଇତ୍ୟାଦି । ବିବାହ ଦିନ ଭୋରଗାଡ଼ିରେ ବର ପକ୍ଷର ସମସ୍ତେ ଆସିଲେ ଏବଂ ମୋ ବସାର ଅତି ନିକଟରେ ଠିକ୍

ହୋଇଥିବା ଗୋଟିଏ ଘରେ ରହିଲେ । ସେମାନଙ୍କର ଜଳଖିଆ ଓ ରୋଷେଇ କରିବା ପାଇଁ ମୁଁ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପୂଜାରୀ ସ୍ଥିର କରିଥିଲି ମାତ୍ର ସେ ଅନ୍ୟତ୍ର ଚାଲିଗଲା କାରଣ ସେହି ତିଥିରେ କଟକରେ ଅନେକ ବିବାହ ହେଉଥିବାରୁ ପୂଜାରୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ମିଳୁ ନଥିଲେ । ସେମାନେ ସମସ୍ତେ ଆସି ମୋ ବସାରେ ଜଳଖିଆ ଓ ଚା ଖାଇଲେ । ସେମାନଙ୍କର ଖାଇବାପାଇଁ ହୋଟେଲରୁ ଆଠ ଦଶଟା ମିଲ ମଗାଇବି ବୋଲି ସ୍ଥିର କଲି ମାତ୍ର ମୋ ବସା ନିକଟରେ ରହିଥିବା ଶ୍ରୀ ଜଗନ୍ନାଥ ରାଓ ଏବଂ ସାରସ୍ୱତ ପ୍ରେସ୍‌ର ଶ୍ରୀ ବାଳକୃଷ୍ଣ କର ପ୍ରଭୃତି କେତେଜଣ ଭଦ୍ରଲୋକ ମୋତେ ତାହା କରିବାକୁ ବାରଣ କଲେ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ପାଇଁ ରୋଷେଇର ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିଦେଲେ । ବାଳକୃଷ୍ଣବାବୁଙ୍କର ପୂଜାରୀ ରୋଷେଇ କଲା । ବର ଓ ବରଯାତ୍ରୀମାନଙ୍କର ରେଳ ଭଡ଼ା ମୁଁ ଭଗିରଥ ବାବୁଙ୍କୁ ଯାଚିଲି । ସେ ତାହା ନେଲେ ନାହିଁ । ସେ କହିଲେ - ''ରେଳଭଡ଼ା ନେବା ମୋ ପକ୍ଷରେ ନିନ୍ଦାର କଥା, ଆପଣ ଯଦି କିଛି ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରନ୍ତି ତେବେ ବର ପାଇଁ ଗୋଟିଏ ରିଷ୍ଟୱାଚ ଦେଲେ ଭଲ ହେବ'' । ମୁଁ ରିଷ୍ଟୱାଚର ମୂଲ୍ୟ ପଚାରିଲି । ତାଙ୍କର ଜଣେ ଜ୍ୱାଇଁ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ଦାସ ତାଙ୍କ ହାତରେ ପିନ୍ଧିଥିବା ରିଷ୍ଟୱାଚ ଦେଖାଇଲେ ଏବଂ କହିଲେ ଏହି ରିଷ୍ଟୱାଚର ମୂଲ୍ୟ ଟ୫୦/- । ମୁଁ ବ୍ରହ୍ମାନନ୍ଦ ବାବୁଙ୍କୁ ଟ୫୦/- ଦେଲି ଏବଂ ରିଷ୍ଟୱାଚଟିଏ ସେ କିଣି ଆଣିଲେ । ''ଆଦର୍ଶ ଯୁବତୀ ବିବାହ'' ଶୀର୍ଷକ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ପତ୍ର ଛାପାଯାଇ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ଅବ୍ରାହ୍ମଣ ଅନେକ ଭଦ୍ରଲୋକଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରାଗଲା । ପ୍ରାୟ ଦିନ ୧୨ଟା ବେଳେ ଭଗିରଥ ବାବୁ ମୋତେ କହିଲେ - '' ବରର ଯିବା ସକାଶେ ଆପଣ ମଟରଟିଏ ଠିକ୍ କରିଅଛନ୍ତି ତ ? ମୁଁ କହିଲି - ''ନାଁ, ମୁଁ ମଟର ଠିକ୍ କରିନାହିଁ, ମୋର ବସା ଅତି ନିକଟରେ ଥିବାରୁ ଏବଂ ବର ଓ ବରଯାତ୍ରୀ ସମସ୍ତେ ମୋ ବସା ବାଟେ ଯିବା ଆସିବା କରୁଥିବାରୁ ମଟର ଠିକ୍ କରିବା ମୁଁ ଆବଶ୍ୟକ ମନେ କରୁନାହିଁ'' । ସେ କହିଲେ - ''ମଟର ଖଣ୍ଡିଏ ବନ୍ଦୋବସ୍ତ କରିବାକୁ ହେବ, ସେତକ ନକଲେ ଲୋକେ ଉପହାସ କରିବେ ।'' ହରମୋହନ ପଟ୍ଟନାୟକ ଓ ସୁକାନ୍ତ ରାଓ ଏମାନେ ମୋର ପରିଚିତ ବନ୍ଧୁ । ମଟର ସକାଶେ ଏମାନଙ୍କ ନିକଟକୁ ସମ୍ବାଦ ଦେଲି ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କଠାରୁ ମଟର ମିଳିଲା ନାହିଁ । ମଟର ନପାଇବାରୁ ମୁଁ ମନ କଷ୍ଟରେ ଆମ ବସା ଆଗରେ ସଡ଼କରେ ବୁଲୁଥାଏ । ଦୈବାତ୍ ବିବାହ ସମୟର ପ୍ରାୟ ଅଧଘଣ୍ଟା ପୂର୍ବେ ମୋର ଜଣେ ପରିଚିତ ବନ୍ଧୁ ଢେଙ୍କାନାଳର ଶ୍ରୀ ଚକ୍ରଧର ମିଶ୍ର ନିଜର ମଟର ନେଇ ସେହି ବାଟରେ ଆସୁଥିଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ମଟର ବନ୍ଦ ରଖିବାକୁ ହାତ ଠାରିବାରୁ ସେ ମଟର ରଖିଲେ ଏବଂ ମୋର ଅନୁରୋଧ ଅନୁସାରେ ବରକୁ ମଟରରେ ଆଣି ମୋ ବସାରେ ଛାଡ଼ି ଦେଲେ । ନିମନ୍ତ୍ରଣ ପତ୍ର ଅନୁସାରେ ଠିକ୍ ଦିନ ୨ଟା ବେଳେ ବିବାହ କର୍ମ ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମାଜରେ ଏହା ପ୍ରଥମ ଯୁବତୀ ବିବାହ ହେଉଥିବାରୁ ତାହା ଦେଖିବାକୁ ଅନେକ ଲୋକ ଆସିଥିଲେ । ବିବାହ ବେଦୀ ନିକଟରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିବା କେତେ ଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭଦ୍ରଲୋକ ପଚାରିଲେ - ''ଚତୁର୍ଥୀ, ସପ୍ତମଙ୍ଗଳା, ବର୍ଷବୃଦ୍ଧି ଇତ୍ୟାଦି କର୍ମ ସବୁ କଣ ଲୋପ ହୋଇଯିବ ?'' ମୁଁ କହିଲି - ''ପୁରୋହିତ ଏହି ବେଦୀରେ ସବୁକର୍ମର ସବୁ ମନ୍ତ୍ର ବୋଲି ଯାଆନ୍ତୁ ।

ଏହି ବିବାହର ଅଳ୍ପଦିନ ପୂର୍ବରୁ ୧୯୩୨ ସାଲରେ ମୁଁ ବାଲ୍ୟ ବିବାହ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଗୋଟିଏ ମୋକଦ୍ଦମା କରିଥିଲି ଏବଂ ସେହି ମୋକଦ୍ଦମାରେ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ମାରଉଡ୍ ସାହେବ ବର ପିତା ଓ କନ୍ୟା ପିତାଙ୍କୁ ଶହେ ଟଙ୍କା ଜୋରିମାନା କରିଥିଲେ ଏବଂ ସେହି ଶହେଟଙ୍କା ନାରୀମଙ୍ଗଳ ସମିତିକୁ ସେ ପୁରସ୍କାର ସ୍ୱରୂପ ଦେଇଥିଲେ । ତେଣୁ ଯୁବତୀ ବିବାହ ସକାଶେ କେହି କୌଣସି ଆପତ୍ତି ନକରି ମୋର ଭାଇବନ୍ଧୁମାନେ ସମସ୍ତେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ ।

ବିବାହ ପୂର୍ବରୁ କନ୍ୟା ଯେପରି ମୁଣ୍ଡରେ ଲୁଗା ନଦେଇ ବେକ ପାଖରେ ଲୁଗା ରଖିଥିଲା ବିବାହ ବେଦୀରେ ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ବସିଲା । ଏହା ଉପସ୍ଥିତ ଅନେକଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି କଟୁ ହେଲା । ଏଥିପାଇଁ ଅନେକ ଲୋକ ମୋତେ ଅନେକ କଥା କହିଲେ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମାଜର ସୁକାନ୍ତ ରାଓ ଏବଂ ରଘୁନାଥ ରାଓ କହିଲେ - ''ଆମ ସମାଜରେ କିମ୍ବା ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ ସମାଜରେ ବିବାହ ବେଦୀରେ କନ୍ୟାମାନେ ମୁହଁରେ ଲୁଗା ନଦେଲେ ମଧ୍ୟ ମୁଣ୍ଡରେ ଲୁଗା ଦେଇ ବସନ୍ତି । ଆପଣ ତାହା କରିବା ଉଚିତ୍ ଥିଲା । ଆପଣ ଯେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଏଡ଼ି ଦେଇ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବାଟରେ ଗଲେ'' । ମୁଁ କହିଲି - ମୁଁ କୌଣସି ସମାଜର ଅନ୍ଧାନୁସରଣ କରୁନାହିଁ ଓ କରିବି ନାହିଁ । ବିବାହ ପୂର୍ବରୁ କନ୍ୟା ଯେପରି ଥିଲା ବେଦୀ ଉପରେ ଠିକ୍ ସେହିପରି ରହିବ ନାହିଁ କାହିଁକି ? ବେଦୀରେ ବସିବାବେଳେ କନ୍ୟାକୁ ମୁଣ୍ଡରେ ଲୁଗା ଦେବାପାଇଁ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯିବ କାହିଁକି ? ମୁଁ କହେସ୍ତ୍ରୀଲୋକମାନେ ଯେ ଓଢ଼ଣା ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ତାର ଉତ୍ପତ୍ତି ହେଉଛି ବିବାହ ବେଦୀରୁ । ଓଢ଼ଣା ପ୍ରଥାର ମୂଳୋତ୍ପାଟନ କରିବା ପାଇଁ ଏବଂ ବିବାହର ପବିତ୍ରତା ରକ୍ଷା କରିବା ଅଭିପ୍ରାୟରେ ମୁଁ ଏହା କରିଅଛି ।'' ଏହିପରି ଭାବରେ ନିଶାମଣିର ବିବାହ କର୍ମ ନାରୀ ମଙ୍ଗଳ ଆଶ୍ରମରେ ସମ୍ପନ୍ନ ହେଲା । ସେତେବେଳେ ନାରୀମଙ୍ଗଳ ଆଶ୍ରମରେ ୫।୬ଟି ବିବାହ କନ୍ୟା ରହିଥିଲେ ଏବଂ ବିବାହ ଦିନ ଖରାବେଳେ ଜେମା ବୋଲି ଗୋଟିଏ ୨୦-୨୧ ବର୍ଷର ବିବରା କନ୍ୟା ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା ଓ ଆଶ୍ରମରେ ରହିଲା ।

ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବ ସ୍ଥିର ହେବାବେଳେ ମୁଁ ଭଗିରଥ ବାବୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସ୍ଥିର କରିଥିଲି ଯେ ବିବାହର ପରଦିନ ସମସ୍ତେ ଝିଅ ପଠାନ୍ତି । ଏହା କନ୍ୟାପିତା ପକ୍ଷରେ ସୁବିଧାଜନକ ନୁହେଁ । ସେଥିପାଇଁ ଏବଂ ଅନ୍ୟ କେତେକ କାରଣରୁ ମୁଁ ଏହି ପ୍ରଥାର ଅନ୍ଧାନୁସରଣ ନକରି ମାସେ ଦୁଇମାସ ପରେ ମୋର ସୁବିଧା ଅନୁସାରେ ଝିଅ ପଠାଇବି । ବିବାହର ପରଦିନ ବର ଓ କନ୍ୟା ପକ୍ଷର ସମସ୍ତେ ବାରିପଦାକୁ ଫେରିଲେ । ଫେରିବା ବେଳେ ମୁଁ ଭଗିରଥ ବାବୁଙ୍କୁ ପଚାଶ ଟଙ୍କା ଦେଇ କହିଦେଲି ଯେ ଏତିକି ଟଙ୍କାରେ ସେ ଯାହା ଆବଶ୍ୟକ ମନେ କରିବେ ତାହା କରିବେ । ଝିଅକୁ ପଠାଇବା ବେଳେ ମୁଁ ଏଠାରୁ କିଛି ଦେବି ନାହିଁ । ଲୋକେ ପାଞ୍ଜି ଦେଖି ପାଞ୍ଜିରେ ଲେଖାଥିବା ତିଥିରେ ଝିଅ ପଠାନ୍ତି । ଏହି ପ୍ରଥାର ଅନ୍ଧାନୁସରଣ ମୁଁ କରେ ନାହିଁ । ବିବାହର ପ୍ରାୟ ଦୁଇମାସ ପରେ ଦୋଳ ଛୁଟିରେ ମୁଁ ଝିଅକୁ ନେଇ ବାରିପଦା ଗଲି । ବାରିପଦା ଷ୍ଟେସନ୍‌ରେ ପହଞ୍ଚିବାର ଠିକ୍ ପୂର୍ବେ ନିଶାମଣି ତାର ବେକ ପାଖରେ ଥିବା ଲୁଗାକୁ ଟାଣି ଏପରି ଭାବରେ ମୁଣ୍ଡରେ

ଦେଲା ଯେ, ମୁଁ ଯେପରି ମୁଣ୍ଡରେ ଲୁଗା ଦେବା ଜାଣିବି ନାହିଁ । କାରଣ ସେ ମନେ କରିଥିଲା ଯେ, ମୁଣ୍ଡରେ ଲୁଗା ଦେବାରେ ମୁଁ ଆପତ୍ତି କରିପାରେ । ମୁଁ କିଛି ନ ଜାଣିଲା ପରି ରହିଲି । କାରଣ ଏହା ସ୍ୱାଭାବିକ ।

ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବ ସ୍ଥିର କଲାବେଳେ ଭଗିରଥ ବାବୁଙ୍କୁ ମୁଁ କହିଥିଲି ଯେ, ବୋହୂ ପାଇଁ ସେ ସିଲ୍କ କିମ୍ବା ପାଟଶାଢ଼ୀ ନଆଣି ଖଣ୍ଡେ ସୂତାଶାଢ଼ୀ ଆଣିବେ ଏବଂ ମୁଁ ମଧ୍ୟ ଜ୍ୱାଇଁଙ୍କ ସକାଶେ ଯୋଡ଼େ ସୂତା ଲୁଗା କରିବି । ଏହି କଥା ଭୁଲିଯାଇ ଜ୍ୱାଇଁଙ୍କ ସକାଶେ ମୁଁ ଖଣ୍ଡେ ସିଲ୍କ କମିଜ କରିଥିବାରୁ ଭଗିରଥ ବାବୁ ମୋଠାରେ ଦୋଷାରୋପ କରିଥିଲେ ଏବଂ ମୁଁ ଦୋଷ ସ୍ୱୀକାର କରିଥିଲି ।

ନାରୀ ମଙ୍ଗଳ ସମିତି ଓ ବାଲ୍ୟବିବାହ ମୋକଦ୍ଦମା

୧୯୩୦ ସାଲରେ ନାରୀମଙ୍ଗଳ ସମିତି ନାମରେ ଗୋଟିଏ ସମିତି ସ୍ଥାପନ କଲି । ଏହି ସମିତିର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ରଖିଲି : -

୧। ଗହଣାରେ ଓ ନ୍ୟାୟ ନିମିତ୍ତରେ ଅଯଥା ଅର୍ଥବ୍ୟୟରୁ ନିବୃତ୍ତି ।

୨। ଓଢ଼ଣା ଓ ପରଦା ପ୍ରଥା ବିରୁଦ୍ଧରେ ସଂଗ୍ରାମ ।

୩। ଯୌତୁକ ଦାବୀ କରିବା ପ୍ରଥାର ନିନ୍ଦାବାଦ ।

୪। ନାରୀ ଜାତିର ନିରକ୍ଷରତା ଦୂରୀକରଣ ।

୫। କୁଟୀରଶିଳ୍ପ ପ୍ରଚାର ।

ଏହି ସମିତି ସ୍ଥାପନ କରିବାର ଅଳ୍ପ ଦିନ ପରେ ବାଲ୍ୟବିବାହ ନିରୋଧ ଆଇନ୍ (ଶାରଦା ଆଇନ୍) ଗୃହୀତ ହେଲା । ଏହି ଆଇନ୍ ଗୃହୀତ ହେବା ପରେ ଅଳ୍ପ କେତେଜଣ ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତି ଯଦି ଯୁବତୀ ବିବାହର ଆଦର୍ଶ ଦେଖାଇ ଥାନ୍ତେ ତେବେ ମୋକଦ୍ଦମାର ସାହାର୍ଯ୍ୟ ନେବାକୁ ମୋତେ ପଡ଼ିନଥାନ୍ତା । ମାତ୍ର ଉଚ୍ଚଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ମଧ୍ୟ ଆଇନଲଙ୍ଘନ କରି ପୂର୍ବ ପରି ବାଲ୍ୟବିବାହ କରୁଥିବା ଦେଖି କଟକ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ସାହେବଙ୍କ କୋର୍ଟରେ କେତୋଟି ବାଲ୍ୟବିବାହ ମୋକଦ୍ଦମା ଦାଏର କରିବାକୁ ମୁଁ ବାଧ୍ୟ ହେଲି । ପ୍ରଥମ ମୋକଦ୍ଦମା ଦାଏର କରିବା ପୂର୍ବେ ୨-୩ ଜଣ ଭଦ୍ରଲୋକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପରାମର୍ଶ କଲି ଏବଂ ମୋତେ ସାହାଯ୍ୟ ଦେବାକୁ କହିଲି । ସେମାନେ କହିଲେ - ''ସମାଜରେ ମୋର ପପୁଲାରିଟି ନଷ୍ଟ ହୋଇଯିବ ଅର୍ଥାତ୍ ମୋ ଉପରେ ଲୋକଙ୍କର ଯେଉଁ ଭଲ ଧାରଣା ଥିଲା ତାହା ଆଉ ରହିବ ନାହିଁ । ଜଣେ ଭଦ୍ରଲୋକ ମୋତେ କହିଲେ - ''ମୋକଦ୍ଦମା କଲେ ଆପଣଙ୍କୁ ଅନେକ ବିପଦର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । କାହାରି କଥା ମୁଁ ମାନିଲି ନାହିଁ । ବାଲୁବଜାରରେ ଉତ୍କଳ ଟ୍ୟାନେରୀ ଜୋତା ଦୋକାନ ଚଳାଉଥିବା ଶ୍ରୀ ଭୀମଚରଣ ଚଉଧୁରୀ ମୋତେ ଅନେକ ସାହାଯ୍ୟ କରିଅଛନ୍ତି । କୌଣସି ଧନୀ ଲୋକ କିମ୍ବା କୌଣସି ଲୋକ ବିରୁଦ୍ଧରେ ମୋକଦ୍ଦମା କଲେ ପ୍ରମାଣ ଦେବା କଠିନ ହେବା ଜାଣି ମଫସଲରେ

କୌଣସି ଗରୀବ ଲୋକ ବିରୁଦ୍ଧରେ ମୋକଦ୍ଦମା କରିବାକୁ ସ୍ଥିର କଲି । ମୋକଦ୍ଦମାରେ ଯେଉଁ ଲୋକ ମୁଦେଇ ହେବ କନ୍ୟାକୁ ତାର ଦେଖିଥିବା ଆବଶ୍ୟକ ବୋଲି ଓକିଲ କହିଲେ । ସରକାରୀ ଚାକିରୀ କରୁଥିବାରୁ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଭୀମବାବୁଙ୍କୁ ନାରୀମଙ୍ଗଳ ସମିତି ତରଫରୁ ମୁଦେଇ ହେବାକୁ ସ୍ଥିର କଲି ।

ମଫସଲରେ ଜଣେ ଗରୀବ ବ୍ରାହ୍ମଣ ତାର କନ୍ୟାକୁ ବାଲ୍ୟ ବିବାହ ଦେଇଥିବାର ସମ୍ବାଦ ପାଇ ମୁଁ ଓ ଭୀମବାବୁ କନ୍ୟାକୁ ଦେଖିବା ପାଇଁ ସେଠାକୁ ଗଲୁଁ । ସେଠାକୁ ଯିବାକୁ ହେଲେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ବାଟ ମଝିରେ ଚାଲି ଚାଲି ଯିବାକୁ ପଡ଼େ । ଆମେ ଦୁହେଁ ସନ୍ଧ୍ୟା ସମୟରେ ସେହି ଗ୍ରାମରେ ପହଞ୍ଚିଲୁ । କନ୍ୟା ଘରକୁ ଯାଇ କନ୍ୟା ପିତାକୁ କଣ କହିବା ଓ କନ୍ୟାକୁ କିପରି ଦେଖିବା କିଛି ସ୍ଥିର କରିପାରିଲୁ ନାହିଁ । କନ୍ୟା ଘରେ ପହଞ୍ଚିବା ପରେ ଭୀମ ବାବୁ କନ୍ୟା ପିତାକୁ କହିଲେ - "ଆମେ ବାଟ ଭୁଲିଯାଇ ଏଠାକୁ ଚାଲିଆସିଲୁ । କେଉଁବାଟେ ଗଲେ ଆମେ ସଡ଼କ ପାଇବୁ ଆପଣ ଟିକେ ଦେଖାଇଦିଅନ୍ତୁ । କନ୍ୟାପିତା ଆମ ଦୁହିଁଙ୍କୁ ଜଳଖିଆ ଓ ପାନ ଦେଇ ବସାଇଲେ । କନ୍ୟାକୁ କୌଶଳରେ ଆମେ ଦେଖି ପାରିଲୁ ଏବଂ କନ୍ୟା ପିତାଠାରୁ ସେହି କନ୍ୟାର ବିବାହ କଥା ବୁଝିଲୁ । ଆମ ସଙ୍ଗେ କିଛି ବାଟ ଆସି କନ୍ୟା ପିତା ଆମକୁ ବାଟ ଦେଖାଇଦେଲେ । ଆମେ ଦୁହେଁ ରାତିରେ ପାଟ ମଝିରେ ଫେରିବା ବେଳେ ବାଟ ଭୁଲିଯାଇ ଅନେକ କଷ୍ଟ ଭୋଗ କଲୁ । ସୁବିଧାରେ ପ୍ରମାଣ କରିହେବ ନାହିଁ ଜାଣିପାରି ସେ ମୋକଦ୍ଦମା ଦାଏର କଲୁନାହିଁ । ଧାନମଣ୍ଡଳ ଷ୍ଟେସନ୍ ନିକଟରେ ଶାସନ ପୁରୁଷୋତ୍ତମପୁର ଗ୍ରାମରେ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ତାର କନ୍ୟାକୁ ବାଲ୍ୟ ବିବାହ ଦେଇଥିଲେ । ସେହି ଲୋକ ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରଥମ ମୋକଦ୍ଦମା ଦାଏର କରାଗଲା । ସରକାରୀ ଚାକିରୀ କରୁଥିବାରୁ ମୁଁ ମୁଦେଇ ହୋଇପାରିଲି ନାହିଁ । ତେଣୁ ନାରୀମଙ୍ଗଳ ସମିତିର ମେମ୍ବର ଭାବରେ ନାରୀମଙ୍ଗଳ ସମିତି ତରଫରୁ ଭୀମବାବୁ ମୋକଦ୍ଦମା ଦାଏର କଲେ । ଏହି ମୋକଦ୍ଦମା ମାରଉଡ୍ ସାହେବ ବିଚାର କରି ବରପିତା ଓ କନ୍ୟାପିତାଙ୍କୁ ଶହେଟଙ୍କା ଜୋରିମାନା କଲେ ଏବଂ ଏହି ଶହେ ଟଙ୍କା ନାରୀମଙ୍ଗଳ ସମିତିକୁ ପୁରସ୍କାର ଦେଲେ ।

ଏହି ମୋକଦ୍ଦମାରେ ଶହେଟଙ୍କା ଜୋରିମାନା ହୋଇଯିବା ପରେ ବାଲ୍ୟ ବିବାହ କରିବାକୁ ଲୋକେ ଭୟ କଲେ । ଅନେକ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକ ମଧ୍ୟ ବାଲ୍ୟ ବିବାହ କରିବା ପାଇଁ ମୋର ଅନୁମତି ମାଗିଲେ ଏବଂ କେହି କେହି ସେଥିପାଇଁ ମୋତେ ଟଙ୍କା ଯାଚିଲେ । କଟକର କେତେ ବୁଢ଼ାବୁଢ଼ୀ ମୋ ବସାକୁ ଆସି ମୋର ଗୋଡ଼ ତଳେ ପଡ଼ିଲେ ଏବଂ କହିଲେ - "ମୁଁ ସବୁ ସଜିଲି କରି ସାରିଲିଣି, ବିବାହ ଆଉ ୪।୫ ଦିନ ଅଛି । ମୁଁ ମରିଯିବା ପୂର୍ବରୁ ନାତୁଣୀର ବିବାହ ଦେଖିପାରିବି ନାହିଁ" ଇତ୍ୟାଦି । ଏହିସବୁ ଘଟଣାରେ ମୋତେ ବିଶେଷ ଦୁଃଖ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ହୋଇଥିଲା । ମାତ୍ର ସମସ୍ତେ ହତାଶ ହୋଇ ଫେରିଗଲେ । କିଛିଦିନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭୟରେ ମୁଁ ରାତିରେ ବସାରୁ ବାହାରି ପାରିଲି ନାହିଁ ।

କିଛିଦିନ ପରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ମୋକଦ୍ଦମା ଦାଏର କରିବାକୁ ବାଧ ହେଲି । ଏହି ବିବାହରେ ବରର ବୟସ ଥିଲା ୫୦ବର୍ଷରୁ ଅଧିକ । ଗୋଟିଏ ୧୦-୧୧ ବର୍ଷର କନ୍ୟାକୁ ସେ ବିବାହ କରିଥାନ୍ତି । ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ ବି. କେ. ଶର୍ମା ଏହି ମୋକଦ୍ଦମା ବିଚାର କରି ବରକୁ ଶହେଟଙ୍କା, କନ୍ୟାପିତାଙ୍କୁ ଶହେଟଙ୍କା ଏବଂ ପୁରୋହିତ ଓ ବାରିକ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କୁ ଟ୫୦/- ଏ ରୂପ ତିନିଶହ ଟଙ୍କା ଜୋରିମାନା କଲେ ଏବଂ ଏହି ଟଙ୍କାରୁ ଶହେଟଙ୍କା ନାରୀ ମଙ୍ଗଳ ସମିତିକୁ ପୁରସ୍କାର ଦେଲେ । ସେହି ଶର୍ମା ସାହେବଙ୍କ କୋଟରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ମୋକଦ୍ଦମା ଦାଏର କଲି । ମୁଦାଲା ମାନଙ୍କ ଘର ଅଡ଼ଙ୍ଗ ଶାସନରେ। ବିବାହ କର୍ମ ଆଦୌ ହୋଇନାହିଁ ବୋଲି ସେମାନେ ଜବାବ ଦେଲେ । ଶର୍ମା ସାହେବ ଜାଣିପାରିଲେ ଯେ ଏହି ମୋକଦ୍ଦମା ପ୍ରମାଣ କରିହେବ ନାହିଁ । କାରଣ ହିନ୍ଦୁ ଆଇନ ଅନୁସାରେ ବିବାହ କର୍ମ ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଅଛି ବୋଲି ପ୍ରମାଣ କରିବାକୁ ହେଲେ ସପ୍ତପଦୀ ଓ ବିବାହ ହୋମ ହୋଇଅଛି ବୋଲି ପ୍ରମାଣ ଦେବା ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ । ଏହି ମୋକଦ୍ଦମାରେ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଭୀମବାବୁ ମୁଦେଇ ଥିଲେ । ଶର୍ମା ସାହେବ ଏହି ମୋକଦ୍ଦମା ଉଠାଇ ନେବାକୁ ଭୀମବାବୁଙ୍କୁ କହିଲେ । ଭୀମବାବୁ ମୋତେ ପଚାରିବାକୁ ଆସିଲେ । ମୁଁ ଖୁବ୍ ବଡ଼ପାଟିରେ କହିଲି - ''ମୁଦାଲାମାନେ ଖଲାସ ହେଲେ ହେବେ, ତୁମ୍ଭେ ମୋକଦ୍ଦମା ଉଠାଅ ନାହିଁ । ଶର୍ମା ସାହେବଙ୍କ କଥା ମୁଁ ମାନି ପାରିବି ନାହିଁ । ଶର୍ମା ସାହେବ ମୋ କଥା ଶୁଣିପାରିଲେ । ସେ ଭୀମବାବୁଙ୍କୁ ପ୍ରକୃତ କଥା ବୁଝାଇ ଦେଲେ ଏବଂ ଭୀମବାବୁ ବୁଝିପାରି ମୋକଦ୍ଦମା ଉଠାଇ ନେଲେ । ଅଳ୍ପଦିନ ପରେ ଶର୍ମା ସାହେବ ପୁରୀକୁ ବଦଳି ହେଲେ ଏବଂ ବି. ସି. ମୁଖାର୍ଜି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ରହିଲେ । ମୁଖାର୍ଜି ସାହେବଙ୍କ କୋଟରେ କେତେଗୁଡ଼ିଏ ମୋକଦ୍ଦମା ଦାଏର ହେଲା । ସବୁ ମୋକଦ୍ଦମାରେ ମୁଦାଲାମାନଙ୍କୁ ଜୋରିମାନା ହେଲା । ପ୍ରତ୍ୟେକ ମୋକଦ୍ଦମାରେ ମୁଖାର୍ଜି ସାହେବ କେବେ ଟ୨୫/- କେବେ ଟ୨୦/- କେବେ ଟ୧୫/- ନାରୀମଙ୍ଗଳ ସମିତିକୁ ମୋକଦ୍ଦମାର ଖର୍ଚ୍ଚ ସ୍ୱରୂପ ଦେଲେ । ନାରୀମଙ୍ଗଳ ସମିତିକୁ ଟଙ୍କା ମିଳୁଥିବା ଜାଣିପାରି ଶର୍ମା ସାହେବ ପୁରୀରେ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ଥିବାବେଳେ ଜଣେ ଲୋକ ମୋତେ ନଜଣାଇ ନିଜକୁ ନାରୀମଙ୍ଗଳ ସମିତିର ମେମ୍ବର ବୋଲି ଲେଖି ନିଜେ ମୁଦେଇ ହୋଇ ଗୋଟିଏ ମୋକଦ୍ଦମା ଦାଏର କଲେ । ଏହି ମୋକଦ୍ଦମାରେ ନାରୀମଙ୍ଗଳ ସମିତିକୁ ଶହେ ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ ଶର୍ମା ସାହେବ ମୁଦାଲାମାନଙ୍କୁ କହିଲେ । ମୁଦାଲାମାନେ ତାଙ୍କ କଥା ମାନି ଶହେ ଟଙ୍କା ଦେଲେ । ଶର୍ମା ସାହେବ କଟକରେ ଥିବାବେଳେ ମୋର ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ଏବଂ ନାରୀମଙ୍ଗଳ ସମିତି ଯେ ଏକା ମୁଁ ଏକଥା ବୁଝିଥିଲେ । ସେ ମୁଦାଲାକୁ କହିଲେ - ''ତୁମ୍ଭେ ନାରୀମଙ୍ଗଳ ସମିତିର ସମ୍ପାଦକ ବୈରାଗୀ ବାବୁଙ୍କୁ ଡ଼ାକି ଆଣିଲେ ଏହି ଶହେ ଟଙ୍କା ମୁଁ ନିଜେ ତାଙ୍କୁ ଦେବି'' । ମୁଦେଇ ବିଚରା ବାଧ ହୋଇ ସେହି ରାତିରେ ମୋ ପାଖକୁ ଆସି ନାରୀମଙ୍ଗଳ ସମିତିର ଜଣେ ମେମ୍ବର ହେବାକୁ ମୋତେ କହିଲେ । ମେମ୍ବର ହେବାକୁ ହେଲେ ଏକ ଟଙ୍କା ଦେବାକୁ ହୁଏ । ସେ ଏହି ଏକ ଟଙ୍କା ଦେଇ ମୋଠାରୁ ଖଣ୍ଡେ ଛପା ରସିଦ ପାଇବା ପରେ ମୋତେ ଏହିସବୁ କଥା କହିଲା । ମୁଦେଇ ସଙ୍ଗରେ ମୁଁ ପୁରୀକୁ ଯାଇ ଶର୍ମା ସାହେବଙ୍କଠାରୁ ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଶହେ ଟଙ୍କା ଆଣିଲି । ମୁଦେଇର ଏପରି ପ୍ରତାରଣା ବିଷୟ ଶର୍ମା

ସାହେବଙ୍କୁ କିଛି କହିଲି ନାହିଁ । ମୁଦେଇ ବିଶେଷ ଅନୁରୋଧ କରିବାରୁ ସେହି ଶହେ ଟଙ୍କାରୁ ମୁଦେଇକୁ ତିରିଶି ଟଙ୍କା ଦେଲି ।

କେତେ ମୋକଦ୍ଦମାରେ ଲୋକେ ଜାଲ ଜାତକ ଦେଖାଇ କନ୍ୟାର ବୟସ ୧୪ବର୍ଷ ବୋଲି ଜବାବ ଦେଲେ । ସେ ସବୁ କନ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ଡ଼ାକ୍ତର ପରୀକ୍ଷା ସକାଶେ ପଠାଯାଉ ବୋଲି ଆମ ତରଫରୁ କୁହାଯାଏ । ଏପରି ଗୋଟିଏ ମୋକଦ୍ଦମା ବିଚାର କରୁଥିଲେ ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ କାର୍ତ୍ତିକ ଚନ୍ଦ୍ର ଚାନ୍ଦ । ବ୍ରାହ୍ମଣ ଘରର ସଦ୍ୟ ବିବାହିତା ଝିଅମାନଙ୍କୁ ଡ଼ାକ୍ତର ପରୀକ୍ଷା ସକାଶେ ପଠାଯାଇ ଏପରି ହଟହଟା କରିବା ତାଙ୍କୁ ବୋଧହୁଏ ଭଲ ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ସେ ମୋତେ ତାଙ୍କ କୋର୍ଟକୁ ଡାକିନେଲେ ଏବଂ ମୋ ଉପରେ ରାଗିଯାଇ ମୋତେ ପଚାରିଲେ - ''ନାରୀମଙ୍ଗଳ ସମିତି କରିବାକୁ ତୁମ୍ଭେ କଲେକ୍ଟର କିମ୍ବା କମିଶନର କାହାଠାରୁ ଅନୁମତି ପାଇଅଛ କି ? ମୁଁ କହିଲି - ''କାହାରିଠାରୁ ଅନୁମତି ଆଣିବାର କୌଣସି ଆବଶ୍ୟକତା ମୁଁ ଅନୁଭବ କରୁନାହିଁ ।''

ମୁଁ ଏକା ନାରୀମଙ୍ଗଳ ସମିତି ଏବଂ ମୁଁ ନିଜେ ମୋତେ ଏହି ସମିତିର ସମ୍ପାଦକ କରିଅଛି । ସମିତିର ପରିଚାଳନା ପାଇଁ କିମ୍ବା ଅନ୍ୟ କୌଣସି କାର୍ଯ୍ୟ ପାଇଁ କେବେ କୌଣସି ସଭା-ସମିତି ବସିନାହିଁ ଓ ବସିବନାହିଁ । ମୋର ନିଜ ପରିବାରର ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ ମୁଁ ଯେପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛି, ଠିକ୍ ସେହିପରି ମୋର ସମାଜର ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛି ଇତ୍ୟାଦି'' । କାର୍ତ୍ତିକ ବାବୁ ମୋ ଉପରେ ରାଗିଯାଇ ମୋତେ ବିଦାୟ ଦେଲେ । ତାପରେ ଅନୁସନ୍ଧାନ କରି ସେ ବୁଝିଲେ ଯେ ମୋର ଏପରି କହିବା ଅର୍ଥାତ୍ ମୁଁ ଯେ ଏକା ନାରୀମଙ୍ଗଳ ସମିତି, ଏହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସତ୍ୟ । ତେଣୁ ସେ ମୋ ବିରୁଦ୍ଧରେ କିଛି କରିପାରିଲେ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ମନେ ମନେ ମୋଠାରେ ଆକ୍ରୋଶ ରଖିଲେ । ଏହି ଘଟଣାର ଅଳ୍ପଦିନ ପରେ ମୋତେ ରୋଡ଼ସେସ୍ ଅଫିସରୁ ଏକାଉଣ୍ଟସ୍ ଅଫିସକୁ ବଦଳି କରିଦିଆଗଲା । ମୋତେ ବଦଳି କରି ଦେବାର ଅଭିପ୍ରାୟ ଏହିକି ଏକାଉଣ୍ଟସ୍ ଅଫିସରେ ଅଧିକ ପରିଶ୍ରମ କରିବାକୁ ପଡ଼ିଲେ ନାରୀମଙ୍ଗଳ ସମିତିରେ ଏସବୁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବାକୁ ମୁଁ ଅବସର ପାଇବି ନାହିଁ ।

କଚେରୀରେ ବିଦ୍ରୋହ

ରୋଡ଼ସେସ୍ ବିଭାଗରୁ ଏକାଉଣ୍ଟସ୍ ବିଭାଗକୁ ବଦଳି ହେବାର କାରଣ ପୂର୍ବେ ଲେଖାଯାଇଅଛି । କଚେରୀରେ କାମ କରିବାର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୟ ହେଉଛି ଘ ୧୦ଣ୍ଟାରୁ ଘ୪ଣ୍ଟା । ଏହି ସମୟ ଛଡ଼ା ମୁଁ ଅନ୍ୟ ସମୟରେ କଚେରୀକୁ ଆସେ ନାହିଁ । କିଛି ଦିନ ପରେ ମୋ ସିରସ୍ତାରେ ଅନେକ କାମ ବାକି ପଡ଼ିଗଲା । ସକାଳେ କିମ୍ବା ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଆସି ବାକି କାମ ସବୁ ଶେଷ କରିବାକୁ ମୋତେ ଆଦେଶ ହେଲା । ସେତେବେଳେ ହାକିମ ଥିଲେ ଭରତ ଚନ୍ଦ୍ର ନାୟକ । ମୁଁ କହିଲି - ''କଚେରୀରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଛ'ଘଣ୍ଟା ପରିଶ୍ରମ କଲା ପରେ ଆଉ ଅଧିକ ପରିଶ୍ରମ କଲେ ମୋ ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହେବ ବୋଲି ବୁଝୁଚି । ଅଧିକ ପରିଶ୍ରମ କରିବାକୁ ଡାକ୍ତର ଯଦି ରିପୋର୍ଟ

କରିବେ ତେବେ ମୁଁ ତାହା କରିପାରେ । ଭରତ ବାବୁ ଏପରି ଉତ୍ତର ଶୁଣି ନୀରବ ରହିଲେ । ଆଉଥରେ ଅନେକ କାମ ବାକି ପଡ଼ିବାରୁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସକାଳେ ଆସି ବାକି କାମ ଶେଷ କରିବାକୁ ଆଦେଶ ହେଲା । ହାକିମ ଥିଲେ ତାଜମୁଲ ଅଲି । ମୁଁ ଆସିଲି ନାହିଁ ବୋଲି ଜାଣି ସେ ମୋତେ ତାଙ୍କ ଇଜଲାସକୁ ଡ଼ାକି ନେଇ କହିଲେ "If you disobey my order I shall drive you out from office" ଅର୍ଥାତ୍ ତୁମେ ମୋର ଆଦେଶ ନ ମାନିଲେ ମୁଁ ତୁମକୁ କଚେରୀରୁ ତଡ଼ିଦେବି । ମୁଁ ହଠାତ୍ ବଡ଼ ପାଟିରେ କହିଲି " Whatever you have to do, please do that in pen and paper. I am ready to be dismissed. You have no right to say in this way. Please speak no further" ଅର୍ଥାତ୍ ଆପଣ ଯାହା କରିବେ ତାହା କାଗଜ କଲମରେ କରନ୍ତୁ । ମୁଁ ଡ଼ିସ୍‌ମିସ୍ ହେବାକୁ ପ୍ରସ୍ତୁତ ଅଛି । ଆପଣଙ୍କର ଏପରି କହିବାର ଅଧିକାର ନାହିଁ । ଆଉ କିଛି କହନ୍ତୁ ନାହିଁ । ଏହି ସବୁ କଥା ମୁଁ ଖୁବ୍ ବଡ଼ ପାଟିରେ କହିବାରୁ ମୁକ୍ତାରମାନେ ଓ ଅନ୍ୟମାନେ ଜମା ହୋଇଗଲେ । ସିରସ୍ତାଦାର ରଘୁନାଥ ରାଓ ଏବଂ ଦିପୋଟି ରାଜ କିଶୋର ଦାସ ମଧ ପହଞ୍ଚି ଗଲେ । ରାଜକିଶୋର ବାବୁ କହିଲେ - '' ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ରେ ତ ଜାଣି ଶୁଣି ପାଗଳ, ତାଜମୁଲ ଅଲି ଦିପୋଟି ବୁଢ଼ା ହୋଇ ମଧ ତାଙ୍କରି ପରି ପାଗଳ ହେଲେ ।'' ଏପରି କହି ମୋତେ ଅନ୍ୟ ଜାଗାକୁ ବଦଳି କରିଦେବାକୁ ସିରସ୍ତାଦାରକୁ କହି ଚାଲିଗଲେ ।

ସେହି ଏକାଉଣ୍ଟସ୍ ସିରସ୍ତାରେ ଦିନେ ଖଣ୍ଡେ ଅତି ଜରୁରୀ ଚିଠି ପଠାଇବାକୁ ଭୁଲିଯାଇ ମୁଁ ଚାଲିଆସିଲି । ମୁଁ ଚାଲିଆସିବା ପରେ ହେଡକିରାଣୀ ବିହାରୀ ସାହୁ ସେହି ଚିଠିଟି ପଠାଇ ଦେଲେ । ତହିଁ ପରଦିନ ପ୍ରଥମ କଚେରୀରେ ବିହାରୀ ବାବୁ ମୋର ଚିଠିଟା ପଠାଇନଥିବା କଥା ଦିପୋଟିଙ୍କୁ କହିଲେ । ସେତେବେଳେ ଦିପୋଟି ଥିଲେ ଭରତ ଚନ୍ଦ୍ର ନାୟକ । ସେ ମୋତେ ଡକାଇ ନେଇ ମୋ ଉପରେ ରାଗିଗଲେ । ମୁଁ ଦିପୋଟିଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ହେଡ୍ କିରାଣୀଙ୍କୁ କହିଲି - ''ଆପଣ ଯଦି ଚିଠିଟା ପଠାଇ ଦେଇ ଅଛନ୍ତି ସେ ବିଷୟ ଦିପୋଟିଙ୍କୁ କହିବାର କି ଦରକାର ଥିଲା । ଦରକାର ଥିଲା କେବଳ ଆପଣଙ୍କର ନିଜର ବାହାଦୂରୀ ଦେଖାଇବା । ମୁଁ ଜାଣି ଶୁଣି କୌଣସି ଅପରାଧ କରିନାହିଁ ।'' ମୋର ଏପରି କଥା ଶୁଣି ଦିପୋଟି ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ରାଗିଗଲେ । ମୁଁ କହିଲି - ''ସେଦିନ ଆପଣ ଯେ କଚେରୀର ଗୋଟିଏ ଟେଲିଗ୍ରାମ ଆପଣଙ୍କ କୋଟ ପକେଟରେ ନେଇଯାଇ ଘରେ ଛାଡ଼ି ଆସିଲେ । କଚେରୀରେ ଅନେକ ଖୋଜାଗଲା, ମାତ୍ର ସେଦିନ ତାହା ମିଳିଲା ନାହିଁ । ପରଦିନ ଆପଣଙ୍କ ଘରୁ ଆପଣଙ୍କ କୋଟ ପକେଟରୁ ଆପଣ ଆଣିଲେ । ଆପଣଙ୍କର ଭୁଲିଯିବାଟା ଦୋଷାବହ ନୁହେଁ, କିନ୍ତୁ ମୋର ଭୁଲିଯିବାଟା ଦୋଷାବହ'' । ମୁଁ ଟିକେ ବଡ଼ ପାଟିରେ କହିବାରୁ ଅନେକ ଲୋକ କୋର୍ଟରେ ଜମା ହୋଇଗଲେ । ଭରତବାବୁ କହିଲେ - ''ବୈରାଗୀବାବୁ ! ତୁମେ କୋର୍ଟ ପ୍ରତି ଅବମାନନା ଦେଖାଉଅଛ, ଏକଥା ବୁଝୁଅଛ ତ ?'' ପୂର୍ବରୁ ମୋର ଭରତବାବୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସଦ୍‌ଭାବ ଥିଲା । ମୁଁ ହଠାତ୍ ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଚାଲିଯାଇ ଖୁବ୍ ଆସ୍ତେ ଆସ୍ତେ ତାଙ୍କୁ କହିଲି ''ମୋର ଦୋଷ ମୁଁ ବୁଝିପାରୁଛି, ଆପଣ ଆଉ କିଛି କୁହନ୍ତୁ

ନାହିଁ'' । ସେହି ଦିନ ଏକ ମାସ ଛୁଟି ସକାଶେ ମୁଁ ଦରଖାସ୍ତ କଲି ଏବଂ ଭରତବାବୁ ବିନା ଆପତ୍ତିରେ ତାହା ମଞ୍ଜୁର କଲେ । ଛୁଟିରୁ ଫେରିବାପରେ ଭରତବାବୁ ମୋତେ ସେଠାରେ ରଖିବାକୁ ଅନିଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରିବାରୁ ସିରସ୍ତାଦାର ମୋତେ ମୋର ସେହି ପୂର୍ବ ଜାଗା ରୋଡ଼ସେସ୍ ଅଫିସକୁ ବଦଳି କରିଦେଲେ ।

ବୟସ୍କା ସ୍ତ୍ରୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ବିଦ୍ୟାଳୟ

ସମାଜରୁ ଯାବତୀୟ କୁସଂସ୍କାର ଦୂର କରିବାକୁ ହେଲେ ଏବଂ ସ୍ତ୍ରୀ ଜାତିର ନିରକ୍ଷରତା ଦୋଷ ଦୂର କରିବାକୁ ହେଲେ ପ୍ରତି ଗ୍ରାମରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଶିକ୍ଷାକେନ୍ଦ୍ର ସ୍ଥାପନ କରିବା ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ ଏକଥା ଉପଲବ୍ଧି କରି ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ଇନ୍ସପେକ୍ଟର ଶ୍ରୀ ସୁକାନ୍ତ ରାଓ୍ ଏବଂ ରେଭେନ୍ସା ବାଳିକା ବିଦ୍ୟାଳୟର ପ୍ରିନ୍ସିପାଲ ମିସ୍.ଏନ. ନାୟକଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏ ବିଷୟରେ ପରାମର୍ଶ କଲି । ସେମାନେ ମୋର ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବରେ ଏକମତ ହେଲେ । ତାପରେ କଟକ ଟାଉନ ହଲ୍‌ରେ ମିସ୍ ଏନ୍. ନାୟକଙ୍କୁ ସଭାପତି କରି ଗୋଟିଏ ସଭା କଲି । ସଭାରେ ସ୍ଥିର ହେଲା ଯେ ଗ୍ରାମର କୌଣସି ଶିକ୍ଷିତା ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକକୁ କିମ୍ବା ଲେଖିପଢ଼ି ଜାଣିଥିବା ବୟସ୍କା ବିଧବାକୁ ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ ରଖି ତାକୁ ମାସିକ ଆଠ /ଦଶ ଟଙ୍କା ଦେଇ ପ୍ରଥମେ ଗୋଟିଏ ଦୁଇଟି ଗ୍ରାମରେ ଏପରି ବିଦ୍ୟାଳୟ ଖୋଲାଯାଉ । ଗ୍ରାମର ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନେ ଅନେକ ଅଯଥା ଅପବ୍ୟୟରୁ ନିବୃତ୍ତ ହୋଇ ଏହି ଆଠ ଦଶ ଟଙ୍କା ଅନାୟାସରେ ସଂଗ୍ରହ କରିପାରିବେ ।

ସର୍ବ ପ୍ରଥମେ ବଡ଼ଚଣା ଥାନା କଡ଼େଇ ଗ୍ରାମରେ ଏପରି ଗୋଟିଏ ବିଦ୍ୟାଳୟର ସ୍ଥାପନ କରାଗଲା । ସେହି ଗ୍ରାମର ଅଯୋଧ୍ୟା ନାମ୍ନୀ ଗୋଟିଏ ବୟସ୍କା ବିଧବାକୁ ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ ରଖାଗଲା । ସେହି ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ କିଛିଦିନ କିଛି ବେତନ ପାଇ ନପାରିଲେ ମଧ୍ୟ ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ନିୟମିତ ରୂପେ ଆସୁଥିଲେ । ବୟସ୍କା ସ୍ତ୍ରୀମାନେ କହିଲେ ''ଆମେ ଆଉ କାହିଁକି ପଢ଼ିବୁ'' ? ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇଦେଲି (ମୋର ବୁଝାଇବା ଠିକ୍ ହେଉ ବା ଭୁଲ ହେଉ) ଯେ ତୁମ୍ଭେମାନେ ବର୍ତ୍ତମାନ ପାଠ ପଢ଼ିବା ଫଳରେ ଏ ଜନ୍ମରେ କିଛି ଉପକାର ନ ପାଇଲେ ମଧ୍ୟ ଏହି ପଢ଼ିବା ପରଜନ୍ମରେ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଆସିବ ଅର୍ଥାତ୍ ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କର ବୁଦ୍ଧିବୃତ୍ତି ପର ଜନ୍ମରେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଅଧିକ ହେବ । ତୁମ୍ଭେମାନେ ଶୀଘ୍ର ଶୀଘ୍ର ପାଠ ଶିଖି ପାରିବ । ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ସମିତିରେ ସଭ୍ୟଥାଇ ମୁଁ ଯାହା ଜାଣିଥିଲି ତାହା ସେମାନଙ୍କୁ କହିବାରୁ ସେମାନେ ବୁଝିଲେ । ମୁଁ କହିଲି - ''ଏହି ଜନ୍ମରେ ଭଲ କର୍ମ ମନୁଷ୍ୟ ଯାହାସବୁ କରିଥାଏ ମୃତ୍ୟୁପରେ ଏବଂ ପୁର୍ନଜନ୍ମ ନେବା ପୂର୍ବେ ପିତୃଲୋକରେ ସେହି ସବୁ କର୍ମର ସଂସ୍କାର ହୁଏ ଏବଂ ସେହି ଲୋକ ଅଧିକ ପରିମାଣରେ ଭଲଗୁଣ ନେଇ ପୁଣି ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରେ । ମୋ କଥା ଅନେକଙ୍କ ହୃଦୟକୁ ସ୍ପର୍ଶ କଲା ଏବଂ ୫୦-୬୦ ବର୍ଷର କେତେ ଜଣ ବୁଢ଼ୀ ମଧ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣବୋଧକ ବହି ମଗାଇ ସେହି ବିଦ୍ୟାଳୟରେ ଅକ୍ଷର ଚିହ୍ନିଲେ । କିଛିଦିନ ପରେ ସୁକାନ୍ତ ରାଓଙ୍କ ଚେଷ୍ଟାରେ ସେହି ବିଦ୍ୟାଳୟକୁ ମାସିକ ଟ୮/- କି ଟ୧୦/- ଡ଼ିଷ୍ଟ୍ରିକ୍ଟ

ବୋର୍ଡ଼ ଗ୍ରାଣ୍ଟ ମିଳିଲା । ମାତ୍ର ଦୁଃଖର କଥା ଏହିକି ମୁଁ ଯେଉଁ ଅଭିପ୍ରାୟରେ ଏହି ବିଦ୍ୟାଳୟ ସ୍ଥାପନ କରାଇଥିଲି ସେଥିପ୍ରତି କାହାରି ଦୃଷ୍ଟି ରହିଲା ନାହିଁ । ସାଧାରଣତଃ ନିମ୍ନପ୍ରାଥମିକ ବିଦ୍ୟାଳୟ ସବୁରେ ଯେପରି ସିଲାବସ୍ ଅନୁଯାୟୀ ଶିକ୍ଷା ଦିଆଯାଏ ତାହାର ଅନ୍ଧାନୁସରଣ କରିବାକୁ ଶିକ୍ଷା ବିଭାଗର ପରିଦର୍ଶକମାନେ କହିଲେ । କୁସଂସ୍କାର ସବୁ ଦୂର କରିବା ପ୍ରତି କାହାରି ଦୃଷ୍ଟି ରହିଲା ନାହିଁ । ସେହି ବିଦ୍ୟାଳୟର ସେକ୍ରେଟେରୀ ଶ୍ରୀ ବାଞ୍ଛାନିଧି ଦାସ ମଧ ମୋ ସହିତ କୌଣସି ସମ୍ବନ୍ଧ ରଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେ ନାହିଁ । ୨ -୩ ବର୍ଷ ପରେ ଏହି ବିଦ୍ୟାଳୟ ଉଠିଗଲା । ତାପରେ ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ ଅଯୋଧ୍ୟା ଦେବୀ କଟକ ବିଧବା ସ୍କୁଲରେ ଟ୍ରେନିଂ ପାଇ ବର୍ତ୍ତମାନ ସେଠାରେ ବାଳିକା ସ୍କୁଲରେ ଶିକ୍ଷୟିତ୍ରୀ ଅଛନ୍ତି ।

ଓଢ଼ଣା ଓ ପରଦା

କୋଠାପଦା ମାଇନର ସ୍କୁଲର ହେଡ୍‌ମାଷ୍ଟର ଶ୍ରୀ ଦୁର୍ଗାଚରଣ ମହାନ୍ତିଙ୍କ ଘର ଆମ ଘରଠାରୁ ପ୍ରାୟ ଏକମାଇଲ ଦୂର । ତାଙ୍କର ଓ ମୋର ପିଲାଦିନରୁ ସଦ୍‌ଭାବ ଥିଲା । ନାରୀମଙ୍ଗଳ ସମିତି ସ୍ଥାପନ କରିବାର ଅଳ୍ପଦିନ ପରେ ୧୯୩୦ କି ୩୧ ସାଲରେ ମୁଁ ଦିନେ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଯାଇଥିଲି । ସେ ଅଳ୍ପଦିନ ପୂର୍ବେ ମଲ୍ଲୀମାଳା ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଶିକ୍ଷିତା ସ୍ତ୍ରୀ ବିବାହ କରିଥାନ୍ତି । ଦୁର୍ଗାଚରଣ ବାବୁ ଓ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ଘରେ ବସି କଥାବାର୍ତ୍ତା କରୁଥାଉଁ । ମଲ୍ଲୀମାଳା ତାର ମୁଣ୍ଡରେ ଓଢ଼ଣା ଦେଇ ସେହି ଘରର କବାଟ ପାଖରେ ଠିଆ ହୋଇ ଆମ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଶୁଣୁଥିବାର ଦେଖି ମୁଁ ହଠାତ୍ ଉଠିଗଲି ଏବଂ ମଲ୍ଲୀମାଳାର ମୁଣ୍ଡର ଓଢ଼ଣା କାଢ଼ିଦେଇ ତାର ବାହୁକୁ ଧରି କବାଟ ପାଖରୁ ଟାଣି ଆଣିଲି ଓ ଦୁର୍ଗାଚରଣ ବାବୁଙ୍କ ପାଖରେ ବସେଇ ଦେଲି । କରଣ ଘରର ବୋହୂ । ସେ ଗୋଟିଏ ବଡ଼ ନୋଥ ପିନ୍ଧିଥାଏ । ତାର ମୁହଁ ନାଲ ପଡ଼ିଗଲା । ସେ ଚେହେରା ମୋର ଆଜିଯାଏ ମନେ ଅଛି । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ କହିଲି - ''ଆମ କଥାବାର୍ତ୍ତା ଶୁଣିବାର ଯଦି ଇଚ୍ଛା ଥିଲା, ତୁମ୍ଭେ ତୁମ୍ଭ ସ୍ୱାମୀ ନିକଟରେ ନ ବସି ଚୋରଣୀଙ୍କ ପରି କବାଟ ପାଖରେ ଠିଆ ହେବା ମୋତେ ଭଲ ଲାଗିଲା ନାହିଁ ।'' ମଲ୍ଲୀମାଳାର ଶାଶୁ ଦୂରରୁ ଦେଖିପାରିଲେ ଯେ ତାଙ୍କର ବୋହୂ ଆମ ପାଖରେ ବସିଛି । ସେ ବୋହୂ ଉପରେ ରାଗିଗଲେ । ପରେ ଦୁର୍ଗାଚରଣ ବାବୁ ତାଙ୍କୁ ମୋର ଅଭିପ୍ରାୟ ବୁଝାଇଦେଲେ । ସେହି ଦିନ ଠାରୁ ମଲ୍ଲୀମାଳା ନାରୀମଙ୍ଗଳ ସମିତିର ମେମ୍ବର ରହିଲା ଏବଂ ମୁହଁରେ ଓଢ଼ଣା ଦେଲା ନାହିଁ ।

ଆମ ଗ୍ରାମ ନିକଟରେ କୁସୁପୁର ଗ୍ରାମରେ ଗୋଟିଏ ସଭା ହେଉଥାଏ । ପ୍ରତିବର୍ଷ ଦୁର୍ଗାପୂଜା ବେଳେ ଏପରି ଗୋଟିଏ ସଭା ସେଠାରେ ହୁଏ । ସେ ବର୍ଷ ମୁଁ ସେହି ସଭାକୁ ନିମନ୍ତ୍ରିତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲି । ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଭୀମବାବୁଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ସୁରମା ଏବଂ ମୋର

ସାନ ଝିଅ ନିଶାମଣି ଏହି ଦୁଇ ଜଣ ମଧ ମୋ ସଙ୍ଗେ ଯାଇଥିଲେ। ମୁଁ ଦେଖିଲି ପୁରୁଷ ଓ ସ୍ତ୍ରୀ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବସିଥାନ୍ତି ଏବଂ ମଝିରେ ଗୋଟିଏ ବାଉଁଶ କାଠିର ପରଦାଟିଏ ଟଙ୍ଗା ହୋଇଥାଏ। କେତେଜଣଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପରାମର୍ଶ କରି ସଭା ଆରମ୍ଭ ହେବାର ଅଳ୍ପ ସମୟ ପରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନଙ୍କର ଅଜ୍ଞାତ ସାରରେ ମୁଁ ପରଦାଟିକୁ କୌଶଳରେ ତଳକୁ ଖସେଇ ଦେଲି। ସେଠାରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନେ ଅଧିକାଂଶ ଶିକ୍ଷିତା ଏବଂ ସମାଜରୁ ଓଢ଼ଣା ଓ ଗହଣା ଇତ୍ୟାଦି କୁସଂସ୍କାର ଦୂର କରିବା ସେମାନଙ୍କର ମତ। ତେଣୁ ସେମାନେ ଏଥିରେ କିଛି ଆପତ୍ତି କଲେ ନାହିଁ ଏବଂ ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେ ଜଣ ଝିଅ ଓ ବୋହୂ ନାରୀମଙ୍ଗଳ ସମିତିର ମେମ୍ବର ହେଲେ।

ଜାତିଭେଦ ବିରୁଦ୍ଧରେ

କୋର୍ଟରେ ତେଲଗୁ ଜମାନବନ୍ଦୀ ବୁଝାଇବା ପାଇଁ ନରହରି ସାହୁ ନାମକ ଜଣେ କିରାଣୀ ତେଲଗୁ ଇନ୍‌ଟରପ୍ରିଣ୍ଟ କାମରେ ଗଞ୍ଜାମରୁ କଟକ ଆସିଲେ। ସେ ଜଣେ ସଂସ୍କାର ପ୍ରିୟ ଯୁବକ। ପରିଷ୍କାର ପରିଚ୍ଛନ୍ନତା ପ୍ରତି ତାଙ୍କର ଯେପରି ଦୃଷ୍ଟି ଅଛି, ତାହା ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମାଜରେ କାହିଁକି ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜରେ ମଧ ଖୁବ୍ ଅଳ୍ପ ଲୋକଙ୍କର ଅଛି। ତାଙ୍କର ସ୍ୱଭାବ ମଧ ଅତି ଉତ୍କୃଷ୍ଟ। ସେ ଜାତିରେ ଶୁଣ୍ଢି ଥିବାରୁ କୌଣସି ମେସ୍‌ରେ ରହିବାକୁ ସେ ସ୍ଥାନ ପାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ। ବହୁ ଚେଷ୍ଟାରେ ଗୋଟିଏ ମେସ୍‌ରେ ସ୍ଥାନ ପାଇଲେ ମଧ ସେଠାରେ କାହାରି ଖାଇବା ପାଣି ସେ ଛୁଇଁ ପାରିଲେ ନାହିଁ। ତାଙ୍କଠାରୁ ଏହିସବୁ କଥାଶୁଣି ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ମୋ ବସାରେ ରଖାଇଲି। ଅଳ୍ପଦିନ ପରେ ସେ ତାଙ୍କର ନବ ବିବାହିତା ସ୍ତ୍ରୀକୁ ମଧ ମୋ ବସାରେ ରଖାଇଲେ। ଭୀମଚରଣ ଚୌଧୁରୀ ନାମକ ଜଣେ ସଂସ୍କାର ପ୍ରିୟ ସ୍ୱାଧୀନ ଚେତା ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯୁବକ ମାଟ୍ରିକ୍ ପାଶ୍ କରିଥିଲେ ମଧ ଓ ସେତେବେଳେ ମାଟ୍ରିକ୍ ପାଶ୍ କରିଥିବା ଯୁବକମାନଙ୍କୁ ଅନାୟାସରେ ସରକାରୀ ଚାକିରୀ ମିଳୁଥିଲେ ମଧ ସରକାରୀ ଚାକିରୀ କରିବାକୁ ଘୃଣା କରି ସେ ଉତକଳର ମଙ୍ଗଳ ପାଇଁ ମିଷ୍ଟର ଦାସ ସ୍ଥାପନ କରିଥିବା ଟ୍ୟାନେରିରେ କିରାଣୀ କାମ କରୁଥିଲେ। ସେ ମଧ ତାଙ୍କର ନବ ବିବାହିତା ସ୍ତ୍ରୀଙ୍କୁ ଆଣି ମୋ ବସାରେ ରହିଲେ। ଭୀମ ବାବୁଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ସୁରମା ଓ ନରହରି ବାବୁଙ୍କ ସ୍ତ୍ରୀ ନିଶାମଣି ମୋର ଝିଅପରି ଏବଂ ଦୁଇ ଭଉଣୀ ପରି ମୋ ବସାରେ ରହିଲେ। ମୁଁ ମୋର ଦୁଇପୁଅ, ସାନଝିଅ ଓ ସେମାନେ ଚାରିଜଣ ଏକାନ୍ନବର୍ତ୍ତୀ ପରିବାରରେ ପ୍ରାୟ ତିନି ବର୍ଷ ରହିଲୁ। ମୋର ଉପଦେଶ ବୁଝି ସୁରମା ଓ ନିଶାମଣି ଗହଣା ଓ ଓଢ଼ଣା ଇତ୍ୟାଦି କୁସଂସ୍କାରରୁ ମୁକ୍ତ ହେଲେ। ଭୀମବାବୁ ଓ ନରହରି ବାବୁ ମଧ ସେମାନଙ୍କୁ ଲେଖିପଢ଼ି ଶିଖାଇଲେ। ଭୀମ୍ବାବୁଙ୍କର ଓ ମୋର କେହି ଭାଇ କିମ୍ବା ବନ୍ଧୁ ଆସିଲେ ଶୁଣ୍ଢୀଆଣି ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ମିଶି ରୋଷେଇ କରୁଥିବା ଜାଣି ଅନ୍ୟତ୍ର ରହିଲେ। ତାପରେ ବିବରା ଓ ବିଧବା

ଝିଅମାନେ ମୋର ବସାରେ ରହିବାରୁ ଏବଂ ମୋର ବସା ନାରୀମଙ୍ଗଳ ଆଶ୍ରମରେ ପରିଣତ ହେବାରୁ ଭୀମବାବୁ ଓ ନରହରିବାବୁ ଅନ୍ୟତ୍ର ରହିଲେ । ନରହରି ବାବୁ ବର୍ତ୍ତମାନ ଫୌଜଦାରୀ ଅଫିସରେ କାମ କରନ୍ତି ଏବଂ ଭୀମବାବୁ ବାଲୁବଜାରରେ ଉତ୍କଳ ଟ୍ୟାନେରି ନାମକ ଜୋତା ଦୋକାନ କରନ୍ତି ।

ଭୀମବାବୁଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ସୁରମା ଦୁଇଟି ପୁଅ ଓ ଗୋଟିଏ ଝିଅ ଛାଡ଼ି ମରିଯିବାରୁ କଲେକ୍ଟରୀ କଚେରୀର କିରାଣୀ, ମଉଜା ଗ୍ରାମର ଯଦୁନାଥ ମିଶ୍ରଙ୍କର ୨୪-୨୫ ବର୍ଷର ବିବରା ଝିଅକୁ ସେ ବିବାହ କରିଅଛନ୍ତି । ଏହି ବିବରା ଝିଅର ବର୍ତ୍ତମାନ ଚାରୋଟି ପୁଅ ଓ ଗୋଟିଏ ଝିଅ । ''ପେନ୍‌ସନ୍ ନେବା'' ପ୍ରବନ୍ଧରେ ଯେଉଁ ବିବରା ଝିଅ ବିଷୟ ଲେଖାଅଛି ସେ ହେଉଛି ଏହି ଝିଅ ।

ପଇତା ବିସର୍ଜନ

ଧାନମଣ୍ଡଳ ଷ୍ଟେସନ୍ ନିକଟରେ ଜେମାଦେଇପୁର ଶାସନରେ ମୋର ବଡ଼ ଝିଅର ଘର । ମୁଁ ଥରେ ସେଠାକୁ ଯାଇ ଦେଖିଲି ଯେ କଣ୍ଡୁରିଆ ନାମକ ଗୋଟିଏ ୨୫-୨୬ ବର୍ଷର ଯୁବକ ଦୁଇ ତିନି ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ଖିଅର ହୋଇ ନପାରି ତାମୁଣ୍ଡରେ ଜଟା ଓ ଯାଦୁ ହୋଇଯାଇଥାଏ । ଛିଣ୍ଡା ଓ ମଇଳା କନ୍ଥା ଖଣ୍ଡିଏ ପିନ୍ଧି ଅର୍ଦ୍ଧଲଗ୍ନ ଅବସ୍ଥାରେ ସେ ସେହି ଗ୍ରାମରେ ବୁଲୁଥାଏ । ତାକୁ ସେଠା ପିଲାମାନେ କଣ୍ଡୁରିଆ ପାଗଳା ବୋଲି ଡାକୁଥାନ୍ତି । କଣ୍ଡୁରିଆ ସଙ୍ଗେ କଥାବାର୍ତ୍ତା କରି ମୁଁ ବୁଝିଲି କଣ୍ଡୁରିଆ ପ୍ରକୃତରେ ପାଗଳ ନୁହେଁ । ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ବୁଲୁଥିବାର କାରଣ ପଚାରିବାରୁ ବୁଝିଲି ଯେ କଣ୍ଡୁରିଆର ୧୮-୧୯ବର୍ଷ ବୟସରେ ତାକୁ ଗୋଟିଏ ୧୪-୧୫ ବର୍ଷର ଝିଅ ସଙ୍ଗେ ବିବାହ ଦିଆଯାଇ ଥିଲା । ବିବାହର ୫-୬ଦିନ ପରେ କଣ୍ଡୁରିଆ ଯୋଗକୁ ପାଗଳ ହୋଇ ଘରୁ ବାହାରିଗଲା ଏବଂ ଜାତି ଧର୍ମ ନମାନି ସମସ୍ତଙ୍କ ଘରେ ଖାଇଲା । ଝିଅର ବାପ ବର୍ଷେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅପେକ୍ଷା କରି ଝିଅଟିକୁ ଅନ୍ୟତ୍ର ବିବାହ କରିଦେଲା । ୨-୩ ବର୍ଷ ପରେ କଣ୍ଡୁରିଆର ପାଗଳାମି ଛାଡ଼ିଗଲା । କଣ୍ଡୁରିଆର ବାପ ମରିଯାଇଥାଏ । ସେଠାରେ ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦାତା ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ କଣ୍ଡୁରିଆର ଖୁଡୁତା ଦଦେଇ ବେହେରାକୁ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କରିବାକୁ କହିଲେ ଏବଂ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ୍ତ କଲେ ପ୍ରାୟ ଏକଶହ ଟଙ୍କାରୁ ଅଧିକ ଖର୍ଚ୍ଚ ହେବ ବୋଲି କହିଲେ ।

ଏତେ ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବାକୁ ଅକ୍ଷମ ଥିବାରୁ ଦଦେଇ ବେହେରା କଣ୍ଡୁରିଆକୁ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ କରୁଥିବା ଶୁଣି ଗ୍ରାମର ପିଲାମାନେ ତାହା ଦେଖିବାକୁ ନାଳ ପାଖକୁ ଦଉଡ଼ିଲେ । ସେଦିନ ତାକୁ ଖିଅର କରି ପାରିଲି ନାହିଁ । ୨-୩ଦିନ ପରେ ତାକୁ ସେହି ନାଳ ପାଖକୁ ନେଇ ବ୍ଲେଡ୍ ସାହାଯ୍ୟରେ ଖିଅର କରିଦେଲି । ତାକୁ ସାବୁନ ଲଗେଇ

ଗାଧୋଇବାକୁ କହିଲି । ଗାଧୋଇ ସାରିବା ପରେ ତାକୁ ଖଣ୍ଡେ ପୁରୁଣା କୁରୁତା ପିନ୍ଧାଇ ମୋ ପଛେ ପଛେ ଗ୍ରାମକୁ ଆଣିଲି । ଗ୍ରାମର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦାତା ଓ ଅନ୍ୟ କେତେ ଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏହା ଦେଖି ବିଶେଷ ଉତ୍ୟକ୍ତ ହେଲେ ଏବଂ ମୋର ବଡ଼ ଝିଅକୁ ଅଟକ ରଖିବେ ବୋଲି ଭୟ ଦେଖାଇଲେ । କଣ୍ଡୁରିଆକୁ ନିଜ ଘରେ ସ୍ଥାନ ଦେବାକୁ ମଧ୍ୟ ତାର ଖୁଡୁତାକୁ ବାରଣ କଲେ । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କୁ ଭୟକରି କଣ୍ଡୁରିଆର ଖୁଡୁତା କଣ୍ଡୁରିଆକୁ ଘରେ ସ୍ଥାନ ଦେଇପାରିଲା ନାହିଁ । କଣ୍ଡୁରିଆକୁ ସେହି ଦିନଠାରୁ ସେ ତାର ପିଣ୍ଡାରେ ଖାଇବାକୁ ଦେଲା ଏବଂ କଣ୍ଡୁରିଆ ପ୍ରତିଦିନ ବିଲକୁ ଯାଇ ବିଲ କାମ କଲା । ଅଳ୍ପଦିନ ପରେ କଣ୍ଡୁରିଆ ଅକସ୍ମାତ୍ ବିଶେଷ ଅସୁସ୍ଥ ହେଲା । ଅସୁସ୍ଥ ଅବସ୍ଥାରେ ମଧ୍ୟ ତାର ମାଆ ତାକୁ ଛୁଇଁ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ସେ ସେହି ପିଣ୍ଡାରେ ଏହିପରି ଅବହେଳିତ ହୋଇ ପଡ଼ିରହିଲା । ପୁଅର ମୁମୂର୍ଷୁ ଅବସ୍ଥାରେ ତାର ମାଆ ତାକୁ ଛୁଇଁ ତାର ସେବା କରିବାକୁ ଅନୁମତି ମାଗିଲା, ମାତ୍ର ବ୍ୟବସ୍ଥା ଦାତା ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଅନୁମତି ଦେଲେ ନାହିଁ । କଣ୍ଡୁରିଆ ସେହି ପିଣ୍ଡାରେ ଏହିପରି ଭାବରେ ପ୍ରାଣ ହରାଇଲା । ତାର ଖୁଡୁତା ତାକୁ ଶ୍ମଶାନକୁ ନେଇ ପକାଇ ଦେଲା । ଶବକୁ ଛୁଇଁ । ଶ୍ମଶାନକୁ ନେଇଥିବାରୁ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ଦନେଇ ବେହେରାକୁ ପ୍ରାୟଶ୍ଚିତ କରିବାର କିଛିଦିନ ପରେ ମୁଁ ସେହି ଗ୍ରାମକୁ ଯାଇ ଏସବୁ ଘଟଣା ଶୁଣିଲି । ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ଏପରି ହୃଦୟହୀନତା ଦେଖି ମୋର ମନରେ ବିଶେଷ ଦୁଃଖ ଆସିଲା । ମୁଁ ବୁଝିଲି ପଇତା ଏ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାତିକୁ ଏପରି ଲୋଭୀ, ନିଷ୍ଠୁର ଓ ଅକର୍ମା କରିଅଛି । ଏଥିପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ପୁରୀ, ଗୟା, କାଶୀ, ବୃନ୍ଦାବନ, ପ୍ରୟାଗ ଇତ୍ୟାଦି ତୀର୍ଥସ୍ଥାନ ମାନଙ୍କରେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନଙ୍କର ପ୍ରତାରଣା ଦେଖିଥିଲି । ସେମାନେ ଉଚ୍ଚପିଣ୍ଡାରେ ଅକର୍ମା ହୋଇ ବସିଥାନ୍ତି । ଅକର୍ମା ହେବା ଫଳରେ ଚରିତ୍ରହୀନ ହୁଅନ୍ତି । ଏଥିପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ଯେଉଁ ପଇତା ପିନ୍ଧିଥିଲି ତାହା କେବଳ ଚାବିକାଠି ବାନ୍ଧିବାରେ ଦରକାର ଆସୁଥିଲା । ଅକସ୍ମାତ୍ ସୂତାର ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ ସେହି ପଇତାରୁ ଖିଏ ସୂତା ଛିଣ୍ଡେଇ କାମ ଚଳାଉଥିଲି । ଏହି ଘଟଣା ଦେଖି ପଇତା ପ୍ରତି ମୋର ବିଶେଷ ଘୃଣା ଜନ୍ମିଲା

ସେହି ଗ୍ରାମରେ ଜଣକର ପିଲାର ପଇତା ଘର ପାଇଁ ଅନେକ ଗ୍ରାମର ଅନେକ ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବ ଆସିଥିଲେ । ସେଠାରେ ନାଳରେ ସେହିମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଗାଧୋଉଥିବା ବେଳେ ସେମାନଙ୍କୁ ଏହି ସବୁ କଥା କହି ମୁଁ ପଇତାକୁ ଛିଣ୍ଡେଇ ଦେଲି ଓ ପଇତା ଆଉ ପିନ୍ଧିବି ନାହିଁ ବୋଲି ସେମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ପ୍ରତିଜ୍ଞା କଲି । ସେହି ଦିନଠାରୁ ମୁଁ ପଇତା ପିନ୍ଧିନାହିଁ । ପଇତା ନ ପିନ୍ଧିବାର କାରଣ ମୋତେ କେହି ପଚାରିଲେ ମୁଁ କହେ - ''ଏହି ପଇତା ଯୋଗୁଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାତି ଆଜି ଏପରି ଲୋଭୀ, ନିଷ୍ଠୁର ଓ ଚରିତ୍ରହୀନ ହୋଇଅଛି ।'' ଯେତେ ଚରିତ୍ରହୀନ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଯେଉଁ ସମ୍ମାନ ଅଛି ତାହା ଅନ୍ୟ କୌଣସି ଚରିତ୍ରବାନ ଅବ୍ରାହ୍ମଣର ନାହିଁ । ମନୁଷ୍ୟ ଏ ସଂସାରରେ ସାଧାରଣତଃ

ଦୁଇଟି ବିଷୟ ପାଇବାକୁ ଲାଳାୟିତ ଯଥା ଅର୍ଥ ଲାଭ ଏବଂ ଅନ୍ୟଠାରୁ ସମ୍ମାନ। ବ୍ରାହ୍ମଣ ଯଦି କେତେଗୁଡିଏ ପ୍ରାଣଶୂନ୍ୟ ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ କରି ଖୁବ ଅଳ୍ପ ପରିଶ୍ରମରେ ଅନେକ ଅର୍ଥ ଉପାର୍ଜନ କଲା ତେବେ ସେ ହଳ ବୁଲାଇ ଏତେ ପରିଶ୍ରମ କରିବ କାହିଁକି ? ତେଣୁ ମାସେ ଉଚ୍ଚପିଣ୍ଡାରେ ବସି ତାସ ଓ ପଶା ଖେଳିବାରେ ଏବଂ ଭାଙ୍ଗ ଖାଇ ଆମୋଦ ପ୍ରମୋଦରେ ରହି ଉଚ୍ଛନ୍ନ ହେଲା। ଅତଏବ ଯେଉଁ ପଇତା ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାତିକୁ ଅକର୍ମା ଓ ଚରିତ୍ରହୀନ କରୁଅଛି, ସେହି ପଇତା ପରିତ୍ୟାଗ କରିବା ଆବଶ୍ୟକ ନୁହେଁ କି ? ଇତ୍ୟାଦି '' ।

ମୁଣ୍ଡରୁ ଚୁର୍‌କି ଓ ଚୁଟି କାଟିବା

ହିନ୍ଦୁମାନଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ବିଚିତ୍ର ପ୍ରକାର ଚୁଟି ଓ ଚୁର୍‌କି ଦେଖିଲେ ଏବଂ ମୁସଲମାନଙ୍କର ବିଚିତ୍ର ପ୍ରକାର ଦାଢ଼ି ଦେଖିଲେ ମୋତେ ହସ ମାଡ଼େ ଏବଂ ଦୁଃଖ ଆସେ। ଶିକ୍ଷିତ ସମାଜରେ ମଧ୍ୟ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅନେକଙ୍କର ଏପରି ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ ଓ ଅନ୍ଧାନୁସରଣ ଦେଖାଯାଉଅଛି। ଯେଉଁମାନେ କେବେ ହେଲେ ଚୁର୍‌କି ରଖନ୍ତି ନାହିଁ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ଦଶାହ ଦିନ ଖିଅର ହେବାବେଳେ ମୁଣ୍ଡ ସମସ୍ତଟା ଖିଅର ନହୋଇ ମଝିରେ ଟିକେ ଚୁର୍‌କି ରଖନ୍ତି। ଚୁଟି ଓ ଚୁର୍‌କି ରଖିବାର ଅନ୍ଧାନୁସରଣ ନକରିବାକୁ ମୁଁ ଅନେକଙ୍କୁ ବୁଝାଇଅଛି ଏବଂ ମୋ କଥା ବୁଝି ମୋର କେତେ ଜଣ ବନ୍ଧୁ ଚୁଟି ଓ ଚୁର୍‌କି ପରିତ୍ୟାଗ କରିଅଛନ୍ତି।

ପ୍ରାୟ ୨୫-୨୬ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ମୋର ବଡ଼ ଝିଅର ଶ୍ୱଶୁର ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଚିନ୍ତାମଣ କର ଥରେ ମୋ ବସାକୁ ଆସିଥିଲେ। ସେ ମୁଣ୍ଡରେ ଚୁଟି ରଖିଥାନ୍ତି। ମୁଁ ତାଙ୍କୁ କହିଲି - ଅସଭ୍ୟଙ୍କ ପରି ଆପଣ ଏପରି ଚୁଟି ରଖିଅଛନ୍ତି କାହିଁକି ? ଆପଣଙ୍କୁ ମୋର ସମ୍ଧି ବୋଲି ପରିଚୟ ଦେବାକୁ ମୋତେ ଲାଜ ମାଡୁଛି। ଆପଣଙ୍କ ପୁଅ ମନରେ ମଧ୍ୟ କଷ୍ଟ ଆସୁଥିବ। ନିଜର ବନ୍ଧୁମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ଆପଣଙ୍କୁ ବାପ ବୋଲି ପରିଚୟ ଦେବାକୁ ସେ ନିଶ୍ଚୟ ଲଜ୍ଜ୍ୟାବୋଧ କରୁଥିବେ। ସେ ମୋ କଥା ବୁଝି କୌଣସି ପ୍ରତିବାଦ କଲେ ନାହିଁ। ଦିନେ ଚୌକିରେ ବସିଥିବା ବେଳେ ମୁଁ କତୁରିଟିଏ ଧରି ତାଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରୁ ଚୁଟିଟା କାଟିଦେଲି ଏବଂ ତାପରେ ଭଣ୍ଡାରିକୁ ଡାକି ଖିଅର କରିଦେଲି।

ଚାନ୍ଦୋଳ ଗ୍ରାମର ମାୟାଧର ମହାନ୍ତି ମୋର ଜଣେ ପରିଚିତ ଲୋକ। ୬-୭ ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ସେ ଥରେ ଆମ ବସାକୁ ଆସିଥିଲେ। ସେ ମହାଶୟଙ୍କ ମୁଣ୍ଡରେ ଗୋଟିଏ ଚୁର୍‌କି ଥିଲା। ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଅନେକ ବୁଝାଇଲି। ମୋ କଥା ସେ ବୁଝିଲେ ମଧ୍ୟ ଚୁର୍‌କିଟା କାଟିଦେବାକୁ ଅନିଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କଲେ। ମୁଁ ଦେଖିଲି ଯେ ନିଜ ଇଚ୍ଛାରେ ସେ ତାଙ୍କର ଏତେ ଦିନର ଚୁର୍‌କି କାଟି ପାରିବେ ନାହିଁ। ମୁଁ କତୁରିଟିଏ ଧରି ତାଙ୍କର ଚୁର୍‌କିଟା

କାଟିଦେଲି । ସେହି ଚୁର୍‌କିକୁ ମୁଁ ପ୍ରାୟ ଏକବର୍ଷ ମୋ ପାଖରେ ଯତ୍ନ ସହକାରେ ରଖିଥିଲି । କେହି ଆସିଲେ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଏହି ଚୁରକି ଦେଖାଏଁ ଏବଂ ଏହା ମାୟାଧର ମହାନ୍ତିଙ୍କର ଚୁର୍‌କି ବୋଲି କହେ ।

ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭଦ୍ରଲୋକ ଏହି ବର୍ଷ (ନଭେମ୍ବର ୧୯୫୬) ମରିଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଶୁଦ୍ଧିକ୍ରିୟାର ଦଶାହ ଦିନ ତାଙ୍କର ୪-୫ଟି ପୁଅ ମୁଣ୍ଡରୁ ସବୁବାଳ ଖିଅର ହୋଇ ମଝିରେ ଟିକେ ଟିକେ ଚୁର୍‌କି ରଖିଥିବା ଦେଖିଲି । ସମସ୍ତଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ବଡ଼ପୁଅର ବୟସ ତେର ବର୍ଷ । ଚୁର୍‌କି ରଖିବାଟା ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ ଓ ଅନ୍ଧାନୁସରଣ ଏକଥା ତାକୁ ବୁଝାଇ ଦେବାରୁ ସେ ବୁଝିଲା । ମୁଁ ବ୍ଲେଡ୍‌ଟିଏ ଆଣି ତାର ସେହି ଚୁର୍‌କିଟା କାଟିଦେଲି । ସେହି ପିଲାର ଅଭିଭାବକମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଇଦେଲି ଯେ, ସେମାନେ ପୂର୍ବାଭ୍ୟାସ ଦୋଷରୁ ପ୍ରଚଳିତ ପ୍ରଥାସବୁର ଅନ୍ଧାନୁସରଣ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ନପାରିଲେ ମଧ୍ୟ ସର୍ବଦା ସତର୍କ ରହିବା ଆବଶ୍ୟକ, ଯେପରି ସେମାନଙ୍କର ପିଲାମାନଙ୍କୁ ସେମାନେ ସେମାନଙ୍କ ପରି ଅନ୍ଧାନୁସରଣ କରିବାକୁ କୁହନ୍ତୁ ନାହିଁ । ମୋତେ ଜଣେ କହିଲେ- ''ଚୁରକି ରଖିବାଦ୍ୱାରା କୌଣସି କ୍ଷତି ହେଉଛି କି ?'' ମୁଁ କହିଲି - ''ହଁ, ଆର୍ଥିକ କିମ୍ବା ଶାରୀରିକ କ୍ଷତି ହେଉନାହିଁ । ମାତ୍ର ଏସବୁ ପ୍ରାଣ ଶୂନ୍ୟ ଅନ୍ଧାଳନୁସରଣ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ବିବେକ ଶୂନ୍ୟ ଓ ଅନ୍ଧ କରିଦେଉଛି'' ।

ବନ୍ଧୁ ବେଭାର ଦେବାରୁ ନିବୃତ୍ତି

୩୦-୩୧ ବର୍ଷ ପୂବେ ମୁଁ ଦିନେ ଆମ ଗ୍ରାମ ନିକଟରେ କୁମୁଡ଼ା ହାଟକୁ ଯାଇଥିଲି । ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭଦ୍ରଲୋକଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ଦୁଇଟି ପୁଅ ଓ ଦୁଇଟି ଝିଅ ରଖି ଅଳ୍ପ ବୟସରେ ମରି ଯାଇଥାନ୍ତି । ତାଙ୍କ ସାନଭାଇର ଶ୍ୱଶୁର ଏହି ସମ୍ବାଦ ଜଣକଠାରୁ ଶୁଣିବାମାତ୍ରେ କହିଲେ - ''ଏବେ ଗୋଟିଏ ବେଭାର ଦେବାରେ ଟ୧୫/- ପଡ଼ିଛି ପୁଣି ଟ୧୪-୧୫/-ବେଭାର ଦେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଜଣେ ନିକଟ ସମ୍ପର୍କ ବନ୍ଧୁର ସ୍ତ୍ରୀ ଏପରି ଅବସ୍ଥାରେ ମରିଯାଇଥିବା ସମ୍ବାଦରେ ଲୋକଟିର ଦୁଃଖ ଆସିଲା । ମୁଁ ଭାବିଲି ଏପରି ବନ୍ଧୁ ବେଭାର ନେଇ ଶ୍ରାଦ୍ଧକ୍ରିୟାରେ ଓ ନ୍ୟାୟ ନିମିତ୍ତରେ ନିଜର ବଡ଼ପଣିଆ ଦେଖାଇବା ଉଚିତ୍ ନୁହେଁ । ବନ୍ଧୁ ବେଭାର ଦେବାକୁ ସେହି ଲୋକର ଯଦି ଏତେ ଦୁଃଖ ଆସୁଛି, ତେବେ ଟଙ୍କାଟିଏ ବନ୍ଧୁ ବେଭାର ଦେଇ ବନ୍ଧୁତା ରକ୍ଷା କରିପାରନ୍ତା ଏବଂ ଯେଉଁ ଲୋକର ସ୍ତ୍ରୀ ମରିଯାଇଛି ସେହି ଲୋକ ସ୍ତ୍ରୀର ଶୁଦ୍ଧିକ୍ରିୟାକୁ ଖୁବ୍ ସରଳ ଭାବରେ କରିପାରନ୍ତା । ମାତ୍ର ସେହି ଲୋକଟି ଟଙ୍କାଟିଏ ବେଭାର ଦେବାକୁ ଲଜ୍ଜ୍ୟାବୋଧ କରୁଛି । କାରଣ ଟଙ୍କାଟିଏ ଦେଲେ ତାର ସମ୍ମାନରେ ବ୍ୟାଘାତ ଘଟିବ । ବେଶୀ ବେଭାର ଦେଇଥିବ । ବନ୍ଧୁମାନେ ବେଶୀ ସମ୍ମାନ ପାଆନ୍ତି ଏବଂ ଅଳ୍ପ ବେଭାର ଦେଇଥିବା

ବନ୍ଧୁମାନେ ସେପରି ସମ୍ମାନ ପାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ଧନୀ ବନ୍ଧୁ ଓ ଗରୀବ ବନ୍ଧୁ ମଧ୍ୟରେ ଏପରି ଭେଦଭାବ ଦେଖି ବନ୍ଧୁ ବେଭାର ଦେଇ ପ୍ରାଣଶୂନ୍ୟ ନ୍ୟାୟ ନିମିତ୍ତର ଅନ୍ଧାନୁସରଣରେ ବୃଥାଡ଼ମ୍ବର ଦେଖାଇବାକୁ ପ୍ରଶୟ ଦେବାରୁ ମୁଁ ନିବୃତ୍ତ ହୋଇଅଛି ।

୧୦-୧୨ବର୍ଷ ପୂର୍ବେ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ବିବାହ ସମ୍ବନ୍ଧ ସ୍ଥିର କରିଥିଲି । ସେଥିରେ ବରପିତା କୌଣସି ଯୌତୁକ ଦାବୀ କରିପାରି ନଥିଲେ । ତେଣୁ କନ୍ୟାପିତା ମୋ ଉପରେ ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ବିବାହ ଦିନ ବରଯାତ୍ରୀଙ୍କ ସଙ୍ଗରେ ଯିବାକୁ ମୋତେ ବିଶେଷ ଅନୁରୋଧ କରିଥିବାରୁ ତାଙ୍କର ଅନୁରୋଧ ରକ୍ଷା କରି ମୁଁ ଗଲି ।

ବିବାହର ପରଦିନ ସକାଳେ ବରଯାତ୍ରୀମାନେ କନ୍ୟାର ମୁହଁ ଦେଖନ୍ତି ଏବଂ ଦେଖିସାରିବା ପରେ କିଏ ଟ୫/- କିଏ ଟ୨/- ମୁହଁ ଦେଖା ଦିଅନ୍ତି । ମୁଁ ଏହି ପ୍ରଥାର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିରୋଧୀ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ମୋତେ ପ୍ରଥମେ ମୁହଁ ଦେଖାଦେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ମୁହଁ ଦେଖା ମୁଁ ଏକଅଣା ମାତ୍ର ଦେଲି । ସେଥିରେ କେତେ ଜଣ ଆପତ୍ତି କଲେ ଓ କାରଣ ପଚାରିଲେ । ମୁଁ କହିଲି - "ଆଗ ୮-୯ବର୍ଷର ବାଳିକାମାନଙ୍କର ବିବାହରେ ସେମାନଙ୍କୁ କୁଣ୍ଢେଇ ଜ୍ଞାନ କରି ଲୋକେ ଏପରି ଗୋଟିଏ ଅଭିନୟ କରୁଥିଲେ । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯୁବତୀ ବିବାହରେ ଏପରି ଅଭିନୟ ସବୁର ଅନ୍ଧାନୁସରଣ ଶୋଭନୀୟ ନୁହେଁ । ଆଉ ମଧ୍ୟ ମୁହଁ ଦେଖି କିଛି ଦେବା ଯଦି ସ୍ନେହର ନିଦର୍ଶନ ତେବେ ଏକଅଣା ଦେବାରେ ଆପତ୍ତି କାହିଁକି ? ନିଜର ବଡ଼ପଣିଆ ଦେଖାଇ ବେଶୀ ଟଙ୍କା ମୁହଁ ଦେଖାଦେବା ଯେପରି ଦୋଷାବହ, କନ୍ୟାପକ୍ଷ ଲୋଭ ପରବଶ ହୋଇ ତାହା ଗ୍ରହଣ କରିବା ତତୋଧିକ ଦୋଷାବହ ।" ଗତ ବର୍ଷ ମଧ୍ୟ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ମୁଁ ଜଣେ ନିକଟ ସମ୍ପର୍କ ବନ୍ଧୁଙ୍କର ବୋହୂ ଦେଖିବାକୁ ଯାଇଥିଲି । ସେଠାରେ ଏପରି ଅଭିନୟର ଅନ୍ଧାନୁସରଣ ଆଜିକାଲି ମଧ୍ୟ ହେଉଛି ଦେଖି ଦୁଃଖ ଆସିଲା । ଅନ୍ୟ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନଙ୍କ ଅନୁରୋଧରେ ମୋତେ ମୁହଁ ଦେଖାଦେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ମୁହଁ ଦେଖା ମୁଁ ଏକ ଅଣା ଦେଲି । ମୁଁ ଆଉ କେତେ ଘରକୁ ବୋହୂ ଦେଖିବାକୁ ଯାଇଛି, ମାତ୍ର ମୁହଁ ଦେଖା କିଛି ଦେଇ ନାହିଁ ।

ଋଣ କରି ଗହଣା କରିବା

କଲେକ୍ଟରୀ କଚେରୀ କିରାଣୀମାନେ ମିଶି ଗୋଟିଏ ଋଣ ନେବା ସମବାୟ ସମିତି ଗଠନ କଲେ । ସେହି ସମିତିର ନାମ ଦେଲେ - "Ministrial Officer's" ପ୍ରାୟ ସବୁ କିରାଣୀ ଏବଂ କେତେକ ପିଅନ ମଧ୍ୟ ଏହି ସମିତିରେ ମେମ୍ବର ରହିଲେ । ସମିତିର ବିଶେଷତ୍ୱ ଏହିକି ଯେଉଁ ମେମ୍ବରମାନେ ଟ୧୦/- ଜମା ରଖିବେ ସେମାନେ ମାସକୁ ଟ୦(୧ସୁଧରେ ପ୍ରତି ଟ୧୦/-ରେ ଟ୧୦୦/- ଋଣ ନେଇ ପାରିବେ ।

ସାଧାରଣତଃ ଲୋକେ ଟଙ୍କାରେ ମାସକୁ ଟ୦/୩,ଟ୦/୬,ଟ୦/ସୁଧରେ ଋଣ କରନ୍ତି ଏବଂ ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ କାବିଲିଠାରୁ ଟ୦/୬ ସୁଧରେ ମଧ ଋଣ କରନ୍ତି। ସମସ୍ତେ ଟ-/୧ ପାହୁଲା ସୁଧରେ ଋଣ କରିବାକୁ ମହେନ୍ଦ୍ର ସୁଯୋଗ ମନେ କଲେ। ଯେଉଁ କିରାଣୀ ଓ ପିଅନମାନେ ଏତେ ସୁଧ ଦେଇ ନପାରି ଅନେକ ହରକତ ହେଉଅଛନ୍ତି ସେମାନଙ୍କର ଅନେକ ଉପକାର ହେବ, ଏହି କାରଣ ଦେଖାଇ ମୋତେ ଏଥିରେ ମେମ୍ବର ହେବାକୁ ସମସ୍ତେ କହିଲେ। ମାତ୍ର ଋଣ କରିବାରେ ପ୍ରଶୟ ଦେବା ମୋର ମତ ବିରୁଦ୍ଧ ଥିବାରୁ ମୁଁ ମେମ୍ବର ହେବାକୁ ମନା କଲି। ମୁଁ ଦେଖିଲି ଯେଉଁମାନେ କେବେ କାହାଠାରୁ ଋଣ ନେଉ ନଥିଲେ ସେମାନେ ମଧ କିଏ ଟ୨୦୦/- କିଏ ଟ୩୦୦/ ଋଣ ନେଲେ। କେହି କେହି ମଧ ଏହି ଟ/୧ ସୁଧର ଋଣ ନେଇ ଅନ୍ୟକୁ ଋଣ ଦେଲେ ଏବଂ ବେଶୀ ସୁଧ ଆଦାୟ କଲେ। କିରାଣୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରାୟ ୯୦ଜଣ ଋଣ ନେବାର ଦେଖିଲି। ସେମାନେ ଏହି ଅଳ୍ପ ସୁଧରେ ଋଣ ପାଇଲେ ସତ୍ୟ, ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କର ଋଣ କରିବାର ମନୋବୃତ୍ତି ଓ ଅଭ୍ୟାସ କ୍ରମେ କ୍ରମେ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଲା।

ଥରେ ରଘୁଆ ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଗଉଡ଼ ପିଲା ମାସିକ ନଅ ଦଶ ଟଙ୍କା ଦରମାରେ କଚେରୀର ଚୌକିଦାର ଚାକିରୀ କରୁଥାଏ। ତାକୁ ସମସ୍ତେ ଭଲ ପାଆନ୍ତି। ତାର ବିବାହ ପାଇଁ ତାକୁ ଋଣ ନେବାକୁ ପଡ଼ିବାରୁ ସେ ଟ୨୦/- ସମିତିରେ ଦାଖଲ କରି ଟ୨୦୦/- ଋଣ ନେଲା। କଚେରୀର ନଜର ଓ ଅନ୍ୟମାନେ ତାକୁ ଏହି ସୁଯୋଗ କରିଦେଲେ। ଏହି ଟ୨୦୦/-ଛାଡ଼ି ସେ ଆଉ କିଛି ଟଙ୍କା ଆଣି ବିବାହଟା ଟିକେ ସମାରୋହରେ ସମ୍ପନ୍ନ କଲା। ଆଉ ମଧ କଚେରୀରେ ଚାକିରୀ କରୁଥିବାରୁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଅପେକ୍ଷା ଟିକେ ଅଧିକ ସମାରୋହରେ ସମ୍ପନ୍ନ କରିବାକୁ ତାକୁ ସମସ୍ତେ କହିଥିବେ। ବିବାହ ଦିନ ନାଜରଖାନାର ସବୁ କିରାଣୀଙ୍କୁ ଓ ଅନ୍ୟ ଯେଉଁ କିରାଣୀମାନେ ତାକୁ ଋଣ କରିବାରେ ସାହାଯ୍ୟ ଦେଇଥିଲେ ସେମାନଙ୍କୁ ନିମନ୍ତ୍ରଣ କରି ଭୋଜିଟିଏ ଦେଲା। ମୁଁ ସେତେବେଳେ ନାଜରଖାନାରେ କାମ କରୁଥିଲି। ସେହି ଭୋଜୀରେ ମୁଁ ମଧ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲି। ଭୋଜୀ ଖାଇସାରି ଫେରିବା ବେଳେ ଆମ ଭିତରୁ କେତେ ଜଣ ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ ''ରଘୁଆ ଆମ ପାଇଁ ଏତେ ଟଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କଲା, ଆମେ ସମସ୍ତେ କିଛି ଚାନ୍ଦା ଦେଇ ତାର ସ୍ତ୍ରୀ ସକାଶେ ଗୋଟିଏ ଗହଣା କିଣିଦେବା''। ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବରେ ସମସ୍ତେ ଏକମତ ହେଲେ। ମାତ୍ର ମୁଁ ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏକମତ ହୋଇ ପାରିଲି ନାହିଁ। ମୁଁ କହିଲି - ''ମୁଁ ଋଣ କରିବାକୁ ପ୍ରଶୟ ଦେବାର ବିରୋଧୀ, ବିବାହକୁ ସମାରୋହରେ ସମ୍ପନ୍ନ କରିବାର ବିରୋଧୀ ଏବଂ ଗହଣାର ମଧ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିରୋଧୀ। ଆପଣମାନେ ରଘୁଆକୁ ଋଣ କରାଇଦେବା ଫଳରେ ତାର ଉପକାର ନକରି ଅପକାର କରାଇଛନ୍ତି।

ସେ ତାର ସ୍ତ୍ରୀ ସକାଶେ ଯେଉଁ ଗହଣା କରିଛି ତାକୁ ବିକ୍ରି କରି ସେ ତାର ଋଣ ପରିଶୋଧ କରୁ ଏବଂ ଆମେ ଯେଉଁ ଚାନ୍ଦା ଦେଇ ତାର ସ୍ତ୍ରୀ ପାଇଁ ଗହଣା ଦେଇଥାନ୍ତେ ସେହି ଟଙ୍କାରେ ତାର ଋଣରୁ କିଛି ପରିଶୋଧ କରିଦେଲେ ଭଲ ହୁଅନ୍ତା ।'' ମୋର ଏହି ପ୍ରସ୍ତାବରେ କେହି ଏକମତ ହେବା ତେଣିକି ଥାଉ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ମୋତେ କିଛି ଗାଳିଦେଲେ ।

ବାଧତାମୂଳକ ଚାନ୍ଦା

କଟକରେ ପ୍ରାୟ ସବୁ ପଡ଼ାରେ ଦୁର୍ଗା ମେଢ଼ ହୁଏ । ପଡ଼ା ଲୋକଙ୍କ ଘରେ ଖାଇବାକୁ ନଥିଲେ ମଧ ପଡ଼ାର କେତେଜଣ ମାମଲତକାରଙ୍କୁ ଭୟକରି ସମସ୍ତେ ଚାନ୍ଦା ଦିଅନ୍ତି । ଅନେକ କର୍ମଚାରୀ ମଧ ସେହି ମାମଲତକାର କେତେ ଜଣଙ୍କୁ ଭୟକରି ନିଜର ଇଚ୍ଛା ବିରୁଦ୍ଧରେ ଚାନ୍ଦା ଦିଅନ୍ତି । ଏପରି ଭାବରେ ଚାନ୍ଦା ସଂଗ୍ରହ କରିବା ଏବଂ ନିଜର ଇଚ୍ଛା ବିରୁଦ୍ଧରେ ଏପରି ଚାନ୍ଦା ଦେବା ମୋର ମତ ବିରୁଦ୍ଧ ଥିବାରୁ ମୁଁ ଏପରି ଚାନ୍ଦା କେବେ ହେଲେ ଦିଏ ନାହିଁ । ମହମ୍ମଦିଆ ବଜାରରେ ମାସିକ ଟ୧୭/- ଭଡ଼ାରେ ମୁଁ ଗୋଟିଏ ବସାରେ ରହିଥାଏ । ମୋ ପୂର୍ବରୁ ଯେଉଁମାନେ ସେହିଘରେ ରହୁଥିଲେ ସେମାନେ କିଏ ଟ୫/- କିଏ ଟ୪/- ଚାନ୍ଦା ଦେଉଥିଲେ । ମୁସଲମାନ ଶଙ୍ଖୀ ଖଲିପା ପ୍ରଭୃତି ସେଠାରେ କେତେଜଣ ମାମଲତକାର ମୋତେ ଚାନ୍ଦା ଦେବାକୁ ବାଧ କଲେ ଏବଂ ମୁଁ ଚାନ୍ଦା ନ ଦେଲେ ମୋତେ ସେ ପଡ଼ାରେ ରଖାଇ ଦେବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଭୟ ଦେଖାଇଲେ । କଟକରେ ମୁସଲମାନମାନେ ମଧ ଦୁର୍ଗାମେଢ଼ କରିବାରେ ଯୋଗ ଦିଅନ୍ତି ତାହା ମୁଁ ସେହି ଦିନ ଜାଣିଲି । ମୁଁ କହିଲି - ''ଏପରି ଚାନ୍ଦା ଦେବାକୁ ମୁଁ ଅନ୍ୟାୟ ମନେ କରୁଛି । ମୁଁ ଯାହା ଅନ୍ୟାୟ ବୋଲି ବୁଝୁଛି ତାହା କରିପାରିବି ନାହିଁ । ତୁମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ମଦ ଖାଇବାକୁ ନଦେଲେ ତୁମ୍ଭେମାନେ ଯଦି ମୋତେ ଏହି ପଡ଼ାରେ ରଖାଇ ଦେବିନାହିଁ ବୋଲି ଭୟ ଦେଖାଅ, ମୁଁ ତାହା କରିପାରିବି ନାହିଁ ।'' ମୋର ଏବଂ ଶଙ୍ଖୀ ଖଲିପା ପ୍ରଭୃତିଙ୍କ ଏପରି ବାଦ ପ୍ରତିବାଦ ଶୁଣି ଅନେକ ଲୋକ ଜମା ହୋଇଗଲେ । ଭାରତ ସେବକ ସମିତିର ସଭ୍ୟ ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀନାରାୟଣ ସାହୁ ଦୈବାତ୍ ସେଠାରେ ପହଞ୍ଚିଗଲେ ଏବଂ ସେଠା ମାମଲତକାରମାନଙ୍କୁ ମୋର ଅଭିପ୍ରାୟ ବୁଝାଇ ଦେଇ ମୁଁ ଲେଖିଥିବା ''ସତ୍ୟାନୁସନ୍ଧାନ'' ନାମକ ଖଣ୍ଡିଏ ବହି ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଲେ । ସେମାନେ ମୋ ବସାରୁ ଫେରିଗଲେ । ସେହି ଦିନଠାରୁ ମୋତେ କେହି କୌଣସି ଚାନ୍ଦା ମାଗନ୍ତି ନାହିଁ ।

ବିବରା-ବିବାହ

ବିଗତ ହୋଇଅଛି ଧବ ଯାହାର ସେ ବିଧବା
ବିଗତ ହୋଇଅଛି ବର ଯାହାର ସେ ବିବରା

(ବର ଓ ଧବ- ଏ ଦିହେଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଯୋଡ଼ିଏ କଥା । ବିବାହ କର୍ମ ଶେଷ ହେଲେ ବରକୁ ଧବ କୁହାଯାଏ । ଉକ୍ତ କର୍ମ ଶେଷ ନ ହେବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ''ଧବ କୁହାଯାଇ ନପାରେ । ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବିବାହ କର୍ମ କନ୍ୟାଦାନ ଦିନ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ଓ ଦୂର୍ବାକ୍ଷତ ଦିନ ଶେଷ ହୁଏ । ତେଣୁ କନ୍ୟାଦାନଠାରୁ ଦୂର୍ବାକ୍ଷତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବିବାହ କରୁଥିବା ବାଳକ ବାଳିକାମାନଙ୍କୁ ବରକନ୍ୟା କୁହାଯାଏ । କେବଳ ଯେ ଲୋକେ କହନ୍ତି ତାହା ନୁହେଁ, ଏହି ସୁଦୀର୍ଘ ୪ବର୍ଷ ମଧ୍ୟରେ ବର୍ଷ ବୃଦ୍ଧି ଓ ଚନ୍ଦ୍ର ବନ୍ଦାପନା ଇତ୍ୟାଦି ଯେତେ କର୍ମ ହୁଏ, ସବୁ କର୍ମର ମନ୍ତ୍ରରେ 'ବରକନ୍ୟା' ଓ 'ବିବାହାଙ୍ଗ' ଶବ୍ଦମାନଙ୍କର ବ୍ୟବହାର ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ବାରମ୍ବାର ରହିଛି । ଏପରି ସ୍ଥଳେ ଅର୍ଥାତ୍ ''ଧବ'' ଏହି ନାମରେ ଉତ୍ପତ୍ତି ନ ହେଉଣୁ ଧବ ମଲା କିପରି ଓ କନ୍ୟା ବିଧବା ହେଲା କିପରି ? ଯେଉଁ ଲୋକ ମଲା, ସେ ଲୋକ କନ୍ୟାର ବର ଅଟେ - ଭାର୍ଯ୍ୟାର ଧବ କଦାପି ନୁହେଁ । ସେପରି କନ୍ୟାମାନଙ୍କୁ ''ବିଧବା କହିବା କିମ୍ବା ସେମାନଙ୍କର ବିବାହକୁ ''ବିଧବା ବିବାହ'' କହିବା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନ୍ୟାୟ । ସେମାନଙ୍କୁ ବିବରା କହିବା ଓ ସେମାନଙ୍କର ବିବାହକୁ ବିବରା ବିବାହ କହିବା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ)

ଜଗତ୍‌ସିଂହପୁର ଥାନା ବରଡ଼ାଶାସନର ଶ୍ରୀରାମଚନ୍ଦ୍ର ଦାସ ନାମକ ଜଣେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭଦ୍ରଲୋକଙ୍କର ଗୋଟିଏ ୧୨-୧୩ ବର୍ଷର ଝିଅର ଅଳ୍ପ ଦିନ ହେଲା ବିବରା ହୋଇଥିବାର ସମ୍ବାଦ ପାଇ ମୁଁ ସେଠାକୁ ଗଲି । ଝିଅଟି ତାର ମା ପାଖରେ ଚୁଲି ପାଖରେ ବସିଛି ଏବଂ ମା ଓ ଝିଅ ସେହି ଚୁଲି ପାଖରେ ବସି ଅନବରତ କାନ୍ଦୁଅଛନ୍ତି । ଏହା ଦେଖି ମୁଁ ରାମବାବୁଙ୍କୁ କହିଲି - ''ଝିଅଟି ମା ପାଖରେ ଆଉ କିଛି ଦିନ ଏପରି ଭାବରେ ରହିଲେ ତାର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯିବ'' । ଆପଣ ଝିଅଟିକୁ ମୋତେ ଝିଅ କରିଦିଅନ୍ତୁ ଏବଂ ମୋ ସଙ୍ଗେ କଟକ ପଠାଇ ଦିଅନ୍ତୁ । ବରପାତ୍ର ସ୍ଥିରକରି ମୁଁ ତାକୁ ଯଥା ସମୟରେ ବିବାହ ଦେବି । ଆପଣ ମୋ ଉପରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିର୍ଭର କରନ୍ତୁ ।'' ରାମବାବୁ ଜଣେ ସଂସ୍କାରପ୍ରିୟ ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକ । ମୋ କଥା ସେ ଭଲ ରୂପେ ବୁଝିପାରିଲେ ଏବଂ ପରଦିନ ସକାଳେ ସେ ଝିଅଟିକୁ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ଆଣି ମୋ ବସାରେ ରଖି ଦେଇଗଲେ । ଝିଅଟିକୁ ମୁଁ କାଚ-ସିନ୍ଦୁର ପିନ୍ଧାଇ ଅବିବାହିତା ଝିଅପରି ରଖିଲି । ୪-୬ମାସ ପରେ ରାମବାବୁ ଝିଅଟିକୁ ପୁଣି ନିଜ ଘରକୁ ନେଇଗଲେ । ଝିଅଟି କାଚ-ସିନ୍ଦୁର ପିନ୍ଧି ଅବିବାହିତା ଝିଅପରି ରହିଥିବା ଦେଖି ଗ୍ରାମର ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ରାମବାବୁଙ୍କୁ ସମାଜରୁ ଅଟକ ରଖିଲେ ଓ ଧୋବା-ଭଣ୍ଡାରୀ ମଧ ବନ୍ଦ କରିଦେଲେ ।

ରାମବାବୁ ନିଜ ହାତରେ ଝିଅର ହେଲେ ଓ ନିଜ ହାତରେ ଲୁଗା ସଫା କରି ଚଳିଲେ । ଦୁଇବର୍ଷ ପରେ ଝିଅଟିକୁ ଗୋଟିଏ ପାତ୍ର ସଙ୍ଗେ ବିବାହ ଦେବାକୁ ସ୍ଥିର କରି ରାମବାବୁ ଝିଅଟିକୁ ନାରୀମଙ୍ଗଳ ଆଶ୍ରମକୁ ଆଣିଲେ । ଯେଉଁ ବରପାତ୍ର ବିବାହ କରିବାକୁ ଜବାବ ଦେଇଥିଲେ ଶେଷ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସେ ମନା କରିଦେଲେ । ବହୁ ଚେଷ୍ଟା ପରେ ସାଲେପୁର ଥାନା ସତ୍ୟଭାମାପୁର ଗ୍ରାମର ଚକ୍ରଧର ଶତପଥୀ ବିବାହ କରିବାକୁ ଜବାବ ଦେଲେ ଏବଂ ନାରୀମଙ୍ଗଳ ଆଶ୍ରମରେ ତାଙ୍କ ସହିତ ଏହି ଝିଅର ବିବାହ ସମ୍ପନ୍ନ ହେଲା ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମାଜରେ ଏବଂ ନାରୀ ମଙ୍ଗଳ ଆଶ୍ରମରେ ବିଧବା ବିବାହ ନାମରେ ଏହା ପ୍ରଥମ ବିବାହ ହେଉଥିବାରୁ ସହରରୁ ଅନେକ ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତି ଓ ଭଦ୍ର ମହିଳା ତାହା ଦେଖିବାକୁ ଆସିଥିଲେ । ଏହି ବିବାହରେ ବାଧା ଜନ୍ମାଇବା ଅଭିପ୍ରାୟରେ କେତେଜଣ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭଦ୍ରଲୋକ ମଧ୍ୟ ଆସିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେଜଣ ମୋତେ ଶାସ୍ତ୍ରମତ ଦେଖାଇବାକୁ କହିବାରୁ ମୁଁ କହିଲି ''ମୁଁ ଶାସ୍ତ୍ରମତ ଜାଣେ ନାହିଁ ଏବଂ ଏପରି ଝିଅମାନଙ୍କର ବିବାହ ପାଇଁ ଶାସ୍ତ୍ରମତ ଖୋଜିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ମୁଁ ଦେଖୁନାହିଁ । ଗୋଟିଏ ଛେଳିର ରକ୍ଷକ ମରିଯିବାରୁ ଛେଳିଟି ଅନ୍ୟ ଜଣେ ରକ୍ଷକର ଜିମାରେ ରଖୁଛି । ଏଥିପାଇଁ ନରକରେ ପଡ଼ିବାକୁ ହେଲେ ମୁଁ ପଡ଼ିବି'' । ଜଣେ ଭଦ୍ରଲୋକ ମୋ କଥାରେ କର୍ଣ୍ଣପାତ ନକରି ବିତଣ୍ଡା ଯୁକ୍ତି କରିବାକୁ ଲାଗିବାରୁ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଚାଲିଯିବାକୁ କହିଲି । ଏହି ଘଟଣା ଦେଖି ଉପନ୍ୟାସ ଲେଖକ - ଶ୍ରୀ କାହ୍ନୁଚରଣ ମହାନ୍ତି ''ନିଷ୍କୃତି'' ନାମକ ଖଣ୍ଡେ ଉପନ୍ୟାସ ବହିରେ ଏହି ଘଟଣା ଉଲ୍ଲେଖ କରି ବହିଟିକୁ ନାରୀମଙ୍ଗଳ ସମିତିକୁ ଉତ୍ସର୍ଗ କଲେ ।

କିଛି ଦିନ ପରେ ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ପ୍ରମାଣସବୁ ଦେଖାଇ ମୁଁ ''ବିଧବା ବିବାହ'' ନାମକ ଖଣ୍ଡିଏ ବହି ପ୍ରକାଶ କଲି । ତାପରେ ମୁଁ ବୁଝିପାରିଲି ଯେ ଦୁର୍ବାକ୍ଷତ କର୍ମ ସାରିନଥିବା ଝିଅମାନଙ୍କୁ ବିଧବା ବୋଲି କହିବା ଠିକ୍ ହେଉନାହିଁ । ତେଣୁ ମୁଁ ''ଅପ୍ରକୃତ ବିଧବାର ପ୍ରକୃତ ବିବାହ'' ନାମକ ବହି ଖଣ୍ଡିଏ ପ୍ରକାଶ କଲି । ଏତେ ବଡ଼ ନାମଟା ଭଲ ଲାଗିଲା ନାହିଁ । ତେଣୁ ଗୋଟିଏ ଯୁକ୍ତିଯୁକ୍ତ ଛୋଟ ନାମ ଖୋଜିବା ଆବଶ୍ୟକ ମନେ କଲି । ବିବାହ ମନ୍ତ୍ର, ମନୁସଂହିତା ଓ ବଶିଷ୍ଠ ସଂହିତା ଇତ୍ୟାଦି ପଢ଼ି ବୁଝିଲି ଯେ କନ୍ୟାଦାନ କର୍ମ ପ୍ରକୃତରେ କନ୍ୟାର ବିବାହ ସଂସ୍କାର ନୁହେଁ । ବିବାହ ମନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରୁ ଦେଖିଲି ଯେ କନ୍ୟାଦାନ ପରେ ଚତୁର୍ଥୀ, ସପ୍ତମଙ୍ଗଳା, ଚନ୍ଦ୍ର ବନ୍ଦାପନା ଓ ବର୍ଷ ବୃଦ୍ଧି ପ୍ରଭୃତି ଯେତେ କର୍ମ ହୁଏ ସେସବୁ କର୍ମରେ ***''ଆବୟୋର୍ବର କନ୍ୟାୟୋ ବିବାହାଙ୍ଗ ବସ୍ତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥି ମୋଚନ''*** ଇତ୍ୟାଦି ମନ୍ତ୍ର ପଢ଼ାଯାଏ । ଏଥିରୁ ସ୍ପଷ୍ଟ ବୁଝିପାରିଲି ଯେ କନ୍ୟାଦାନ କର୍ମର ବର୍ଷେ କି ଦୁଇବର୍ଷ ପରେ ସମ୍ପନ୍ନ ହେଉଥିବା ବର୍ଷ ବୃଦ୍ଧି କର୍ମ ମଧ୍ୟ

ବିବାହ କର୍ମଗଁ ଅଙ୍ଗ । ତାପରେ ମୁଁ ବାଳ ବିଧବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ''ବିବରା'' ଏହି ନୂଆ ଶବ୍ଦଟି ସୃଷ୍ଟି କଲି ଏବଂ ''ବିବରା-ବିବାହ'' ନାମକ ଆଉ ଖଣ୍ଡିଏ ବହି ଲେଖିଲି । କେତେ ଜଣ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ପଣ୍ଡିତ ଓ ଜୟପୁର ମହାରାଜା ଏପରି ଗୋଟିଏ ନୂଆ ଶବ୍ଦ ଗ୍ରହଣ କରାନଯାଉ ବୋଲି ପତ୍ର-ପତ୍ରିକାରେ ଅନେକ ଲେଖିଲେ । ମାତ୍ର କାହାରି ଆପତ୍ତି ରହିଲା ନାହିଁ । ବିବରା କନ୍ୟାମାନଙ୍କର ବିବାହ ''ବିବରା-ବିବାହ'' ନାମରେ ନାରୀମଙ୍ଗଳ ଆଶ୍ରମରେ ସମ୍ପନ୍ନ ହେଲା ଏବଂ ସମ୍ବାଦପତ୍ର ସବୁରେ ''ବିବରା-ବିବାହ'' କଥାଟି ପ୍ରକାଶ ପାଇଲା ଗୋପାଳ ଚନ୍ଦ୍ର ପ୍ରହରାଜଙ୍କ ଭାଷାକୋଷ ଅଭିଧାନରେ ''ବିବରା-ବିବାହ'' ଶବ୍ଦଟି ରହିଲା ।

ନାରୀମଙ୍ଗଳ ଆଶ୍ରମରେ ୬-୭ଟି ବିବରା-ବିବାହ ହେବା ପରେ ମିସନ ସ୍କୁଲର ହେଡ଼ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ମାୟାଧର ଦାସ ୪୪-୪୫ ବର୍ଷ ବେଳେ ଗୋଟିଏ ୨୪-୨୫ବର୍ଷର ବିବରା କନ୍ୟାକୁ ବିବାହ କଲେ । ଏପରି ଜଣେ ଶାସ୍ତ୍ରଜ୍ଞ ପଣ୍ଡିତ ହୋଇ ବିବରା ବିବାହ କରିଥିବା ଦେଖି ଅନେକଙ୍କର ଧାରଣା ଜନ୍ମିଲା ଯେ ବିବରା-ବିବାହ ଶାସ୍ତ୍ରାନୁମୋଦିତ । ମାୟାଧର ଦାସ ପଣ୍ଡିତଙ୍କର ବିବାହ ପରେ ତାଙ୍କ ଗ୍ରାମର ବଂଶୀଧର କର ନାରୀମଙ୍ଗଳ ଆଶ୍ରମରେ ରହିଥିବା ପଦ୍ମାବତୀ ବୋଲି ଗୋଟିଏ ୧୪-୧୫ ବର୍ଷର ବିବରା କନ୍ୟାକୁ ବିବାହ କଲେ । ତାପରେ ସେହି ଗ୍ରାମରୁ ନୀଳମଣି ବୋଲି ଗୋଟିଏ ୨୨-୨୩ ବର୍ଷର ବିବରା କନ୍ୟା ନାରୀମଙ୍ଗଳ ଆଶ୍ରମକୁ ଆସିଲା ଏବଂ ୩-୪ ମାସ ଆଶ୍ରମରେ ରହିବା ପରେ ସାଲେପୁର ଥାନା ବ୍ରହ୍ମପୁର ଗ୍ରାମର ଗୋଟିଏ ୨୪-୨୫ ବର୍ଷର ବିବରା-ଝିଅ ବିବାହ କରିବାର ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରିବାରୁ ସେହି ଝିଅର ଖୁଡୁତା ଭୂତପୂର୍ବ ଡିପୋଟି ଚିନ୍ତାମଣି ଆଚାର୍ଯ୍ୟ ମୋ ପାଖକୁ ଚିଠି ଦେଲେ ଏବଂ ସେହି ଝିଅଟିକୁ ଆଶ୍ରମରେ ରଖିବାକୁ ଲେଖିଲେ । ମୁଁ ସେଠାକୁ ଗଲି । ଗ୍ରାମର ଲୋକଙ୍କୁ ଭୟକରି ଝିଅର ମାଆ ମୋତେ ଅନ୍ୟତ୍ର ରହିବାକୁ କହି ପଠାଇଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଯିବାକୁ ମନାକରି ପଠାଇଲେ । ମୁଁ ସେ କଥା ନ ମାନି ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଗଲି । ଝିଅକୁ ମୋ ସଙ୍ଗରେ ପଠାଇବାକୁ ଝିଅର ମାଆ ମନା କଲା ଏବଂ ଅଳ୍ପଦିନ ମଧ୍ୟରେ ସୁବିଧା ଅନୁସାରେ ଝିଅକୁ ମୋ ଆଶ୍ରମକୁ ପଠାଇ ଦେବେ ବୋଲି କହିଲେ । କିଛିଦିନ ପରେ ଝିଅଟି ଚିନ୍ତାମଣି ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ବଡ଼ପୁଅ ସୁରେନ୍ଦ୍ର ସଙ୍ଗେ ଆସି ଆଶ୍ରମରେ ରହିଲା । ଆଶ୍ରମରେ ପ୍ରାୟ ଏକ ବର୍ଷ ରହିବା ପରେ ପଟ୍ଟାମୁଣ୍ଡାଇ ଥାନା କଦଳୀବଣ ଗ୍ରାମର ଶ୍ରୀ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ରଙ୍କ ସହିତ ତାର ବିବାହ ହେଲା ।

କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ର ଜଣେ ଶିକ୍ଷିତ ଯୁବକ । ଆଇ.ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପଢ଼ିଥିଲେ । ସେ ବର୍ତ୍ତମାନ କେନାଲ ରେଭିନ୍ୟୁ ଅଫିସରେ ଜଣେ କିରାଣୀ ଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ବଡ଼ପୁଅ ମେଡ଼ିକାଲ କଲେଜରେ ପଢୁଛି ।

ବିଧବା ଝିଅମାନେ ବିବାହ କରନ୍ତୁ ବା ନ କରନ୍ତୁ ଏମାନେ କାଚ ସିନ୍ଦୁର ପିନ୍ଧି ଅବିବାହିତା ଝିଅମାନଙ୍କ ପରି ରହନ୍ତୁ ଏହା ମୋର ମତ। ମୁଁ ଯେତେ ବିଧବା ଝିଅ ଯେଉଁଠାରୁ ଆଣେ କିମ୍ବା ଯେଉଁମାନେ ସ୍ୱଇଚ୍ଛାରେ ଆଶ୍ରମକୁ ଆସନ୍ତି ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରଥମେ କାଚ ସିନ୍ଦୁର ପିନ୍ଧାଏ ଏବଂ ମାଛ ଖାଇବାକୁ ଦିଏ। ଧାନମଣ୍ଡଳ ଷ୍ଟେସନ୍ ନିକଟରେ ନୂଆଶାସନ ଗ୍ରାମର ଗୋଟିଏ ୧୩-୧୪ବର୍ଷର ଝିଅ ଅଳ୍ପଦିନ ପୂର୍ବେ ବିଧବା ହୋଇଥିବା ଏବଂ ତାହାଠାରୁ କାଚ, ସିନ୍ଦୁର କଢ଼ାଯାଇଥିବା ସମ୍ବାଦ ଶୁଣି ମୁଁ ସେଠାକୁ ଗଲି। ଝିଅର ପିତା ମାତାଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଦେଇ ମୁଁ ସେହି ଝିଅର ମାଆକୁ କାଚ ଓ ସିନ୍ଦୂର ଦେବାକୁ କହିଲି। ଝିଅର ମା କାଚ ସିନ୍ଦୂର ଦେବାରୁ ମୁଁ ସେହି ବିଧବା ଝିଅକୁ କାଚ ଓ ସିନ୍ଦୁର ପିନ୍ଧାଇଦେଲି। କେତେଜଣ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ବ୍ରାହ୍ମଣ ବିଶେଷ ଆପତ୍ତି କରିବାରୁ ମୁଁ କହିଲି - 'ମୁଁ ପିନ୍ଧାଇଥିବା କାଚ ଓ ସିନ୍ଦୂର ଆପଣମାନେ କାଢ଼ି ଦିଅନ୍ତୁ ମୋର ଆପତ୍ତି ନାହିଁ। କାଚ ସିନ୍ଦୂର କାଢ଼ି ଏପରି ଝିଅମାନଙ୍କୁ ବିଧବା କରିବା ଯଦି ଶାସ୍ତ୍ର ସମ୍ମତ ଓ ବିବେକାନୁମୋଦିତ ଆପଣମାନେ କାଚ ସିନ୍ଦୂର କାଢ଼ିବାକୁ ଭୟ କରୁଅଛନ୍ତି କାହିଁକି ? ଫେରିବା ବେଳେ ସେହି ଗ୍ରାମର ଜଣେ ପ୍ରଧାନ ବ୍ୟକ୍ତି ବିଦ୍ୟାଧର ଆଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୋର ଦେଖାହେଲା। ସେ ମୋତେ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ଡାକି ନେଇ ବିଶେଷ ସମ୍ମାନ ଦେଖାଇଲେ। ମାତ୍ର ସେ ଓ ଅନ୍ୟ କେତେଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ମୁଁ ସେହି ଝିଅକୁ କାଚ ସିନ୍ଦୂର ପିନ୍ଧାଇଥିବା ଏବଂ ତାଙ୍କ ଗ୍ରାମରେ ଏପରି ବିଶୃଙ୍ଖଳା ସୃଷ୍ଟି କରିବା ଅନ୍ୟାୟ ବୋଲି କହିଲେ। ମୁଁ କହିଲି - ''ମୁଁ ଯଦି ଏପରି ଅଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ଓ ଅନ୍ୟାୟ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛି ଆପଣମାନେ ମୋତେ ଘୃଣା ନ କରି ସମ୍ମାନ ଦେଖାଉ ଅଛନ୍ତି କିପରି ?

ଏହି ଘଟଣାର ପ୍ରାୟ ଏକବର୍ଷ ପରେ ଝିଅର ପିତାମାତା ବରପାତ୍ର ସ୍ଥିର କରି ଝିଅଟିକୁ ବିବାହ ଦେଲେ। ଏହି ଝିଅର ବିବାହର କିଛି ଦିନ ପରେ ସେହି ଗ୍ରାମର ଅନ୍ୟ ଗୋଟିଏ ୧୫-୧୬ବର୍ଷର ବିଧବା ଝିଅକୁ ବିବାହ ଦେବାପାଇଁ ଝିଅର ମା ମୋତେ ସମ୍ବାଦ ଦେଲେ। ମୁଁ ସେହି ଗ୍ରାମକୁ ଗଲି। ଝିଅର ମାଆ ମୋତେ ତାଙ୍କ ଘରକୁ ନେବାକୁ ଭୟ କଲେ। ମୁଁ ଅନ୍ୟ ଜଣକ ଘରେ ରହିଲି। ଝିଅର ମା ସେଠାକୁ ଆସି ମୋତେ ଝିଅର ବିବାହ ପାଇଁ କହିଲେ ମୁଁ କହିଲି - ଝିଅର ବାପା ମତ ଦେଉଛନ୍ତି ତ ? ଝିଅର ମା କହିଲେ - ''ତାଙ୍କର ଏଥିରେ ଆଦୌ ମତ ନାହିଁ। ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଆମ ଘରକୁ ଡାକିଲି ନାହିଁ। ମୁଁ ସିନା ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ [illegible]ଇଥିବାରୁ ଝିଅର ବୈଧବ୍ୟ ଦୁଃଖ ଅନୁଭବ କରୁଛି। ପୁରୁଷ ଲୋକ ତାହା ଅନୁଭବ କରିବେ କିପରି ? ସେହି ବିଧବା ଝିଅର ମାଆଠାରୁ ମୁଁ ଏହି ନୂଆ କଥାଟି ଶିଖିଲି ଓ ମନେ ରଖିଲି।

ଯୁବତୀ ବିବାହ ପ୍ରଚଳନ ପରେ ଆଜିକାଲି ଶିକ୍ଷିତ ଲୋକେ ମାଆର ମତକୁ ଉପେକ୍ଷା କରି ଝିଅମାନଙ୍କର ବିବାହ ବିଷୟରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଉଦାସୀନ ରହି ଅନେକ ବର୍ଷ

ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେମାନଙ୍କୁ କଲେଜରେ ପଢ଼ାଉଥିବା ଦେଖିଲେ ସେହି ବିବରା ଝିଅର ମାଆର କଥା ମୋର ମନେ ପଡ଼େ। ଝିଅମାନଙ୍କୁ ଅନେକ ବର୍ଷ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଅବିବାହିତା ରଖି ସେମାନଙ୍କୁ ସ୍କୁଲ କଲେଜରେ ପଢ଼ାଇବାର ସପକ୍ଷରେ କିମ୍ବା ବିପକ୍ଷରେ ମୁଁ କିଛି କହୁନାହିଁ। ମୋର ମତ ଏହିକି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ଅଶିକ୍ଷିତା ଥିଲେ ମଧ ଏବଂ ଆମ୍ଭେମାନେ ଉଚ୍ଚ ଶିକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲେ ମଧ ଝିଅମାନଙ୍କର ବିବାହ ବିଷୟରେ ମାଆମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ପରାମର୍ଶ କରିବା ଏକାନ୍ତ ଆବଶ୍ୟକ।

ଜଗତ୍‌ସିଂହପୁର ଥାନାର ବରଡ଼ା ଶାସନରୁ ଦୁଇଟି ଝିଅ ନାରୀମଙ୍ଗଳ ଆଶ୍ରମରେ ରହି ବିବାହ କରିଥିବା ବିଷୟ ପୂର୍ବେ ଲେଖାଯାଇଅଛି। ସେହି ଗ୍ରାମର ଆଉ ଗୋଟିଏ ୧୬-୧୭ବର୍ଷର ବିବରା ଝିଅକୁ ନାରୀମଙ୍ଗଳ ଆଶ୍ରମକୁ ପଠାଇବେ ବୋଲି ଝିଅର ମା ମୋତେ ସମ୍ବାଦ ଦେଲେ। ମୁଁ ସେଠାକୁ ଯାଇ ବୁଝିଲି ଯେ ଝିଅକୁ ପଠାଇବା କଥା ଝିଅର ବାପାକୁ ଜଣାନାହିଁ। ବାପାର ଅଜ୍ଞାତସାରରେ ଝିଅର ମାଆ ଓ ଅନ୍ୟ କେତେ ଜଣ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକ ମୋର ପରାମର୍ଶ ଅନୁସାରେ ଝିଅଟିକୁ ସଙ୍ଗରେ ଆଣି ବରଡ଼ା ମଟର ଷ୍ଟାଣ୍ଡ୍‌ରେ ଛାଡ଼ିଦେଲେ। ମୁଁ ଝିଅଟିକୁ ଆଣି ନାରୀମଙ୍ଗଳ ଆଶ୍ରମରେ ରଖିଲି। ପ୍ରାୟ ଏକବର୍ଷ ପରେ ଝିଅଟିକୁ ବିବାହ ଦିଆଗଲା।

୧୯୩୩ ସାଲ ନଭେମ୍ବର ୨୭ ତାରିଖରେ ମାର୍ଗଶୀର ତିଥିରେ ନାରୀମଙ୍ଗଳ ଆଶ୍ରମରେ ରହିଥିବା ତିନୋଟି ବିବରା କନ୍ୟାକୁ ବିବାହ ଦିଆଯିବାର ସ୍ଥିର ହୋଇ ତଦନୁସାରେ ନିମନ୍ତ୍ରଣ ପତ୍ର ସବୁ ଦିଆଗଲା। ମାତ୍ର କୌଣସି ବିଶେଷ କାରଣରୁ ଲାବଣ୍ୟବତୀ(ବାସନ୍ତୀ) ବୋଲି ଗୋଟିଏ କନ୍ୟାର ବିବାହ ସେଦିନ ହୋଇନପାରି ପରବର୍ତ୍ତୀ ତିଥିରେ ଡିସେମ୍ବର ୯ ତାରିଖରେ ସମ୍ପନ୍ନ ହେଲା। ଅନ୍ୟ ଦୁଇଟି ବିବରା କନ୍ୟାଙ୍କର ବିବାହ ନାରୀମଙ୍ଗଳ ଆଶ୍ରମର ସାମନା ଛକ ଉପରେ ଦୁଇଜଣ ପୁରୋହିତଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଏକା ସମୟରେ ଏକା ବେଦୀରେ ସମ୍ପନ୍ନ ହେଲା। ମୋର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅନୁସାରେ ପୁରୋହିତ ଦୁହେଁ ଖୁବ୍ ଉଚ୍ଚସ୍ୱରରେ ବିବାହ ମନ୍ତ୍ର ଉଚ୍ଚାରଣ କଲେ ଏବଂ ଉପସ୍ଥିତ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନେ ହୁଳାହୁଳି ପକାଇଲେ। ଏହା ଦେଖି ସାଧାରଣ ଲୋକଙ୍କର ଏବଂ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନଙ୍କର ଧାରଣା ହେଲା ଯେ ଏପରି ବିବାହ ଶାସ୍ତ୍ରାନୁମୋଦିତ। ଏହି ବିବାହ କର୍ମ ହେବାବେଳେ ବିବରା କନ୍ୟାମାନେ ମୁଣ୍ଡରେ ଓଢ଼ଣା ଦେଇ ନଥିବା ଦେଖି ବିବାହ ଦେଖିବାକୁ ସହରରୁ ଅନିମନ୍ତ୍ରିତ ଅସଂଖ୍ୟ ଲୋକ ଜମା ହୋଇଗଲେ। ଗାଡ଼ି ମଟର ପ୍ରଭୃତି ସବୁପ୍ରକାର ଯାନ-ବାହାନ ବନ୍ଦ ହୋଇଗଲା। ଅନେକ ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତି ଓ ଭଦ୍ର ମହିଳା ଗାଡ଼ିରୁ ଓହ୍ଲାଇ ଓ ଗାଡ଼ିରେ ବସି ବିବାହ କର୍ମ ଦେଖିଲେ। ଭୂତପୂର୍ବ ଡିପୋଟି ମାଜିଷ୍ଟ୍ରେଟ୍ ମାଧବ ଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ଓ ଭୂତପୂର୍ବ ଓକିଲ ଜାନକୀ ନାଥ ବୋଷ ବିବାହ ବେଦୀର ନିକଟରେ ଠିଆ ହୋଇ ଉପସ୍ଥିତ ଜନସାଧାରଣଙ୍କୁ ଏପରି ବିବାହ

ସପକ୍ଷରେ ଅନେକ କଥା ବୁଝାଇଲେ ।

ଭୀଷଣ ଦେବାବେଳେ ମାଧବ ଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର ଲୋତକ ସମ୍ବରଣ କରିପାରିଲେ ନାହିଁ ଏବଂ ତାଙ୍କର କଣ୍ଠରୋଧ ହେବାରୁ ସେ ଆଉ କିଛି କହିପାରିଲେ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ସେ ଯେତିକି କହିଲେ ଓ ଯେପରି ଭାବରେ କହିଲେ ତାହା ସମସ୍ତଙ୍କର ହୃଦୟକୁ ବିଶେଷ ଭାବରେ ସ୍ପର୍ଶ କଲା । ଜଣେ ଶିକ୍ଷିତ ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତି ମୋତେ ସେଠାରେ କହିଲେ - '' ଆପଣ ବିବରା ବିବାହକୁ ସମର୍ଥନ କରୁଅଛନ୍ତି । ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଦୁର୍ବାକ୍ଷତ କର୍ମ ହୋଇ ଯାଇଅଛି ସେହି ବିଧବାମାନେ କଣ ବିବାହ କରିବେ ନାହିଁ ।'' ଉତ୍ତରରେ ମୁଁ କହିଲି - ''ବିବରା ଝିଅମାନେ ବିବାହ କରନ୍ତୁ ଏବଂ ବିଧବାମାନେ ବିବାହ ନକରନ୍ତୁ ଏକଥା ମୁଁ କହୁନାହିଁ - ମୁଁ କହୁଛି ଯେ ବିବରା ଝିଅମାନେ ଅବିବାହିତା ଝିଅମାନଙ୍କ ପରି ରହିବେ । ସେମାନେ ବୈଧବ୍ୟ ପାଳିବେ ନାହିଁ । ମୋ କଥା ଶୁଣି ଜାନକୀ ବାବୁ କହିଲେ- " Yes, You are quite right. I fully support what you say" ଅର୍ଥାତ୍ ତୁମ୍ଭେ ଯାହା କହିଲ ମୁଁ ତାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ସମର୍ଥନ କରୁଛି । ସେହି ଦିନ ମାଧବ ଚନ୍ଦ୍ର ମିଶ୍ର କହିଲେ- ''ମୁଁ ନାରୀମଙ୍ଗଳ ସମିତିକୁ ପ୍ରତି ମାସରେ ଟ୧/- ଚାନ୍ଦା ଦେବି । ତାଙ୍କର ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେ ଠିକ୍ ହିସାବ କରି କେବେ ଚାରିମାସର ଟ୪/- କେବେ ଛଅମାସର ଟ୬/- ମନିଅର୍ଡ଼ର କରି ପଠାଉଥିଲେ । ଏହି ଦୁଇଟି ବିବରା କନ୍ୟାଙ୍କର ବିବାହର ୧୨ଦିନ ପରେ ପୂର୍ବୋକ୍ତା ବାସନ୍ତୀର ବିବାହ ସେହି ବେଦୀରେ ସମ୍ପନ୍ନ ହେଲା । ଏହି ତିନୋଟି ବିବରା କନ୍ୟାଙ୍କର ବିବାହ ଦେଖିଯାଇ ସହକାର ନାମକ ମାସିକ ପତ୍ରିକାର ସମ୍ପାଦକ ଶ୍ରୀ ବାଳକୃଷ୍ଣ କର ତାଙ୍କ ପତ୍ରିକାରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ମତ ପ୍ରକାଶ କଲେ ଏବଂ ଏହାପରେ ଅନେକ ବିବରା କନ୍ୟା ଆଶ୍ରମକୁ ଆସି ବିବାହ କଲେ ।

(ସହକାରରେ ପ୍ରକାଶିତ)

ନାରୀମଙ୍ଗଳ ସମିତି ଓ ବିବାହ ସଂସ୍କାର

ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବୈରାଗୀ ଚରଣ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ସମ୍ପାଦକ ରୂପେ ପାଇ କଟକର ନାରୀମଙ୍ଗଳ ସମିତି ସାମାଜିକ କେତେକ କୁସଂସ୍କାର ଓ ଚିରାଚରିତ ପ୍ରଥା ବିରୁଦ୍ଧରେ ଯେପରି ଭାବରେ ତୁମୂଳ ଅଭିଯାନ ଆରମ୍ଭ କରିଅଛି ତାହା ଏକା କଟକ ପକ୍ଷରେ କାହିଁକି ସମଗ୍ର ଉତ୍କଳଖଣ୍ଡ ପକ୍ଷରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁଖର କଥା ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ । ୧୯୩୦ ମସିହା ଅକ୍ଟୋବର ମାସରେ ଏହି ସମିତି ଜନ୍ମଲାଭ କରି ଲୋକଲୋଚନରେ ପତିତ ହୋଇଥିଲା ସତ୍ୟ, କିନ୍ତୁ ତାହାର ବହୁ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜରେ ନାନା ଅନ୍ୟାୟ, ଅନୀତି ଓ ନିପୀଡ଼ନ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରି ଏବଂ ନିଜର ପାରିବାରିକ ଜୀବନରେ

ସେ ସମସ୍ତ ଅନୁଭବ କରି ବୈରାଗୀ ବାବୁଙ୍କର ସଂସ୍କାରପ୍ରିୟ ହୃଦୟ ବିଦ୍ରୋହୀ ହୋଇଉଠିଥିଲା । ନିଜର ପାରିବାରିକ ଜୀବନରେ ପ୍ରଥମେ ସଂସ୍କାରର ସୂତ୍ରପାତ କରି ଶେଷରେ ଦେଶରେ ସଂସ୍କାର ଉଦ୍ୟମ ଚଳାଇବା ପାଇଁ ସେ ୧୯୩୦ରେ ନାରୀ ମଙ୍ଗଳ ସମିତି ପ୍ରତିଷ୍ଠା କଲେ । ସମିତି ତାର ଏହି ସାମାନ୍ୟ ତିନୋଟି ବର୍ଷର କ୍ଷୁଦ୍ର ଜୀବନ କାଳ ମଧ୍ୟରେ କଥାରେ ଅଧିକ ଦୂର ଅଗ୍ରସର ହୋଇ ନଥିଲେ ହଁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ଯେତେ ଦୂର ଗତି କରିଅଛି ତାହା ପ୍ରକୃତରେ ପ୍ରଶଂସନୀୟ । ସଂଗଠନ ଦିଗରୁ ସମିତିର ସାର୍ଥକତା କଥା ବିଚାର କଲେ ଜଣାଯିବ ଯେ, ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କର୍ମୀମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ଆଶାନୁରୂପ ହୋଇନାହିଁ । ଅଳ୍ପ କେତେଜଣ ନାରୀକର୍ମୀ ଓ ସଭ୍ୟଙ୍କୁ ଘେନି ସମ୍ପାଦକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବୈରାଗୀ ଚରଣ ମିଶ୍ର ଏକାକୀ କାର୍ଯ୍ୟକ୍ଷେତ୍ରରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଅଛନ୍ତି । ହିନ୍ଦୁ ସମାଜରେ ଆଜି ଯେପରି ମୂର୍ଖତା ଓ ଅନ୍ଧ ବିଶ୍ୱାସର ପ୍ରସାର ବୃଦ୍ଧି ଲାଭ କରିଅଛି, ସେ କଥା ବିଚାର କଲେ ସାମାଜିକ ସଂସ୍କାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକୁଟିଆ ହୋଇ ଗତି କରିବା କିପରି ଦୁରୁହ, ତାହା ଆଉ କାହାରିକୁ ବୁଝାଇବାକୁ ହେବ ନାହିଁ । କିନ୍ତୁ ସୁଖର କଥା, ବୈରାଗୀ ବାବୁ ସେ କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିତାନ୍ତ ଏକୁଟିଆ ଭାବରେ ଅଭିଯାନ ଚଳାଇଅଛନ୍ତି । ତହିଁରୁ ତାଙ୍କର ସତ୍‌ସାହାସ ଓ କର୍ମନିଷ୍ଠା ସହଜରେ ଅନୁମିତ ହୁଏ ଏବଂ ସମିତିର କାର୍ଯ୍ୟକାରିତା ମଧ୍ୟ ଜଣାପଡ଼େ ।

ବିବାହ ସଂସ୍କାର ଦିଗରେ ନାରୀମଙ୍ଗଳ ସମିତିର କାର୍ଯ୍ୟ ବିଶେଷ ଭାବରେ ଉଲ୍ଲେଖ ଯୋଗ୍ୟ । ବାଲ୍ୟବିବାହ ନିରୋଧ ପାଇଁ ବ୍ୟବସ୍ଥାପକ ମହାସଭାରେ "ଶାରଦା ଆଇନ" ଗୃହୀତ ହୋଇଥିଲେ ହେଁ ତାହାର ଫଳ ଆଶାଜନକ ହୋଇନାହିଁ । ସୁଖର କଥା, ବୈରାଗୀ ବାବୁ ଯଥା ସମୟରେ ମୋକଦ୍ଦମାର ଭୟ ଦେଖାଇ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପରିବାରରେ କେତୋଟି ବାଲ୍ୟବିବାହ ନିରୋଧ କରି ଯୁବତୀ ବିବାହର ପଥ ଉନ୍ମୁକ୍ତ କରି ଦେଇଅଛନ୍ତି । ନିକଟରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମାଜରେ କେତୋଟି ଯୁବତୀ ବିବାହ କଟକରେ ଏବଂ ଉତ୍କଳର ଅନ୍ୟତ୍ର ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଅଛି । ଏସବୁ ଯେ ନାରୀ ମଙ୍ଗଳ ସମିତିର ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ଯୋଗୁଁ ସମ୍ଭବପର ହୋଇଅଛି, ତହିଁରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ।

ବିଧବା ବିବାହ ଦିଗରେ ନାରୀମଙ୍ଗଳ ସମିତି ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାହା କରିଅଛି, ତାହାକୁ ପ୍ରଶଂସା ନକରି ରହିହୁଏ ନାହିଁ । ବାଲ୍ୟବିବାହ ହେତୁ ଯେଉଁ ବାଳିକାମାନେ ଯୌବନୋଦ୍‌ଗମ ହେବା ପୂର୍ବରୁ ଅକାଳରେ ବିଧବା ହୁଅନ୍ତି, ସେମାନେ ଯେ ପ୍ରକୃତ ବିଧବା ନୁହନ୍ତି ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ବିବାହ ଯେ ପ୍ରକୃତ ବିଧବା ବିବାହ ନୁହେଁ, ଏ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସମ୍ପାଦକ ଶ୍ରୀଯୁକ୍ତ ବୈରାଗୀ ଚରଣ ମିଶ୍ର ଏକାଧିକ ପୁସ୍ତିକା ପ୍ରଚାର କରି ହିନ୍ଦୁ ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ନିକଟରେ ଏକ ନୂତନ କଥା ଉପସ୍ଥାପିତ କରିଅଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ମତରେ ଏଭଳି ଅକାଳରେ ବରର ମୃତ୍ୟୁ ହେଲେ ତାହାର ବିବାହିତା କନ୍ୟାକୁ ବିଧବା

ବୋଲି ନକହି ''ବିବରା'' ବୋଲି କହିବା ଏକାନ୍ତ ଯୁକ୍ତିସଙ୍ଗତ, କାରଣ ମୃତ ବାଳକ ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହାର ବର ହୋଇ ରହିଥାଏ । ବିବାହର ଶେଷରେ ଅର୍ଥାତ୍ ନିର୍ବନ୍ଧଠାରୁ ନିଷେକ ଯାଏ ସମସ୍ତ ବୈବାହିକ କର୍ମ ଶେଷ ହେଲେ ବର କନ୍ୟାର ଧବ ବା ସ୍ୱାମୀ ହେବାର କଥା । ବୈବାହିକ ମନ୍ତ୍ରମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ ଏକଥା ଏକାଧିକ ବାର ଉଦ୍‌ଘୋଷିତ ହୋଇଥିବାର ଦେଖାଯାଏ । ପ୍ରାପ୍ତ ବୟସ୍କା ଯୁବତୀ ବିଧବାଙ୍କ ତୁଳନାରେ ଏଭଳି ଅପ୍ରାପ୍ତ ବୟସ୍କା ବାଳ ବିଧବା ବା 'ବିବରା'ଙ୍କ ସଂଖ୍ୟା କିଛି ଅଳ୍ପ ନୁହେଁ । ଅବିବାହିତା ବଳିକାମାନଙ୍କ ପରି ଏଭଳି ବାଳବିଧବାମାନଙ୍କର ପୁନଃବିବାହ ଯେପରି ବିବେକାନୁମୋଦିତ, ସେହିପରି ମଧ୍ୟ ଶାସ୍ତ୍ରସଙ୍ଗତ । ଏ ସମ୍ପର୍କରେ ନାରୀମଙ୍ଗଳ ସମିତି ଯେ କେବଳ କଥାରେ କହି ଓ ଲେଖାରେ ପୁସ୍ତିକା ପ୍ରଚାର କରି ନିଜର କାମ ଶେଷ କରିଅଛି, ତାହା ନୁହେଁ; ପରନ୍ତୁ କାର୍ଯ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଆଶାନୁରୂପ ଭାବରେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଅଛି । ଗତ ମାର୍ଗଶୀର ମାସରେ ବିବାହ ତିଥିରେ ଏଭଳି ତିନୋଟି ବିବାହ ସମିତି ଗୃହରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହୋଇଯାଇଅଛି । ସେହି ବିବାହିତ ନବଦମ୍ପତିମାନଙ୍କର ଚିତ୍ର ଏବଂ ପରିଚୟ ପାଠକମାନଙ୍କ ଅବଗତି ନିମିତ୍ତ ଏଠାରେ ପ୍ରଦତ୍ତ ହେଉଅଛି । (ପତ୍ରିକାରେ ବାହାରିଥିବା ଚିତ୍ର ତିନୋଟି ଦିଆଯାଇପାରିଲା ନାହିଁ) ।

ନବଦମ୍ପତିଙ୍କର ପରିଚୟ

ବର - ଶ୍ରୀ ରଘୁନାଥ ପଣ୍ଡା (ରୁଦ୍ରପୁର)

କନ୍ୟା - ଶ୍ରୀମତୀ ନୀଳମଣି ଦେବୀ (ମୂଳବସନ୍ତ)

ବର - ଶ୍ରୀ ସିଂହାଦ୍ରି ପାଣିଗ୍ରାହୀ (ପାରଳାଖେମୁଣ୍ଡି)

କନ୍ୟା - ଶ୍ରୀମତୀ ବାସନ୍ତୀ ଦେବୀ (ନୟାଗଡ଼)

ବର - ଶ୍ରୀ ବଂଶୀଧର କର (ମୂଳବସନ୍ତ)

କନ୍ୟା - ଶ୍ରୀମତୀ ପଦ୍ମାବତୀ ଦେବୀ (ନୂଆଗାଁ)

କଟକର ବହୁ ମାନ୍ୟଗଣ୍ୟ ଶିକ୍ଷିତ ବ୍ୟକ୍ତି ଓ ପଣ୍ଡିତ ଏଥିରେ ଯୋଗଦେଇ ସମିତିର ସହାନୁଭୂତି ପ୍ରଦର୍ଶନ କରିଥିଲେ ।

ବୈଦିକ ବିବାହର ବିଧି ବିଧାନ ଅନୁଯାୟୀ ଏହି ବିବାହ ମାନ ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଥିଲା । ଯେଉଁ ପରିବାରର ଏଭଳି ବିଧବା ଅଛନ୍ତି, ସେ ପରିବାରର ପିତାମାତା ମାନଙ୍କର ସେଭଳି କନ୍ୟା ମାନଙ୍କୁ ପୁନର୍ବାର ବିବାହ ଦେବା ଉଚିତ୍ । ସମିତି ଗୃହରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ ମଫସଲରୁ ଆନୀତ ଏଭଳି କେତୋଟି ବାଳବିଧବା ବିବାହ ନିମିତ୍ତ ସ୍ଥାନ ପାଇଅଛନ୍ତି । ପୁରପଲ୍ଲୀର କୌଣସି ପିତା ମାତା ଯଦ୍ୟପି ଏଭଳି କାର୍ଯ୍ୟରେ ନାରୀ ମଙ୍ଗଳ ସମିତିର ସାହାଯ୍ୟ ଖୋଜନ୍ତି, ତାହାହେଲେ ସମିତିର ସମ୍ପାଦକ ସେଥିପାଇଁ ପଶ୍ଚାତ୍‌ପଦ ହେବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସ । ଆମ୍ଭେମାନେ ଆଶା କରୁ, ଅଦୂର ଭବିଷ୍ୟତରେ ଏ ଧରଣର ବିବାହ ଉତ୍କଳର ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ଘରେ ଘରେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ହେବ । ନାରୀମଙ୍ଗଳ ସମିତି ଏ ଦିଗରେ ପଥ ପ୍ରଦର୍ଶନ ମାତ୍ର କରିଅଛନ୍ତି; ଏଣିକି ଜନସାଧାରଣଙ୍କ ସେହି ପଥରେ ଗତି କରିବାକୁ ହେବ, ତା ନହେଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ସ୍ଥାନରେ ଏଭଳି ବିବାହ ଅନୁଷ୍ଠାନ କରାଇବା ସମିତି ପକ୍ଷରେ ସମ୍ଭବପର ହେବ କି ?

ଦୁଇପୁଅଙ୍କର ବିବରା ବିବାହ

ଜଗତ୍‌ସିଂହପୁର ଥାନା ଅନ୍ତର୍ଗତ ରାଣୀପଡ଼ା ଗ୍ରାମର ଶ୍ରୀ ଭାଗିରଥି ମିଶ୍ରଙ୍କର ଗୋଟିଏ ୧୪-୧୫ବର୍ଷର ଝିଅ ବିବରା ହୋଇଥିବାରୁ ଭାଗିରଥିବାବୁ ତାକୁ ବିବାହ ଦେବେ ବୋଲି ମୋତେ ଚିଠି ଲେଖିଲେ । ସେତେବେଳେ ସେ ପାଟନାରେ ଅଡ଼ିଟର କାମ କରୁଥିଲେ । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଲେଖିଲି - ''ଆପଣ ଝିଅଟିର ବିବାହ ପାଇଁ ଆଦୌ ଭାବିବେ ନାହିଁ, ମୁଁ ଉପଯୁକ୍ତ ବରପାତ୍ର ସ୍ଥିର କରି ଆପଣଙ୍କୁ ଲେଖିବି । ଉପଯୁକ୍ତ ବରପାତ୍ର ନ ପାଇଲେ ମୋର ବଡ଼ପୁଅ ସହିତ ତାକୁ ବିବାହ ଦେବି ।'' ଝିଅଟିକୁ ନଦେଖି ମଧ ମୁଁ ଏହିପରି ଲେଖିଦେଲି । ତାର କିଛିଦିନ ପରେ ମୁଁ ସେହି ଝିଅଟିକୁ ଦେଖିବାକୁ ଗଲି । ମନ କଷ୍ଟରେ ଓ ମେଲେରିଆ ଜ୍ୱରରେ ଝିଅଟିର ସ୍ୱାସ୍ଥ୍ୟ ନଷ୍ଟ ହୋଇଯାଇଥାଏ । ମୋ ମନରେ ସାମାନ୍ୟ ଦ୍ୱିଧା ଜନ୍ମିଲେ ମଧ ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ ଯବାବ ଦେଇଥିବାରୁ ମୋର ବଡ଼ପୁଅ ଶରତକୁମାର ସହିତ ତାର ବିବାହ ସ୍ଥିର କଲି । ମୋର ଭାଇମାନେ ଓ ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବମାନେ ଅନେକ ବାଧା ଦେଲେ । ମୋର ମାଆ ଆତ୍ମହତ୍ୟା କରିବାକୁ ବସିଛି ବୋଲି ସମ୍ବାଦ ପାଇଲି । ମାତ୍ର ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ ଭାଗିରଥିବାବୁଙ୍କୁ ଯବାବ ଦେଇଥିବାରୁ ଏବଂ ଏହା ମୋର ବିବେକାନୁମୋଦିତ ଥିବାରୁ ମୁଁ ଏଥିରୁ ନିବୃତ୍ତ ହୋଇପାରିଲି ନାହିଁ । ଏହି ବିବାହ ଭାଗିରଥି ବାବୁଙ୍କ ଘରଠାରେ ରାଣୀପଡ଼ାରେ ସମ୍ପନ୍ନ ହେଲା । ନରସିଂହପୁର ଷ୍ଟେଟ୍‌ର ଶ୍ରୀ ଚକ୍ରଧର ମହାପାତ୍ର, ମୂଳବସନ୍ତ ଗ୍ରାମର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର କର ଏବଂ କଟକରୁ ଅନେକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଭଦ୍ରଲୋକ ବରଯାତ୍ରୀ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ । ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଶାସନମାନଙ୍କରୁ ଅନେକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ବ୍ରାହ୍ମଣେତର ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତି ଏହି ବିବାହରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ମୁଁ ଭାଗିରଥି ବାବୁଙ୍କୁ ପୂର୍ବରୁ ଚିଠି ଲେଖିଥିଲି ଓ

କହିଥିଲି ଯେ ଏହି ବିବାହରେ ସେ ଖଣ୍ଡେ ସପ କିମ୍ବା ଭରିଏ ସୁନା ସୁଦ୍ଧା ଦେଇ ପାରିବେ ନାହିଁ। ଦେଲେ ମୁଁ ତାହା ପୋଡ଼ି ଦେବି। ବିବାହର ପରଦିନ ଝିଅଟିକୁ ପଠାଇବା ବେଳେ ଭାଗିରଥି ବାବୁ ଝିଅସଙ୍ଗେ କିଛି ଦେଇପାରିଲେ ନାହିଁ ବୋଲି ତାଙ୍କ ଘରେ ସମସ୍ତଙ୍କ ମନରେ ଦୁଃଖ ଆସିଥିଲା।

ଏକାଡ଼େମୀ ସ୍କୁଲ୍‌ର ହେଡ୍‌ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ଭୋଳାନାଥ ମିଶ୍ର (ଭୋଳି ପଣ୍ଡିତେ) ବିବରା ବିବାହ ବିରୁଦ୍ଧରେ ଓ ମୋ ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରଚାର କରୁଥିଲେ। ତାଙ୍କର ସାନଭାଇ ଜନାର୍ଦ୍ଦନ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଝିଅକୁ ସେ ଝିଅ କରିଥିଲେ। ସେହି ଝିଅଟି ୧୪-୧୫ ବର୍ଷ ବୟସରେ ବିବରା ହେଲା। ଭୋଳି ପଣ୍ଡିତେ କଲେକ୍ଟରୀ କଚେରୀରେ ମୋ ପାଖକୁ ଆସି କହିଲେ- "ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରଚାର କରୁଥିବାରୁ ମୋ ଝିଅ ବିବରା ହେଲା। କୌଣସି ଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ପ୍ରମାଣ ମୋତେ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସ୍ପର୍ଶ କରୁନଥିଲା। ମୁଁ ବର୍ତ୍ତମାନ ବୁଝିପାରୁଛି ଏପରି ଝିଅମାନଙ୍କର ବିବାହ ଶାସ୍ତ୍ର ସମ୍ମତ। ଝିଅଟିକୁ ବିବାହ ଦେବା ମୋର ଏକାନ୍ତ ଇଚ୍ଛା।" ଭୋଳି ପଣ୍ଡିତେ ଝିଅଟିକୁ ବିବାହ ଦେବେ ଶୁଣି ଝିଅର ଶ୍ୱଶୁର ତାକୁ ନେଇ ଯାଇ ନିଜ ଘରେ ୨-୩ ବର୍ଷ ରଖିଲେ। ଝିଅଟି ଶ୍ୱଶୁର ଘରୁ ଆସିବା ପରେ ଭୋଳି ପଣ୍ଡିତେ ପୁଣି ମୋ ପାଖକୁ ଆସି କହିଲେ- "ମୁଁ ସମାଜକୁ ଭୟ କରି ଝିଅଟିକୁ ନାରୀମଙ୍ଗଳ ଆଶ୍ରମକୁ ପଠାଇ ପାରୁନାହିଁ। ଝିଅଟିକୁ ଆଣି ମୁଁ ମୋର କଟକ ବସାରେ ରଖାଇବି। ମୁଁ ବସାରେ ନଥିବାବେଳେ ଆପଣ ତାକୁ ନେଇଯାଇ ଆପଣଙ୍କ ଆଶ୍ରମରେ ରଖିବେ। ମୁଁ ଏପରି ମତ ଦେଇଥିବା କଥା ଯେପରି କେହି ଜାଣିବେ ନାହିଁ। ଝିଅଟି ନିଜ ଇଚ୍ଛାରେ ମୋତେ ନ ଜଣାଇ ଘରୁ ଚାଲିଗଲା ବୋଲି ମୁଁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ କହିବି।" ପଣ୍ଡିତ ମହାଶୟଙ୍କ ବସାରୁ ଜଣେ ଲୋକ ମୋ ଆଶ୍ରମକୁ ଆସି ଝିଅଟିକୁ ଆଣିବା ବିଷୟ ମୋତେ କହିଲା। ସେଦିନ ଦେଓ୍ୱାଲି ଅମାବାସ୍ୟା ଥାଏ। ମୁଁ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ବସାରେ ପହଞ୍ଚିବା ପୂର୍ବରୁ ଭୋଳି ପଣ୍ଡିତେ ବସାରୁ ଚାଲି ଯାଇଥାନ୍ତି। ମୁଁ ଝିଅଟିକୁ ଆଣି ନାରୀମଙ୍ଗଳ ଆଶ୍ରମରେ ରଖିଲି। ଝିଅଟି ୩-୪ ମାସ ରହିବା ପରେ ମୋ ସାନପୁଅ ବସନ୍ତ କୁମାର ସହିତ ତାକୁ ବିବାହ ଦେଲି। ଗୋଟିଏ ଝିଅ ଓ ଗୋଟିଏ ପୁଅ ରଖି ସେ ଝିଅଟି ମରିଗଲା। କିଛିଦିନ ପରେ ବାଲିକୁଦା ଥାନାରୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ବିବରା କନ୍ୟାକୁ ବସନ୍ତ ବିବାହ କରିଅଛି। ଏହି ଦ୍ୱିତୀୟ ସ୍ତ୍ରୀର ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୋଟିଏ ଝିଅ ଓ ଗୋଟିଏ ପୁଅ।

ବୈଶ୍ୟ ବଣିଆ ଜାତିରେ ବିବରା ଓ ବିଧବା ବିବାହ

ମହମ୍ମଦିଆ ବଜାର ହାଡ଼ିବନ୍ଧୁ ସାହୁଙ୍କର ନାରାୟଣୀ ବୋଲି ଗୋଟିଏ ୧୮-୧୯ ବର୍ଷର ବିଧବା ଝିଅ ସଙ୍ଗେ ନବାପାଟଣାର ଶଶୀଭୂଷଣ ସାହୁଙ୍କର ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବ

ସ୍ଥିର କରିବା ପାଇଁ ଦିନେ ସଂଧ୍ୟାବେଳେ ୨-୩ ଜଣ ସଂସ୍କାରପ୍ରିୟ ବଣିଆ ମୋତେ ଡାକି ନେଲେ। ମୁଁ ଯାଇ ଦେଖିଲି ଉପସ୍ଥିତ ବଣିଆମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେତେଜଣ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ବଣିଆ ବିଶେଷ ବାଧା ଦେଉଅଛନ୍ତି। ରାତି ପ୍ରାୟ ୧୨ଟା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କିଛି ସ୍ଥିର ନହେବାରୁ ମୁଁ କହିଲି- ‘‘ମୁଁ ଆଉ ରହିପାରିବି ନାହିଁ। ମୋର ଆସିବା କଥା ଶୁଣି ଆପତ୍ତିକାରୀମାନେ ଚାଲିଗଲେ। ଯେଉଁମାନେ ଏହି ବିବାହର ସପକ୍ଷରେ ଥିଲେ ମୁଁ ସେମାନଙ୍କୁ କହିଲି- ‘‘ଝିଅର ବୟସ ୧୮ ବର୍ଷରୁ ଅଧିକ ଏବଂ ସେ ନିଜର ଇଚ୍ଛା ଅନୁସାରେ ବିବାହ କରିପାରିବ। ତେଣୁ କାହାରି ମତକୁ ଅପେକ୍ଷା କରିବାର ଦରକାର ନାହିଁ। ଚାଲ ଆମ୍ଭେମାନେ ୨-୩ ଘଣ୍ଟା ବିଶ୍ରାମ କରିବା ଏବଂ ଭୋର ହେବା ପୂର୍ବରୁ ମୁଁ ଝିଅକୁ ନାରୀମଙ୍ଗଳ ଆଶ୍ରମକୁ ନେଇଯାଇ ବିବାହ ଦେବି। ମୋ କଥାରେ ସମସ୍ତେ ଏକମତ ହେଲେ। ରାତି ପ୍ରାୟ ୪ଟା ବେଳେ ଗୋଟିଏ ବଗିଗାଡି ମଗାଇ ମୁଁ ଝିଅଟିକୁ ମୋ ସଙ୍ଗେ ନେଇ ଆସିଲି। ପରଦିନ ସକାଳେ ବଣିଆମାନଙ୍କ ତରଫରୁ ସାଧୁ ଚରଣ ସାହୁ ଦିପୋଟି ଏବଂ ଭ୍ରମରବର ସାହୁ ଆଶ୍ରମକୁ ଆସି ଝିଅଟିକୁ ଛାଡ଼ିଦେବାକୁ ମୋତେ କହିବାରୁ ମୁଁ କହିଲି- ‘‘ଏଠାରୁ ଯିବାକୁ ଝିଅର ଇଚ୍ଛା ନାହିଁ। ଆପଣମାନେ ତାକୁ କିପରି ନେବେ ନିଅନ୍ତୁ। ମୁଁ ତାକୁ ଆଶ୍ରମରୁ ବାହାର କରିଦେବି କିପରି ?’’

ମୋ ଠାରୁ ଏପରି ଶୁଣି ସେମାନେ ଚାଲିଗଲେ। ଏହି ଘଟଣାର ୨-୩ ଦିନ ପରେ ନବାପାଟଣାର ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଶଶୀଭୂଷଣ ସାହୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ନାରୀମଙ୍ଗଳ ଆଶ୍ରମରେ ସେହି ଝିଅର ବିବାହ କର୍ମ ସମ୍ପନ୍ନ ହେଲା। ବରର ବନ୍ଧୁ ବାନ୍ଧବମାନେ ଏବଂ ନବାପାଟଣାରୁ ଅନେକ ଭଦ୍ରବ୍ୟକ୍ତି ଓ ଭଦ୍ର ମହିଳା ଏହି ବିବାହରେ ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ। ରେଭେନ୍ସା କଲେଜର ହେଡକିରାଣୀ ଶ୍ରୀ ନଟବର ସାହୁଙ୍କର ବାୟାଣୀ ବୋଲି ଗୋଟିଏ ବିବରା ଝିଅ ସେଠାରେ ସ୍ତ୍ରୀ ଲୋକମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଆସିଥିଲା। ନାରାୟଣୀର ବିବାହର ପରଦିନ ବରକନ୍ୟା ଓ ଅନ୍ୟମାନେ ଖାଇପିଇ ସାରି ଘରକୁ ବାହାରିଲେ ଏବଂ ମୁଁ ମଧ୍ୟ କଚେରୀକୁ ଆସିଲି। ନଟବର ବାବୁଙ୍କର ଏହି ବିବରା ଝିଅଟି ସେମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଯିବାକୁ ମନା କଲା ଏବଂ ଅନ୍ୟ ବିବରା ଝିଅମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଆଶ୍ରମରେ ରହିବ ବୋଲି ଜିଦ୍ ଧରି ବସି ରହିଲା। ମୁଁ କଚେରୀରୁ ୪ଟାବେଳେ ଆସି ଏହି ଘଟଣା ଦେଖିଲି। ବର- କନ୍ୟା ଓ ଅନ୍ୟମାନେ ତାକୁ ଛାଡ଼ିଦେଇ ଯାଇ ପାରୁନାହାନ୍ତି ଦେଖି ମୁଁ ଝିଅଟିକୁ ଯିବାକୁ କହିଲି ଏବଂ ନିଶ୍ଚୟ ବିବାହ ଦେବି ବୋଲି ଯବାବ ଦେଲି। ପ୍ରାୟ ସନ୍ଧ୍ୟା ୬ଟାବେଳେ ଝିଅଟି ମୋ କଥା ମାନି ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଗଲା। ଡାକ୍ତର ଚିନ୍ତାମଣି ସାହୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଏହି ଝିଅର ବିବାହ ପ୍ରସ୍ତାବ ଅନେକ ଦିନ ପୂର୍ବେ ପଡ଼ିଥିଲା। ସେହି ଚିନ୍ତାମଣି ସାହୁ ଅବିବାହିତ ଥିଲେ। ଏହି ସବୁ କଥା ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ଏହି ଝିଅଟିକୁ ବିବାହ କରିବାକୁ ଅନୁରୋଧ କରି ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଚିଠି ଲେଖିଲି ଏବଂ ବିବାହ କରିବାକୁ

ସେ ରାଜି ହେଲେ । ଅଳ୍ପଦିନ ପରେ ଝିଅଟି ନବାପାଟଣାରୁ ଆସିଲା ଏବଂ ନାରୀମଙ୍ଗଳ ଆଶ୍ରମରେ ତାର ବିବାହ କର୍ମ ସମ୍ପନ୍ନ ହେଲା । ଏହି ବିବାହରେ କଟକର ଅନେକ ଭଦ୍ରଲୋକ ଓ ଭଦ୍ରମହିଳା ଯୋଗ ଦେଇଥିଲେ । ଏହି ବିବାହର ଅଳ୍ପଦିନ ପରେ ମହମ୍ମଦିଆ ବଜାର ରଘୁନାଥ ସାହୁଙ୍କର ଶଶୀ ବୋଲି ଗୋଟିଏ ବିଧବା ଝିଅ ବିବାହ କରିବ ବୋଲି ମୋତେ ସମ୍ବାଦ ଦେଲା । ଅଳ୍ପଦିନ ପରେ ଫୁଲନଖରା କାର୍ତ୍ତିକଚନ୍ଦ୍ର ସାହୁଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ସେହି ଝିଅର ବିବାହ ନାରୀମଙ୍ଗଳ ଆଶ୍ରମରେ ସମ୍ପନ୍ନ ହେଲା । ଏହି ତିନୋଟି ବିବାହ ନାରୀମଙ୍ଗଳ ଆଶ୍ରମରେ ହୋଇଯିବା ପରେ ମଫସଲରେ ବୈଶ୍ୟ ବଣିଆ ଜାତିରେ ଆଉ କେତୋଟି ବିବାହ ହେଲା ।

ନାରୀମଙ୍ଗଳ ଆଶ୍ରମରେ ୪୦ କି ୪୨ ବିବରା ଓ ବିଧବା ଝିଅଙ୍କର ବିବାହ ହେବା ପରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ସହସ୍ରାଧିକ ସେପରି ବିବାହ ହୋଇଗଲାଣି ଏବଂ ବିଧବା- ବିବାହ ସମାଜରେ ଚଳିଗଲାଣି । ବିବରା ଓ ବିଧବା ବିବାହ ପ୍ରଚଳନ ବେଳେ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ କିପରି ଉତ୍ୟକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ତାହା ସନାତନ ଧର୍ମର ସମ୍ପାଦକ ଭାବରେ ପରିଚିତ ପଣ୍ଡିତ ଶ୍ରୀ ପରୀକ୍ଷିତ ଦାସଙ୍କ ଲିଖିତ 'ଦାମ୍ଭିକା ମାଡ଼' ନାମକ ଖଣ୍ଡିଏ ଛୋଟ ବହିରେ ଥିବା ନିମ୍ନଲିଖିତ କେତୋଟି କୌତୁକ ଜନକ ଉକ୍ତିରୁ ଜାଣିପାରିବେ ।

ସେଦିନ ସଭାରେ ବୈରାଗୀ ମିଶରେ କହିଲେ ରାଣ୍ଡିଏ ଆସି ।
କରନ୍ତି ଦର୍ଖାସ୍ତ ଘଇତା ନିମିତ୍ତ ତାଙ୍କରି ନିକଟେ ରସି ହେ ।
ଆଉ କେହି ଏ ସହରେ, ନାହିଁ ଅଣ୍ଡିରା ଏ କାରବାରେ ହେ ।
ଯାଙ୍କ ଦୋଷୁଁ ଯାଙ୍କ ଝିଅକୁ ବିବାହ ନକଲେ କେହି ବ୍ରାହ୍ମଣ ।
ତେଣୁ ଏ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଜାତିର ବିଦ୍ୱେଷୀ ହୋଇ ଦେଖାଉଛି ପଣ ହେ ।
କାଳ ଓଲଟା ହୋଇଛି, ନିଜ ଦୋଷ କିଏ ସେ ମାନୁଛି ହେ ।
ଗୋପୀନାଥପୁରେ ମୁରୁଖା ବ୍ରାହ୍ମଣୀ ରାଣ୍ଡ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ କହିଲା ।
ଆମ କର୍ମଦୋଷେ ବିଧବା ହୋଇଲୁଁ ସ୍ୱାମୀ କିସ ଦୋଷ କଲାରେ ।
ତାକୁ ନରକେ ପେଷିବୁ, ଯେବେ ଆମେ ଦ୍ୱିତୀୟ ହୋଇବୁରେ ।
ଛି ଛି ଏକଥା ନକହି, ଯା ଯା ନଦେଖା ବେହେଲ ମୁହଁରେ ।
ଏତେକେ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଚୈତନ୍ୟ ନୋହିଲା ପୂର୍ବଶିକ୍ଷା କେତେ ଟାଣ ।
ରାଣ୍ଡେ ଦରଖାସ୍ତ କରନ୍ତି କହନ୍ତି ସଭାରେ ବାଡ଼ି ଏ ପଣ ହେ ।
ମଫସଲେ ରାଣ୍ଡ ଦ୍ୱିତୀୟ ବେପାର ଯେଣୁ ବୋଲାଇଲା ନାହିଁ ।
ହଟହଟା ହେଲେ ରାଣ୍ଡୁଆ ଭାଣ୍ଡୁଆ ସମାଜେ ବାଛନ୍ଦ ରହି ହେ ।
ଏବେ ମିଶ୍ର ବସାଘର, ତୀର୍ଥ ହେଲା ରାଣ୍ଡ ଦ୍ୱିତୀୟର ହେ ।

ବୈରାଗୀ ମିଶର ବସା ହୋଇଅଛି ଏବେ ରାଣ୍ଡଙ୍କର ଆଡା ହେ ।
ଗାଆଁ ଗାଆଁ ବୁଲି ରାଣ୍ଡକୁ ମତାଇ ଗୋଟାଇବା ପଡ଼େ ଲୋଡ଼ା ହେ
ଚାକିରିରୁ ଛୁଟି ନେଇ, ମଫସଲରେ ରାଣ୍ଡ ଧୁଣ୍ଡଇ ହେ ।
ପହିଲେ ବୁଢ଼ୀରୁ ଟୋକୀ ପରିଯନ୍ତେ ଦ୍ୱିତୀୟ ମିଆଦ ଥିଲା ।
ଏବେ ସିଆଣୀଙ୍କ ଛାଞ୍ଚୁଣୀ ପାହାର ରାଣ୍ଡୁଆଙ୍କୁ ବୁଦ୍ଧି ଦେଲା ହେ ।
ତେଣୁ ବିବରା- ବିବାହ, କାଢ଼ିଲେଣି ଜାତି ଯୋଗ୍ୟ ପୁଅ ହେ ।
ବିବର ବୋଇଲେ ଗାତକୁ କହନ୍ତି ମୁର୍ଖେ କହନ୍ତି ବିମ୍ବର ।
ସେହି ବିମ୍ବରାକୁ ଦ୍ୱିତୀୟ କରନ୍ତେ ଗାତରେ ପଶିବ ବର ହେ ।
ଧନ୍ୟ ମୂର୍ଖ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ, ପାଠ ଡରିଲାଣି ତ ଏହାଙ୍କୁ ।
ବୈରାଗୀ ମିଶର କେବେ ହିନ୍ଦୁ ନୁହେଁ ପଚାର ଏ ମିଛ ଯେବେ ।
ମାଆ ମରିଗଲା ଖିଅର ନହେଲା ହିନ୍ଦୁ କରେ କି ଯା କେବେ ।
ଏ କି ଦେବତା ବନିଛି, ବେଦ ବିଧି କି ବିଧା ମାରୁଛି ।

ପ୍ରମୋସନ ବନ୍ଦ

ଭର୍ନିଦ୍ ସାହେବ ନାମକ ଜଣେ ଖୁବ୍ କଡ଼ା କଲେକ୍ଟର ଥରେ କଟକକୁ ଆସିଥିଲେ । ଆସିବା ମାତ୍ରେ କିରାଣୀମାନଙ୍କର ଚୌକି ଓ ଟେବୁଲ ସବୁ ସଫା ନଥିବା ଦେଖି ସେ ଆଦେଶ ଦେଲେ ଯେ ଚୌକି ଓ ଟେବୁଲ ସବୁକୁ ସେମାନେ ନିଜ ହାତରେ ସଫା କରିବେ । ଏଥିପାଇଁ କଚେରୀରୁ କିଛି ଖର୍ଚ୍ଚ ହେବ ନାହିଁ ଏବଂ ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ନିଜ ପଇସାରେ ମୁଲିଆ ଲଗେଇ ସଫା କରିବେ ନାହିଁ । ସେ ଲେଖିଲେ "Clerks must do that in their own elbow grease" ଅର୍ଥାତ କିରାଣୀମାନେ ନିଜ କହୁଣିରେ ଘଷି ସଫା କରିବେ । ଏହି ଆଦେଶ ଅନୁସାରେ ଟ ୨୫୦ଙ୍କା ବେତନ ପାଉଥିବା ରାଏ ସାହେବ ଗିରିଧାରୀ ରାଏ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟ କିରାଣୀମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ଚୌକି ଓ ଟେବୁଲ ସବୁକୁ ଘରୁ ବାହାରକୁ ଆଣିଲେ ଏବଂ ନଈରୁ ପାଣି ବୋହିଆଣି ଚୌକି ଓ ଟେବୁଲ ସବୁ ନିଜ ହାତରେ ସଫା କଲେ । କିରାଣୀମାନଙ୍କର ପରାଧୀନତାର ଏହି ବିଚିତ୍ର ଦୃଶ୍ୟ ମୋର ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମନେ ପଡ଼େ । ଏହା ଦେଖି ମୁଁ ଅନେକ ସମୟରେ ଭାବେ ଯେ ପ୍ରତିବେଶୀ ଓ ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବମାନଙ୍କ ନିକଟରେ ବୃଥାଡମ୍ବର ବା ଫୁଟାଣି ଦେଖାଇବା ପାଇଁ ସିନା ଏହି ପରାଧୀନତାର ଓ ହୀନତାର ଆଶ୍ରୟ ନେବାକୁ ପଡୁଛି ।

ମୁଁ ନାଜିରଖାନାରେ କାମ କଲାବେଳେ ସେ ନାଜରଖାନା ଇନ୍ସପେକ୍ସନ କଲେ । ମୋ ପାଖରେ ୪୩ ନମ୍ବର ବହିଥାଏ । ବିଭିନ୍ନ ସିରସ୍ତାରୁ ଯେଉଁସବୁ ସମନ ଆସେ ତାହା ସେହି ବହିରେ ଲେଖାଯାଇ ଜାରି କରିବା ପାଇଁ ପିଅନମାନଙ୍କୁ ଦିଆଯାଏ ଏବଂ ପିଅନମାନେ ସମନ ସବୁ ଜାରି କରି ଫେରାଇ ଦେବା ପରେ ତାହା ଯେଝା ଯେଝା

ମୋ ଠାରେ ଦୋଷାରୋପ କରୁଅଛନ୍ତି-ମୋର କୈଫିୟତ ପଢି ସିରସ୍ତାଦାର କହିଲେ-"ତୁମର ଡିସ୍‌ମିସ୍ ହେବାକୁ ଭୟ ନାହିଁ ଏକଥା ମୁଁ ଜାଣେ ମାତ୍ର ଏହି କୈଫିୟତ ସାହେବଙ୍କ ପାଖକୁ ମୁଁ ପଠାଇଲେ ମୋର ଚାକିରୀ ରହିବଟି ? ମୁଁ ଯେପରି କହୁଛି ତୁମେ ସେହିପରି ଲେଖ ।" ତାଙ୍କ କହିବା ଅନୁସାରେ ମୁଁ କ୍ଷମା ପ୍ରାର୍ଥନା କରି କୈଫିୟତ ଲେଖିଲି । ସେଥିରେ ସାହେବଙ୍କର ଆଦେଶ ହେଲା - "ଅନ୍ୟ ଆଦେଶ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରମୋସନ ବନ୍ଦ ରହିଲା ।" ତାପରେ ମୋତେ କନ୍ଦମାଳ ଯିବାକୁ ଆଦେଶ ହେଲା । ମାତ୍ର କୌଣସି କାରଣରୁ ମୋର କନ୍ଧମାଳ ବଦଳି ହେଲା ନାହିଁ । ବିନା ଅପରାଧରେ ମୋର ପ୍ରମୋସନ୍ ୫-୬ବର୍ଷ ବନ୍ଦ ରହିଲା । ପେନସନ୍ ନେବା ପୂର୍ବେ ମୋର ଦରମା ଥିଲା ଟ୭୦/- ଏବଂ ମୁଁ ବହୁ କଷ୍ଟରେ ଟ୩୫/- ପେନସନ୍ ପାଇଲି । ଏହି ଟ୩୫/- ପେନସନ୍ ମୁଁ କିପରି ପାଇଲି ତାହା ପରବର୍ତ୍ତୀ ଆଲୋଚନାରୁ ଜାଣିପାରିବେ ।

ପେନସନ୍ ନେବା

୩୦ବର୍ଷ ଚାକିରୀ କଲାପରେ ସରକାରୀ କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କୁ ଅଧା ଦରମା ପେନ୍‌ସନ ଦେବାର ନିୟମ ଅଛି । ମାତ୍ର ଓଡିଶା ସରକାରଙ୍କର ଏପରି ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ନିୟମ ଅଛି ଯେ ତିରିଶ ବର୍ଷ ପୂରିବାର ଦୁଇବର୍ଷ ଚାରିମାସ ପୂର୍ବରୁ ମଧ୍ୟ କେହି ଇଚ୍ଛା କଲେ ଅଧା ଦରମାରେ ଛୁଟି ନେଇ ତାପରେ ପେନ୍‌ସନ ପାଇପାରିବ । ଅନେକ ଦିନରୁ ମୁଁ ସେହି ଛୁଟି ନେବାକୁ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଥିଲି । ଠିକ୍ ସମୟରେ୧୯୪୨ ସାଲରେ ସେହି ଛୁଟି ସକାଶେ ମୁଁ ଦରଖାସ୍ତ କଲି । ଦରଖାସ୍ତରେ ଲେଖିଲି - "ମୋର ଆଉ ଚାକିରୀ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା ନାହିଁ, ନିୟମ ଅନୁସାରେ ମୋତେ ଦୁଇବର୍ଷ ଚାରିମାସ ଅଧା ଦରମାରେ ଛୁଟି ଦିଆଯାଉ ।" ମୋ ଦରଖାସ୍ତରେ ଭଗବାନ ମହାପାତ୍ର ରିପୋର୍ଟ ଲେଖିଲେ, ନିୟମ ଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏପରି ଛୁଟି କେହି କେବେ ନେଇ ନାହାନ୍ତି, ତେଣୁ ଏପରି ଛୁଟି ଦିଆଗଲେ କଚେରୀ କାମରେ ପୂର୍ବ ଶୃଙ୍ଖଳା ରହିବ ନାହିଁ । ଏହି କିରାଣୀ ଦୁର୍ବଳ ଦେଖାଯାଉଅଛି, ସେ ଇନ୍‌ଭାଲିଡ୍ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ଦେଇ ପେନ୍‌ସନ ନେଲେ ଭଲ ହେବ ।" ସେତେବେଳେ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ମିଶ୍ର ନାମକ ଜଣେ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅଳ୍ପଦିନ ପାଇଁ ରାଧାନାଥ ମିତ୍ର ସିରସ୍ତାଦାରଙ୍କ ଜାଗାରେ କାମ କରୁଥିଲେ । ଭଗବାନବାବୁ ମୋ ଦରଖାସ୍ତରେ ଯେପରି ଲେଖିଥିଲେ ସେ ମହାଶୟ ଡାକ୍ତର ସାହେବଙ୍କ ପାଖକୁ ଯଦି ତାହା ଲେଖିଥାଆନ୍ତେ । ତେବେ ଡାକ୍ତର ସାହେବ ଭଗବାନ ବାବୁ ରିପୋର୍ଟଙ୍କର ପ୍ରକୃତ ଅଭିପ୍ରାୟ ବୁଝି ବୋଧହୁଏ ମୋତେ ଇନ୍‌ଭ୍ୟାଲିଡ଼ ସାର୍ଟିଫିକେଟ ଦେଇଥାଆନ୍ତେ । ମାତ୍ର ସେ ମହାଶୟ ଡ଼ାକ୍ତର ସାହେବଙ୍କ ପାଖକୁ ପ୍ରକୃତ ବିଷୟ ନ ଲେଖି ଦେଲେ "ଚାକିରୀ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛାନାହିଁ ବୋଲି ୀ କିରାଣୀ ଦରଖାସ୍ତ କରିଛି । ସେ ଇନ୍‌ଭ୍ୟାଲିଡ଼୍ ଅଛି କି ନାହିଁ ରିପୋର୍ଟ କର ।" ଏପରି ଲେଖାରୁ ଡାକ୍ତର ସାହେବ ବୁଝିଲେ ଯେ ମୁଁ ଇନ୍‌ଭ୍ୟାଲିଡ଼୍ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ଦେଇ

ପେନସନ୍ ନିଏ ଏହା କଲେକ୍ଟର ସାହେବଙ୍କର ଅଭିପ୍ରାୟ ନୁହେଁ; ତେଣୁ ସେ ମୋତେ କହିଲେ, ଚାକିରୀ କରିବାକୁ ଯଦି ତୁମର ଇଚ୍ଛା ନାହିଁ ତୁମ୍ଭେ ଇସ୍ତଫା ଦିଅ । ଏହି କାରଣରୁ ମୁଁ ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ଇନ୍‌ଭ୍ୟାଲିଡ୍ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ଦେଇପାରିବି ନାହିଁ । ତାପରେ ମୁଁ ବିଶେଷ ଅନୁରୋଧ କରିବାରୁ ସେ ମୋତେ ପାଇଓରିଆ ବା ଦାନ୍ତ ରୋଗର ଚିକିତ୍ସା ପାଇଁ ଏକମାସ ଛୁଟି ଦେବାକୁ ରିପୋର୍ଟ କଲେ । ପୂର୍ବୋକ୍ତ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ବାବୁ ଡ଼ାକ୍ତର ସାହେବଙ୍କୁ ପ୍ରକୃତ କଥା ନ ଜଣାଇ ଏପରି ଲେଖିବାର ବୋଧହୁଏ କାରଣ ଏହିକି ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ୧୫-୧୬ବର୍ଷର ନାତୁଣୀ ଏଗାର ବାର ବର୍ଷ ବେଳେ ବିଧବା ହୋଇଥାଏ । ସେହି ଝିଅଟି ହେଉଛି ତାଙ୍କର ପଡ଼ୋଶୀ ଯଦୁନାଥ ମିଶ୍ରଙ୍କ ଝିଅ । ଯଦୁନାଥ ମିଶ୍ର କଲେକ୍ଟରୀ କଚେରୀରେ ଜଣେ କିରାଣୀ ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଏହି ଝିଅଟିର ବିବାହରେ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦବାବୁ ସର୍ବଦା ବାଧା ଦେଉଥିଲେ । ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ବାବୁ ଦ୍ୱିତୀୟ ବାର ବିବାହ କରି ତାଙ୍କର ୫୨।୫୩ ବର୍ଷ ତଳେ ଅଳ୍ପ ଦିନ ପୂର୍ବେ ଗୋଟିଏ ପୁଅ ହୋଇଥାଏ । କେତେ ଜଣ କିରାଣୀଙ୍କ ସପକ୍ଷରେ ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଦିନେ କହିଥିଲି " ଏ ବୟସରେ ପେନ୍‌ସନ୍ (ନେବାବେଳେ) ଆପଣଙ୍କର ପୁଅ ହେଉଛି ଏବଂ ଆପଣଙ୍କର ପନ୍ଦର ଷୋଅଳ ବର୍ଷର ନାତୁଣୀ ବ୍ରହ୍ମଚର୍ଯ୍ୟ ପାଳୁଛି, ଏହା କେଉଁ ଧର୍ମ ଶାସ୍ତ୍ର କହୁଛି ?" ଏହି ଝିଅଟିକୁ ପଚିଶ ଛବିଶ ବର୍ଷ ବୟସରେ ମୁଁ ଉତ୍କଳ ଟ୍ୟାନାରୀ ଭୀମ ଚରଣ ଚୌଧୁରୀଙ୍କ ସହିତ ବିବାହ ଦେଇଛି । ଏହି ବିଷୟ ଏଥି ପୂର୍ବେ ଲେଖାଯାଇଅଛି । ମୋର ଏହି କଥାରେ ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ବାବୁ ବୋଧହୁଏ ରାଗିଥିବାରୁ ଡ଼ାକ୍ତର ସାହେବଙ୍କ ପାଖକୁ ଏପରି ଲେଖିଥିଲେ ।

ଅଳ୍ପଦିନ ପରେ ରାଧାନାଥ ମିତ୍ର ସିରସ୍ତାଦାର ଛୁଟିରୁ ଫେରିଲେ । ସେ ମଧ ଏହି ମାସକ ଛୁଟି ମୋତେ ଦେବେ ବୋଲି କହି ପ୍ରାୟ ୨ମାସ ଗଡ଼ାଇ ଦେଲେ । ଛୁଟି ଦେଉ ନଥିବା ବିଷୟ ମୁଁ କଲେକ୍ଟର ସାହେବଙ୍କୁ ଜଣାଇବାରୁ ସିରସ୍ତାଦାର ତାଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଦେଲେ ଯେ ପାଇଓରିଆ ଏପରି ଗୋଟିଏ ବେମାରୀ ନୁହେଁ ଯେ ଏ କିରାଣୀ କଚେରୀରେ କାମ କରିପାରିବ ନାହିଁ । କଲେକ୍ଟର ସାହେବ ତଦନୁସାରେ ଆଦେଶ ଦେଲେ ""Let Civil Surgeon report, if the clerk is absolutely unfit to do his work. "ଅର୍ଥାତ୍ ଏ କିରାଣୀ ଯେ କାମ କରିବାକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅକ୍ଷମ ଏକଥା ଡାକ୍ତର ସାହେବ ରିପୋର୍ଟ କରନ୍ତୁ । ଏପରି ରିପୋର୍ଟ କରିବାକୁ ଡାକ୍ତର ସାହେବ ପ୍ରଥମେ ଅନିଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କଲେ । ତାପରେ ମୁଁ ପ୍ରକୃତ ବିଷୟ ବୁଝାଇ ଦେବାରୁ ସିରସ୍ତାଦାର ମୋତେ ଏପରି ହରକତ କରୁଅଛନ୍ତି ବୋଲି ବୁଝିପାରି ରିପୋର୍ଟ କଲେ - "Although I recommended one month leave the clerk has not yet undergone any treatment. If further delay occurs in his treatment he will become absolutely unfit in future " ଅର୍ଥାତ୍ " ମୁଁ ଏକମାସ ଛୁଟି ସକାଶେ ଲେଖିଥିଲେ ମଧ ଏ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଏ କିରାଣୀ

କୌଣସି ଚିକିତ୍ସା କରିନାହିଁ । ଚିକିତ୍ସାରେ ଅଧିକ ବିଳମ୍ବ ଘଟିଲେ ଭବିଷ୍ୟତରେ ସେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅକ୍ଷମ ହୋଇଯିବ । କଲେକ୍ଟର ସାହେବ ଯେଉଁ ""Absolutely unfit " ଅର୍ଥାତ୍ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅକ୍ଷମ ହେବା କଥା ଲେଖିଥିଲେ ଡ଼ାକ୍ତର ସାହେବ ଠିକ୍ ସେହି ""Absolutely unfit "ଅର୍ଥାତ୍ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅକ୍ଷମ ହେବା କଥା ଲେଖି ରିପୋର୍ଟ କରିବାରୁ ସିରସ୍ତାଦାର ସେଥିରେ ଅପମାନିତ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ମୋତେ ଛୁଟି ଦେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲେ । ମୋ ସଙ୍ଗେ ଦେଖା ହେବା ମାତ୍ରେ ସିରସ୍ତାଦାର ମୋ ଉପରେ ରାଗିଯାଇ ମୋତେ କହିଲେ ""Mind Bairagi Babu, I won't grant you one day's extension " ଅର୍ଥାତ୍ ମନେରଖ ବୈରାଗୀ ବାବୁ ମୁଁ ତୁମକୁ ଆଉ ଦିନେ ସୁଦ୍ଧା ଅଧିକ ଛୁଟି ଦେବି ନାହିଁ । ମୁଁ ସାଙ୍ଗେ ସାଙ୍ଗେ କହି ପକାଇଲି - ""Mind Radhanath Babu I won't return to office. Pension money of Rs. 35/- per month won't stand in my way. " ଅର୍ଥାତ୍ ମନେରଖ ରାଧାନାଥ ବାବୁ ମୁଁ ଆଉ କଚେରୀକୁ ଫେରିବି ନାହିଁ । ପେନ୍‌ସନ୍ ଟ୩୫/- ମୋର ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ହେବ ନାହିଁ । ମୋର ଛୁଟି ପାଇଥିବା କଥା ସିରସ୍ତାଦାର ମୋତେ ଖଣ୍ଡିଏ ସ୍ଲିପ୍‌ରେ ଜଣାଇ ଦେଲେ ଏବଂ ସେହି ସ୍ଲିପ୍‌ରେ ମୋତେ ଅନ୍ୟ ଜଣକୁ ଚାର୍ଯ ଦେବାକୁ ଲେଖିଲେ । କଲେକ୍ଟରଙ୍କର ଆଦେଶ ତଳେ ଚାର୍ଯ ଦେବା କଥା ଲେଖନ୍ତି । ତେଣୁ ମୁଁ ସେହି ସ୍ଲିପ୍‌ରେ ଚାର୍ଯ ଦେଲି ନାହିଁ ଏବଂ ମୋ ପାଖକୁ ଫାଇଲ ପଠାଇବାକୁ ଲେଖିଲି, ମାତ୍ର ସିରସ୍ତାଦାର ମୋ ପାଖକୁ ଫାଇଲ ନ ପଠାଇ ମୋତେ ତାଙ୍କ ନିକଟକୁ ଡ଼କାଇଲେ । ମୁଁ ଗଲିନାହିଁ । ସିରସ୍ତାଦାର ମୋତେ ଫାଇଲ ନଦେଖାଇ ସ୍ଲିପ୍‌ରେ ଚାର୍ଯ୍ୟ ଦେବାକୁ କହିବା ବିଷୟ ଡିପୋଟିଙ୍କ ଜରିଆରେ କଲେକ୍ଟରଙ୍କୁ ଜଣାଇଲି । ସିରସ୍ତାଦାର ମୋତେ ଆଉ ଦିନେ ମାତ୍ର ଛୁଟି ଦେବେ ନାହିଁ ବୋଲି କାହିଁକି କହିଲେ ତାହା ମଧ୍ୟ ସେହି ଦରଖାସ୍ତରେ ଜଣାଇଲି । ଡିପୋଟି ସବୁକଥା ବୁଝିପାରି ସିରସ୍ତାଦାରଙ୍କଠାରୁ ଫାଇଲ ଅଣାଇ ମୋତେ ଦେଲେ ଏବଂ କହିଲେ ''ତୁମ୍ଭେ ତ ଜିତିଲ, ଆଉ କଲେକ୍ଟରଙ୍କୁ ଏହି ଦରଖାସ୍ତ ଦିଅ ନାହିଁ । ଡିପୋଟିଙ୍କ କଥା ମାନି ମୁଁ ଦରଖାସ୍ତଟି ଫେରାଇ ଆଣିଲି । ସେତେବେଳେ କଚେରୀ ସକାଳୁଆ ହେଉଥାଏ । ୧୯୪୨ ସାଲ ମଇ ମାସ ତା୮ରିଖ ୧୨ଟା ବେଳେ ମୁଁ ଚାର୍ଯ ଦେଇ କଚେରୀରୁ ବିଦାୟ ନେଲି । ସେହି ଦିନ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ କାଜି ବଜାର ଛକରେ ରାଧାନାଥ ମିତ୍ର ସିରସ୍ତାଦାରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୋର ଦେଖାହେଲା । ସେ ମୋତେ କହିଲେ ''ଆଜି ସକାଳେ ତୁମେ ମୋ ଉପରେ ରାଗିଲ କାହିଁକି ? ମୁଁ କହିଲି - ''ମୁଁ ଆପଣଙ୍କ ଉପରେ ଆଦୌ ରାଗିନାହିଁ । ରାଗିଥିଲେ ରାଗିଚି, କଚେରୀର ସିରସ୍ତାଦାରଙ୍କ ଉପରେ । ଆପଣ ମୋର ଜଣେ ବନ୍ଧୁ ଓ ଭାଇ'' । ସେ ମୋ ପିଠିରେ ହାତ ମାରି କହିଲେ - ''ତୁମେ ଯେ କୌଣସି ଡ଼ାକ୍ତର କିମ୍ବା କବିରାଜଙ୍କ ପାଖରୁ ମଧ୍ୟ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ପଠାଇଦେଲେ ମୁଁ ତୁମ୍ଭର ଛୁଟି ମଞ୍ଜୁର କରାଇଦେବି'' । ଏପରି

କହିଲେ ସୁଦ୍ଧା ପୂର୍ବ ରାଗ ତାଙ୍କ ମନରୁ ଯାଇ ନଥିଲା ବୋଲି ମୁଁ ପରେ ବୁଝିପାରିଲି। ଏହି ଛୁଟି ପାଇବା ପରେ ମୁଁ ମୋର ସାନଝିଅ ଘର ବାରିପଦାକୁ ଗଲି। ସେଠାରୁ ଜଣେ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ସର୍ଜନଙ୍କଠାରୁ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ଦେଇ ପୁଣି ୩ମାସ ଛୁଟି ମାଗିଲି। ସିରସ୍ତାଦାର ସେଥିରେ କଟକ ଡାକ୍ତର ସାହେବଙ୍କଠାରୁ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ଦେବାକୁ ଆଦେଶ କରାଇଲେ। ମୁଁ ତାପରେ ମୋର ବଡ଼ଝିଅ ନିକଟକୁ ହଜାରିବାଗ୍ ଜିଲ୍ଲା ଅରଗଡ଼ା ନାମକ ସ୍ଥାନକୁ ଚାଲିଗଲି ଏବଂ ସେଠାରୁ ଲେଖିଲି ହଜାରିବାଗ ଡାକ୍ତର ସାହେବଙ୍କଠାରୁ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ଦେବାକୁ ମୋତେ ଆଦେଶ ହେଉ। ଇତି ମଧ୍ୟରେ ୩ମାସ ବିନା ଛୁଟିରେ ଶେଷ ହେଲା ଏବଂ ମୋ ପାଖକୁ ଚିଠି ଗଲା "ତୁମ୍ଭେ ବିନା ଛୁଟିରେ ରହିଥିବାରୁ କାହିଁକି ଡିସ୍‌ମିସ୍ ନହେବ ତାର କାରଣ ଦେଖାଅ ?" ଅରଗଡ଼ାର ଡାକ୍ତରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୋର ସଦ୍‌ଭାବ ଥିଲା। କଲେକ୍ଟର ସାହେବଙ୍କର ଏହି ଚିଠି ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଦେଖାଇଲି। ମୁଁ ଡିସ୍‌ମିସ୍ ହେବା ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବ ଏକଥା ସେ ବୁଝିପାରି ହଜାରିବାଗ ଡାକ୍ତର ସାହେବଙ୍କ ପାଖକୁ ମୋ ହାତରେ ଖଣ୍ଡେ ଚିଠି ଦେଲେ। ସେହି ଚିଠି ଦେଖି ଡାକ୍ତର ସାହେବ ମୋତେ ୬ମାସ ଛୁଟି ପାଇଁ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ଦେଲେ। ଏହି ଛୁଟି ପୂର୍ଣ୍ଣ ନ ହେଉଣୁ ମୁଁ ସେହି ଡାକ୍ତର ସାହେବଙ୍କଠାରୁ ଇନ୍‌ଭାଲିଡ୍ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ଆଣି ପେନ୍‌ସନ୍ ନେଲି ଏବଂ ବଡ଼ଝିଅ ଘରେ ରହି ରାଞ୍ଚି ଟ୍ରେଜେରୀରୁ ପେନସନ୍ ଟଙ୍କା ଆଣିଲି।

ସିରସ୍ତାଦାରଙ୍କର ଏପରି ରିପୋର୍ଟ କରିବା କଥା ଏବଂ କଟକର ଡାକ୍ତର ସାହେବ ମୋତେ ଇନ୍‌ଭାଲିଡ୍ ସାର୍ଟିଫିକେଟ୍ ନ ଦେବା କଥା ମୁଁ ଯଦି ଯଥା ସମୟରେ ଆପତ୍ତି କରିଥାନ୍ତି ତେବେ କଲେକ୍ଟର ସାହେବ ନିୟମ ଅନୁସାରେ ମୋତେ ଛୁଟି ଦେବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇଥାନ୍ତେ। ମାତ୍ର ମୋର ଟିକେ ଏକଯିଦିଆ ସ୍ୱଭାବ ହେତୁ ଦୁଇ ସିରସ୍ତାଦାରଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୁଁ ଯୁଦ୍ଧ କରିବାରେ ରହିଗଲି ଏବଂ ଦୁଇ ବର୍ଷ ଚାରି ମାସ ଛୁଟି ପାଇବା ଯେ ମୋର ନ୍ୟାର୍ଯ୍ୟ ଅଧିକାର ଏକଥା ମୁଁ ସେତେବେଳେ ଭୁଲିଗଲି। ଏହି ଏକଯିଦିଆ ସ୍ୱଭାବ ମୋର ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ରହିଛି ଏବଂ ଏଥିପାଇଁ ମୋତେ ବେଳେ ବେଳେ ଅନେକ ହରକତ ହେବାକୁ ହୁଏ। ଆଉ ମଧ୍ୟ ମୁଁ ଯଦି ନିତ୍ୟାନନ୍ଦ ବାବୁ ସିରସ୍ତାଦାରଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ବୃଦ୍ଧ ବୟସରେ ପୁଅ ହେବା କଥା ଓ ୧୫-୧୬ବର୍ଷର ନାତୁଣୀ ବୈଧବ୍ୟ ପାଳିବା କଥା ଅନ୍ୟ କିରାଣୀମାନଙ୍କ ସମ୍ମୁଖରେ ନ କହି ଏକୁଟିଆ ତାଙ୍କୁ ନମ୍ର ଭାବରେ ବୁଝାଇ ଦେଇଥାନ୍ତି ତେବେ ସେ ମହାଶୟ ମଧ୍ୟ ଡ଼ାକ୍ତର ସାହେବଙ୍କ ନିକଟକୁ ଏପରି ଲେଖି ନ ଥାନ୍ତେ।

ଗୀତାର ନୂଆଭାଷ୍ୟ

ରାଞ୍ଚି ଟ୍ରେଜେରୀରୁ ପେନସନ୍ ଆଣି ହଜାରିବାଗ୍ ଜିଲ୍ଲା ଅରଗଡ଼ାଠାରେ ମୋର ବଡ଼ଝିଅ ନିକଟରେ ମୁଁ ପ୍ରାୟ ଏକ ବର୍ଷ ରହିଲି। ସେଠାରେ ଗୋଟିଏ କୋଇଲା ଖଣି

ଅଛି । ସେହି କୋଇଲା ଖଣିର କର୍ମଚାରୀମାନଙ୍କ ସଙ୍ଗେ ମୁଁ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ବୁଲିବାକୁ ଯାଏ । ବୁଲିବା ବେଳେ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଅନେକ ସମୟରେ ଧର୍ମ ଓ ସଂସ୍କାର ବିଷୟରେ କଥାବାର୍ତ୍ତା ହୁଏ । ଦିନେ ସେଠାରେ ଡ଼ାକ୍ତରଖାନା କମ୍ପାଉଣ୍ଡର ମୂର୍ତ୍ତିପୂଜା ବିରୁଦ୍ଧରେ ଏବଂ କୋଇଲା ଖଣି ଅଫିସ୍ ହେଡ୍‌କିରାଣୀ ମୂର୍ତ୍ତିପୂଜା ସପକ୍ଷରେ ଯୁକ୍ତିକରି କହିଲେ ଯେ ଭଗବଦ୍ ଗୀତାରେ ମୂର୍ତ୍ତି ପୂଜାର ପ୍ରଶଂସା କରାଯାଇଅଛି । ଦୁହେଁ ମୋର ମତ ପଚାରିବାରୁ ମୁଁ କହିଲି, ମୁଁ ଭଗବଦ୍‌ଗୀତା ପଢ଼ିନାହିଁ । ଭଗବଦ୍ ଗୀତାରେ କେଉଁଠାରେ ମୂର୍ତ୍ତି ପୂଜାର ପ୍ରଶଂସା କରାଯାଇଅଛି ବୋଲି ହେଡ୍‌କିରାଣୀଙ୍କୁ ପଚାରିବାରୁ ସେ ମହାଶୟ ଗୀତାରୁ ମୂଳ ଶ୍ଳୋକ ଉଦ୍ଧାର କରି ପ୍ରକୃତ କଥା ବୁଝାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । କାରଣ ମୂଳ ଶ୍ଳୋକରେ ଯାହାଅଛି ତାହା ତାଙ୍କୁ ଜଣାନାହିଁ । କେବଳ ଟୀକାକାରମାନଙ୍କର ଟୀକା ପଢ଼ି ତାଙ୍କ ମନରେ ଏପରି ଧାରଣା ଜନ୍ମିଅଛି । ସେ ମୋତେ କହିଲେ - ''ଆପଣ ଦ୍ୱାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ ପ୍ରଥମ ପାଞ୍ଚୋଟି ଶ୍ଳୋକ ପଢ଼ିଲେ ଜାଣିପାରିବେ ।'' ଫେରିବା ପରେ ସେହି ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ସେହି ହେଡ୍‌କିରାଣୀଙ୍କ ଘରେ ମୁଁ ଏହି ପାଞ୍ଚୋଟି ଶ୍ଳୋକ ପଢ଼ିଲି । ମୁଁ ଦେଖିଲି ଗୀତାର ଭାଷା ଅତି ସରଳ । ମୂଳ ଶ୍ଳୋକରେ ମୂର୍ତ୍ତି ପୂଜାର କଥା କିଛି ନାହିଁ । ଏହି ପାଞ୍ଚୋଟି ଶ୍ଳୋକରୁ ବୁଝିଲି ଯେ ଗୀତାର ଟୀକାକାରମାନେ ମୂଳ ଶ୍ଳୋକରେ ସାକାର ଓ ନିରାକାର ଏହି ଦୁଇଟି ନୂଆ କଥା ଯୋଗ କରିଦେଇ ମୂର୍ତ୍ତି ପୂଜାର ପ୍ରଶଂସା କରିଅଛନ୍ତି । ପଞ୍ଚମ ଶ୍ଳୋକଟିରୁ ବୁଝିଲି ଯେ ମୂର୍ତ୍ତି ପୂଜାର ପ୍ରଶଂସା କରିବା ତେଣିକି ଥାଉ, ଅବ୍ୟକ୍ତ ଭଗବାନ୍, ଅବ୍ୟକ୍ତ ପରମାତ୍ମା ଇତ୍ୟାଦି କୌଣସି ଅବ୍ୟକ୍ତରେ ଆସକ୍ତ ରହିବାକୁ ଗୀତା ସ୍ପଷ୍ଟାକ୍ଷରରେ ବାରଣ କରିଅଛି । ଗୀତାର ଏହି ନୂତନ ଶିକ୍ଷା ମୋ ମନକୁ ବିଶେଷ ଭାବରେ ସ୍ପର୍ଶ କଲା ଏବଂ ଗୀତା ପଢ଼ିବାକୁ ମୋର ବିଶେଷ ଆଗ୍ରହ ଜନ୍ମିଲା । ପ୍ରଥମ ଅଧ୍ୟାୟ ୪୪ ଶ୍ଳୋକରେ ଥିବା ''ଅନୁଶୁଶ୍ରୁମ'' କଥାଟିରୁ ବୁଝିଲି ଯେ ଏହି ''ଅନୁଶୁଶ୍ରୁମ'' କଥାଟି ହେଉଛି ଗୀତାର ମୂଳଭିତ୍ତି ଏବଂ ଅର୍ଜୁନଙ୍କ ମୁହଁରେ ଏହି କଥାଟି କୁହାଇବା ଦ୍ୱାରା ଯାବତୀୟ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ ଓ ଅନ୍ଧାନୁସରଣ ମୂଳରେ ଗୀତାକାର କୁଠାରାଘାତ କରିଅଛନ୍ତି । ଗୀତାର ଏହି ମୂଳଭିତ୍ତି ଉପରେ କାହାରି ଦୃଷ୍ଟି ପଡ଼ିନାହିଁ ଦେଖି ''ଗୀତାର ଅନୁଶୁଶ୍ରୁମ'' ନାମକ ଖଣ୍ଡିଏ ବହି ମୁଁ ପ୍ରକାଶ କଲି । ତୃତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ ୨୨ଶ୍ଳୋକରେ ଥିବା ''ସଙ୍କରସ୍ୟ'' କଥାଟିକୁ ଗୀତାର ଟୀକାକାରମାନେ ''ବର୍ଣ୍ଣ ସଙ୍କରସ୍ୟ'' ବୋଲି ଅର୍ଥ କରିଅଛନ୍ତି । ''ସଙ୍କର'' କଥାଟିର ସାର୍ବଜନୀନତା ନଷ୍ଟ କରିବାର କୌଣସି କାରଣ ନଦେଖି ମୁଁ ''ସଙ୍କରରୁ ବର୍ଣ୍ଣ ସଙ୍କର'' ନାମକ ବହି ଖଣ୍ଡିଏ ପ୍ରକାଶ କଲି । ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ ୩୯ ଶ୍ଳୋକଟି ପଢ଼ି ବୁଝିଲି ଯେ, ଗୀତାର ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷା ଓ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନୂତନ ଶିକ୍ଷା ଏହିଠାରୁ

ଆରମ୍ଭ ହୋଇଅଛି । ସେହି ଶ୍ଳୋକଟି ହେଉଛି :-

ଏଷା ତେଽଭିହିତା ସାଂଖ୍ୟେ ବୁଦ୍ଧିର୍ଯୋଗେ ତ୍ୱିମାଂ ଶ୍ରୁଣୁ
ବୁଦ୍ଧ୍ୟା ଯୁକ୍ତୋ ଯୟା ପାର୍ଥ ! କର୍ମବନ୍ଧଂ ପ୍ରହାସ୍ୟସି ।

ଅନ୍ୱୟ - ଏଷା ବୁଦ୍ଧିଃ ତେ ସାଂଖ୍ୟେ ଅଭିହିତା; ଯୋଗେ ତୁ ଇମାଂ (ବୁଦ୍ଧିଂ) ଶ୍ରୁଣୁ; ଯୟା ବୁଦ୍ଧ୍ୟା ଯୁକ୍ତଃ ସନ୍ ହେ ପାର୍ଥ ! (ତ୍ୱଂ) କର୍ମବନ୍ଧଂ ପ୍ରହାଷ୍ୟସି ।

ଅର୍ଥ - ଏହି ବୁଦ୍ଧି ତୁମ୍ଭଙ୍କୁ ସାଂଖ୍ୟରେ କୁହାଗଲା, ଏହି ବୁଦ୍ଧି ତୁମ୍ଭେ (ବର୍ତ୍ତମାନ) ଯୋଗରେ ଶୁଣ; ଯେଉଁ ବୁଦ୍ଧିରେ ଯୁକ୍ତ ହେଲେ ହେ ପାର୍ଥ ! ତୁମ୍ଭେ କର୍ମ ବନ୍ଧନରୁ ମୁକ୍ତ ହେବ ।

ଗୀତାକାର ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଏହିଠାରେ ''ବୁଦ୍ଧି'' କଥାଟି ବ୍ୟବହାର କରିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ''ବୁଦ୍ଧି'' କଥାଟିକୁ ସାଖ୍ୟବୁଦ୍ଧି ଓ ଯୋଗବୁଦ୍ଧି ଏହି ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ କରି ସାଂଖ୍ୟବୁଦ୍ଧିକୁ ଅର୍ଥାତ୍ ପୁସ୍ତକଗତ ବୁଦ୍ଧିକୁ ନିନ୍ଦା କରିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଯୋଗ ବୁଦ୍ଧିକୁ ଅର୍ଥାତ୍ କର୍ମାତ୍ମିକା ବୁଦ୍ଧିକୁ ପ୍ରଶଂସା କରିଅଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ଗୀତାର ଟୀକାକାରମାନେ ନିଜର ମନଗଢ଼ା କଥାସବୁ ଯୋଗ କରିଦେଇ ଠିକ୍ ବିପରୀତ ଅର୍ଥ କରିଅଛନ୍ତି ଅର୍ଥାତ୍ ସାଂଖ୍ୟ ବୁଦ୍ଧିକୁ ପ୍ରଶଂସା କରି ଯୋଗ ବୁଦ୍ଧିକୁ ତଦପେକ୍ଷା ନିମ୍ନତର ସ୍ଥାନ ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଏହି ଅଧ୍ୟାୟ ୪୧ ଶ୍ଳୋକରେ ଥିବା ''ବ୍ୟବସାୟାତ୍ମିକା'' ''ବୁଦ୍ଧି'' କଥାଟିକୁ ସମସ୍ତେ ନିଶ୍ଚୟାତ୍ମିକା ବୁଦ୍ଧି ବୋଲି ଅର୍ଥ କରିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଭକ୍ତି କଲେ ମୁକ୍ତି ନିଶ୍ଚୟ ମିଳିବ ଏହି ବୁଦ୍ଧିକୁ ନିଶ୍ଚୟାତ୍ମିକା ବୁଦ୍ଧି ବୋଲି ଶ୍ରୀଧର ସ୍ୱାମୀ ପ୍ରଭୃତି ଅନେକ ଟୀକାକାର ବାଖ୍ୟା କରିଅଛନ୍ତି । ମୁଁ ଦେଖିଲି ପୂର୍ବୋକ୍ତ ୩୯ଶ୍ଳୋକରେ କହିଥିବା ଯୋଗବୁଦ୍ଧି କଥାଟିକୁ ବୁଝାଇବା ଅଭିପ୍ରାୟରେ ୨ୟ ଅଧ୍ୟାୟ ୪୧ ଶ୍ଳୋକରେ ଯୋଗବୁଦ୍ଧି କଥାଟି ପରିବର୍ତ୍ତେ ଗୀତାକାର ''ବ୍ୟବସାୟାତ୍ମିକା ବୁଦ୍ଧି'' କଥାଟି ବ୍ୟବହାର କରିଅଛନ୍ତି । ଏହି କଥାଟିର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ହେଉଛି କର୍ମାତ୍ମିକା ବୁଦ୍ଧି''। ଏହି ଅଧ୍ୟାୟ ୪୨ ଶ୍ଳୋକରେ ଥିବା ''ଅବିପଶ୍ଚିତ'' କଥାଟିରୁ ବୁଝିଲି ଯେ, ଶାସ୍ତ୍ରବିଧି ସବୁର ଅନ୍ଧାନୁସରଣକାରୀମାନଙ୍କୁ ଗୀତାକାର ଅବିବେକୀ ବା ମୂଢ଼ ବୋଲି କହିଅଛନ୍ତି । ଏହି ଅଧ୍ୟାୟ ୪୯ଶ୍ଳୋକରେ ଥିବା ''ବୁଦ୍ଧୌ ଶରଣମନ୍ୱିଚ୍ଛ'' କଥାଟିର ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ହେଉଛି ''ବୁଦ୍ଧିର ଶରଣ ନେବାକୁ ଇଚ୍ଛାକର ।'' ଏହି ସରଳ କଥାଟିକୁ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ଅର୍ଥ କରିଅଛନ୍ତି ''ସାଂଖ୍ୟବୁଦ୍ଧିର ଶରଣ ନେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କର'' ଏବଂ ଶ୍ରୀଧର ସ୍ୱାମୀ ଅର୍ଥ କରିଅଛନ୍ତି '' ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ଶରଣ ନେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କର''। ମୁଁ ବୁଝିଲି ଗୀତାକାର ନିନ୍ଦାକରୁଥିବା ସାଂଖ୍ୟ ବୁଦ୍ଧିକୁ ଅର୍ଥାତ୍ ପୁସ୍ତକଗତ ବୁଦ୍ଧିକୁ ସମର୍ଥନ କରିବା ଅଭିପ୍ରାୟରେ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ''ସାଂଖ୍ୟ'' ଏହି ବିଶେଷଣଟି ଯୋଗ କରିଅଛନ୍ତି । ସେ ଯାହାହେଉ ''ବୁଦ୍ଧି'' ଏହି କଥାଟିକୁ ଅର୍ଥ କଲାବେଳେ ସେଥିରେ ''ସାଂଖ୍ୟ'' ଏହି ବିଶେଷଣଟି କାହିଁକି ଯୋଗ କରାଯିବ ଏବଂ

"ବୁଦ୍ଧି" ଏହି କଥାଟିର ଅର୍ଥ ସେହି ବୁଦ୍ଧି ନରହି ସାଂଖ୍ୟବୁଦ୍ଧି କିମ୍ବା ଈଶ୍ୱର କାହିଁକି ହେବ ତାର କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ। ନିମ୍ନଲିଖିତ ଦୁଇଟି ଶ୍ଳୋକରୁ ମୁଁ ବୁଝିପାରିଲି ଏବଂ ଆପଣମାନେ ମଧ୍ୟ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଆଲୋଚନାରୁ ସଂଶୟଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ବୁଝିପାରିବେ ଯେ ଗୀତାର ଉପଦେଶ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନୂତନ ଏବଂ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ବଦ୍ଧମୂଳ ଧାରଣା ସବୁର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିପରୀତ ଥିବାରୁ ଗୀତାର ଟୀକାକାରମାନେ ଏପରି ବିପରୀତ ଅର୍ଥ କରି ନିଜ ନିଜର ବଦ୍ଧମୂଳ ଧାରଣାକୁ ସମର୍ଥନ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଅଛନ୍ତି।

ଶ୍ଳୋକ ଦୁଇଟି ତଳେ ଦିଆଗଲା -

ତ୍ରୈଗୁଣ୍ୟବିଷୟା ବେଦା ନିସ୍ତ୍ରୈଗୁଣ୍ୟୋ ଭବାର୍ଜ୍ଜୁନ !
ନିର୍ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୋ ନିତ୍ୟ ସତ୍ତ୍ୱସ୍ଥୋ ନିର୍ଯୋଗକ୍ଷେମ ଆତ୍ମବାନ।(୨ୟ-୪୫)

ଶ୍ରେୟାନ୍ ସ୍ୱଧର୍ମୋ ବିଗୁଣଃ ପରଧର୍ମାଽତ୍ ସ୍ୱନୁଷ୍ଠିତାତ୍।
ସ୍ୱଭାବନିୟତଂ କର୍ମ କୁର୍ବନ୍ନାପ୍ନୋତି କିଲ୍ବିଷମ୍।।(୧୮ଶ-୪୭)

ପ୍ରଥମ ଶ୍ଳୋକର ଅନ୍ୱୟ - ବେଦାଃ ତ୍ରୈଗୁଣ୍ୟଃ ବିଷୟାଃ,

ହେ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ! (ତ୍ୱଂ) ନିସ୍ତ୍ରୈଗୁଣ୍ୟଃ ଭବ; ନିର୍ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱଃ,
ନିତ୍ୟ ସତ୍ତ୍ୱସ୍ଥଃ, ନିର୍ଯୋଗକ୍ଷେମଃ, ଆତ୍ମବାନ୍ ଭବ।।

ଅର୍ଥ - ବେଦ ସବୁ ସତ୍ତ୍ୱ, ରଜ ଓ ତମ ଏହି ତିନିଗୁଣ ସମ୍ବନ୍ଧୀୟ। ହେ ଅର୍ଜ୍ଜୁନ ! ତୁମ୍ଭେ ଏହି ତିନିଗୁଣରୁ ବାହାର ହୁଅ ଏବଂ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱାତୀତ ହୁଅ, ଯୋଗ ଓ କ୍ଷେମରୁ ବାହାର ହୁଅ, ଆତ୍ମବାନ୍ ହୁଅ ଏବଂ ସର୍ବଦା ସତ୍ତ୍ୱସ୍ଥ ହୁଅ।

ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ୪୨,୪୩ ଓ ୪୪ ଶ୍ଳୋକରୁ ଜାଣିପାରିବେ ଯେ ଏଠାରେ ଗୀତାକାର ବେଦାତୀତ ହେବାକୁ ଉପଦେଶ ଦେଇଅଛନ୍ତି ଏବଂ ବେଦାତୀତ ହେବାକୁ ଉପଦେଶ ଦେବାକୁ ଯାଇ ଗୁଣାତୀତ, ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱାତୀତ, ଯୋଗକ୍ଷେମରୁ ଅତୀତ, ଆତ୍ମବାନ୍ ଓ ସତ୍ତ୍ୱସ୍ଥ ହେବାକୁ କହିଅଛନ୍ତି। ଅତଏବ ଗୀତାକାରଙ୍କର ଏଠାରେ ଅଭିପ୍ରାୟ ଏହି କି ମନୁଷ୍ୟ ବେଦାତୀତ ହୋଇପାରିଲେ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱାତୀତ, ଯୋଗ ଓ କ୍ଷେମରୁ ଅତୀତ ଆତ୍ମବାନ୍ ଓ ସତ୍ତ୍ୱସ୍ଥ ହୋଇପାରିବ। ବର୍ତ୍ତମାନ ବୁଝନ୍ତୁ, ବେଦାତୀତ ହେବା, ଗୁଣାତୀତ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱାତୀତ ହେବା, ଯୋଗକ୍ଷେମରୁ ଅତୀତ ହେବା, ଆତ୍ମବାନ୍ ହେବା ଓ ସତ୍ତ୍ୱସ୍ଥ ହେବା ଏମାନେ ସମସ୍ତେ ଏକା କଥା।

ଏହି ଶ୍ଳୋକରେ ଥିବା ପୂର୍ବୋକ୍ତ ପାଞ୍ଚଟି କଥାର ଆଲୋଚନା ଏଠାରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନାବଶ୍ୟକ। ଆଉ ମଧ୍ୟ ତାହା ସବୁ ଆଲୋଚନା କଲେ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଖଣ୍ଡିଏ ବହି ହେବ। ତେଣୁ "ସତ୍ତ୍ୱସ୍ଥ ହୁଅ" କେବଳ ଏହି କଥାଟିର ଆଲୋଚନାରେ ଅଗ୍ରସର ହୁଅନ୍ତୁ। "ସତ୍ତ୍ୱସ୍ଥ ହୁଅ" ଏହି କଥାଟିକୁ ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟ ଅର୍ଥ କରିଅଛନ୍ତି "ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ- ମାଶ୍ରିତୋ

ଭବଃ'' - ଅର୍ଥାତ୍ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ରୁହ, ଯାହା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅସଙ୍ଗତ । କାରଣ ଏହି ଶ୍ଳୋକର ପ୍ରଥମ ଧାଡ଼ିରେ ଗୀତାକାର ଗୁଣାତୀତ ହେବାକୁ କହି ଅର୍ଥାତ୍ ସତ୍ତ୍ୱ, ରଜ ଓ ତମ ଏହି ତିନିଗୁଣରୁ ବାହାରିଯିବାକୁ କହି ଦ୍ୱିତୀୟ ଧାଡ଼ିରେ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣର ଆଶ୍ରୟ ନେବାକୁ କହିବା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଯୌକ୍ତିକ । ଆଉ ମଧ ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଗୀତାକାର କହିଅଛନ୍ତି ଯେ ସତ୍ତ୍ୱ, ରଜ ଓ ତମ ଏହି ତିନିଗୁଣ ବନ୍ଧନର କାରଣ ଅଟନ୍ତି । ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣ ଯେ ବନ୍ଧନର କାରଣ ଏ କଥା ଗୀତାର ନିମ୍ନଲିଖିତ ଶ୍ଳୋକରେ କୁହାଯାଇଅଛି ।

ତତ୍ର ସତ୍ତ୍ୱଂ ନିର୍ମଳତ୍ୱାତ୍ ପ୍ରକାଶକମନାମୟଂ
ସୁଖ ସଙ୍ଗେନ ବଧ୍ନାତି ଜ୍ଞାନ ସଙ୍ଗେନ ଚାନଘ !

ଅର୍ଥ - ହେ ଅନଘ ! ସତ୍ତ୍ୱ ଗୁଣ ନିର୍ମଳ, ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଓ ଅନାମୟ ଥିବାରୁ ତାହା ମନୁଷ୍ୟକୁ ସୁଖ ଓ ଜ୍ଞାନ ସଙ୍ଗେ ଆବଦ୍ଧ କରେ ।

ଏପରି ସ୍ଥଳେ ସତ୍ତ୍ୱଗୁଣର ଆଶ୍ରୟ ନେବାକୁ ଗୀତାକାର କଦାଚ କହିନାହାନ୍ତି । ମାତ୍ର ଏହି ଅଯୌକ୍ତିକ ଅର୍ଥର ଅନ୍ଧାନୁସରଣ ପ୍ରାୟ ସବୁ ଟୀକାକାର କରିଅଛନ୍ତି । କେବଳ ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧି ଏପରି ଅର୍ଥ କରିନାହାନ୍ତି । ସେ ଅର୍ଥ କରିଅଛନ୍ତି ''ସତ୍ୟ ବସ୍ତୁରେ ରୁଅ ।'' ମାତ୍ର ଏହି ଅର୍ଥ ମଧ ଠିକ୍ ନୁହେଁ, କାରଣ ମୂଳ ଶ୍ଳୋକରେ ସତ୍ୟସ୍ଥ ନଥାଇ ''ସତ୍ତ୍ୱସ୍ଥ'' ଅଛି । ଆଉ ମଧ କେବଳ ବିଶିଷ୍ଟ ବ୍ୟକ୍ତି ମାନଙ୍କୁ ସତ୍ୟବସ୍ତୁରେ ରହିବା ପାଇଁ ଉପଦେଶ ଦେବାକୁ ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣ ଜଗତକୁ ଆସି ନଥିଲେ । ସେ ଯଦି ଦିନେ ବିଶ୍ୱଗୁରୁ ଭାବରେ ଜଗତକୁ ଆସିଥିଲେ, ସେ ଆସିଥିଲେ ରମା ବାଉରୀଠାରୁ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ମହାପ୍ରଭୁଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ସତ୍ତ୍ୱସ୍ଥ ହୋଇ କର୍ମ କରିବାକୁ ଉପଦେଶ ଦେବା ପାଇଁ । ବର୍ତ୍ତମାନ ବୁଝନ୍ତୁ ''ସତ୍ତ୍ୱସ୍ଥ ହୁଅ'' ଏହି କଥାଟି ଗୀତାର ସର୍ବପ୍ରଧାନ କଥା ଓ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନୂଆ କଥା । କାରଣ ଏହି କଥାଟିରେ ଗୀତାକାର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ୱାତନ୍ତ୍ର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ପୂର୍ଣ୍ଣତା, ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ସ୍ୱାଧୀନତା ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ମାନବ ସମାଜରେ ପ୍ରକୃତ ସାମ୍ୟବାଦ ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଅଛନ୍ତି ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ଳୋକଟି ଆଲୋଚନା କରିବା ପରେ ''ସତ୍ତ୍ୱସ୍ଥ ହୁଅ'' ଏହି କଥାଟିର ବିଶେଷତ୍ୱ, ନୂତନତ୍ୱ ଓ ପ୍ରକୃତ ଅର୍ଥ ସଂଶୟ ଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ବୁଝିପାରିବେ ।

ଦ୍ୱିତୀୟ ଶ୍ଳୋକର ଅନ୍ୱୟ- ସୁ ଅନୁଷ୍ଠିତାତ୍ ପରଧର୍ମାତ୍ ବିଗୁଣଃ ସ୍ୱଧର୍ମଃ ଶ୍ରେୟାନ୍; ସ୍ୱଭାବନିୟତଂ କର୍ମ କୁର୍ବନ୍ (ନରଃ) କିଲ୍ବିଷଂ ନ ଆପ୍ନୋତି ।

ଅର୍ଥ - ଉତ୍ତମରୂପେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ପରଧର୍ମ ଅପେକ୍ଷା ନିଜର ବିଗୁଣ ସ୍ୱଧର୍ମ ଶ୍ରେଷ୍ଠ

ଅଟେ । ସ୍ୱଭାବନିୟତ କର୍ମ କରିବାରେ ମନୁଷ୍ୟ ପାପ କରେ ନାହିଁ ।

ଏହି ଶ୍ଳୋକର ପୂର୍ବ ଧାଡ଼ିଟି ହେଉଛି :-

ସ୍ୱ କର୍ମଣା ତମଭ୍ୟର୍ଚ୍ଚ୍ୟ ସିଦ୍ଧିଂ ବିନ୍ଦତି ମାନବଃ ।

ଅନ୍ୱୟ - ସ୍ୱ କର୍ମଣା ତମ୍ ଅଭ୍ୟର୍ଚ୍ଚ୍ୟ ମାନବଃ ସିଦ୍ଧିଂ ବିନ୍ଦତି ।

ଅର୍ଥ - ନିଜ ନିଜର କର୍ମଦ୍ୱାରା ତାଙ୍କୁ ଅର୍ଥାତ୍ ସେହି ଅବ୍ୟକ୍ତ ସତ୍ତାଙ୍କୁ ଅଭ୍ୟର୍ଚ୍ଚନା କରି (ଗୀତାର ଶ୍ରୀକୃଷ୍ଣଙ୍କୁ ନୁହେଁ) ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୁଷ୍ୟ ସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରେ ।

ଏହି ଶ୍ଳୋକର ପୂର୍ବ ଶ୍ଳୋକରେ ଅଛି -

ସ୍ୱେ ସ୍ୱେ କର୍ମଣ୍ୟଭିରତଃ ସଂସିଦ୍ଧିଂ ଲଭତେ ନରଃ ।

ଅର୍ଥ - ନିଜ୍ ନିଜ କର୍ମରେ ନିଯୁକ୍ତ ରହି ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ସିଦ୍ଧି ଲାଭ କରେ (୧୮ଶ-୪୫) ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଦୁଇଟି ଉକ୍ତିରୁ ବୁଝନ୍ତୁ ଯେ ଏଠାରେ ଥିବା ସ୍ୱଧର୍ମ କଥାଟିର ଅର୍ଥ ସ୍ୱକର୍ମ ଏବଂ ସ୍ୱକର୍ମ କଥାଟିର ଅର୍ଥ ନିଜର ସ୍ୱଭାବନିୟତ କର୍ମ । ପୂର୍ବୋକ୍ତ ଶ୍ଳୋକର ପରବର୍ତ୍ତୀ ଧାଡ଼ିଟି ହେଉଛି -

ସହଜଂ କର୍ମ କୌନ୍ତେୟ ! ସଦୋଷମପି ନ ତ୍ୟଜେତ୍ ।

ଅର୍ଥ - ହେ କୌନ୍ତେୟ ! ନିଜର ସହଜାତ କର୍ମ ଅର୍ଥାତ୍ ନିଜର ଜାତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ଜାତ ହୋଇଥିବା କର୍ମ ଦୋଷଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହା ପରିତ୍ୟାଗ କରିବା ଉଚିତ୍ ନୁହେଁ । କ୍ରମାନ୍ୱୟରେ ଥିବା ଏହି କୋଡୋଟି ଧାଡ଼ିରୁ ବୁଝନ୍ତୁ ଯେ, ସ୍ୱଭାବନିୟତ କର୍ମ, ସହଜାତ କର୍ମ, ସ୍ୱକର୍ମ ଓ ସ୍ୱଧର୍ମ ଏମାନେ ସମସ୍ତେ ଏକା କଥା । ପୁଣି ବୁଝନ୍ତୁ ଯେ ଏହି ସ୍ୱକର୍ମ ବା ସ୍ୱଧର୍ମ ବିଗୁଣ ବା ଦୋଷଯୁକ୍ତ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହା ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଉତ୍ତମରୂପେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ପରଧର୍ମର ଓ ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଉତ୍ତମରୂପେ ଅନୁଷ୍ଠିତ ପରଧର୍ମର ଓ ପରକର୍ମର ଅନ୍ଧାନୁସରଣ କରିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ।

ବର୍ତ୍ତମାନ ବୁଝନ୍ତୁ ଯେ ସ୍ୱକର୍ମ ବା ସ୍ୱଭାବନିୟତ କର୍ମ ଜାତିଗତ ବା ବର୍ଣ୍ଣଗତ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ ଓ ସୋସିଆଲିଷ୍ଟ୍ ଇତ୍ୟାଦି କୌଣସି ବିଶ୍ୱାସଗତ କର୍ମ ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ । ଏହା ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ କର୍ମ ଏଥିରେ ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ । ଆପଣ ଚାକିରୀ କରି, ଆପଣଙ୍କର ଭାଇ ବ୍ୟବସାୟ କରି, ଆପଣଙ୍କର ସ୍ତ୍ରୀ ରୋଷେଇ କରି, ନିଜ ନିଜ କର୍ମରେ ସେହି ଅବ୍ୟକ୍ତ ସତ୍ତାଙ୍କୁ ଅଭ୍ୟର୍ଥନା କରିପାରିଲେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ସିଦ୍ଧି ପାଇ ପାରିବେ ଏହାହିଁ ଗୀତାକାରଙ୍କର ମତ । ମାତ୍ର ଆମ୍ଭେମାନେ ବହୁକାଳରୁ ଗୋଷ୍ଠୀ ବା ସମଷ୍ଟିଗତ ହୋଇ ରହି ନିଜ ନିଜ ଗୋଷ୍ଠୀଗତ କର୍ମ ସବୁର ଅନ୍ଧାନୁସରଣ କରୁଥିବାରୁ

ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ମହାତ୍ମାଗାନ୍ଧିଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମସ୍ତେ ଏଠାରେ ଥିବା ସ୍ୱକର୍ମ କଥାଟିକୁ ''ବର୍ଣ୍ଣାନୁଯାୟୀ କର୍ମ'' ବୋଲି ଅର୍ଥ କରିଅଛନ୍ତି । ଏହି ସବୁ ଏବଂ ଆଉ ଅନେକ ଅଯୌକ୍ତିକ ଓ ବିପରୀତ ଅର୍ଥ ଦେଖି ଗୀତାର ଗୋଟିଏ ସର୍ବଜନ ବୋଧ୍ୟ ଓ ସର୍ବଜନ ପ୍ରଯୁଜ୍ୟ ନୂଆ ଭାଷା ଲେଖି ଗୀତା ଓ ଗୀତାସଂକ୍ରାନ୍ତ କେତେ ଖଣ୍ଡି ବହି ମୁଁ ପ୍ରକାଶ କରିଅଛି ।

ଗୀତାର ଭାଷା ଏତେ ସରଳ ଏବଂ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଶ୍ଳୋକ ସହିତ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଶ୍ଳୋକ ସବୁର ଏପରି ଘନିଷ୍ଠ ସମ୍ବନ୍ଧ ଅଛି ଯେ ଓଡ଼ିଆ କିମ୍ବା ବଙ୍ଗଳା କିମ୍ବା ହିନ୍ଦୀ ଯେ କୌଣସି ଭାଷା ଜାଣିଥିବା ଯେ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି କେବଳ ସନ୍ଧି ବିଚ୍ଛେଦ କରିଦେଲେ ଗୀତାର ପ୍ରକୃତ ଶିକ୍ଷା ଓ ନୂତନ ଶିକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ କରିପାରିବେ ଏବଂ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନରେ ତାହା ପ୍ରୟୋଗ କରି ଉପକୃତ ହେବେ । ମାତ୍ର ଦୁଃଖର କଥା ଏହି କି ଆମ୍ଭମାନଙ୍କର ମସ୍ତିଷ୍କ ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ ୫୩ଶ୍ଳୋକରେ ଥିବା ''ଶ୍ରୁତି-ବିପ୍ରତିପନ୍ନା'' ଥିବାରୁ ଅର୍ଥାତ୍ ଶାସ୍ତ୍ରଗତ ଏବଂ ଦେଶାଚାର, କୁଳାଚାର ଓ ଲୋକାଚାରଗତ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ ଓ ଅନ୍ଧାନୁସରଣ ଇତ୍ୟାଦିରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ରହିଥିବାରୁ ଅର୍ଥାତ୍ ପୁରୁଣା ବିଷୟ ସବୁରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଥିବାରୁ ଆମ୍ଭେମାନେ ଗୀତାର ନୂତନ ଉପଦେଶ ଗ୍ରହଣ କରିପାରୁନାହୁଁ । ତେଣୁ ସତ୍ୟ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ଗୀତାର ନୂତନ ଶିକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହେଲେ ମସ୍ତିଷ୍କରୁ ସବୁପ୍ରକାର ପୁରୁଣା ଜ୍ଞାନ ଏବଂ ପୁରୁଣା ବଦ୍ଧମୂଳ ଧାରଣା ସବୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଦୂର କରି ଦେବାକୁ ହେବ । ମୁଁ ହିନ୍ଦୁ, ମୁଁ ମୁସଲମାନ, ମୁଁ ଭାରତବାସୀ, ମୁଁ ଆମେରିକାବାସୀ, ମୁଁ ଶାକ୍ତ, ମୁଁ ବୈଷ୍ଣବ, ମୁଁ କମ୍ୟୁନିଷ୍ଟ, ମୁଁ ସୋସିଆଲିଷ୍ଟ ଇତ୍ୟାଦି ଅହମିକା ମଧ ଦୂର କରିଦେଇ ମୁଁ ମନୁଷ୍ୟ ଏହି ଧାରଣାକୁ ମସ୍ତିଷ୍କରେ ସ୍ଥାନ ଦେବାକୁ ହେବ - କାରଣ ଗୀତା ହେଉଛି **ମନୁଷ୍ୟ ଧର୍ମ ।**

ବିଶ୍ୱକଲ୍ୟାଣ ସମିତି

ଯେଉଁ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ ଓ ଅନ୍ଧାନୁସରଣ ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିଙ୍କୁ ତେଣୁ ସମସ୍ତ ମାନବ ସମାଜକୁ ବହୁକାଳ ହେଲା ଆକ୍ରମଣ କରି ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତିର ତେଣୁ ସମସ୍ତ ମାନବ ସମାଜର ଧ୍ୱଂସ ସାଧନ କରୁଅଛି, ସେହି ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ ଓ ଅନ୍ଧାନୁସରଣ ମୂଳରେ ଗୀତା କୁଠାରଘାତ କରି ସତ୍ୟର ଓ ସରଳତାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଅଛି ବୁଝିପାରି ଗୀତା-ଧର୍ମ ସଂସ୍ଥାପନ କରିବା ଅଭିପ୍ରାୟରେ ୧୯୪୯ସାଲରେ ମୁଁ ବିଶ୍ୱକଲ୍ୟାଣ ସମିତି ସ୍ଥାପନ କଲି । କେତେଜଣ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ପ୍ରସ୍ତାବ ଅନୁସାରେ୧୯୫୪ ସାଲରେ ''ବିଶ୍ୱକଲ୍ୟାଣ'' ନାମକ ଖଣ୍ଡିଏ ତ୍ରୈମାସିକ ପତ୍ରିକା ପ୍ରକାଶ କରିଅଛି । ଗହଣାରେ ଓ ନ୍ୟାୟ ନିମିତ୍ତରେ ବୃଥାଡ଼ମ୍ବର ଦେଖାଇ ସାଧାରଣ ଲୋକେ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଦୁଃଖ ବରଣ କରୁଥିବା ଅନେକ ଦିନରୁ ଅନୁଭବ କରିଥିବାରୁ ଗୀତା-ଧର୍ମ ସଂସ୍ଥାପନ କରିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ,

ଅନ୍ଧାନୁସରଣ ଓ ବୃଥାଡ଼ମ୍ବର ବରୁଦ୍ଧରେ ସଂଗ୍ରାମ କରବା ମଧ ଏହ ପତ୍ରକାର ମୁଖ୍ୟ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟ ରଖିଲି । ଏହି ପତ୍ରିକାର ବାର୍ଷିକ ଚାନ୍ଦା ଅଗ୍ରିମ ଏକଟଙ୍କା ମାତ୍ର ।

ଆଦର୍ଶ ଉପବୀତ ଗ୍ରହଣ

ଓ

ଉପବୀତ ବିସର୍ଜନ

ବ୍ରାହ୍ମଣ ପିଲାମାନଙ୍କର ଉପନୟନ କର୍ମ କଲାବେଳେ କେବଳ ସେହି ଉପନୟନ କର୍ମଟି କରା ନ ଯାଇ ପୁଂସବନ, ସୀମୋନ୍ତୋନୟନ, ଜାତକର୍ମ ଇତ୍ୟାଦି ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ସାତଟି କର୍ମ ଏବଂ ବେଦାରମ୍ଭ ଓ ସମାବର୍ତ୍ତନ ଏହି ପରବର୍ତ୍ତୀ ଦୁଇଟି କର୍ମର ଅନ୍ଧାନୁସରଣ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଯୌକ୍ତିକ ଓ ଅଶାସ୍ତ୍ରୀୟ ବୋଲି ବୁଝିପାରି ମୁଁ ଅନ୍ଧାନୁସରଣ ଓ ଉପନୟନ ନାମକ ଖଣ୍ଡିଏ ବହି ପ୍ରକାଶ କଲି । ତାପରେ କେତେ ଜଣଙ୍କୁ ପ୍ରକୃତ କଥା ବୁଝାଇ ୮ଟି ବ୍ରାହ୍ମଣ ପିଲାଙ୍କର ଉପନୟନ କର୍ମ କଲାବେଳେ ଅନ୍ୟ ନଅଟି କର୍ମର ଅନ୍ଧାନୁସରଣ ନକରାଇ କେବଳ ଉପନୟନ କର୍ମଟି ଖୁବ୍ ଅଳ୍ପ ଖର୍ଚ୍ଚରେ କରାଇଲି । ମାତ୍ର ସମାଜରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଗୁରୁ ଗୃହ ଇତ୍ୟାଦି କିଛି ନଥିବା ସ୍ଥଳେ ଉପନୟନ କର୍ମର ଅନ୍ଧାନୁସରଣରେ ମଧ ଅର୍ଥବ୍ୟୟ କରି ଅନ୍ଧତାକୁ ପ୍ରଶୟ ଦେବା ଅନିଷ୍ଟପ୍ରଦ ବୋଲି ବୁଝିପାରି ଆଦର୍ଶ ଉପବୀତ ଗ୍ରହଣ ନାମକ ଖଣ୍ଡିଏ ବହି ପ୍ରକାଶ କଲି । ରକ୍ଷଣଶୀଳ ଅଶିକ୍ଷିତ ଲୋକେ ପଇତା ପିନ୍ଧିବାର ଅନ୍ଧାନୁସରଣ ସହଜରେ ଛାଡ଼ିପାରିବେ ନାହିଁ ଜାଣି ୧୯୫୪ ସାଲରେ ଏକସଙ୍ଗେ ୨୦ଜଣ, ୧୯୫୫ ସାଲରେ ଏକସଙ୍ଗେ ୨୫ଜଣ, ୧୯୫୬ସାଲରେ ଥରେ ୯ଜଣ, ଥରେ ୪ଜଣ ଏବଂ ଏହି ବର୍ଷ ଗତ ଦୁଇ ମାସରେ ୪ଜଣ ବ୍ରାହ୍ମଣ ପିଲାଙ୍କର ଉପବୀତ ଗ୍ରହର ପାଇଁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ପିଲାଠାରୁ ଏକଟଙ୍କା ନିଆଯାଏ । ଏତେ ଦିନର ଶାସ୍ତ୍ରବିଧି ସବୁ ଲୋପ ହେଉଅଛି କହି ରକ୍ଷଣଶୀଳ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ପ୍ରଥମେ ମୋଠାରେ ଦୋଷାରୋପ କରୁଥିଲେ ଏବଂ "ଟଙ୍କାକିଆ ପଇତାଘର ହେଉଅଛି" କହି କେତେ ଲୋକ ଉପହାସ ମଧ କରୁଥିଲେ । ମାତ୍ର ଏବେ ସମାଜର ଅନ୍ଧତାଦୋଷ ଏବଂ ମୋର ଅଭିପ୍ରାୟ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ ବୁଝିପାରି ନୀରବ ରହିଲେଣି । ଏକ ସଙ୍ଗେ ଉପବୀତ ଗ୍ରହଣ କରିଥିବା ବ୍ରାହ୍ମଣ ପିଲାମାନଙ୍କର ଦୁଇଟି ଚିତ୍ର ପରପୃଷ୍ଠାରେ ଦିଆଗଲା ।

ପ୍ରତିଜ୍ଞାପତ୍ର

ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ ଦୂର ହୋଇ ନାହିଁ ସେମାନେ ସେମାନଙ୍କର ପିଲାମାନଙ୍କର ଉପବୀତ ଗ୍ରହଣ କର୍ମ କରନ୍ତୁ ଏବଂ ସେଥିପାଇଁ ଏକ ଟଙ୍କାରୁ ଅଧିକ ଅର୍ଥବ୍ୟୟ କରନ୍ତୁ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ଯେଉଁମାନେ ପଇତା ପିନ୍ଧିବାଟା ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ,

ଅନ୍ଧାନୁସରଣ ଓ ସମାଜର ଅନିଷ୍ଟପ୍ରଦ ବୋଲି ଉପଲବ୍ଧି କରୁଅଛନ୍ତି ଏବଂ ଶ୍ରେଣୀବିହୀନ ସମାଜ ଓ ନୂଆ ଦୁନିଆ ଗଠନ କରିବାର ଆବଶ୍ୟକତା ବୁଝିଅଛନ୍ତି ସେମାନେ ପଇତା ବିସର୍ଜନ୍ନ କରନ୍ତୁ ଏବଂ ନିଜର ପିଲାମାନଙ୍କୁ ପଇତା ପିନ୍ଧାଇବାରୁ ନିବୃତ୍ତ ହୁଅନ୍ତୁ ।

ନିମ୍ନଲିଖିତ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ଉପବୀତ ବିସର୍ଜନ କରିଅଛନ୍ତି ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ପିଲାମାନଙ୍କୁ ପଇତା ପିନ୍ଧାଇବେ ନାହିଁ ବୋଲି ପ୍ରତିଜ୍ଞାବଦ୍ଧ ହୋଇ ବିଶ୍ୱକଲ୍ୟାଣ ସମିତିକୁ ପ୍ରତିଜ୍ଞାପତ୍ର ଲେଖି ଦେଇଅଛନ୍ତି । ଅନ୍ୟମାନଙ୍କଠାରୁ ମଧ ଏପରି ପ୍ରତିଜ୍ଞାପତ୍ର ଲେଖି ନିଆଯିବ ଏବଂ ସାମାଜିକ ଭେଦଭାବ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ରୂପେ ଦୂର କରିବାକୁ ହେବ ଏହା ମୋର ଅଭିପ୍ରାୟ ।

୧ - ଡ଼ାକ୍ତର ଶ୍ରୀ ବିଭୂତି ଭୂଷଣ ତ୍ରିପାଠୀ (ଆଠଗଡ଼)

୨ - ଶ୍ରୀ ନିଶାମଣି ତ୍ରିପାଠୀ (ପଟିଆ)

୩ - ଶ୍ରୀ ରାଜକିଶୋର ମହାପାତ୍ର (ବନ୍ତଳା)

୪ - ଶ୍ରୀ ମୁରଲୀଧର ହୋତା (ବରହମ୍ପୁର)

ଆଦର୍ଶ ବିବାହ

୧୯୫୧ ସାଲରେ ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମାଜରେ ଗୋଟିଏ ଆଦର୍ଶ ବିବାହ କଟକ ଷ୍ଟେସନ ନିକଟରେ କନ୍ୟା ପିତାଙ୍କର ବସାଘର ଠାରେ ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଅଛି । ବର ପିତା ହେଉଛନ୍ତି ଧର୍ମଶାଳା ଥାନା ପ୍ରତାପପୁର ଶାସନର ଜଣେ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ନୈଷ୍ଠିକ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏବଂ କନ୍ୟା ପିତା ହେଉଛନ୍ତି ବଡ଼ଚଣା ଥାନା ପୁରୁଷୋତ୍ତମପୁର ଶାସନର ଶ୍ରୀ ଦାମୋଦର କର । ସେ ରେଳ ବିଭାଗ ଇଞ୍ଜିନିୟର ଅଫିସ୍‌ରରେ ଷ୍ଟୋର କ୍ଲର୍କ କାମ କରନ୍ତି । ବର ପିତା ଓ କନ୍ୟା ପିତାଙ୍କ ଅନେକ ଦିନ ଅନେକ କଥା ବୁଝାଇବା ପରେ ସେମାନେ ମୋର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅନୁସାରେ ବିବାହ କର୍ମ ସମ୍ପନ୍ନ କରିବାକୁ ରାଜି ହେଲେ । ସାତ ଆଠ ଅଣା ମାତ୍ର ଖର୍ଚ୍ଚରେ ଏହି ବିବାହ ବୈଦିକ ବିଧିରେ ସମ୍ପନ୍ନ ହୋଇଅଛି । ପୁରୋହିତ ବ୍ରାହ୍ମଣଙ୍କୁ ମୁଁ କହିଲି - "ତୁମ୍ଭେ ବଡ଼ ବଡ଼ କଦଳି ପତ୍ରରେ ୧୦-୧୨ ସେର ଅରୁଆ ଚାଉଳ ନଦେଇ ପଣସ ପତ୍ରରେ ଛଟାଙ୍କିଏ ଚାଉଳ ଦେଲେ ଏବଂ ୨ସେର କି ୨ସେର ଘିଅ ନପୋଡ଼ି ଅଧ ଛଟାଙ୍କିଏ ଘିଅ ହୋମ କଲେ ଚଳିବ "। ସବୁ ମନ୍ତ୍ର ବୋଲିଯାଇପାର କୌଣସି ଆପତ୍ତି ନାହିଁ। ପୁରୋହିତ ଓ ଅନ୍ୟମାନେ ବୁଝିପାରିଲେ ଏବଂ ତାହାହିଁ କରାଗଲା । ମୋଟ କଥା ଏହି କି ଅର୍ଥ ସାପେକ୍ଷ ଅନ୍ଧାନୁସରଣ ଓ ବୃଥାଡ଼ମ୍ବର ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ପରିତ୍ୟାଗ କରାଗଲା । ବର କନ୍ୟାଙ୍କ ପାଇଁ ନୂଆ ଲୁଗା ଓ ନୂଆ ଶାଢ଼ୀ

ବରପିତା ଓ କନ୍ୟାପିତା ନିଜେ ନିଜେ କିଣି ଆଣିଲେ । କାରଣ ଜଣେ ଦେଇଥିବା ଲୁଗା କିମ୍ବା ଶାଢ଼ୀ ଅନ୍ୟର ମନକୁ ନ ଗଲେ ଦୁଇ ବନ୍ଧୁଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ମନୋମାଳିନ୍ୟ ଘଟିବା ଆଜିକାଲି ସ୍ୱାଭାବିକ ଏବଂ ତାହା ପ୍ରାୟ ସର୍ବତ୍ର ଘଟୁଛି । ବନ୍ଧୁବାନ୍ଧବମାନଙ୍କଠାରୁ କୌଣସି ପ୍ରକାର ବନ୍ଧୁ ବେଭାର ଗ୍ରହଣ କରାଯାଇନାହିଁ । କନ୍ୟା ପକ୍ଷର ୨-୩ଜଣ ବନ୍ଧୁଙ୍କଠାରୁ ଦୁଇଅଣା ମାତ୍ର ବନ୍ଧୁ ବେଭାର ରଖାଯାଇଅଛି । ନିମନ୍ତ୍ରଣ ପତ୍ରରେ ଲେଖାଥିବା ମୋର ଅନୁରୋଧ ଅନୁସାରେ କନ୍ୟା ପିତାଙ୍କର ଜଣେ ବନ୍ଧୁ ଟ୪୦୦/- ବେତନ ପାଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଦୁଇଅଣା ମାତ୍ର ବନ୍ଧୁ ବେଭାର ମନିଅର୍ଡ଼ର କରି ପଠାଇ ବନ୍ଧୁତା ରକ୍ଷା କରିଥିଲେ ବିବାହ ସଭାରେ ଉପସ୍ଥିତ ଥିବା ଜଣେ ପ୍ରଫେସରଙ୍କୁ ଦେଖାଇ ଦେଇ ମୁଁ କହିଲି - ''ପ୍ରଫେସର୍ କାମ କରୁଥିବା ଏପରି ଜଣେ ଯୋଗ୍ୟ ବରପାତ୍ର କିଣିବାକୁ ହେଲେ କନ୍ୟାପିତାଙ୍କୁ ଅନ୍ତତଃ ନଗଦ ଟ୩୦୦୦/-ଙ୍କା ଇତ୍ୟାଦିରେ ଅନ୍ତତଃ ଟ୫୦୦୦/- ପଡୁଛି । ଏଥିପାଇଁ ଅନେକ ଏହା ସ୍ୱଚକ୍ଷୁରେ ଦେଖି ସୁଦ୍ଧା ଲୋକେ କନ୍ୟା ଘରେ ପ୍ରୀତିଭୋଜନରେ ଯୋଗ ଦେଇ ପଲଉ, ମାଛ, ପାୟସ, ରସଗୋଲା ଇତ୍ୟାଦି ''ଖାଇବା ଦୁଃଖର କଥା ।'' ମୋଠାରୁ ଏହି କଥା ଶୁଣି ଜଣେ ଭଦ୍ରଲୋକ କହିଲେ - ''ଆପଣ କଣ ଆମ୍ଭମାନଙ୍କୁ ଏଠାରେ ଖାଇବାକୁ ବାରଣ କରୁଅଛନ୍ତି ?'' ମୁଁ କହିଲି - ''ଏଠାରେ ଭାତ, ଡ଼ାଲି ଓ ତରକାରୀ ଛାଡ଼ି ଏସବୁ କିଛି କରାଯାଉନାହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟେକ ବ୍ୟକ୍ତି ପାଇଁ ଚାରିଅଣାରୁ ଅଧିକ ଖର୍ଚ୍ଚ କରାଯାଇନାହିଁ । ଏହା ଦେଖି କାଳେ ଆପଣମାନେ କନ୍ୟାପିତା ଉପରେ ଦୋଷାରୋପ କରିବେ, ସେଥିପାଇଁ ମୁଁ ପୂର୍ବରୁ ସତର୍କ କରିଦେଲି ।'' କନ୍ୟାକୁ ଗୋଟିଏ ପଇସାର ସୁଦ୍ଧା ଗହଣା ଦିଆଯାଇନାହିଁ । ଏପରି ବିବାହ କରିବା ଫଳରେ ଲୋକେ ପାରିବାରିକ ଜୀବନ ଯାତ୍ରାକୁ କିପରି ସରଳ ଓ ସୁଖପ୍ରଦ କରିପାରିବେ ତାହା ବିବାହ ସଭାରେ ଉପସ୍ଥିତ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବୁଝାଇ ଦିଆଯାଇଥିଲା । ଏହି ଦମ୍ପତିଙ୍କର ଚିତ୍ର ଓ ପରିଚୟ ଦିଆଗଲା ।

ବର -

ଥାନା ଧର୍ମଶାଳା ପ୍ରତାପପୁର ଶାସନ ଶ୍ରୀ ଲୋକନାଥ ଦାସଙ୍କ ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁତ୍ର ଶ୍ରୀମାନ ଉମାନାଥ

କନ୍ୟା -

ଥାନା ବଡ଼ଚଣା, ପୁରୁଷୋତ୍ତମପୁର ଶାସନ ଶ୍ରୀ ଦାମୋଦର କରଙ୍କ ଦ୍ୱିତୀୟା କନ୍ୟା ଶ୍ରୀମତୀ ବିନ୍ଦୁ ବାସିନୀ ।

ବ୍ରାହ୍ମଣ ସମାଜରେ ୧୯୫୩ ସାଲରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ଆଦର୍ଶ ବିବାହ ବାରିପଦାରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଅଛି । ପୂର୍ବଲିଖିତ ବିବାହ ପରି ଏହି ବିବାହରେ ମଧ୍ୟ ବେଦୀ ଖର୍ଚ୍ଚ ସାତ ଆଠ ଅଣାରୁ ଅଧିକ ହୋଇନାହିଁ । ବରପକ୍ଷ ଓ କନ୍ୟାପକ୍ଷ ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ବନ୍ଧୁ ବେଭାର ଆଦାନ ପ୍ରଦାନ ହୋଇନାହିଁ । ପ୍ରୀତିଭୋଜନରେ ଭାତ, ଡାଲି, ତରକାରୀ

ଛଡା ପାୟସ, ସରଗୋଲା, ପଲାଉ, ମାଂସ ଇତ୍ୟାଦି ଦିଆଯାଇ ନାହିଁ। ବେଦ ବିଧି ସବୁ ଲୋପ ହେଉଅଛି ବୋଲି ଜଣେ ଦୁଇଜଣ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଆପତ୍ତି କରିବାରୁ ମୁଁ କହିଲି- ''ବରପାତ୍ରଙ୍କ ବେକରେ କିମ୍ବା ତାଙ୍କର ବଡଭାଇ ବିଭୂତି ବାବୁ ଡାକ୍ତରଙ୍କ ବେକରେ ପଇତା ନାହିଁ।'' ଏପରିସ୍ଥଳେ ''ଯଥା ରାବଣସ୍ୟ ମନ୍ଦୋଦରୀ'' ଇତ୍ୟାଦି ମନ୍ତ୍ରସବୁ କେଉଁ ପୁରୋହିତ କାହିଁକି ପଢିବ ? ଆଉମଧ ବରପାତ୍ର ଜଣେ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ଇଞ୍ଜିନିୟର। କନ୍ୟାପିତାଙ୍କୁ ଏପରି ଜଣେ ବରପାତ୍ର ପାଇବାକୁ ହେଲେ ଆଜିକାଲି ଅନ୍ତତଃ ଟ ୧୦,୦୦୦ଙ୍କା ଖର୍ଚ୍ଚ କରିବାକୁ ପଡନ୍ତା। ବେକରେ ପଇତା ନାହିଁ ବୋଲି କନ୍ୟାପିତା ଏପରି ବରପାତ୍ର ଛାଡିପାରିବେ କି ?- ''ଆଦର୍ଶ ବିବାହ କରିଥିବା ଦମ୍ପତିଙ୍କର ପରିଚୟ''-

ବର- ଡାକ୍ତର ବିଭୂତି ଭୂଷଣ ତ୍ରିପାଠୀ ଏମ୍.ଡି. ଙ୍କର ସାନଭାଇ ଆସିଷ୍ଟାଣ୍ଟ ଇଞ୍ଜିନିୟର ଶ୍ରୀ ବିଜୟାନନ୍ଦ ତ୍ରିପାଠୀ

କନ୍ୟା- ଶ୍ରୀ ହରିଶ୍ଚନ୍ଦ୍ର ମହାପାତ୍ରଙ୍କର ଜ୍ୟେଷ୍ଠାକନ୍ୟା ଶ୍ରୀମତୀ କମଳା।

ଏପରି ଆଉ କେତୋଟି ଆଦର୍ଶ ବିବାହ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଅଛି ଏବଂ ସେଥିପାଇଁ ଅବିବାହିତ ଯୁବକମାନଙ୍କଠାରୁ ପ୍ରତିଜ୍ଞାପତ୍ର ଲେଖିନେଉଅଛି। ଦୁଇଜଣଙ୍କର ପ୍ରତିଜ୍ଞାପତ୍ର ଦିଆଗଲା।

ଆଦର୍ଶ ବିବାହ ଓ ପ୍ରତିଜ୍ଞାପତ୍ର

ବିଶ୍ୱକଲ୍ୟାଣ ସମିତିର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅନୁସାରେ ଯାବତୀୟ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ, ଅନ୍ଧାନୁସରଣ ଓ ବୃଥାଡମ୍ବର ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଗହଣାରେ ଓ ନ୍ୟାୟ ନିମିତ୍ତରେ ଅଯଥା ଅପବ୍ୟୟରୁ ନିବୃତ୍ତ ହୋଇ ଆଦର୍ଶ ବିବାହ କରବି ଏବଂ ଆଦର୍ଶ ଜୀବନ ଓ ଆଦର୍ଶ ପରିବାର ଗଠନ କରିବି। ମୋର ବୟସ ବର୍ତ୍ତମାନ ୨୬ ବର୍ଷ। ମୁଁ ମାଟ୍ରିକ ପାସ୍ କରି ବର୍ତ୍ତମାନ ବଲାଙ୍ଗିର ଏକ୍ସପେରିମେଣ୍ଟାଲ୍ ଫାର୍ମରେ ଓଭରସିଅର କାର୍ଯ୍ୟ କରେ।

ଶ୍ରୀ ଲକ୍ଷ୍ମୀଧର ଦାଶ

ଦଣ୍ଡମୁହାଣ, ଖୋର୍ଦ୍ଧା, ଜିଲ୍ଲା-ପୁରୀ

ଯାବତୀୟ ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ, ଅନ୍ଧାନୁସରଣ ଓ ବୃଥାଡମ୍ବର ପରିତ୍ୟାଗ କରି ଗହଣା ଓ ନ୍ୟାୟ ନିମିତ୍ତରେ ଅଯଥା ଅର୍ଥ ବ୍ୟୟରୁ ନିବୃତ ହୋଇ ପାରିବାରିକ ଜୀବନ ଯାତ୍ରାକୁ ସରଳ ଓ ସୁଖପ୍ରଦ କରିବି। ବିଶ୍ୱକଲ୍ୟାଣ ସମିତିର ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ଅନୁସାରେ ବିବାହ କରି ଆଦର୍ଶ-ଜୀବନ ଓ ଆଦର୍ଶ ପରିବାର ଗଠନ କରିବି। ଯେଉଁ ଅନ୍ଧତାଦୋଷ ସମାଜର ଯାବତୀୟ ଅମଙ୍ଗଳର ମୂଳ କାରଣ ସେ ସବୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରିବା ପ୍ରତି ନିରନ୍ତର ଦୃଷ୍ଟି ରଖିବି। ମୋର ବୟସ ବର୍ତ୍ତମାନ ୨୩ ବର୍ଷ। ମୁଁ ଏବର୍ଷ ଆଇ.ଏ. ପରୀକ୍ଷା ଦେଉଛି।

ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ଶତପଥୀ

ଧଳପୁର, ଢେଙ୍କାନାଳ

ବର

ଥାନା ଧର୍ମଶାଳା ପ୍ରତାପପୁର ଶାସନ ଶ୍ରୀ ଲୋକନାଥ ଦାସଙ୍କ ଦ୍ୱିତୀୟ ପୁତ୍ର **ଶ୍ରୀମାନ୍ ଉମାନାଥ ।**

କନ୍ୟା

ଥାନା ବଡ଼ଚଣା, ପୁରୁଷୋତ୍ତମପୁର ଶାସନ ଶ୍ରୀ ଦାମୋଦର କରଙ୍କ ଦ୍ୱିତୀୟା କନ୍ୟା **ଶ୍ରୀମତୀ ବିନ୍ଦୁବାସିନୀ ।**

॥ ପରିଶିଷ୍ଟ ॥

BAIRAGI MISRA
ASVIEWED BY SCHOLARS

Excerpts from :

Birendra Kumar Nayak., "Orissa Vidyasagar and Widow Remarriage", ***The Golden Book of Vidyasagar***, Calcutta, 1993.

"**...** in the year 1930, an organisation viz., **Nari Mangala Samiti** (Women's Welfare Committee) came into being in Cuttack city under the leadership of one Bairagi Misra. This organisation engaged itself in the primary task of performing widow remarriages. The first widow remarriage under the auspices of this organisation took place on **23rd November 1933**. In fact, on this day, three widow remarriages were performed in the presence of some public luminaries of the city like Janakinath Basu, father of Netaji Subash Chandra Basu, and Balakrsna Kar, founder of the Oriya daily ***MATRUBHUMI*** and then editor of a literary periodical ***SAHAKARA***. The widow remarriage movement under the leadership of Bairagi Misra attained remarkble succsess. Yet he had understood that so long as people were not convinced on the strength of logic and wisdom of great sages, the justification of widow remarriage would be always looked down upon. In 1946, in his booklet entitled ***ANYAYA BAIDHABYA O BIDHABA BIBAHA*** (Unjust widowhood and widow marriage) he wrote :

> "In this last ten or twelve years in the different parts of Orissa, more than a thousand child widows have been given in marriage and some widow remarriages have also been performed. Now that it has begun it should not be assumed that it will continue. Instead,, the people should be enlightened about the appropriate provision in favour of widow remarriage enunciated by the great sages of ancient India."

In his attempts to explain, he quoted three verses from VASISTHA SAMHITA on the strength of which he differentiated the status of child widows from that of young women widows vis-a-vis their remarriage and asserted that widow remarriage was in consonance with the provisions of the *"Hindu"* scriptures.

These verses are :

Adbhirbbaca ca daittayam mriyetatho boro yadi,
na ca mantropanita syat kumari pitureba sa,,
yabaccedahrta kanya mantrairyadi na samskrta,
anyasmai bidhibaddeya yathakanya tathaiba sa,,
panigrahe mrte bala kebalam mantrasamskrta,
sa ca twaksatayonih syat punah samskaramarhatiti,,

" The girl who has been offered to a boy through water and words but (the offer) has not been solemnised through appropriate hymns,such girl shall remain a virgin and within the control of her father; if the boy dies the girl retains her virginity till she is not offered through proper solemnisation by recital of hyman and, therefore, such a girl can be given in marriage to another boy; even if the girl is offered through proper solemnisation and yet the groom dies before consummating the marriage, the young women can be again given in marriage."

Thus as long as the marriage is not solemnised accroding to the appropriate provisions (known as durbbyakhyata karma) which is the case in the child marriages or even if it is solemnised without the marriage being consummated, the girl can be married off to another man. So Bairagi Misra held that remarriage of child widows was in perfect agreement with the scriptures. He fiercely opposed every attempt to prevent a child widow given in marriage and also every compulsion on a widow to observe celibacy while she desired marriage. In fact he wrote, "while claiming to live by ***sastras***, and yet compelling the child widows to observe widowhood and young women widows to observe celibacy we are moving in the direction opposite to the one held by ***sastras*** and thus we are moving towards death, destruction and hell." In his steadfast journey towards making widow remarriage an acceptable proposition in the Oriya society, he also took care to see that his two sons married child widows. The influence was so deep that his second son married again a child widow after his wife, who was also a child widow, died. One feels as if in Bairagi Misra, Vidyasagar was born in Orissa, and the query of Rajendra in the novel ***KANAKLATA*** (Nanda Kishore Bal). "Will Vidyasagar not be born in Orissa ?" has a positive answer."

"... Those educated youths also felt that widow remarriage in Oriya society could take place only through a social reform movement. They had also reliased that to build a successful social reform movement, the leadership of someone like Vidyasagar was necessary. Yet, till the emergance of Bairagi Misra this could not be possible."

• • •

"... the widow remarriage movement could not build up in the nineteenth century Orissa as it did in comtemporary Maharashtra. But from the way the subject of widow remarriage was discussed and even debate one could see the Oriya society preparing itself gradually to assimilate widow remarriage into its customs. In Bairagi Misra, Oriya society found the initiator and the ensuing movement looked so similar to the one that took place in Bengal."

" The introduction of widow remarriage is the noblest work I have done in my life," said Vidyasagar. From the *sincerity and single-mindedness with which Bairagi Misra pursued the task of widow remarriage*, it appears that he too had taken it *as the mission of his life*. The anxiety behind the widow remarriage was primarily due to their concern for the helplessness of a woman. Every social reformer, be he Vidyasagar or Bairagi Misra, who had fought for the acceptability of widow remarriage had laboured under the premise that men's protection alone could remove woman's helplessness."

ସଦାଶିବ ମିଶ୍ର, ‘‘ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ରେ’’ *ମାତୃପୂଜାମଣ୍ଡପ*, କଟକ, ୧୯୮୬ ରୁ ନିର୍ବାଚିତ ଅଂଶ:

‘‘ ବୈରାଗୀ ଚରଣ ମିଶ୍ରଙ୍କର ପରଲୋକ ହେଲା ୧୯୬୬ ମସିହା ଫେବୃୟାରୀ ୧୯ ତାରିଖରେ । ମୃତ୍ୟୁ ପୂର୍ବରୁ ସେ କହି ଯାଇଥିଲେ, ତାଙ୍କର ଶବକୁ କୋକେଇରେ ବାନ୍ଧି ମଣିଷଙ୍କ କାନ୍ଧରେ ଶ୍ମଶାନକୁ ନିଆଯିବ ନାହିଁ । କୌଣସି ପ୍ରକାର କ୍ରିୟାକର୍ମ, ଶୁଦ୍ଧିଶ୍ରାଦ୍ଧ କରାଯିବ ନାହିଁ । ତାଙ୍କର ଅଭିଳାଷ ଅନୁଯାୟୀ ଡାକ୍ତର ବିଭୂତି ତ୍ରିପାଠୀଙ୍କ ମଟର ଗାଡିରେ ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ରଙ୍କର ଶବ ଶ୍ମଶାନକୁ ନିଆଗଲା । ସେଠାରେ ଅଗ୍ନି ସଂଯୋଗ କରାଗଲା ।

... ତାଙ୍କର ଜୀବନବ୍ୟାପୀ ଅଭିଯାନର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିଣତି । ...’’

• • •

''... ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ରେ ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟରୁ ଉପାଧି ପାଇନଥିଲେ । ବିଦ୍ୱାନ ପଣ୍ଡିତ ନଥିଲେ; ପଦସ୍ଥ ଅଫିସର ନଥିଲେ; କୌଣସି ମର୍ଯ୍ୟାଦା, କ୍ଷମତା କିମ୍ବା ପଦବୀର ଅଧିକାରୀ ହୋଇନଥିଲେ । ଥିଲେ କଚେରୀରେ ସ୍ୱଳ୍ପ ବେତନଭୋଗୀ ଜଣେ କିରାଣୀ । ଚାକିରି ଶେଷ ବେଳକୁ ମାସିକ ବେତନ ଥିଲା ସତୁରି ଟଙ୍କା । ମାତ୍ର ପଞ୍ଚତିରିଶ ଟଙ୍କା ପେନସନରେ ଅବସର ଗ୍ରହଣ କଲେ । ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ଅପୂର୍ବ ସଂଗ୍ରାମ କରିଥିଲେ ଏକ ରାଜ୍ୟରେ, ଯେଉଁଠାରେ ଅଛି ସମ୍ପଦ, କ୍ଷମତା, ପଦବୀ ଏବଂ ଆସନର ପ୍ରତିଷ୍ଠା । ନାହିଁ ସାଧନା ଏବଂ କୃତିତ୍ୱର ମୂଲ୍ୟାୟନ....''

• • •

''... ଏ ସମସ୍ତ ଭିତରେ ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ରଙ୍କର ତରୁଣ ପ୍ରାଣ ବିଦ୍ରୋହ କରି ଉଠିଲା ।

... ବ୍ୟାଧିର ସଂଖ୍ୟା ତିନିଗୋଟି । *ଅନ୍ଧବିଶ୍ୱାସ, ଅନ୍ଧାନୁସରଣ ଏବଂ ବୃଥା ଆଡମ୍ବର* । ଏ ସମସ୍ତ ବିରୋଧରେ ସଂଗ୍ରାମ କରିବାକୁ ହେବ । ସୁସ୍ଥ ସମାଜ ଗଢ଼ିବାକୁ ହେବ । ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ରେ ଅଭିଯାନ ଆରମ୍ଭ କଲେ ।

ବ୍ରତ, ବିବାହ, ଶୁଦ୍ଧିଶ୍ରାଦ୍ଧ ଏବଂ ସବୁର ଆନୁଷଙ୍ଗିକ ଓ ପରିପୂରକ ବିଭିନ୍ନ ଆଚାର ଏବଂ ନିମିତ୍ତ ଭିତରେ ଏ ତିନିଗୋଟି ବ୍ୟାଧି ବ୍ୟାପକ ଭାବରେ ପ୍ରବେଶ କରିଛି ।...''

• • •

''... ବୁଦ୍ଧି, ବିବେକ, ବିଚାର ଅପସରି ଯାଇଛି । ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ରେ ଲାଗି ପଡ଼ିଲେ ସେଇ ତିନୋଟି ବ୍ୟାଧିର ନିରାକରଣ ପାଇଁ । *ଏ ସଂସ୍କାର ପାଇଁ ଲୋଡ଼ା ଆତ୍ମ ବିଶ୍ୱାସ* । ଏ ସଂଗ୍ରାମ ପାଇଁ ଲୋଡ଼ା ନିର୍ଯାତନା ପାଇଁ ପ୍ରସ୍ତୁତି । ନ୍ୟସ୍ତସ୍ୱାର୍ଥ ବହୁ ତଥାକଥିତ ନୀତି ନିର୍ଦ୍ଦେଶକଙ୍କର ପ୍ରତିରୋଧ ବିରୋଧରେ ଅଟଳ ରହିବାକୁ ହେବ ।...''

'' ... ସେ ବ୍ରହ୍ମବିଦ୍ୟା ସମିତିର ସଭ୍ୟ ହୋଇଥିଲେ । ପ୍ରତି ମାସରେ ଥରେ ସମବେତ ଭୋଜନ କରାଯାଉଥିଲା । ସେ ପ୍ରସ୍ତାବ କଲେ, ଥରେ ଜଣେ ମୁସଲମାନ ପାଚକ ରୋଷେଇ କରିବେ । ଏଥିରେ ଦୁଇଜଣ ସଭ୍ୟ ସମ୍ମତ ହେଲେ ନାହିଁ ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ରେ ସେ ସମିତିରୁ ବାହାରିଗଲେ । ନିଜ ଘରେ ଶୁଣ୍ଡି ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଗୋଟିଏ ଦମ୍ପତ୍ତିଙ୍କୁ ନେଇ ଗୋଟିଏ ଏକାନ୍ନ ପରିବାର ସୃଷ୍ଟି କଲେ । ଘୋର ପ୍ରତିବାଦ ହେଲା । ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ରେ ଟଳିବାର ଲୋକ ନୁହଁନ୍ତି । ସେ ଲୋଡୁଥିଲେ ଏଇ ନିର୍ଲ୍ଲଜ ପ୍ରତିବାଦ । ଉପବୀତ ଗ୍ରହଣରେ ଗରିବ ଲୋକେ...

... ନିର୍ଯାତନା ଭୋଗୁଥିଲେ । ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ରେ କୋଡ଼ିଏ ପଚିଶ ଜଣ ପିଲାଙ୍କୁ ଏକାଠି ବସାଇ, ଜଣପିଛା ମାତ୍ର ଟଙ୍କାଟିଏ ଖର୍ଚ୍ଚରେ ପଇତା ପିନ୍ଧାଇଲେ ... ତାଙ୍କର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଅଭିଯାନ ବିବାହ ପଦ୍ଧତିର କଳଙ୍କ ଦୂର କରିବା ଲାଗି । ... ''

''ସେତେବେଳେ ବାଲ୍ୟ ବିବାହ ପ୍ରଚଳିତ ଥିଲା । ବହୁ ସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ; ବିଶେଷତଃ ବ୍ରାହ୍ମଣ

ସମାଜରେ । ଯୌତୁକ, ଶରଧା ଏବଂ [illegible] ପରିଣତ ହୋଇଥିଲା । ପରଦା, ଓଢ଼ଣା ଏବଂ ନିରକ୍ଷରତା ଆଦି [illegible] । ଏ ସମସ୍ତ ବିରୁଦ୍ଧରେ ସଂଗ୍ରାମ କରିବା ପାଇଁ ***୧୯୩୦ ମସିହାରେ*** ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ର ଏକ ***ନାରୀ ମଙ୍ଗଳ ସମିତି*** ଗଢ଼ିଲେ । ସ୍ଥାନ ତାଙ୍କରି ଘର । ସେକ୍ରେଟାରୀ ଏବଂ ସଭାପତି ସେ ନିଜେ ।

୧୯୩୦ ମସିହାରେ ହରବିଲାସ ଶାରଦା ଆଣିଥିବା ଏକ [illegible] ପ୍ରସ୍ତାବ କେନ୍ଦ୍ର ବିଧାନସଭାରେ ଗୃହୀତ ହେଲା । ଚଉଦ ବର୍ଷରୁ ଅଳ୍ପ ବୟସର କନ୍ୟାଙ୍କୁ ବିବାହ ଦିଆଯାଇପାରିବ ନାହିଁ । ବାଲ୍ୟବିବାହ କିନ୍ତୁ ଚାଲିଲା ...''

''... ଗୋପନରେ, ପ୍ରକାଶ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ବିବାହ ଚାଲିଲା । ବନ୍ଦ ହେଲା ନାହିଁ । କେହି ଏ ବିବାହରେ ମୋକଦ୍ଦମା କରିବାକୁ ବା ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେବାକୁ ବାହାରିଲେ ନାହିଁ । ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ରେ ସାହସରେ ବାହାରି ପଡ଼ିଲେ । ଗୋଟିକ ପରେ ଗୋଟିଏ ଲେଖାଏଁ ମୋକଦ୍ଦମା କଚେରୀରେ ଆଣି ଥୋଇଲେ । ସବୁଥିରେ ବରକର୍ତ୍ତା ଏବଂ କନ୍ୟା ପିତାଙ୍କ ଉପରେ ଜୋରିମାନା ଦଣ୍ଡ ମିଳିଲା । ଅନ୍ଧ ବିଶ୍ୱାସୀ ଲୋକେ ବାଲ୍ୟବିବାହ ଲାଗି ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ରଙ୍କର ଅନୁମତି ଭିକ୍ଷା କଲେ । ଉତ୍କୋଚ ଯାଚିଲେ । ଅନୁନୟ ବିନୟ କଲେ । ହତାଶ ହେଲେ । ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ରଙ୍କୁ ମାଡ ମାରିବା ପାଇଁ, ତାଙ୍କ ଉପରେ ଅତ୍ୟାଚାର କରିବା ପାଇଁ ଧମକ ଦେଲେ । କିଛିଦିନ ସେ ରାତିରେ ବସାରୁ ବାହାରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ମାତ୍ର ସେ କ'ଣ ଟଳିବାର ଲୋକ ? କ୍ରମେ ସହରରୁ ବାଲ୍ୟବିବାହ ବନ୍ଦ ହୋଇଆସିଲା ।...''

• • •

''... ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ରେ ଏହି ବାଲ୍ୟ ବିଧବାଙ୍କର ବିବାହ ପାଇଁ ବଦ୍ଧପରିକର ହେଲେ । ବର ଶବ୍ଦର ଅର୍ଥ ଶ୍ରେଷ୍ଠ, ଯାହାକୁ ବରଣ କରାଯାଏ । ବେଦୀ ଉପରେ ମନ୍ତ୍ରରେ ବୋଲାଯାଏ, ''ଆବୟୋଃ ବରକନ୍ୟୟୋଃ'' । ସେ ଦିନ ବିବାହ କର୍ମ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ । ରହେ ଦୁର୍ବାକ୍ଷତ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ । ଦୁର୍ବାକ୍ଷତ ପରେ 'ବର' ହୁଏ 'ଧବ', ଅର୍ଥାତ ସ୍ୱାମୀ । ବାଲ୍ୟ ବିଧବା ବାସ୍ତବରେ ଧବ ପାଇ ନାହିଁ, ପାଇଥିଲା ବର । ତେଣୁ ହୋଇଛି 'ବିବରା' । ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ରେ ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ନୀତିସୂତ୍ର ବାହାର କଲେ । ଏମାନଙ୍କୁ ପୁଣି ବିବାହ ଦେବା ଶାସ୍ତ୍ରାନୁମୋଦିତ । ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ରେ ଏ ପଦ୍ଧତି ପରିବେଷଣ କଲେ ।''

• • •

''... ମିଶ୍ରେ ଖୋଜି ବୁଲିଲେ । କେଉଁଠାରେ କିଏ ଅଛି ଅଭାଗୀ ବିବରା କନ୍ୟା । ସେମାନଙ୍କୁ ଆଣି ରଖିଲେ ନାରୀମଙ୍ଗଳ କେନ୍ଦ୍ରରେ, ଅର୍ଥାତ୍ ଆପଣା ଘରେ । ବରପାତ୍ର ଖୋଜି ଗୋଟିକ ପରେ ଗୋଟିଏ ବିବାହ ଦେଲେ ଏହି ନାରୀମଙ୍ଗଳ କେନ୍ଦ୍ରରେ ।...''

'' କଟକ ସହର ଭିତରେ ଗୋଟିଏ ପୁରାତନ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହାଇସ୍କୁଲ । ସେଥିରେ ଜଣେ ସଂସ୍କୃତ ଶିକ୍ଷକ । ... ପଣ୍ଡିତେ ଅତିମାତ୍ରାରେ ରକ୍ଷଣଶୀଳ । ସେ ନିରନ୍ତର, ଯନ୍ତ୍ରତନ୍ତ୍ର ବୈରାଗୀ

ମିଶ୍ରଙ୍କର କୁତ୍ସାରଟନା କରନ୍ତି । ଏହାଙ୍କ ଯୋଗୁ ଧର୍ମ ନଷ୍ଟ ହୋଇଗଲା ବୋଲି ଗାଳିବର୍ଷଣ କରନ୍ତି । ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟ ବଶତଃ ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ବାଲ୍ୟ ବିବାହିତା କନ୍ୟା ବିବରା ହୋଇଗଲା । ଏ ଦୁଃସମ୍ବାଦ ପଣ୍ଡିତେ ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ରଙ୍କ ପାଖକୁ ପଠାଇଲେ । ପ୍ରତିକାର ଲୋଡିଲେ । ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ରେ ଉତ୍ତର ଦେଲେ । ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଦିନ ପଣ୍ଡିତେ ସନ୍ଧ୍ୟାବେଳେ ଘରୁ ଅନୁପସ୍ଥିତ ରହିବେ । ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ରେ ତାଙ୍କ ଘରୁ କନ୍ୟାଟିକୁ ଘେନି ଆସିବେ । ପଣ୍ଡିତେ ସାଇପଡ଼ିଶାରେ କହିବେ- ତାଙ୍କ ଝିଅ ସ୍ୱଇଚ୍ଛାରେ ଚାଲିଗଲା । ଝିଅ ସେତେବେଳକୁ ଯୁବତୀ ହୋଇଥିଲା । ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ରେ ତାଙ୍କୁ ନିଜ ଘରକୁ ନେଇ ଆସିଲେ । ଚାରିମାସ ପରେ ନିଜ ପୁଅ ସଙ୍ଗେ ବିବାହ କରିଦେଲେ ।... ''

'' ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ରଙ୍କର ଦୁଇଟିଯାକ ପୁଅ ବିବରା ବିବାହ କରିଛନ୍ତି । ଖାଲି ସଂସ୍କାର ପାଇଁ ସେ ସଂସ୍କାର କରିନଥିଲେ । ସମାଜର ଦୁର୍ଗତି ତାଙ୍କୁ ବାଧିଥିଲା । ସଂସ୍କାର ଧର୍ମରେ ସେ ଦୀକ୍ଷିତ ହୋଇଥିଲେ... ।''

'' ମାତ୍ର ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ରଙ୍କର ଅଭିଯାନ ସଫଳ ହୋଇଛି । ସେ ବହୁ ହତଭାଗିନୀଙ୍କ ଆଖିରୁ ଲୁହ ପୋଛିଛନ୍ତି । ପୁରୁଷର ପାଶବିକ ନିଷ୍ଠୁରତା ହ୍ରାସ ପାଇଛି । ସେ ବହୁ କନ୍ୟାଦାନର ସୁକୃତି ଅର୍ଜନ କରିଛନ୍ତି ।... ବୈରାଗୀ ମିଶ୍ରେ ତାହାଠାରୁ ଅଧିକ (ଈଶ୍ୱର ଚନ୍ଦ୍ର ବିଦ୍ୟାସାଗରଙ୍କ ଠାରୁ) ଅସାଧ ସାଧନ କରି ନିକ୍ଷିପ୍ତ ହୋଇଗଲେ ବିସ୍ମୃତିର ଗର୍ଭରେ ।''

Excerpts from :

Gouranga Charan Nayak, "Bairagi Mishra &His Gita",***Essays on Religion***, Mayur Publications, Bhubaneswar, 1989.

" Bairagi Charan Mishra was born in a joint Brahmin family in the Village of Mulabasant of Cuttack district of Orissa (India) in the year 1885. He was the eldest son of Pandit Padmalochan Mishra. As he had not only no faith in horoscope reading but also considered it positively harmful, he had torn his own horoscope to pieces and therefore, his exact date of birth was not available. Only on the basic of the date of birth of his cousin brother who was 3 to 4 month older, it could be ascertained that he was born either in the month of November or December, 1885.

As child marriages were the usual practice in those days, Mishra had married when he was quite young, at the age of 14 in the year 1899. He passed his entrance examination from Baripada H.E. School in the year 1906 at the age of 21 and executed higher studies for two years in the Cuttack College. But on account of

financial problems he could not continue further and enterned into the Government services as a clerk.

Bairagi Mishra will be long remenbered at the least on two counts, first for the drastic measured taken by him in reforming the society with a view to eradicating all sorts of blind beliefs and superstitions, and secondly for his highly original interpretation of the teachings of the Gita. He was vehemently opposed to the pompous, expensive, yet meaningless practices followed in marriage functions and sacred-thread ceremonies. In order to eradicate blind superstitions from the mind of the people by educating them properly *'Visva Kalyana Samiti' was founded by him in the year 1949,* and in *1954 a quarterly journal, '**VISVA KALYANA**' was also published by him. He had founded an institution called 'Nari Mangala Samiti' for the upliftment of the women folk too.* Child-widows were rampant in the society in those days on account of the custom of child-marriage, and these widows were subjected to endless, unspeakable torture throughout the rest of their life. Bairagi Mishra fought against this inhuman custom of the society with great vigour and unprecedented firmness of will amidst vehement opposition from the conservative and orthodox society, *and introduced remarriage system for these unfortunate child-widows.* He also *fought against dowry system in those days and was infact successful in organising a number of such marriages* without dowry himself.

Bairagi Mishra's day to day life was of course full of suffering and torture on account of vehement opposition on almost all fronts to the drastic reformative measures taken by him for curing the society of its deep-rooted malaise,but his was undoubtedly a wonderful life . He passed away at a ripe old age of 80 in the year 1966. Before his death he had instructed his son meticulously as follows to abstain from the blind practices sanctioned for such ocasions :- *'After my expiry, take my body in the vehicle of Dr. Bibhuti Tripathy and cremate it at Sati Chaura. Do not observe any formalities or customs such as **Ardhapatha Sraddha**. On your return from the cremation groung you must do the cooking and take your food as usual. Do not invite any Brahmin on the 10th or the 11th day for **Sraddha** ceremony etc. You know that I have observed no such custom or formality on the death of your*

grand mother,mother or your elder brother. This is the final instruction of a father to his son, and it must be carried out by all means'. It is certainly not an exaggeration when Chakradhara Mohapatra in his preface to the collection of the works of Bairagi Mishra ***(Bairagi Mishra Granthavali)*** describes him as a 'wonderful creature' who can be compared only to such wonderful personalities as *Buddha*, *Socrates* and *Tailanga Swami.* For my part I can say without hesitation that any nation should be proud of having given birth to a genius of his stature and India is indeed fortunate to be in a position to claim him as one of its illustrious sons in the present century.

Bairagi Mishra's most important and lasting contribution to the world of thought is his unique and novel insight into the teachings of the Gita. He was no respector of persons; ***his one and only concern was truth***, and nothing but truth as it is revealed to the pure discriminative understanding ***(Pavitra Viveka-buddhi).*** *For the first time in the history of thought Bairagi Misra pointed out that the Gita advocated search for truth through pure reason, not by absolute surrender of human will to a Divine Will.* Mishra in this regard differed from almost all the great commentators of the Gita such as Acharya Sankara, Sridhara Swami, Mahatma Gandhi etc. The Gita, for him, is a treatise advocating the cause of pure reason, **...**

... maximum emphasis is laid by him on the Gita passage, ***'Buddhausaranamanviccha***' (Take resert to reason), which according to him constitutes the key to the understanding of the Gita **...** "

" **...** Gita, according to Bairagi Mishra, teaches us to have independent and free thinking in all matters of conduct and life. The pernicious habit of depending on the greatness of the great and a blind following of innumerable faith and dogma need to be forshaken forthwith and one should change the course of one's life by taking recourse to free and independent thinking - this is the main teaching of the Gita, according to Bairagi Mishra. So the real and the novel teaching of the Gita according to him can be grasped only when we learn how to think independently. "

• • •

" ... The Gita has been regarded as the most abstruse, esoteric, treatise, and 'Take resort to me (Sri Krishna) alone' ***(Mamekam saranam braja)*** is the most esoteric teaching of this treatise. According to Bairagi Mishra, this only means 'Take resort to Sri Krishna in the form of pure discriminative understanding.' Mishra refers in this connection to the following well-known mantra of the Kathopanisad and affirms that Sri Krishna of the Gita is the charioteer in the form of Buddhi of every human being who is constantly engaged in the battle of life. ***"Atmanam rathinam biddhi, sariram rathamevatu, Buddhim tre sarathim biddhi*** etc."

• • •

" ... Of all the commentators of the Gita, only Bairagi Mishra, a rare genius in the field, regards Buddhi sarangati as the key concept for an adequate understanding of the Gita. "

" ... Bairagi Mishra identifies Srikrishna with Viveka-buddhi or discriminative understanding and consequently ***Sri Krishna sarangati*** is the same for him as ***Buddhi saranagati***. The Gita has a single objective, that is, to introduce Srikrishna as Buddhi which alone is the world-teacher (Jagadguru). Once a reader of the Gita realises this and knows that Srikrishna as Buddhi (Pure Reason) is always available to us, if only we choose to take resort to buddhi at the time of crisis, further study of the Gita or any other religious literature for that matter will be simply unnecessary from his point of view ... "

" ... Bairagi Mishra raises his doubt in his connection by pointing out that there is no reason why the adjective ***'sankhya'*** should be added while interpreting the word ***'buddhi'*** nor is there any reason why 'buddhi' should refer to 'God' in this context ... "

•

(ପ୍ରଥମ ସଂସ୍କରଣର ମଲାଟର ଶେଷ ପୃଷ୍ଠା)